

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Examen Theologiæ Moralis

Moure, Antonio Fernandes de

Coloniæ Agrippinæ

Pars Prima. In Qua Dvo Commvnissima Principia Natvralia De diligendo Deo & proximo, atque decem Decalogi præcepta continentur.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40934

i
EXAMINIS
THEOLOGICÆ
MORALIS
PARS PRIMA.
IN QVA DVO COMMVNISSIMA
PRINCIPIA NATVRALIA DE
diligendo Deo & proximo, atque
decem Decalogi præcepta
continentur.

CAPVT PRIMVM.

De numero præceptorum Decalogi, & loco
vbi continentur. §. I.

1. **Q**uot sunt Decalogi præcepta.
2. Vbi continentur.
3. Suntne naturalia, an positiua diuina.
4. Quale peccatum est illa transgredi.
5. Quando quis dicatur transgredi præceptum ex con-
temptu.
6. An præter hæc præcepta dentur alia naturalia.
7. Quæ sunt præcipua.
8. Cur in Decalogo non sunt adnumerata.

VESTIO I. V. à facilioribus ad difficiliora pro-
grediamur rogo imprimis, quot sunt Decalogi
præcepta: RESP. Decem sunt.
2. QVÆST. Quæ in parte diuina pagina con-
tinentur: RESP. Capite quidem Exod. 20:

1. Non habebis deos alieno coram me.
2. Non assumes nomen Dei tui in vanum.
3. Memento vt diem sabbathi sanctifices.
4. Honora patrem tuum, & matrem tuam.
5. Non occides.

A

6 Non

6 Non mœchaberis.

7 No surtum facies.

8 Non loqueris contra proximum tuū falsum testimonium.

9 Non concupisces uxorem proximi tui.

10 Non desiderabis domum proximi tui, non seruum, nō ancillam, non bouem, non asinum, non omnia, qua illius sunt.

3 QVÆST. Suntne præcepta hac naturalia, an positiua diuina? RESP. Sunt naturalia. Tertium excipias, quæ ad sabbathi, vel alterius diei sanctificationem. Quamuis enim ex iure naturali, Deum certo die colere teneamur, determinatio tamen talis diei, vel fuit ex præcepto diuino positiuo, vt in veteri lege sabbathi sanctificatio, vel est ex præcepto positiuo Ecclesiastico, vt modo obseruantia Dominicæ, aliorūq; quos colimus sanctis dicatos.

4 QVÆST. Quale peccatum est transgressio præcepti ex istis? RESP. Mortale, nisi vna trium causarum id excuset: Prima, defectus deliberationis. Secunda, defectus pleni iudicij. Tertia, materiæ paruitas, & exiguitas. Dūmodo ad hanc materiæ paruitatem non accedat contemptus: cōtemptus enim cuiuslibet præcepti etiam sub veniali tantum obligantis lethale peccatum est, vt cum Doctorum communi sensu docet Nauar. cap. 23. nu. 25. Quamobrem, qui ex contemptu transgreditur præceptum in materia graui, ex se obligans ad mortale, duo mortalia committit, vnum contemptus, alterum transgressionis præcepti, necessario in confessione explicanda.

5 QVÆST. Quando dicitur aliquis transgredi præceptum ex contemptu? RESP. Quando quis ea præcise ratione vult transgredi præceptum, vel non subijci, aut non obedire, vt ipsi præcepto, vel præcipienti nō obediatur, hoc est, transgreditur præceptum, non præcipue propter concupiscentiam, aut iram, aut fragilitatem, aut aliam rationem, sed dedita opera, vt faciat contra legem, & ordinationem præcipientis, ita explicat D. Thom. 2. 2. q. 186. ar. 9. ad 3. Quem contemptum adeo grauem culpam censuit Caiet. vt 2. 2. q. 106. ar. 2. affirmet esse peccatum mortale Christianum agere contra Christi Domini consilia (ad quæ non tenetur) ea præcise ratione, vt faciat contra tale consilium.

6 QVÆST. Præter hac præcepta naturalia in Decalogo, cō-

tenta, sive alia præcepta naturalia? RESP. Sunt. Verumtamen, vel in istis implicite continentur, vel ad illa facillime reducuntur.

7 QVÆST. Quæ sūt præcipua? RESP. Duo. Primum. Diliges Dominum Deum tuum. Secundum. Diliges proximum tuum sicut teipsum.

8 QVÆST. Cur in Decalogo non sunt adnumerata? RESP. Quia sunt prima principia naturalia, quæ naturæ ductu ostenduntur. Hinc facile colliges toto cælo aberrare eos, qui arbitrantur primum Decalogi præceptum esse de diligendo Deo. Est enim opinio contra textum Exod. 20. cuius hæc sunt ipsamet verba. (Non habebis Deos coram me) quibus quidem verbis solum peccatum superstitionis, & idololatriæ, quod est contrarium religionis, latræque virtuti, prohibetur.

9 QVÆST. Extricabis ne difficiliore tricas horum præceptorum? RESP. Agam pro virili: vellem tamen, si tibi ardet, ut prius de duobus illis communissimis naturæ principijs, dilectione nimirum Dei, & proximi me interoges:

CAPVT II.

De præcepto de diligendo Deo. §. I.

- 1 Quo pacto Deus est à nobis diligendus.
- 2 Quid sibi velint verba hæc, ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima.
- 3 An teneamur Deum diligere intensue.
- 4 Non est opus esse in perpetuo actu diuini amoris.
- 5 Quando obligat hoc præceptum sub mortali.
- 6 Quando tenetur quis habere contritionem.
- 7 Que culpa est Deum amare propter præmiū.

10 QVÆSTIO. Quo pacto est à nobis Deus optimus maximus diligendus? RESP. Diligendus, ut ipse nos docuit, nam in Deu. cap. 6. ita præcipit. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua. Mat. 22. Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Marc. 1. 2. Diliges Dominum Deum

tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.

2 QVÆST. *Quid sibi volunt hæc verba, & quod interpretamentum habent?* RESP. Ex toto corde tuo, id est, ex tota mētis intentione, ex tota mente; id est, ex toto intellectu, ex tota anima, id est, ex toto affectu, ex tota fortitudine, id est, per omnia externa opera. Hoc est denique Deum diligere propter se, eique seruire, tam interiori, quam exteriori obsequio.

3 QVÆST. *Tenemurne Deum summè diligere super omnia intensiue, an, ut aiunt, appretiatiue?* RESP. Tenemur solum appretiatiue, hoc est, ut eum, eiusque amorem pluris, quam aliquam creaturam, æstimemus, & propter illius amorem potius eligamus mortem oppetere, quam ipsum, vel corde, vel verbo, vel opere mortaliter peccando, negare, cum requirimus.

4 QVÆST. *Estne opus, ut perpetuo simus in actū diuini amoris?* RESP. Minime, hoc enim in hac vita fieri nequit, quæ cibo, somno, labore, negotijsque alijs necessarijs interrumpitur. Verisimile tamen est ex diuino priuilegio soli Beatissimæ Virgini Mariæ fuisse concessum nunquam huiusmodi actum interrupisse. Ita aperte deducitur ex Suarezij doctrina. 3. p. disput. 18. lect. 2. in q. 38. art. 4. tradit eam Albertus Magnus lib. de Beata Virg. cap. 176. 177. 197. vbi dicit nouum priuilegium Virginis fuisse, quia quolibet tempore meruit: refert, & approbat D. Anton. 4. p. tit. 15. cap. 20. §. 6. idem tenet Bernardus de Busto. 4. p. serm. 9. §. vlt. affirmans non esse dubitandum, quin Beata Virgo à primo rationis vsus instanti, vsque ad suum felicissimum transitum semper fuerit in actu merendi. Clarius Canisius lib. 5. cap. 5. Cuius vita, inquit, iugis, & continua quædam fuit contemplatio.

Dupliciter intelligi potest conclusio: vel de tempore quo Beata Virgo vigilabat, atque de eo certa est, ut claret ex Ambrosio lib. 2. de virginibus ad initium. vel de tempore, quo dormiebat, atque de eo est verisimilis. Ita docet Bernardus Senensis. serm. 51. ar. 1. asserens Beatam Virginem, cum dormiebat, in altiori fuisse contemplatione, quam fuerit quiuus alius, dum vigilaret. Atque de ea exponit illud Hierem. 1. *virgam vigilantem ego video.* & illud

huc Cantic. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quæ verba elegenter exponit Rupertus lib. 5. in *Cantica*, prope initium, ubi inter alia ista. Multarum quoq; animarum fuit, & est non solum secundum similitudinem, otio sancto dormire, id est, à terrenis curis vacare, & in corde vigilare: verum etiam eodem modo, quo & Iacob dormiuit, secundum corpus dormire, & secundum animum cœlestia videre, sed tu, ô cœlum Dei, vnica sedes Domini, in vtroque vigilandi modo cunctis mortalibus longe eminentior exististi, longe studiosior ad contemplandum eum, in quem desiderant Angeli prospicere. Probatur ratione. Quod priuilegium alijs concessum est, non est Beatissimæ Virgini denegandum, atqui iuxta D. Augustin. 5. *Contra Iulian. cap. 9.* hominibus in innocentia statu concessum est, & iuxta Senensem alijs, ergo Beatæ Virgini.

5. *QVÆST. Quando obligat hoc præceptum sub mortali?*
 RESP. Res est magnopere controuersa, quia cum hoc præceptum affirmatiuum sit, non pro quocunque tempore obligat. Scot. 3. *sent. d. 27. q. 3.* arbitratur obligare omnibus festiuis diebus, sed est sententia dura, & sine fundamento asserta. Alij existimant obligare solum in hora mortis, sed est sententia nimis laxa. S. Thom. 1. 2. *qu. 89. art. 6.* existimat obligare, cum quis primo ad vsum rationis perfecte accedit, ac proinde teneri talem referre omnia sua in Deum summe dilectum, sed est opinio nimis stricta difficillimaque obseruari, neque timorati viri de ea curant, Scot. 2. *d. Inst. q. 3. art. 10.* putat obligari hominem ad hoc præceptum, quando à Deo recipit aliquod notabile beneficium; & quando liberatur ab aliquo grauissimo malo, verum hoc saluberrimum est consilium, non præceptum. Obligat igitur hoc præceptum solum pro eo tempore, in quo homines obligantur ad habendam contritionem, quæ quidem haberi non potest (communiter loquendo) absque Dei dilectione super omnia.

6. *QVÆST. Quando tenetur quis habere contritionem?*
 RESP. Tenetur, cum adest mortis periculum. Cum administraturus est, vel recepturus aliquod sacramentum. Cum actum ordinis solemniter facturus, vt cantra-

turus Epistolam cum manipulo, & Euangelium cum stola, vel quamuis aliam actionem officio, ordinique solemniter annexam, si habet conscientiam mortalis culpe, & caret copia confessarij.

7 *QVÆST. Quæ culpa Deum offendit, qui Deum amat precise, quia ab eo accipit, vel sperat fore, ut accipiat bona, seu spiritualia, seu temporalia?* *RESP.* Mortaliter. Nau. cap. 11. n. 20. unde explicandū est Cōcil. Trident. sess. 6. Canone 26. & 31. cum ait esse hæreticum eum, qui asserit, peccatum esse virtutis actus exercere propter retributionem, secundario, & minus principaliter, minoris scilicet faciendo præmium, & remunerationem, quam Deum remuneratorem.

CAPVT III.

De præcepto de diligendo proximo. §. 1.

- 1 *Quis intelligitur nomine proximi.*
- 2 *Circa quæ tenemur proximum diligere.*

1 *QVÆSTIO.* In primis quero ex te, quem intelligis nomine proximi: *RESP.* Intelligo omnem illum qui nobiscum potest particeps esse eiudem supernaturalis finis, ac beatitudinis. Quoniam vero talis est omnis homo viuēs, siue iustus sit, siue peccator: seu fidelis, seu infidelis: aut amicus, aut inimicus: (siquidem omnes hi ex diuino gratiæ decreto ad æternam felicitatem ordinantur) omnis talis proximus est.

2 *QVÆST.* *Circa quæ tenemur proximum diligere?* *RESP.* Circa quatuor præcipue. 1. Circa necessitatem vitæ spiritualis. 2. Circa necessitatem vitæ corporalis. 3. Circa necessitatem rei familiaris. 4. Circa communia beneficia.

Quo pacto proximus est diligendus in necessitate vitæ spiritualis. §. 1.

1 Quo

1 Quo pacto proximus est diligendus circa necessitates spirituales.

2 Quo cum nostro detrimento.

3 Quæ est extrema necessitas, quæ grauis.

1 **Q**UÆSTIO. In necessitate vite spiritualis ad quid tenemur? **R**ESP. Tenemur imprimis omnibus velle beatitudinem æternam, non positivè, sed ut avertant, negativè, hoc est, nulli optare beatitudinis privationem. Talis enim privationis voluntas mortale peccatum est contra præceptum istud.

Tenetur deinde proximo spiritualiter indigenti succurrere ad bona gratiæ & gloriæ.

Exemplo res erit manifesta. Est aliquis in mortis articulo, quem scio non esse confessum, nec habere copiam confessarij, habere vero conscientiam mortalis culpæ, ac proinde esse in periculo damnationis æternæ, ni illi opem feram, vocando confessarium, aut illum audiendo; si confessarius sim, teneor sub mortali eius inopiæ auxiliari.

2 **Q**UÆST. Quo cum detrimento succurrentis obligat charitatis præceptum circa proximum spiritualiter periclitantem? **R**ESP. Extreme periclitanti spiritualiter proximo quilibet tenetur succurrere cum quovis dispendio, etiam vitæ corporalis, si sibi probabile est profuturum auxilium, claret ex 1. Ioann. 3. *Debemus pro fratribus animas ponere.* Quem locum divini Interpretes, sacrique Doctores de vita corporali propria, pro spirituali proximi ponenda intelligunt. Ast grauter periclitanti spiritualiter proximo, tenetur quis succurrere quando potest, cum paruo honoris, reiue familiaris detrimento: non vero cum non potest sine harum rerum magna iactura. Extra necessitatem extremam, tenentur etiam succurrere grauter spiritualiter periclitanti, quibus ex officio incumbit spirituali salutem aliorum providere, etiam cum propriæ vitæ periculo. Hinc colliges non posse Curatum fugere tempore pestis, & relinquere oves sine sacramentis: licet certo sciat se fore pestilentia inficiendum,

dum. Colliges itidem non posse Episcopum fugere tempore hæresis, & relinquere oues deceptoribus, licet districtus gladius capiti immineat, sed teneri ponere animam pro ouibus suis.

3 *QVÆST* *Qua est extrema necessitas? Quæ grauis?* *RESP.* Extrema necessitas est, cum non suppetit aliud auxilium, nisi meum, ut cum quis est inter infideles eodem errore periturus, nisi illum doceam veritatem quam solus calleo. Grauis necessitas est, cum aliud est auxilium, sed qui illud præstare possunt, nolunt. Ut cum vir nobilis propter inopiam vult filias prostituere, quam leuare alij diuites possent, sed abnuunt.

DE PRÆCEPTO FRATERNÆ CORRECTIONIS.

§. 3.

- 1 *Quale est præceptum fraternæ correctionis.*
- 2 *Quod peccatum est transgredi hoc præceptum.*
- 3 *Quas personas obligat hoc præceptum.*
- 4 *Quæ peccata cadunt sub hoc præcepto.*
- 5 *Vtrum nonnulla peccata venialia cadant sub hoc præcepto.*
- 6 *Quæ conditiones requiruntur ut obliget hoc præceptum.*
- 7 *Non licet peccata secreta proximi inquirere animo corrigendi ea.*
- 8 *Per quæ media licet pralatis inquirere subditorum vitia.*
- 9 *Quid potest confessarius circa correctionem peccati cogniti in confessione.*
- 10 *Eritne sanum petere licentiam à pœnitente pro corrigendo complice peccati confessi.*
- 11 *Si talem facultatem petat confessarius, estne illi concedenda.*

- 12 Quæ est secunda conditio necessaria ad inducendam obligationem corrigendi.
- 13 Quamvis nõ detur spes emendæ delinquentis, sed sola euitatio in posterum damni ex peccato emanantis, teneor proximum corrigere.
- 14 Quæ est tertia conditio ad inducendam obligationem corrigendi proximi.
- 15 Quando potest differrî correctio, cum iam fieri possit.
- 16 Quando licita est permissio noui peccati ad copiosorem correctionem.
- 17 Quæ est quarta cõditio requisita ad obligationem correctionis.
- 18 Qui obligantur ad correctionem.
- 19 An subditus possit fraterne corrigere prelatum secreto.
- 20 An possit publice.
- 21 Obligatne hoc præceptum peccatorem circa peccatum, in quo idem ipse est.
- 22 Quis est ordo fraternæ correctionis.
- 23 Estne talis ordo in præcepto.
- 24 Quot actibus constat fraternæ correctio.
- 25 An adhibenda sit secreta monitio circa publica peccata.
- 26 Quot sunt adhibendi testes.
- 27 Qui sunt adhibendi testes.
- 28 Cui faciendæ est denunciatio.
- 29 Ecclesiæ nomine qui intelligantur.
- 30 Si Papa delinquat, cui faciendæ est denunciatio.
- 31 Quomodo faciendæ est denunciatio.
- 32 Quomodo se gerere prelati debet cum fraterne denunciatis de crimine secreto.

- 33 Quomodo se gerere debet cum eisdem de crimine publico.
- 34 Ad quid tenetur fraterne denunciatus.
- 35 Quis ordo seruandus circa heresi infectos.
- 36 Quid dicendum de ordine correctionis fraternæ circa eos, qui renunciarunt iurifamæ.

QUÆSTIO. Quoniam ad spirituales profectum non leniter conducit fraterna correctio, locus videtur suo iure postulare, ut ea statim te interrogem. Quale igitur est præceptum fraternæ correctionis?

RESP. Naturale in primis, constat Ecclesiast. decimo septimo. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo: Nam si iuxta illud Deus iubet Deuteronomio 12. reducere ouem, aut bouem proximi errantem, multo magis eodem naturali iure præcipimur ipsum errantem proximum ab errore reuocare. Enimvero teste Philosopho 9. Ethicor. quanto mores præstant pecunijs, tanto maius auxilium ferendum in moribus, quam in diuitijs. Est etiam præceptum posituum diuinum, latum à Christo Domino. Matth. 18. Corripe eum. Et ideo illud vocat Innocent. cap. Nouit. de iudic. præceptum dominicum, & cap. Ex iuncto, de hæreticis, regulam Euangelicam. Quod temerarie negauit Angles in 4. quæst. de correct. dubit. 1. contra Innocent. supra, & Anacletum cap. Tam sacerdos, 24. quæst. 3. Promulgatum fuit à D. Paulo. 1. ad Thessalon. 5. & ad Gal. 6. Si frater præoccupatus fuerit, & c. Corripis inquietos.

2 QUÆST. Quod peccatum est transgressio huius præcepti? RESP. Ex suo genere mortale. Ita definitur capit. Consentientis dist. 38. cap. Facientis. dist. 36. Probatum ex pœna mortis exposita Roman. 1. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus. Consentire vero, inquit Glossa, est tacere, cum possis arguere. Probatum ratione, quoniam sub mortali tenemur succurrere proximo extreme, aut grauius corporaliter indigenti, ut iam dixi, Ergo multo magis indigenti spiritualiter. Nam, ut inquit Gregor. homil. 6. in Euangel. plus est mentem

mentem in æternum victuram pabulo verbi reficere, quam ventrem perituræ carnis terreno pane saturare.

3 QVÆST. *Quæ persona cadunt sub correctionem fraternam?* RESP. Licet fraternæ correctionis præceptum, eiusque ordo exprimat a Deo in solis fidelibus, tamen obligat nos circa omnes, etiam infideles, quo ad ordinem possibilem, nimirum, vt corrigamus eos intra nos, & ipsos solos: deinde vt non emendatis adhibeamus vnum, aut alterum testem &c.

4 QVÆST. *Quæ peccata sunt materia fraterna correctionis?* RESP. Omnia, & sola mortalia sunt materia necessaria, siue ex malitia commissa, siue ex ignorantia, vincibili, aut inuincibili: siue corrigenti iniuriosa, aut non: siue præterita, nondum emendata, aut futura. Dixi sola materia, quia finis correctionis fraternæ est lucratio fratris: non dicimur vero lucrari, nisi perditum. Denique quia pœna correcti, & non emendati supponit peccatum graue: scilicet, sit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus. Denique quia peccata venialia sunt obuia, & proinde si de ijs teneremur inuicem nos corrigere, esset præceptum nimis onerosum, difficile, ac penitus impossibile. Nam tertio quoque verbo, vt aiunt, adhibenda foret admonitio, & correctio. Dixi ex malitia, siue ex ignorantia inuincibili: Quoniam licet non peccet, qui delinquit, ille tamen cuius ex officio interest ignorantis instructio, vel qui videt notabile damnum tertij, aut ipsius peccantis inaduertenter inde emanare, aut scandalum, aut notabilem irreuerentiam Dei, tenetur emendare, obuiamque procedere Dei, atque proximi offensionibus. Ad hanc ignorantiam inuincibilem de offensa Dei reducitur ignorantia inuincibilis de medio aliquo necessario ad salutem, de cuius admonitione tenemur, vt tenemur periculo salutis æternæ auxiliari.

5 QVÆST. *Dixisti sola peccata mortalia esse materiam necessariam huius præcepti, suntne etiam aliqua venialia?* RESP. Sunt quidem: nulla enim tam communis regula est, quæ exceptionem non patitur.

Supr

Sunt igitur in triplici euentu. Nimirum *Primo*, si proxime disponant ad mortale. Probatur facile, quoniam vnusquisque sub mortali tenetur eripere proximum à periculo peccandi mortaliter: sed tale est peccatum veniale proxime disponens ad mortale inaduertenter commissum, ergo, &c. Talis esset incauta adolescentis cum suspectis fœminis consuetudo, aut cum viris flagitiosa vitæ familiaritas,

Secundo, si inducat prauam consuetudinem in profitentibus perfectionem: & ideo peccat mortaliter prælatus religionis, qui licentiam venialiter peccandi religiosorum non emendat, aut coniuert non castigando notabilem regularum violationem ad nullam etiam culpam obligantium. Ratio est, quia cum secundum D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 1. religiosa vita exercitium sit virtutis, iuxta illud: *Iustorum semita quasi lux splendescens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem.* Prouerb. 4. & illud: *Ibunt de virtute, in virtutem,* &c. Psalm. 83. Hæc profusa venialiter peccandi audacia cedit in notabile detrimentum religiosæ disciplinæ, quam sanctam rectam custodire tenetur ex officio. Vnde colliges, non solum obligare ex charitate, sed etiam ex iustitia. Enim vero si bona temporalia religionis profuse dissipari permittat, contra iustitiam peccat mortaliter, vt docet D. Thom. 2. 2. q. 43. art. 8. ergo multo magis peccabit, si sinat dissipari bona spiritualia. Denique si peccatum veniale vergat in detrimentum notabile proximi, aut scandalum, quod non aduertat peccator. Ideo D. Paul. D. Petrum reprehendit. Gal. 2. ob solum peccatum veniale, vt Doctores ostendunt, eo loco, quod nimirum gentes inaduertenter offenderet.

6 QVAEST. *Quæ requiruntur conditiones, vt obliget hoc præceptum?* RESP. Quatuor, *Prima* peccati cognitio: hæc vero debet esse moraliter certa. Probatur ex verbis Christi. *Si peccauerit in te frater tuus,* hoc est, coram te: alioqui magna irrogatur proximo iniuria, si innocens esset. Si tamen peccatum esset grauissimum, aut cederet in damnum tertij, & multo magis si cederet in damnum commune, licet ex probabilibus solum coniecturis erueretur, licite posset corrigi à prælato, qui pastor tenetur de

de gregis damno, etiam dubio prouidere. Numquam tamen satis est habita notitia ex confessione, quia grauissima sacramento fieret offensio.

7 *QVÆST. Possimus ne fratrum peccata inquirere ad corrigendum?* RESP. Peccatum mortale est ex suo genere id inquirere, ita D. Thom. in 4. d. 19. quæst. 2. constat ex cap. 24. Proverbiorum. *Ne quæras impietatem in domo iusti*, hoc est, habiti, vt iusti, & innocentis. Probat-ur ratione, quia notabilis proximo infertur iniuria, propter iniustam infamiam. Certum tamen est, quod prælatus, quatenus pater spiritualis est, potest, & interdum tenetur rationem viuendi subditorum ad paternè corrigendum inquirere, ita Sor. de regendo secr. memb. 2. q. 3. circa 3. conclusion. Adrian. in 4. quæst. de cor. frat. ad secundum probatur ex cap. *Quamuis de reg. iur.* vbi dicitur nullam esse pastoris exculationem, si lupo comedat oues, & pastor nesciat, & propterea prælati in scriptura appellantur speculatores, vigiles, custodes, qui reddituri sunt rationem de ouibus sibi commissis. Idem dicendum de patribus carnalibus erga filiorum mores cognoscendos, & magistris circa discipulos, pædagogis circa alumnos.

8 *QVÆST. Quæ media possunt adhibere prælati ad cognoscendam vitæ rationem subditorum?* RESP. Possunt adhibere animaduersores, qui, quæ domi publice fiunt, deferant. Possunt generalem facere inquisitionem, de remine in singulari testes interrogando, nisi tales sint probabiles coniecturæ, vt in singulari iam aliquis fama labore incerta. Possunt loca secreta subditorum penetrare, & perscrutari, & quæ apud illos geruntur introspicere. Idem dicendum de patre, de pædago, de magistro, ac alijs, qui paternam curam de aliquo susceperunt, prout magis, minusve, vt patres habentur.

9 *QVÆST. Quid potest confessarius de peccato in confessione cognito circa complicis correctionem?* RESP. contra sacramentale sigillum facit confessarius, si ex peccato per confessionem cognito procedat ad externam correctionem pœnitentis complicis tertiæve personæ. Quin etiam licet prælatus ex eadem notitia cautior redi possit, non tamen procedet ad inquisitionem, explorationem-ve crimi-

ve criminis. Hæc veritas manifesta est ex doctrina de sigillo confessionis, ad quod tenemur, tam naturali, quam diuino positiuo iure, cuius fractio acerbissimis pœnis coercenda decernitur, cap. *Omnis vtriusque*, de pœnit. & remiss. cap. *Sacerdos*, de pœnitent. dist. 7. Sub sigillo vero sunt non solum pœnitentis crimina, sed complicitis, & tertiz etiam personæ; occasione confessionis sacerdoti, vt Deo detecta. Ita Doctores communiter cum Pal. in 4. dist. 21. quest. 3. Ledesm. 2. 4. quest. 10. art. 5. Sor. de reg. sec. membro. 3. quest. 4. & in speciali de prælato tenet Henr. lib. 3. de pœn. cap. 25. §. 2. cum multis, quos refert: Verum de licentia pœnitentis potest confessarius ad huiusmodi correctionem procedere, vt communis docet opinio in 4. distinct. 21. Bonau. Palud. Nau. capit. *Sacerdos*. numer. 151. cum alijs, sed de hac re latius in suo loco.

10. QVÆST. *Estne hac facultas à pœnitente exigenda?*
RESP. Nequaquam petenda est: quia non est medium proportionatum, cum ex se ordinatum sit ad solum ipsius pœnitentis spirituale bonum, & plerumque sequitur scandalum pusillorum, & fit onerosum sacramentum.

11. QVÆST. *Estne à pœnitente concedenda?* Minime, quia vt plurimum non cedit in bonum, imò in calumniam confessarij, & onus sacramenti. Illam vero in nullo euentu tenetur pœnitens concedere, imò potius communis est sensus, vt videbimus, posse eum dimidiare confessionem, ne complicem prodatur.

12. QVÆST. *Quæ est secunda conditio?* RESP. Spes emendat: nam vt ait Diu. Paul. 1. ad Corinth. 9. *debet, qui arat, in spe arare*: si enim nulla sit spes, nolite, inquit Christus Matth. septimo: *dare sanctum canibus*, vt Gloss. locum interpretatur. Probat, quia correctio fraterna tendit in bonum fratris, vt in finem, ergo eo cessante, saltem quò ad spem, omittenda est. Multo minus adhibenda est correctio, cum intelligitur obfutura. Ita nos admonet sapiens Prouerbiot. 9. *Noli arguere desisorem*. confirmatur, quia nulla lex obligat, etiam in singulari, cum illius finis cessat contrariæ, id est, cum ex eius obligatione sequitur oppositum fini intento. Si tamen spes sit tantum cum probabili dubio, & necessitas detur

decur extrema, vt cum periclitatur morti vicinus de ani-
mi salute, nisi conteratur: licet, inquam, ego dubitem, an
correctio sit profutura, teneor admonere: nam medicus
in periculo vitæ corporalis tenetur adhibere remedia,
quamquam probabilia.

13 QVÆST. Non datur spes emenda propria peccantis,
datur tamen spes evitandi damni aliorum ab eo emanan-
tis. exempli causa, edocet heresim quis rudem plebem: si ad-
monuero, ipse non emendabitur, impeditur tamen hereticæ
incendij conflagratio, teneor ne corrigere? R^{ESP.} Teneor sane:
Ita omnes.

14 QVÆST. Qua est tertia conditio? R^{ESP.} Oppor-
tunitas temporis. PROV. 25. Mala aurea in lectis argenteis,
qui loquitur verbum in tempore suo.

15 QVÆST. Possumne opportuno tempore prætermissa
in opportunius, aut æque opportunum tempus correctionem
differre? R^{ESP.} Si ex dilatione correctionis non se-
quitur nouum peccatum, sed tantum diuturnior mora
in eodem peccato, speratur verò resurrectio copiosior, &
firmior, bene potest correctio differri.

16 QVÆST. Possumne permittere aliquem labi in
peccatum, vt postea corrigam, & emendatior resurgat?
R^{ESP.} Quando probabiliter credo fratrem non emen-
dandum mea correctione, aut iterum relapsurum, nisi
permittatur cadere in nouum peccatum, licite possum
permittere eius lapsum, vt postea confusus, atque con-
uictus omnino emendetur. Est multorum, quos refert,
& sequitur Nau. in Sum. capit. 24. numer. 13. hisce ver-
bis. Aliquando est meritorium differre correctionem cuiuspi-
am, quousque in maius delabatur, quo aptius correctus e-
mendetur ab utroque. Probat, quia medicus corpo-
ralis interdum sinit morbum ingrauescere, vt postea me-
lius grauiori morbo medeatur, ergo idem licebit medico
spirituali.

17 QVÆST. Qua est quarta conditio? R^{ESP.} Com-
moditas corrigentis, vt scilicet corrigens possit absque
suo damno corrigere. Sed quoniam huiusmodi do-
ctrina latius patet, dicam membratim. Dico igitur pri-
mum. Præceptum correctionis obligat sub mortali, et-
iam priuatas personas cum periculo cuiusuis detrimenti

corporalis etiam vitæ, quando proximus ea indiget extreme, aut grauiſſima eſt neceſſitas communitatis, v. g. ſi hæreſis in populo diſſeminetur, aut periclitetur grauiſſe religio Chriſtiana. Prima pars probatur ex 1. Ioan. 3. *Debemus pro fratribus animas ponere.* Probatur ſecundo, quia pars potius toti, quam ſibi ipſi obligatur. Dico *Secundo.* Sub mortali tenemur graui proximorum neceſſitati per fraternam correctionem ſubuenire, cum aliquântulo corporali detrimento; quoniam iuxta ordinem charitatis bona proximi ſpiritualia noſtris temporalibus præferre iubemur. Dico *tertio.* Prælati ſpirituales, vt Epifcopi, Paſtoreſ, alijue ex officio animarum curam gerentes, grauiſſibus ſubditorum neceſſitatibus per hanc correctionem opitulari tenentur, cum quolibet temporalium bonorũ, vitæ quoque periculo, claret ex Ioanne 10. *Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis.*

18 QVÆST. *Qui obligantur ad hanc correctionem?* RESP. Præcipue prælati Eccleſiaſtici. Ita definitur *cap. Quamuis, de reg. iur.* Quia vero prælatus duplicem perſonam agit, *vnam* vt particularis eſt, *alteram*, vt perſona communis, *triplici* correctione pollet, *fraterna*; vt frater, ac alij ſubditi, *iudiciali*, vt errorum vindex, quò ad externum forum, *paterna*, vt pater quò ad forum internũ; atque de hac paterna correctione loquitur citati capituli decifio.

19 QVÆST. *Poteſtne ſubditus fraterne corrigere prælatum?* RESP. Poteſt, & tenetur ſecreto, modeſtè, & reuerenter. Ita definitur, *cap. Sicut 2. quaſt. 7* vbi ſic D. Greg. *Sicut laudabile eſt, & discretum reuerentiam, & honorem præbere prioribus, ita rectitudinis, & Dei timoris, ſi qua in eis ſint, qua correctione egeant, nulla diſſimulatione poſtponere.* Obſtare videtur D. Paul. 1. ad Tim. 5. *ſeniores ne increpaueris, ſed obſecra, vt patrem.* Verum tamen ſolam voluit cohibere ſupercilioſam frontem ſubditorum erga maiores in increpando.

20 QVÆST. *Dixiſti (ſecreto) ſi peccatum ſit publicum, nonne poſſunt, & debent concionatores publice etiam prælatum reprehendere?* RESP. Si prælatorum peccatum nullo modo vergeat in damnum aliorum, ſcandalum nimirum puſillorum, & licentiã liberius ſalutis curam abijcien-

di, quan-

di, quantumvis publicum sit, peccatum est eos nominatim reprehendere. Ita decernitur, *cap. Præfert. sacerdos, & cap. Oues. 6. quæst. 1. epist. 2. Anacleti & 2. Avaristi, & Fabiani.* Probatum facile, quoniam ex huiusmodi reprehensione solus oritur prælatorum conuentus erga subditos. Si tamen Prælatorum peccata in notabile subditorum detrimentum vergant, maiorum exemplo se se in vitijs ruentium, si moniti non resipiscant publice sunt reprehendendi, quamuis non eorum, subditorum tamen speretur emenda & spiritualis prouentus. Probatum *ex 22. ad Gal. vbi Paulus restitit in faciem Petro propter scandalizantium vtilitatem, vt aduertit D. Tho. in 4. d. 19. 2. q. ar. 2.* Probatum exemplo *Ezechielis 13. & 22. & 24.* qui acerrime inuehirur in sacerdotes. *Isai. ca. 1. qui dixit. Audite Principes Sodomorum, & Baptistæ Ioan. 3. qui Pharisæos vocauit genimina viperarum.* Denique Christi Domini facto, qui passim digito indicabat scribarum vitia: Obijcientibus vero Apostolis *Matth. 15.* Offendi his concionibus Pharisæos, respondit: *Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorum.* Idem suadet ratio, quia multitudinis salus præferenda est prælatorum famæ. Oportet tamen hac in re concionatores non esse præcipites in reprehendendo, neq; inani gloria popularis auræ; his obiurgationibus arridentes duci se sinant.

21. **QVAEST.** Tenetur ne correctionis præcepto peccator, maxime circa peccatum in quo ipse est? **RESP.** Tenetur, quoniam nemini sua malitia prodesse debet vt excusetur à naturali præcepto, quale est fraternæ correctionis. Hoc intellige quando peccatum est occultum, nam si propalam sit, scandalum gignitur non profectus, cui dicitur: *Hypocrita eijce prius trabem de oculi tuo, &c.* Credo equidem talem peccatorem ex hoc præcepto teneri in meliorem frugem se recipere, vt cum externo penitentiæ signo correctionem adhibeat. Quia aliter huic præcepto ex parte sua satisfacere nequit.

22. **QVAEST.** Quis ordo seruandus est in fraterna correctione? **RESP.** Quem docuit Christus Dominus. *Matt. 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum; si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium testium, stet omne verbum.*

E

Quæ

Quod si non audierit, dic Ecclesie, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus

23 QVÆST. *Estne hic ordo in præcepto?* RESP. Non solum est in præcepto positivo diuino à Christo Domino promulgato, *Matt. 18.* secundum Theologorum interpretamentum, cum D. Tho. in 4. d. 19. qua. 2. ar. 3. *Aug. epist. 109. Basil. in reg. de long. ca. 46. Greg. lib. Epist. 4. epist. 82. Hieron. ad ca. 8. Matthai,* atque Canonistarum cura Innocentio, *ca. Nouit. cap. Si peccauit. de iudic.* Sed etiã in præcepto naturali, quod nos edocet proximum corrigere cum minori detrimento illius famæ, & honoris, quo possumus.

24 QVÆST. *Quot actibus constat fraterna correctio?* RESP. *Quinque.* Primus est admonitio secreta. *Carripe eum inter te. & ipsum solum.* Secundus, vnus, duorumve testium inductio, *adhibe tecum vnum, aut duos testes.* Tertius, denunciatio facta Ecclesie. *dic Ecclesia.* Quartus, Ecclesie reprehensio. Hinc supponit factum Christus Dominus, cum dicit: *Si Ecclesiam non audierit.* Quintus, compulsio ab Ecclesia per censuras, & pœnas, sit tibi, tanquam Ethnicus, & Publicanus. In quo progressu prior actus semper antecedere debet posteriorem, ex præcepto famæ conseruandæ proximi.

25 QVÆST. *Circa publica peccata estne adhibenda secreta monitio?* RESP. Ex præcepto minime, sed prætermisissis admonitione secreta, & testium inductione licitè denunciantur prælato. Patet ex 1. ad *Timoth. 5. Peccantes coram omnibus argue. Quem locum intelligit Concil. Trident. sess. 24. ca. 8. de peccatis publicis.* Probat, quia hic ordo seruari debet ad famam proximi conseruandam, hæc autem per peccati publicitatem deperdita est, ergo, &c. Deinde quia hæc peccata denunciari possunt prælato, vt iudici, ergo multo magis, vt patri.

26 QVÆST. *Quot sunt adhibendi testes?* RESP. Quamquam Christus Dominus vnus, aut duos adhibendos docuit, si tamen non sufficiant, & ex plurium adiunctione speretur correctionis fructus, plures adhiberi possunt.

27 QVÆST. *Qui sunt adhibendi testes?* RESP. Scientes peccatum, si ipsi iudicentur idonei, qui si non fuerint, adhibendi sunt inscij, quantumuis peccatum occul-

tum sit, quidquid repugnet Durand. in 4. dist. 19. quest. 4. Hen. quodlib. 6. art. 18. Aristot. lib. 3. sum. tract. 25. ca. 2. Nam quia minus videatur per inficiorum testium cognitionem fama illius auferri, auferitur in maiorem eius utilitatem, per medium iuxta diuinam dispositionem ordinatum ad fructus animæ.

28 QVÆST. Cui facienda est denunciatio? RESP. Ecclesiæ.

29 QVÆST. Ecclesiæ nomine qui intelliguntur? RESP. Prælati, & quibus alij legitimi superiores, vt parentes, magistri, domini, & similes. Ita Innocent. ca. Nouit de ind. Chrysoft. ad cap. 18. Matth. & approbat communis vsus fidelium.

30 QVÆST. Si Papa delinquat, cui facienda est denunciatio? RESP. Si casum excipias hæresis (quod omen Deus auertat) circa reliqua delicta, facienda est ipsi, vt Ecclesiæ præfidi. Ita Bellarm. lib. 2. de concil. cap. vlt. ad 2.

31 QVÆST. Quomodo facienda est denunciatio? RESP. Si peccatum sit occultum, non proficientibus deobus primis remedijs, admonitione scilicet secreta, & testium adiunctione, denunciandum est prælato, vt patri, & nullo modo vt iudici, quamuis cognitum sit sub quouis secreto naturali, vel etiam iuramento non detegendi: quoniam secretum, aut iuramentum non obligat de re non facienda, quam ex præcepto facere tenemur, tenemur vero fraternæ correctionis ordinem seruare: dummodo cognitum sit extra confessionem, & viam ad confitendum. Ita Sot. qu. 5. art. lib. 5. de iust. cum multis, quos citat. Probat, quia hæc denunciatio est pars fraternæ correctionis, finis vero correctionis fraternæ, est utilitas peccatoris denunciati, non pœna.

32 QVÆST. Quomodo se gerere prælatus debet, cum fraternaliter denunciatis de crimine secreto? RESP. Potest illos paternaliter interrogare ad criminis notitiam certius habendam. Potest asperius increpare: Potest secretis pœnis, & moderatis punire, vt pater: non tamen manifestis, & duris, vt iudex. Potest contumacem, & negantem excommunicare coram denunciante, & testibus, vt determinatur capit. Nouit. de iudic. Nullo tamen modo potest

eos publica penitentia, & infamia detegere; quia prælatus tenetur consulere famę delinquentis, vt quiuis alius, nisi tam graue esset peccatum, vt in illius pœnam iuste priuaretur delinquens bono famę. Quod tamen rarissime contingit, excepto peccato hæresis, alijsque grauissimis redundantibus in perniciem communem.

33 QVAEST. *Quomodo se gerere debet prælatus cum fraterne denunciatis de crimine publico?* RESP. Cum fraterne denunciatis de crimine publico, aut occulto vergente in damnum commune, potest se genere vt iudex, ac proinde manifesta, & famosa peccata potest inquirere, notoria punire. Ita Conc. Trident. sess. 24. cap. 8. de refor. & patet, quia denunciatus tale crimen potest, & aliquando tenetur denunciare, vt iudici ad impedienda communia dāna, ergo, ipse prælatus potest procedere, vt iudex.

Quæres, quod sit peccatum publicum, manifestum, notorium, famosum. Notorium, & publicum est, vel publicitate facti, quando scilicet ita est propalam crimen, vt nulla tergiversatione celari possit: vel publicitate iuris, quando scilicet per iudicem fuit conuictum. *Manifestum* est, quod publice diuulgatum, fama orta à scientibus aliqua tergiversatione negari potest. *Famosum* est, quod publice scitur ex indicijs verisimilibus per infamiam. Infamia vero definitur communis locutio ex verisimilibus coniecturis surgens, habitis à viris timoratis, non leuibus, ac maleuolis.

34 QVAEST. *Ad quid tenetur fraterne denunciatus?* RESP. Si subditus sciat se esse fraterne delatum, tenetur detegere crimen prælato, vt patri, minime vero, vt iudici. Probat, quoniam prælatus per fraternam denunciationem non habet ius interrogandi iuridice, sed paterne; ergo nec denunciatus tenetur se detegere vt iudici, sed vt patri. Qui se intelligat prælatum ex propria reuelatione processurum, vt iudicem, potest amphibologia vt, & crimen occultum negare. Ita Sor. 5. de iust. quæst. 6. art. 2. & de secret. reg. qu. 4.

35 QVAEST. *Quis ordo seruandus circa hæresi infectos?* RESP. Si denunciator hæreticum admonere potest, & certus est secretam admonitionem profuturam, nullumq; fidei, & Ecclesię detrimentum futurum, illicitum est occultum
hære-

hæreticum ad iudicem deferre. Ita D. Tho. 2. 2. q. 33. art. 1. & reliqui omnes Theologi, teste Sor. de secr. teg. memb. 2. q. 4. c. 5. de iust. q. 5. ar. 1. consentiunt canonistæ, quos affert Nau. c. Nouit & c. inter verba. Ita deniq; decreuit D. Paul. 3. ad Tit. Hæreticum hominem, inquit, post vnâ, vel alteram correctionem deuota.

Probatnr ratione, quia nulla tunc subest rationabilis causa, propter quam hic ordo omitti debeat nam ea esset, vel peccantis, vel Ecclesiæ bonum, hoc vero in nostro casu potius per secretam correctionem, quam per denunciationem acquiritur. Quoniam vero rara est moraliter certa hæc per secretam monitionem spes emendæ in hæreticis ex malitia, quin potius cautiores redduntur ad sibi, alijsq; occultius nocendum, statim sunt denunciandi. In qua præsumptione Inquisitorum edicta nituntur, quæ indistincte iubent hæreticos denunciare. Quod de heresi dixi, dico etiam de peccato quolibet, in commune damnatum redundante, quod si per secretam monitionem corrigendum non speretur, statim est deferendum. In primis, quia commune bonum famæ delinquentis anteponendum. Deinde, quia cum delinquens sit aggressor, repelli potest cum damno ipsius, vt constabit ex propria materia ad quintum Decalogi præceptum. Idem dicendum est de peccato vergente in damnum tertij, iuxta easdem rationes.

36 QVÆST. Quid dicendum de ordine correctionis circa eos qui renunciant iuri famæ? RESP. Dico primo. In statu perfectionis, quem religiosi profitentur, possunt singuli professores, imo & vniversus ordo renunciare naturali, & Euangelico fraternæ correctionis progressui. Probatnr, quia iste processus seruandus est, ne lædatur alterius fama: sed vnusquisque dominus est suæ famæ, saltem in perfectionis finem, ergo, &c. Quamobrè falso dixit Bannes. 2. 2. q. 33. art. 8. dub. 2. ad 7. non esse expediens, vt tota communitas renunciet ordini correctionis fraternæ. Dico secundo. Prædicta renunciatio fieri intelligenda est circa denunciationem faciendam Prælato, vt patri, nequaquam vt iudici. Aperte deduci videtur ex naturali æquitate, quæ ostendit neminem sui, tam acerbum vindicem extitisse, vt isti iuri plusquam ad spi-

ritualem profectum renunciauerit. Dico *tertio*. Huic iuri nunquam fuit renunciatum circa peccata dicti, aut facti contra eum praelatum, cui fit denunciatio: hæc enim huic praelato denunciare, peccatum susurrationis est, vt docet D. Thom. in 4. dist. 9. quæst. 3. artic. 1. & 2. *Susurro vero, & bilinguis* Ecclesiast. 28. *maledictus*. Facienda igitur est huiusmodi denunciatio alij superiori, non eidem, de quo detractum est. Dico *quarto*. Huic iuri renunciato non obstat secretum naturale, etiam iuramento asseritum. Quantumuis enim quis promiserit secretum, non tenetur illud hac in re seruaer, quoniam non valet iuramentum factum de non seruanda regula perfectionis, qualis est, quæ hanc denunciationem iubet.

Quo pacto proximus est diligendus circa vitam corporalem. §. 4.

- 1 *Quantum diligere tenemur proximum necessitate vitæ corporalis.*
- 2 *An quis pro seruanda proximi vitæ, possit suam amittere.*

1 **Q**UESTIO *Quomodo, & quantum diligere debemus proximum in necessitate vitæ corporalis?* RESP. Quamquam in spiritualibus potius nos diligere, quam proximum tenemur, in corporalibus tamen minime; atque ita exponere possumus nostram vitam corporalem, pro vitæ corporali proximi. Ita communis opinio.

Dico igitur. Extreme proximo constituto in temporalis vitæ discrimine, tenemur etiam cum dispendio graui rei familiaris succurrere. Verbi gratia. Est quis inter fideles occidendus, nisi reddat centum aureos, ad eum, qui eos habet, tenetur eos offerre, vt innocens liberetur à morte. Hinc colliges eum, qui scit aliquem iniuste dampnari ad mortem, nisi ferat testimonium innocentis, teneri illud ferre, etiam si iter facere nequeat, nisi cum magna expensarum iactura. In graui necessitate, vitæ solum

æ solum tenemur succurrere, cum possumus, absque nota
tabili detrimento rei familiaris.

2 QVAEST. *Potestne quis succurrere proximo extreme
periclitanti de vita corporali cum propria vita dispendio?*

RESP. Potest, & est actus bonus, & meritorius. Verbi
gratia. Sunt duo in mari, non suppetit, nisi vna tabula ad
salutem, quæ duos non capit, possum proximo illam re-
linquere; refert Bannes. 2. 2. qu. 26. art. 4. Hoc tamen in-
tellige, nisi persona sit publica, ex qua dependet bonum
commune, nam si talis tabulam habeat, grauitèr peccat
eam dando. Si non habeat, alter, qui habet, relinquere
illi tenetur, Probatèr facile, quia commune bonum an-
teponendum est cuius particulari.

Quo pacto proximus est diligendus circa
rem familiarem. §. 5.

1 *Quantum diligere tenemur proximum in necessitate
rei familiaris.*

1 QVAEST. *In necessitate rei familiaris proximi ad quid
tenemur?* RESP. Proximo constituto in extre-
ma rei familiaris penuria, tenemur succurrere, et-
iam ex necessarijs ad statum. Proximo in graui rei fami-
liaris inopia constituto solum tenemur succurrere, ex
superfluis ad statum.

Quo pacto diligendus est proximus
circa communia benefi-
cia. §. 6.

1 *Quantum tenemur diligere proximum circa benefi-
cia communia.*

1 QVAESTIO. *Quid circa communia beneficia dicen-
dum putas?* RESP. Proximo, etiam inimico,
non possumus subtrahere communia beneficia,

in quibus habet cum alijs eandem causam, & rationem. V.g. Salutas hos in coronide, propter quos tranfis, debes etiam salutare proximum inimicum. Facis eleemosynas publicas, quibusuis pauperibus accedentibus, quia distributor es bonorum communium, non potes eleemosynam proximo pauperi denegare, quia inimico. Fundis preces pro omnibus istius vrbs, aut Regni, aut loci, non potes non pro inimico orare.

Quo pacto inimici diligendi. §. 7.

- 1 Qua signa amoris ostendere tenemur inimico.
- 2 Anteneamur inimico remittere iniuriam.
- 3 An liceat aliquando odisse inimicum.
- 4 An liceat proximo malum exoptare.

1 **Q**UÆST. *Qua charitatis signa inimico sunt ostendenda?* RESP. Particularia beneficia, quæ solent amicis exhiberi, vt familiares colloquutiones, non tenetur quis inimicis exhibere. Ac proinde semoto scandalo, non tenetur eos alloqui, quamuis antea sæpe sæpius familiariter alloqueretur. Neque item munuscula mittere, quæ mittere solebat.

2 **Q**UÆST. *Tenemur ne inimicis iniuriam remittere?* RESP. Tenemur quoad odium, & animi exulcerationem, non tamen quoad satisfactionem: ita quod amoto odio personæ potest zelo iustitiæ exigi satisfactio, vsque ad suspendium. Ita D. Thom. 2.2. qua. 25. art. 8. & 9. & cum eo Nau. in sum. cap. 14. num. 25.

3 **Q**UÆST. *Potestne aliquando inimicus odio haberi?* RESP. Nequaquam ratione personæ; potest vero ratione improborum morum, ita vt non personam, sed morum improbitatem detestemur. Sic regius Vates de seipso fateatur: *Inimicos odio habui. Psal. 118.*

4 **Q**UÆST. *Possumus aliquando proximo malum exoptare?* RESP. Ob spirituale bonum possumus proximo desiderare corporale malum, vt infirmitatem corporis ad salutem animæ ex ea prouenientem. Item ob spiri-

spirituale bonum aliorum licet alterius mortē expetere, ut mortem hæretici, veneno hæresum alios inficiētis, ne pestis longius serpat. Item zelo iustitiæ possumus desiderare malefactorum punitionem, ut criminibus via intercludatur.

De amore parentum erga filios
suos. §. 8.

¶ *Quibus in rebus tenentur parentes ostendere amorem filiis.*

QUÆSTIO. Circa qua tenentur parentes ostendere amorem filiis? **R**ESP. Circa quatuor. In primis circa congruam sustentationem: tenentur enim sub mortali illos, etiam naturales, & spurios alere, cum possunt. Quamobrem peccat graviter, qui ægrotum filium ad hospitale domum remittit: aut parvulum ad ostia civitatis exponit, aut finit stipem ostiarum corrogare. Ita Sylv. verbo filij. §. 21. Mol. de primog. 1. cap. 15. nu. 53. Gu-tier. lib. 1. pract. q. 109. Secundo. Circa legitimæ conseruationem, nam peccat graviter filiorum legitimam notabiliter minuendo gratuitis donationibus, aut fictis onerosis contractibus, qui re vera sunt donationes, ut docet Iason. L. ex hoc iur. ff. Potest tamen illam minuere donationibus remuneratorijs, & contractibus veris onerosis. Remuneratio vero non consistit in indivisibili, sed potius vera gratitudo donum excedit remuneratione, ut adnotavit D. Tho. 2. 2. q. 106. art. 6. ad 3. 1. Tertio. Circa spiritualia, & ideo peccant non eos edocendo Christianam doctrinam; non eos cogendo servare Dei præcepta, & Ecclesiæ; non eos à pravis consuetudinibus, & peccandi occasionibus amouendo. Et ideo quotiescunque filij peccant, vel sunt in periculo peccandi propter parentum incuriam, toties parentes peccant. Quarto. Circa correctionis pœnas, eas enim ita tenentur moderari, ut non inferant notabile nocumentum, nam illud inferendo, vel ex odio puniendo, charitatem lædunt, ut alij. Moderatam vero pœnam infligere possunt, non solum ad evitan-

dum futurum peccatum, sed etiam ad puniendum præteritum.

De amore filiorum erga parentes. §. 9.

- 1 Quando peccat filius contra præceptum de diligendis parentibus.
- 2 An filio potius, quam parenti teneatur filius succurrere.
- 3 An potius patri, quam matri teneatur filius succurrere.

1 **Q**UÆSTIO. Quando peccat filius contra præceptum de diligendis parentibus? **R**ESP. In primis quando eos ira dure, & superciliosa fronte alloquitur, ut videatur odisse. Ita Angel. verb. filius, num. 30. Sylu. verb. filij §. 22. Secundo, quando illis in magna necessitate constitutis non auxiliatur, cum potest. Neque eum excusat, quod pater alere vitam possit per sordidam artem, quam callet, cum sui staturque dedecore. Probatum aperte, quia parentum, & filiorum amor mutuis conditionibus exercetur, sed parens filio in tali necessitate constituto tenetur succurrere, ergo & filius parenti. Quod ita verum est, ut peccet mortaliter filius, si patre in tali necessitate relicto religionem ingrediatur, teneaturque egredi, si aliter illi mederi non potest. Si vero illa necessitas post religionis ingressum euenit, quamvis egredi non teneatur, succurrere tamen tenetur. Auctores pro hac sententia afferam ad 2. Decalogi præceptum.

2 **Q**UÆST. Cui tenetur filius succurrere, parenti an filio? **R**ESP. Si uterque in extrema necessitate fuerit, potius parenti, quam filio. Ita D. Thom. 2. 2. q. 26 art. 9. ad 3. quia maius bonum à parentibus accepit, quam à filijs. Si autem necessitas sit infra extremam, potius filio, quam parenti. Ita Roder. cum alijs cap. 14. n. 9.

3 **Q**UÆST. Patre, & matre in equali necessitate constitutis, cui eorum tenetur filius succurrere, cum ambobus non potest? **R**ESP. Illi, à quo maiora beneficia, & amoris signa accepit: Ita D. Thom. & Bannes citato loco art. 10.

Si

Si vero ab utroque æqua beneficia accepit, prius patri, quam matri.

Qui manifestè peccent contra hoc præceptum. §. 10.

I *Qui peccent contra præceptum de diligendo proximo.*

I **Q**UÆSTIO. *Qui manifestè peccat contra hoc præceptum?* RESP. Qui proximum excludit à communicatione generalium orationum, quas pro communi fundit, ut notat D. Thom. 1. 2. q. 3. art. 3. Qui res suas corporales antefert bonis proximi spiritualibus. Qui proximum non reprehendit, cum debet, vel de eo non denunciatur ad bonum commune Reipublicæ, vel particulare ipsius, aut tertij innocentis, ut dixi in materia correctionis fraternæ. Qui ob offensam odio, & rancore illum prosequitur. Qui potens impedire, ne alius mortaliter peccet sine proprio incommodo, dedecore, & verecundia, non impedit. Qui suo consilio, favore, aut ope, causa alij est peccandi mortaliter. Qui non vitat scandalum passuum proximi, cum potest absque notabili proprio detrimento, veluti occasionem, in qua fornicatur iter ademerit, & similes.

CAPVT IV.

De primo Decalogi præcepto. §. 1.

Non habebis Deos alienos coram me.

I *Quibus actibus Deum colimus.*

I **Q**UÆSTIO. *Quibus actibus Deum colimus?* RESP. Tribus, fide, spe, charitate, virtutibus Theologicis, & religione virtute morali: de singulis roga, paratus enim sum respondere.

De

- 1 Quid sit fides.
- 2 An sit necessaria externa manifestatio fidei.
- 3 Quotempore faciendae est fidei confessio.
- 4 An Christianus à tyranno comprehensus licite fugere possit.
- 5 An liceat Christiano comprehenso corrumpere custodes largitionibus ad vitam seruandam.
- 6 Quae actiones sunt contra confessionem fidei.
- 7 An sit contra confessionem fidei uti vestibus infidelium.
- 8 An liceat Christiano non uti veste, quam infidelis rex gestare praecipit in signum fidei.
- 9 Vtrum ex precepto confitendae fidei teneatur Christianus illud signum gestare.
- 10 Non manet excommunicatus à bulla Censura, qui animo credens, exterius fidem negauit.
- 11 Quotuplex est fides.
- 12 De quibus tenemur habere explicitam fidem.

1 **Q**UESTIO. Quid est fides? **R**ESP. Est assensus intellectus circa ea, quae per Spiritum sanctum Ecclesiae reuelata sunt, quatenus à Spiritu sancto sunt. Ex hac definitione sequitur materiam fidei esse omnia, quae in scripturis Canonicis continentur, & quae per traditiones Apostolicas vniuersales conseruantur, & quae in Concilijs generalibus, & particularibus à Sede Apostolica confirmatis determinantur, & quae à Romano Pontifice, ut tali, definiuntur: similiter, quod vnanimi consensu omnes sancti Doctores dicunt: & omnia etiam, quae ex aliquo horum per argumentum infallibile deducuntur.

2 **Q**UEST. Estne huius fidei interna manifestatio externa ad colendum Deum aliquando necessaria? **R**ESP. Maxime. Constat ex D. Paul. ad Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam,

fitiam, ore autem confessio fit ad salutem, & ex Christo Domino Matthæi 10. Qui me negauerit coram hominibus, negabo ego eum coram patre meo ita D. Thom. 2. 2. q. 2, 3. art. 1. Tertul. in Scopiaco aduersus Gnosticos. Oppositumque asseruerunt hæretici Helchetaïta, teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 31. Niceph. lib. 5. cap. 28. Vnde D. Chrysosto. homil. 25. in Matt. Radix confessionis fides est cordis, confessio autem fructus est fidel: nec valet ergo confessio oris sine fide cordis, nec fides cordis sine confessione oris. Ita decernitur in Concil. Nicen. Arelat. & alijs.

3 QVÆST. Quo tempore faciendæ est fidei confessio? RESP. In primis cum Christianus interrogatur de Deo, quem colit, publica autoritate. Nam si priuata alicuius particularis hominis rogetur, potest dissimulare veritatem, dummodo taciturnitas non innuat erubescerentiam cultus, vel negationem Dei non ostendat, nec scandalum sequatur & periculū aliorū deficiendi à fide. Cum enim aliquis videt, ex sua taciturnitate alios fideles trahi in errorem, tenetur etiam cum vitæ amissione fidem manifestare. ita Gratian. cap. Existimat. cap. Non solum, cap. Nolite, late ostendit. Vnde Aug. ibidem citatus, si times, inquit, mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ. Dummodo etiam utilitas spiritalis proximi non impediatur. Quando enim quis cernit alios errore teneri, quæ deponent, si ab ipso fiat fidei manifestatio, tenetur illam manifestare. Pudor vero timor, erubescerentia, aut saltem quædam mentis tergiversatio satis innuitur, cum Christianus à iudice publice interrogatus, tacet. Si tamen iudex interroget, non ut fidem persequatur ac detestetur, sed quia falso arbitratür Christianos homines esse perditis moribus, & sceleratis, non solum tacere Christianus potest, sed amphibologice inficiari, se esse Christianum, quia tunc, ut aduertit D. Thom. ad cap. 10. ad Heb. lect. 2. nulla fidei irrogatur iniuria.

4 QVÆST. Potestne Christianus à tyranno comprehensus vitæ propriæ consulere per fugam? RESP. Pars affirmatis omnino asserenda. Ita nos docuit Christus Dominus. E-mplo vt constat ex Matth. 2. 12. 14. ex Ioan. 8. 11. Luc. 4. quæ loca expendit Aug. epist. 180. ad Honoratum Cyprianum lib. de lapsis, tum epist. 56. & Athan. in Apolog. Deinde docuit

docuit verbo Matthæi 10. *Cum vos persequentur in ista Civitate, fugite in aliam.* Docuere Apostoli fugiendo, constat Act. 7. & 12. item ex 2. Corinth. 11. & ideo Tertulliani librum de fuga oppositum asserentis appellat Nicephorus lib. 4. hist. cap. 12. & D. Hieronym in Cathol. script. scripturâ aduersus Ecclesiam Ratio Cypriani est optima, vt refertur an. 9. ad citatum librum Tertullia. de fuga. Quisquis, in Christo manens, recedit, non fidem negat, sed tempus expectat. Quæ verba permissionem, præceptum, & consilium continent, si diuersorum locorum, temporis, personarum, & circumstantiarum ratio habeatur. Nam si non sit evidens periculum negandi fidem, permissio est condolens humanæ infirmitati. Si vero adsit tale periculum, præceptum est, quia vnusquisque tenetur fugere spirituales interitus, si vero ex ea fuga speratur magnus Ecclesiæ proventus, consilium est, quia vtile commune meo antefero, cum martyrij gloriam pro percipiendo Ecclesiæ fructu vberiori omitto. In quo ultimo euentu præceptum est, si nullus superesset Ecclesiæ Doctor & fauor, præter me, tunc enim tenerer vitæ per fugam consulere.

5 QVÆST. Licetne Christiano tyrannum placare donis, & custodes pecunia corrumpere ad fugam? R E S P. Licet. Ita constat fuisse quosdam D. Paul. discipulos Act. 17. Iasonem nimirum, & alios, & ideo potuerunt Paulum, & Syllam ex vrbe dimittere. Fecit itidem Rutilius martyr, cuius meminit Tertul. in libro de fuga. Fecerunt fideles Romani, vt constat ex *Annal. Eccles. an. 20.* Probatum ratione: nam licitum est fugere, ergo licitum erit largitionibus medium inuenire ad fugam. Hoc tamen intelligo, quando custodes non tenentur sub iuramento inclusos custodire, alioqui peccato periurij occasio offerretur.

6 QVÆST. Quæ actiones sunt contra confessionem fidei? R E S P. Eæ, quæ ex natura sua, vel superstitiosis viis in idola exercentur, ac proinde, qui eas corâ idolis exercet, fidem diffidetur, & contra eam peccat. Vt cum quis per idola iurat, thus offert, reuerentiam idolorum simulacris exhibet, aut alias actiones peragit; quæ ad distinctionem sectæ inuentæ sunt.

7 QVÆST. E sine contra confusionem fidei vti vestibus infide-

infidelium? R E S P. Vti vestibibus infidelium, quæ ad politiam gentis pertinent, neque ad distinctionem sectæ usurpatæ sunt, (vt inter Turcas tobalia linea ad velandũ, seu potius grauandum caput: inter Iudæos pileus crocei coloris: apud Bragmanes certæ lineæ ex collo appensæ) virgente necessitate, & sublato scandalo non est contra confessionis fidei præceptum, & ideo ijs vti licet: vt cum quis velit inter Turcas versari ad propagandam fidem, aut inter hæreticos ad eos reducendos, aut per infidelium regiones iter agere peregrinandi causa. Ita Caiet. 2. 2. q. 3. art. 2. Sylu. verb. *Fides. §. 5. cap. 11. n. 12.* Atque hoc ita verum est, vt etiam vti liceat religiosorum infidelium vestibibus, dummodo non habeant peculiare signum erroris profitendi, sed sint tantum indicium maioris sanctitatis, & perfectioris vitæ. Atque ob hanc rationem in Iaponia Patres sanctissimæ Societatis Iesu vtuntur vestibibus Bomzorum, tanquam homines à terrenarum rerum curis, negotijsque remotiores.

8 Q V Æ S T. *Quid si Turca, vel alius infidelis præcipiat, vt Christiani signum fidei gestent, licetne Christiano non afferre tale signum?* R E S P. Ita posse absque iniuria fidei arbitrantur docti viri. Adrian. in 4. q. 2. de bapt. ar. 2. *Victoria & Doctores Salmaticenses*: nisi in contumeliam fidei illud signum imponatur, tunc enim non erubescendum, sed ingenuè fides profitenda est gestando tale signum. Ita intelligendi sunt Caiet. 2. 2. q. 3. art. 2. Sylu. *est. fides. q. 5.*

9 Q V Æ S T. *Difficilior questio suboritur, & est hæc. Tenenturne ex præcepto cõstitenda fidei Christiani illud signum gestare?* R E S P. Si tales Christiani noti iam sunt, tenentur quidem, quia iudicarent se fidem abnegasse non ostenso signo. Si vero ignoti sunt, se detegere per illud signum minime tenentur, nemo enim tenetur fidem suam per expressam confessionem proderè, præcipue cum adest vitæ, vel alicuius magni nocumenti periculum, nisi specialiter interrogetur. Ita communis opinio cum D. Thom. *locus citatis. præcipue ca. 10. ad Heb. lect. 2.* Vnde iuxta communem sententiam, si tyrannus præconis vöce præcipiat, vt omnes Christiani, qui fidem abnegare noluerint, ad tribunal causam dicturi accedant, nemo se ipsum manifestare, martyrioque offerre tenetur: vnde cum.

de cum.

de cum impositi signo susceptio sit quædam fidei manifestatio, nullus ad eam, cum generaliter præcipitur, Christianus in conscientia obligatur, nisi fortasse ex circumstantijs insignis aliqua in Christianam religionem redundaret contumelia: cuiusmodi censeretur illa, si crederetur omnes Christianos de facto fidem abiurasse, eosque non ad declinandam iniuriam, sibi non fidei inferendam, sed ad profitendam superstitionem signum gestare noluisse.

10 QVÆST. Si quis animo credens, præ timore tamen fidem exterius negavit, incurritne excommunicatione Cæna latâ in hæreticos? RESP. Minime: quia licet grauissime peccauerit, non est tamen formaliter hæreticus, quia fidem non amisit, iuxta Aleus. 2. p. tit. 53. memb. 2. talis autem excommunicatio lata est in hæreticos formaliter tales.

11 QVÆST. Quoiuplex à Theologis assignatur fides? RESP. Duplex, implicita, & explicita. Fides *implicita* est, qua credimus aliqua mysteria, quia continentur in alijs, vt cum credimus Christum Dominum habere duas voluntates, diuinam, & humanam, quoniam credimus habere duplicem naturam humanam, & diuinam, in quibus duæ voluntates necessario continentur. *Explicita* fides est, qua credimus distincte aliquod certum mysterium reuelatum.

12 QVÆST. Tenemur habere explicitam fidem de omnibus reuelatis? RESP. Minime. Tunc enim opus esset tenere scripturas omnes sacras, traditiones Apostolicas, Conciliorum decreta: circa hæc sufficit fides implicita credendo, quæ Ecclesia profitetur.

13 QVÆST. Tenemur de aliquibus habere explicitam fidem? RESP. Maxime. Ita quilibet, etiam rusticus, tenetur explicitè credere duodecim fidei articulos ad humanitatem, diuinitatemque Christi seruatoris pertinentes, minime tamen difficultates eorum, nisi Episcopi sint, & Doctores Ecclesiarum, quorum interest docere rudiorum plebem. Ignorare vero hos fidei articulos explicitè, si ignorantia ex magna negligentia proueniat, peccatum mortale est. Quod peccatum pastoribus tribuetur, si oves non edoceant.

14 QVÆST. Licetne Christiano se idololatriam fingere, vt
infi-

infidolem conuertat, vel hereticum deprehendat? R E S P. Minime, ita D. Aug. lib. 2. retract. cap. 60. & lib. contra mendac. cap. 3. Palud. in 3. d. 25. Caiet. in Reg. cap. 10. Ratio eius est, quia etiam tunc veritati, & grauitati fidei inuritur iniuria. Quod si aliqui Martyres aliquando simularunt se velle sacrificare, vt apertius & liberius coram omnibus Christum confiterentur, sicuti de Procopio legimus 2. Synod. Nicen. act. 4. vt videre est apud Lipo. tom. 6. & Sur. tom. 4. octaua die Iul. magno cum miraculo dissolvente dæmonis simulacrum in aquam, id fecerunt ex diuino instinctu. Iehu vero consilium 4. Reg. 10. ad interficiendos flamines Baal, non approbat D. Thomas, nec Augustin. locis citatis.

15 Q V Æ S T. Licetno Christiano tyrannum adire, cum non de fide rogatur, nec aliud emolumentum spirituale probabiliter speratur, quam sola mors data in odium Christianæ religionis? R E S P. Minime. Ita D. Aug. lib. 2. de serm. interpretans illud Christi D. dictū Mat. 7. Nolite proicere margaritas ante porcos, neque sanctum dare canibus. Ideo tale martyrium appellat Athan. in Apolog. sui homicidium. Diuus Thom. 2. 2. q. 3. art. 2. ad 3. & q. 124. art. 1. errorem contra charitatem propriam, negauitque esse martyrem Concilium Elibertinum. Ac proinde talem Christianum peccare mortaliter docet Nauar. in sum. cap. 11. nu. 40. Sunt hac de re verba D. Cypriani *ultima eius epist.* magni facienda. Vos autem fratres per disciplinam, quam de mandatis dominicis accepistis, quiescite, nec quisquam vestrum se gentibus offerat, apprehensus, & traditus loqui debet, siquidem Dominus nos confiteri magis voluit, quam proficere. Hæc ille.

De peccatis contra fidem. §. 3.

- 1 Quæ peccata sunt fidei contraria.
- 2 Quæ pertinacia requiritur ad hæresim.
- 3 Quot modis peccatur peccato hæresis.
- 4 An sit aliud peccatum contra fidem præter hæresim.

1 Q V Æ S T. Quæ peccata sunt fidei contraria? R E S P. In primis est hæresis: hæresis vero ita definitur. Est er-

©

ror

ror pertinax hominis Christiani, fidei Catholicæ ex parte contrarius. Est autem error existimatio veri pro falso, aut falsi pro vero. Quare de essentia hæresis est error intellectus contumax, qui si non est, licet graviter peccet, qui fidei exterius contradicit, non est hæreticus. Hic autem error ad constituendam hæresim debet esse pertinax, assertus ab eo, qui scit eum esse contra Ecclesiæ sensum, Ita colligitur aperte ex D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 2.

2 QVÆST. *Quantum tempus requiritur ad hanc pertinaciam* RESP. Tantum quantum satis est ad eliciendum actum certitudinis, qui in instanti fieri potest, ut docent Met. Hæc igitur pertinacia non sumitur ex parte temporis, sed ex parte deliberatæ mentis, errorem vltro amplectentis, scientisque esse aduersus ecclesiæ definitionem, ita egregie adnotavit Roder. in sum. c. 129 Galibi.

3 QVÆST. *Quot modis peccatur peccato hæresis?* RESP. Tripliciter, Primo, solo actu interno erroris. Secundo, solo actu externo negationis, interius recte sentiendo. Tertio, interius, exteriusque negando. Primum & tertium peccatum constituit hominem formaliter hæreticum, Secundum vero tantummodo malum Christianum, & hominem inconstanti animo. Per peccatum interius nulla incurritur excommunicatio. Per peccatum vero ab exteriori actu, interiorique errore constitutum, maxime: adeo ut quamuis sit occultissimum, nullo arbitro confecto, tali censura puniatur. In quo euentu iuxta decretum Conc. Trid. sess. 24. c. 6. absolui potest ab Episcopo. Peccatum vero exterius solummodo patratum tali censuræ non subiacet, licet oppositum falso tenuerit Cai 2. 2. q. 94. art. 1. contra Sylu. Verbo *Apostasia* §. 4. Nau. c. 11. nu. 24 & Tolét. lib. 4. cap. 4. Ratio est, quia talis excommunicatio lata est in formaliter hæreticos, talis autem non est, qui solo actu externo fidem diffidetur.

4 QVÆST. *Esine aliud peccatum contra fidem?* RESP. Et dubium in fide. Est autem dubium in fide, qui nec credit articulis, & rebus fidei, nec discredet, sed est suspensus omnino ex eo, quia non putat talia esse certissima, aut ut verius loquar, quia anceps est, vtrum certissima sint. Ut autem hoc dubium constituat hominem formaliter hæreticum, requirit pertinaciam ex parte dubitantis intellectu-

reflectus, & deliberationem ex parte voluntatis, quæ tale dubium amplecti velit.

5 QVÆST. *Summe plura?* R E S P. Plura quidem. Apostasia, & Infidelitas.

De Apostasia, & Infidelitate. §. 4.

- 1 *Quid est Apostasia.*
- 2 *Quid est Infidelitas.*
- 3 *Quando est Infidelitas peccatum.*

1 QVÆSTIO. *Quid est Apostasia?* R E S P. Est error hominis baptizati fidei Catholicæ ex toto contrarius. Ex toto dixi, quia in hoc differt apostasia ab hæresi, hæresis enim negat vnum, aut alium articulum, apostasia vero omnes, negando Christum Deum verum. Quemadmodum vero hæresis peccatum tripliciter committitur, ita & apostasia: eodemque modo de eo, atque de illo dicendum circa censuram.

2 QVÆST. *Quid est infidelitas?* R E S P. Infidelitas est error hominis non baptizati fidei Catholicæ, siue ex toto, siue ex parte contrarius.

3 QVÆST. *Quando est infidelitas peccatum?* R E S P. Quando infidelis sufficientem habet notitiam fidei Christianæ, siue circa omnia mysteria, quia illa edoctus noluit credere, siue circa aliqua, quæ lumine naturæ ostenduntur, vt vnum tantum Deum esse. Colendo igitur plures Deos peccat lethaliter contra fidem ipso naturalis luminis ductu ostensam.

De Spe, & peccatis contra spem. §. 5.

- 1 *Quid est spes.*
- 2 *Quod peccatum est contra spem.*

1 QVÆSTIO. *Iam de Spe, qua Deus colitur, audire te opto. Primum igitur mihi dicito, quid sit spes?*
R E S P. Spes est inclinatio ad futuram beatitudinem Dei auxilio consequendam. Inclinationis nomi-

ne actum voluntatis intelligo. habitus enim virtutis spei in voluntate à Deo collocatus, illam inclinat ad sperandam futuram beatitudinem bene viventibus promissam, Deoq; gloriam tribuendam pro promissorum vera solutione.

2 QVÆST. *Quod peccatum est contra spem?* RESP. Desperatio. Est autem desperatio actus voluntatis, qua homo de futura beatitudine promissa defidit, Deumque ut fallacem detestatur. Hæc autem desperatio aliquando oritur ex errore intellectus, & amissione fidei: aliquando vero ex Dei odio, quia licet credat eum esse summam veritatem, arbitratur tamen non esse adeo beneficium, ut remuneret bene acta. Ad hoc desperationis peccatum reducitur præsumptio, est autem præsumptio actus voluntatis, qua homo sperat beatitudinem consequi, vel ex solis meritis viribus naturalibus, tanquam sibi debita: vel ex sola Dei benignitate, & misericordia absque ullo suo bono opere. Utraque est graue peccatum. Prima quidem, quia superbe sibi arrogat indebita. Secunda, quia iniustum Deum constituit, dum nec bona, nec mala opera respicere illum putat. Qui vero erraret in intellectu, & putaret beatitudinem esse consequendam per solas vires naturales, hæreticus esset, cum Pelagianis. Iidem, qui putaret esse consequendam ex sola Dei gratia, hæreticus esset cum Luthetanis.

De Charitate. §. 6.

1 *Quid est Charitas.*

2 *Quot sunt peccata contra charitatem.*

1 QVÆSTIO. *Dixisti Deum maxime coli charitatis actu, dic igitur, quid est Charitas?* RESP. Est actus amicitia hominis erga Deum supernaturaliter dilectum, hoc est, ut noster est finis supernaturalis, procedit verò hic actus ab habitu supernaturali à Deo animæ infuso.

2 QVÆST. *Quot sunt peccata contra charitatem?* RESP. In primis odium Dei, omnium peccatorum maximum, utpote, quia iustus punit, sic enim odio haberi potest.

Deinde:

Deinde, cum plus amatur præmium ostensum, quam Deus ostendens, & ideo amatur, quia illud promittit, nec aliter amaretur: hæc enim inordinatio amoris grauis est culpa, reductioque per gratiam in rectum tramitem donum est maximum, cuius meritas grates in canticis Deo reddidit illa anima, cum dixit, *ordinauit in me charitatem Cant. 2.* Denique offenditur charitas, quando creaturæ magis, quem creatori appretiatiue applicatur.

De virtute Religionis, qua Deus colitur, & peccatis illi contrarijs, quibus Deus magno opere offenditur. §. 7.

- 1 Quid est virtus, qua vocatur Religio.
- 2 Quæ peccata contrariantur huic virtuti.

1 **Q**VÆSTIO. Dixisti de virtutibus Theologicis, Fide, Spe, & Charitate, iam ad Religionis virtutem accedamus. & vitia illi contraria. Quid igitur est Religionis virtus? RESP. Religionis virtus est quidam habitus à Deo humanæ voluntati infusus, inclinans ad Deo debitum honorem deferendum, quatenus est primum omnium principium, & ideo omnis diuinus cultus Deo exhibitus per sacrificia, & adorationes, siue internas, siue externas ab hac virtute proficiscitur.

2 **Q**VÆST. Quæ peccata contrariantur huic virtuti? RESP. contrariatur *Blasphemia.* Est autem blasphemia dictum, vel scriptum contumeliosum Dei laudibus: vel sanctis eius. Fit autem, vel tribuendo Deo, quod illum non decet, vel auferendo, quod illi conuenit, vel tribuendo creaturæ, quod solius Creatoris est. Contrariatur etiam *Impietas.* Impietas vero est dictum, vel factum contumeliosum Dei honori, aut Sanctorum eius. Pietas enim virtus est, qua Deum sanctosque eius honoramus, & reueremur. Quamobrem imagines conculcare, reliquias sanctorum spernere, & similia opera facere, impietatis est. Est etiam Religioni contraria *Superstitio.* Superstitio vero est vana, seu falsa religio indebitum cultum exhibens falsis Dijs, cum ijs, cum creaturæ sint,

diuinum honorem, vel etiam vero Deo exhibet eundem diuinum honorem, non tamen eodem modo, quo exhibendus est, vt cum ei tribuit ritus, ac ceremonias falsorum Deorum, vel cultus Deo ingratos, quales modo sunt sacrificia veteris legis, vt talia, figuræ nimirum futurorum. Ad hanc superstitionem reducitur peccatum eorum, qui mentiuntur miracula à tali imagine facta, spe lucri eleemosynarum, & reliquias falsas exponunt populo colendas, vt ad eas hominum multitudo confluat. Multæ vero sunt superstitionis species. *Prima est Idololatria*, exhibens diuinum cultum falso Deo. Hæc autem semper supponit errorem intellectus, & amissionem fidei, si mente sit. Et ideo p̄m̄is idololatra est hæreticus, si ad superstitionem transit post baptismum, ac proinde subijcitur excommunicationi hæreticorum. *Altera species est Magia*, quæ ita describi potest. Est potestas inordinata faciendi, quod supra naturam est, dæmonum auxilio implorato. Tripliciter vero dæmon ad effectus concurrir: vel enim aliunde affert rem, quam ostendit, vt serpentem: vel applicat actiua naturaliter passiuus, ex qua applicatione, naturaliter prodit talis effectus: vel etiam sensus deludit, apponendo sensibus apparentia exterius obiecta ex aere confecta, aut in sensu interiori idola effingendo rerum externarum, quasi præsentium, quæ reuera absunt. Hæc autem Magia includit pactum dæmonis cum homine Mago, quod facit aliquando per se, illi visibiliter apparendo: aliquando per alium, illi promittendo, per se vero promissa exequendo. *Tertia species peccati contra virtutem Religionis, est Diuinitio*. Est autem diuinitio inordinata enunciatio eorum, quæ per naturam cognosci possunt, dæmonis scientia adiutrice. Circa hanc vero diuinationem in euentibus, qui pendent ab humana voluntate, procedit dæmon experimento. In effectis vero naturalibus procedit ex scientia, quam habet effectuum omnium naturalium. Diuinat autem dæmon aliquando per apparentes figuras, & talis diuinitio dicitur præstigiū: aliquando per fictionem mortui ab inferis excitati (format enim corpus

ex aere, & ex eo loquitur) dicitur vero ea diuinitio
Necromantia Aliquando per viros a reptilibus, qui dicun-
 tur *Pythones*, sœminæ vero *Pythoniæ*. Aliquando
 loquitur per statuas, & dicitur *Geomantia* Aliquando
 per figuras apparentes in aquis, & dicitur *Hydromantia*.
 Aliquando per figuras aereas, & dicitur *Aeromantia*.
 Aliquando per ignes, & dicitur *Pyromantia*. Aliquan-
 do per exta animalium, & dicitur *Auspitium* Redu-
 citur vero ad hoc diuinationis peccatum aliquorum
 inauguratiorum, qui cum ex astris augurantur, dicitur
Astrologia: cum ex mugitu animalium, dicitur *Augu-
 rium*: cum ex volatu, aut garritu animum, dicitur *Auspi-
 cium*: cum ex certis verbis, *Omen*, seu ominatio,
 vt quia miles, verbi gratia, dixit, sistamus gra-
 dum, dux superstitiosus noluit mouere exercitum.
 Circa *Astrologiam* hoc adijcio, posse quidem Astrolo-
 gos multos effectus naturales, quasi certo promit-
 tere: Errant tamen vehementer, cum prædicunt ea,
 quæ pendent ex diuina, aut humana voluntate, adeo
 imperferutabili, vt solus Deus illius penetret deter-
 minationem, teste ipso Deo *Ierem* 17. Qui soli sibi arro-
 gat hanc perferutationem dicens: *prauum est cor hominis,
 & in scrutabile. Quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans
 cor, & pro ans renes.*

Circa *Augurium*, & *Auspitium* etiam addo naturæ Pa-
 rentem dedisse animalibus, & aibus certam rerum fu-
 turarum diuinationem, vt bene eorum vitæ consulere-
 tur. Hos autem effectus ab illis cognoscere, cu pa caret,
 vt ex meris mare fugientibus colligitur futura tempestas.
 Vespertiliones verò longe à domibus volantes futuram
 serenitatem præfagiunt. *Quarta* superstitionis species
 est vana *Observantia*, in qua quædam obseruantur va-
 næ, nullam ex se efficaciam habentia ad aliquos effectus,
 vel augurandos, vel efficiendos, vt certa quædam verba
 ad sanitatem capitis, dentium, aurium, &c. *Quinta*
 superstitionis species est *Maleficium*, quod ita dicitur
 potest. Est ars nocendi alijs, dæmonis potestate ad tales
 effectus implorata, opus vero malum appellatur male-
 ficium. Duplex vero est maleficium: aliud amatorium,
 quo dæmon efficit, vt verbi gratia, coniuges inter
 se

se dissideant, & circa alios amore afficiantur. Quem amorem dæmon non gignit cogendo voluntatem, sed in interiori sensu effigendo, & representando imaginationi figuram personæ amatae pulchriorem, amabiliorem, venustiore: figuram vero personæ exosa fœdam, turpem, deformem. Aliud veneficium est perniciosum, quo dæmona torquet personam veneficiatam, sæpè cum pacto torquendi partem, quam veneficus alicuius imaginis, quæ apud illum est, pupugerit. Ad hoc peccati genus reducuntur peccata Lamiarum, seu Itrigum. Hæ potius carnalem quærunt delectationem, feruntur enim à dæmonibus per aera corporaliter, & cum ipsis corpora assumentibus exercent rem veneream. Sæpè somno à dæmone corripiuntur, & per insomnia dæmon illis multa representat absentia, facitque credibile se longas fecisse peregrinationes, multaque apud exterarum nationes vidisse, intrant referatas domos, dæmone aperiente ianuam, fingunt se homines transmutare in belluas, dæmone videntium oculos falsis imaginibus deludente.

CAPVT V.

De secundo Decalogi præcepto. §. 1.

Non assumes nomen Dei tui in vanum.

- 1 *Quid prohibetur in secundo Decalogi præcepto.*
- 2 *Quo loco Doct. de iuramento agunt.*
- 3 *Quid est iuramentum.*
- 4 *An liceat exigere iuramentum ab eo, quem scio iuraturum per falsos Deos.*
- 5 *Quotuplex est iuramentum.*
- 6 *An iuramentum sit actus virtutis.*
- 7 *Quas proprietates debet habere sanctum iuramentum.*
- 8 *An liceat uti amphibologia in iurando.*

9 *Quan-*

9 Quando peccat quis mortaliter iurando ex prava consuetudine.

1 QVÆSTIO. Quid prohibetur in secundo Decalogi præcepto? RESP. Iuramentorum abusus.

2 QVÆST. Quo loco Doctores de iuramento agunt? RESP. Summistæ ver. iuramentum. Iuris periti. 22. quæst. 1. & toto tit. de iureiur. Theol. in 3. dist. 39. Anton. 2. p. tit. 10. Sor. 8. iust. & lib. de iur. abusu. Nauar. cap. 12. Couarru. ca. Quamuis pact. de pactis. Et ideo cum in hac materia Auctores nõ adduxero, apud hos inuenientur, quæ dixerò, quos, ne molestus sim, recensere non puto.

3 QVÆST. Quid est iuramentum? RESP. Est inuocatio diuini testimonij, in dicti, factive alicuius confirmationem. Itaque adducitur Deus in testem eorum, quæ affirmantur, & in fideiussorem eorum, quæ promittuntur. Inuocatur vero Deus, vel explicite, cum nominatim effertur, vt cum dicimus, per Deum, per Christum, &c. vel implicite, & fit, cum in creaturis existens inuocatur: inuocatur vero in ijs frequentius, in quibus clarius reuocet eius bonitas, sapientia, omnipotentia, gratia, sanctitas, vt cum iuramus per Solem, per Cælum, per Angelos, per Diuos, &c. Si enim hæ creaturæ inuocantur secundum se, non est iuramentum. Per creaturas vero posse fieri iuramentum decernitur, cap. Habemus. 22. qu. 1. notant D. Thom. 2. 2. qu. 89. art. 6. Rich. in 3. dist. 39. art. 1. quæst. 1. Bonauent. ibidem qu. 2. art. 2. Alens. 3. p. quæst. 31. m. 3. art. 3. §. 1. Gabriel. in 4. d. 39. qu. 1. art. 2. concl. 3. Couar. ca. Quamuis. de pactis. §. 1. num. 5. Irreuerentia tamen est venialis iurare per creaturas vilissimas, vt per pilos, per ocreas, docet D. Thom. loco citato.

4 QVÆST. Licetne exigere iuramentum ab eo, quem scio iuraturum per falsos Deos? RESP. Licet quidem. Ita decernitur, cap. Mouet te 22. qu. 1. Ita Sor. 8. iust. citato, Couar. cap. Quamuis 1. pag. §. 1. num. 9. Abul. cap. 5. quæ. 270. Ratio est, quia petere ab alio iuramentum, est petitio rei bonæ secundum se, si vero male fiat, defectus oritur ex malitia iurantis, quemadmodum postulare mutuum, bonum est, licet ex malitia mutuantis, vsuram pro mutuo exigentis, mutuatio iniqua sit. Verum, vt ad petendum mutuum

sub vlturis causa requiritur, ita, & ad petendum iuramentum ab eo, qui ex malitia per falsos Deos iuraturus est. Causa vero debet esse detrimentum non leuis momenti, tenemur enim ex charitate pati detrimentum leue pro graui, Dei offensa in proximo euitanda.

5 QVÆST. Quotuplex est iuramentum? RESP. Quadruplex. Assertorium, Promissorium, Comminatorium, Execratorium. *Assertorium* est, in quo assertur Deus in testem rei negatæ, vel affirmatæ præsentis, aut præteritæ, vt per Deum iste occidit hominem, per Deum non occidit. *Promissorium* est, in quo adducitur Deus in testem rei promissæ, vt per Deum hoc faciam.

Quod iuramentum, vt verum sit, duplici debet conformari veritati, scilicet, & præsentis voluntati reddendi rem promissam, & futuræ exequendæ promissionis, ac proinde tam falso iurat, qui promittens stare promissis non decernit, quam ille, qui promissionem non implet. *Comminatorium* est, in quo Deus adducitur in testem mali faciendi, vt per Deum castigabo te. In quo iuramento cum malum est iniuste inferendum, si quis habet animum exequendi, peccatum eiusdem speciei committit, cuius est malum. Si vero non habet animum implendi, periurium incurrit. In neutro tamen euentu tale iuramentum obligat, cum non sit vinculum iniquitatis. *Execratorium* est, in quo Deus adducitur, non solum in testem, sed etiam in vltorem, & vindicem frangentis tale promissum, vt Deus me destruat, nisi hoc fecero. Solum aduerte iuramentum assertorium, etiam aliquando respicere futuram rem promissam, vt per Deum hoc tuenturum est. Execratorium quoque respicere præsentem veritatem, & mentis conformitatem verbis prolatis, vt hoc faciat mihi Deus, & hoc addat, nisi loquor verum, nisi hoc ita actum est, nisi modo dico quod sentio.

6 QVÆST. Estne iuramentum actus virtutis? RESP. Si debito modo fiat, actus est studiosus, & Deo gratissimus, ita enim iubet, Deut. 6. per nomen Dei tui iurabis, & Psalm. 62. Laudabuntur omnes, qui iurant in eo, & ita definitur in Concil. Constantiensi: est enim actus virtutis Religionis. Quamobrem in hoc secundo præcepto non prohibemur iurare, sed malo modo iurare, vt pote frustra

frustra, aut in vanum. Ita enim Deuteron. 5. & Exod. 20. *Non assumes nomen Dei tui frustra, seu in vanum.* Hoc est, sine debitis circumstantiis, hæc quibus Christus Dominus prohibet iurare etiam verum. *Matth. 5. Dico vobis, non iurare omnino, ut ibi interpretatur Maldonatus.* Addit Christus Dominus. *Sit sermo vester est, est, non, non: quod autem abundantius est, à malo est, ex G. æco, a maligno est, hoc est, pravam consuetudinem iurandi irreuerenter procurante, sic Theophylact.*

7 *QVÆST. Quæ, & quor proprietates debent comitari iuramentum, ut bonum sit? RESP. Tres, Veritas, Iustitia, Iudicium: nam sine veritate est mendacium, sine iustitia, est iniquum: sine iudicio, & debita reuerentia, est indecens & temerarium. Ut igitur sit verum, requiritur veritas, ut sit iustum, requiritur rei æquitas, ut sit reuerens, & decens, requiritur iudicium. Ex defectu harum proprietatum iuramentum est peccatum, Lethale quidem, si deest iustitia in materia graui, si vero deest veritas, siue materia sit leuis, siue grauis; imò grauius, quo res est leuior, Veniale vero, si deest iudicium, vel iustitia in re leui.*

8 *QVÆST. Licetne in iuramento vti amphibologia, hoc est, aliud proferre verbis, aliud subintelligere mente? RESP. Interrogatus a iudice amphibologia vti non potest, cum iudice interrogatur, sed peccat lethaliter non respondendo ad mentem interrogantis. Ita communiter Doctores, Abulens ca. 5. Matth. qu. 26. Sot. 8. insi. q. 1. art. 7. ad 4. Caiet. 2. 2. quest. 89. ar. 7. ad 1. Nau. ca. 12. nu. 8. Ratio est, quia interrogans iuridice ius habet ad exigendam veritatem. Peccat secundo etiam lethaliter, qui cum sponte sua, nec petitus iurat, & vtitur amphibologia ad decipiendos alios. Amphibologia tamen vti licet imprimis cum non iuridice interrogatur, cum per metum iniuriæ, vel nimiam importunitatē cogitur iurare. Hæc est doctrina communis, & ferme absq; cōtrouerfia. Ita Adria. in mat. de cor. fra. col. 7. Maior in 4. d. 15. q. 18. Alē. 2. p. q. 137. n. 4. ar. 2. §. 1. Nau. c. 12. nu. 8. & 9. & 14. & 18. Syl. verb. mendā. & Nau. c. Inter. ver. 11. qu. 3. conc. 6. & c. Humana aur. q. 1. n. 9. Eruiitur hæc veritas ex eo, qd aliquando ex causa vti liceat amphibologia. Vfus est iacob. Ge. 22. *Ego sū filius tuus primogenitus Esau.* i. secundū ius primogenituræ, ita Ambr. in vita*

Iacob.

Iacob. cap. 13. D. Thom. & Alenf. citati. Vfus est Raphael. *Tob. 5.* Ego sum Azarias, Anania magni filius, id est, secundum fidelitatem. Imo Christus Dominus *Marc. 13.* De die illa nemo scit, neque Filius; id est ad dicendum. Ita D. Tho. & alij sacri interpretes. Quamobrem licet vxori ad ulteræ iurare marito amphibologice, nunquam tale crimen à se commissum, intelligendo ad illud detegendum. Ea etiam vti licet, cum iuste quis interrogatur, si datur rationabilis causa non respondendi ad mentem interrogantis. Hoc autem eueniet, cum iudex iuxta legem præsumptiuam rogat aliquem de aliquo actu, de quo ex præsumptione lex sinistrè iudicat, si ille, qui talem actum operatus est, recte coram Deo illum egit, interrogatus de eo, potest amphibologia vti & iurare se nihil fecisse. Eueniet itidem, cum quis rogatus an habeat accommodandam rem, vel mutuo dandam, causam habeat non illam dandi, si videat nimirum inde odia, dissidia, rixas, similtates proditura, nisi mutuo det, aut neget apud se habere, potest amphibologice iurare rem talem apud se non esse. Multa possem exempla congerere, vnum non omittam. Vtrum tempore pestis, cum custodes locorum rogant me ex falsa præsumptione, an veniam ex vix, quam falso credunt lue pestifera infectam, possim iurare me non inde venire. Arbitror dicendum cum *Naui. cap. 12. num. 19* posse. Non tamen cum eo sentiendum existimo circa illum, qui putans se tali morbo esse liberatum, cum ab oppido peste realiter infecto venit, iurat se non inde venire, peccat enim grauiter, quia se exponit periculo inficiendi sanos, siquidem morbus ille aere incluso in plica togæ afferri potest.

9 QVÆST. Quando peccat quis moraliter iurando ex praua consuetudine iurandi? RESP. Qui iurandi habet consuetudinem, non toties mortaliter peccat, quoties falsum est quod iurat inaduertendo ad periurij falsitatem, sed solum, quando sciens se facili negotio mentiri inaduertenter, & frequentius mentiri, quam verum dicere, saltem in aliqua occasione, verbi gratia, in ludo aleatum, addit huic prauæ mentiendi consuetudini peruersum iurandi morem. Tunc enim quoties inaduertenter iurat, neque tollit illam occasionem peierandi, licet
postea

postea verum inueniat, quod iurauit, mortaliter peccauit iurando, qui ex se non euitauit peierandi periculum. Ita Caietan. 2. 2. quest. 98. art. 3. Nau. cap. 12. numer. 6. Ille vero, qui licet consuetudinem iurandi habet, mendacium omnino detestatur, & proinde, nec inaduertenter mentitur, licet postea falsum esse comperiat, quod iurauit, periurium non committit, quia moraliter se non exposuit periculo peierandi. Ita Gabr. in 3. dist. 39. qu. 2. art. 1. not. 2. & art. 2. concl. 2. Sot. lib. de iur. abus. cap. 17. & 12. Inst. 1. p. cap. 42. Si autem quis mendax est, & raro verum profert, habetq; consuetudinē iurandi inaduertenter, attamē vult tam diram consuetudinē tollere, remediaq; adhibet ad eam funditus extirpandam, iste licet ex consuetudine inaduertenter falsum iuret, lethaliter non peccat, quia humano more facit, quod in se est, vt omnino non iuret, aut saltem verum. Ita communis doctrina, circa quam legatur Gabr. in 3. dist. 39. qu. 2. art. 1. not. 2. & art. 2. concl. 2. Sot. lib. de iuramen. abusu. cap. 7. & 12. cum alijs.

QVÆST. Quando peccat quis lethaliter ex sola inaduertentia iurandi: R E S P. Cum non curat aduertere, verumne sit, an falsum, quod profert ex affectata, & crassa negligentia aduertendi, sed quidquid sit postea examinabit. talis enim exponit se periculo peierandi, & ideo siue verum sit, siue falsum, quod iurauit, periurium committit. Vellem, vt distinctius de quolibet iuramento me interrogares, præcipue de promissorio, comminatorio, & execratorio.

De iuramento promissorio. §. 2.

- 1 Quantum obligat iuramentum promissorium.
- 2 De iurante absque intentione implendi iuramentum.
- 3 De iurante rem falsam absque intentione iurandi.
- 4 De iurante rem veram absque intentione iurandi.
- 5 De iurante rem malam.
- 6 An rem malam iurans teneatur eam implere.
- 7 De eo qui iurat se non facturum rem bonam.
- 8 De iurante rem futilem, & inanem.

9 De ob-

- 9 De obligatione iuramenti de refurili, & inani.
 10 De iuramento circa medicinam non docendam.
 11 An iuramentum promissorium de re minima obliget
 sub mortali.
 12 An fieri possit compensatio de pecunia, quam iuravi
 me redditurum.
 13 De obligatione iuramenti per vim extorti.
 14 De iuramenti obligatione facti in fauorem tertij.
 15 De iuramento defuncti, an transeat ad heredes.
 16 De iuramento facto in fauorem tertij, an transeat
 ad heredes illius.
 17 Anteneatur redire ad carcerem, qui sub iuramen-
 to exiuit.
 18 De iuramento procuratoris.
 19 An debitor possit prorogare iuramenti obligationem
 sui creditoris.
 20 Que causa excusat ab implendo iuramento pro-
 missorio.
 21 De iuramento aulicorum.

i **Q**UÆSTIO. Estne omne iuramentum promissorium
 adimplendum sub lethali? **R**ESP. Adeo ad sui exe-
 cutionem obligat iuramentum promissorium;
 si de re licita, & honesta, vt etiam de re minima adim-
 plendum sit sub lethali: ratio est, quia in quavis re tota
 iæditur ratio iuramenti, autoritas nimirum diuina, que
 interponitur. Ita Richar. in 3. dist. 9. art. 2. qua. 1. Caic. 2. 2.
 qu. 89. art. 6. Sot. 8. iust. qu. 1. ar. 7. ad 1.

2 **Q**UÆST. Quid arbitraris de eo, qui exterius iurat sine in-
 tentione implendi iuramentum promissorium? **R**ESP. Peccat
 quidem grauitur, sine res, quam iurat, licita sit, vt patet:
 siue illicita, non quidem, quod teneatur illud implere,
 sed quia quantum in eo fuit (si per impossibile iuramen-
 tum, posset esse vinculum iniquitatis) se obligauit ad
 rem moraliter malam, nimis irreuerenter abutendo iu-
 ramento. Ita supra citati Auctores.

3 **Q**UÆST.

3 QVAEST. *Qui sine intentione iurandi exterius iuræ peccatne mortaliter, si res supra quam cadit falsa sit?* RESP. Peccatum est lethale ita iurare, licet per vim, fraudem, aut metum extorqueatur iuramentum. Ratio est, quia grauis Deo fit iniuria afferre eius testimonium, quamquam fide, ad rem falsam comprobandam, & propterea exterius iuramentum fertur supra mendacium graue cum magna diuini iudicari testimonij illusione. Ita Caiet. 2. 2. quest. 89. art. 7. & in sum. verb. periur. ubi Aim. §. 3. Sot. & Arag. locis citatis.

4 QVAEST. *Quid dicendum si cadat illa fides? & iuramentum fictum supra rem veram?* RESP. Solum peccatur venialiter, quia diuinum testimonium, licet rei vere applicetur, applicatur tamen illusue, cum nonnulla Dei irreuerentia, licet non magna. Ita Sot. 8. iust. qu. 1. art. 7. Aragon. contra Caietanum.

5 QVAEST. *Quot peccata committit ille, qui iurat rem moraliter malam cum intentione se obligandi, & animo adimplendi. Verbi gratia. Iurat se occisurum Petrum. & ita apud se statuit* RESP. Duo. Vnum periurij, alterum homicidij. Ita Caiet. in sum. verb. periurium. & 2. 2. q. 89. Sot. 8. iust. qua. 2. art. 3. Syl. iuram. 2. q. 7. Couar. ca. Quamuis pactum. 1. p. §. 6.

6 QVAEST. *Teneturne, qui malam rem iurauit illam ex vi iuramenti adimplere?* RESP. Minime: imo tenetur illam non implere sub eodem iuramento, sub quo obligat præceptum rem illam prohibens.

7 QVAEST. *Qua culpa innodatur, qui iurat se non facturum bonum aliquod puri consilij?* RESP. Veniali. Ita communiter Doctores, Caietan. 2. 2. q. 8. ar. 7. Sot. 8. iust. q. 2. ar. conc. 5. Nauar. ca. 12. num. 16. Couar. loco proxime citato. Et ratio est, quia ommissio consilij nullum est peccatum: ergo non grauis irreuerentia est promittere illam omissionem.

8 QVAEST. *Quod peccatum est iurare rem futilem, inanem, & indifferentem?* RESP. Est veniale: quia licet irreuerentia sit, & æqualis iniuria Dei afferre illum in testem rei futillis, non est tamen grauis. Ita Sot. 8. iust. qua. 2. art. 3. conc. 5. Caiet. verb. periurium. Nau. ca. 12. num. 17.

9 QVAEST. *Sub quo peccato obligat iuramentum premissorium de re futili, inani, & indifferenti, ut de tollenda festuca de solo, de non transeundo per hunc locum, in quo nulla datur occasio*

caso

caso mali, aut boni? RESP. Sub nullo quidem. Quamobrem licet quis iuret se non sumpturum cibos modo, vel postea, vel tali hora: se non ingressurum hanc domum, se non lusurum troco, vel alio ludo recreationis licitæ, etiam alearum, cum relaxandi animi gratia exercetur, non tenetur talia iuramenta, quatenus illorum materia, aut futulis est, aut indifferens, adimplere. Tenetur tamen, si materia indifferenti transeat in malam, vel bonam, tunc enim tenetur, & abstinere, & exequi rem promissam.

10 QVAEST. *Quando seruandum est iuramentum, quo quis promisit se nemini dicturum medicinam, quam edoctus fuit ab alio, sub eo iuramento medicinam edocente?* RESP. Si adfit aliud remedium ad medelam, standum est iuramento: secus, si aliud remedium non subest. Probatui facile, quia non licet se obligare ad non faciendum opus bonum, quando alia via fieri nequit. Ita D. Thom. *Quodlibet*. 13. art. 22. & Sylu. *iuramentum* 4. qu. 1.

11 QVAEST. *Rem satis controuersam propono, estne sub mortali adimplendum iuramentum de re minima promissa?* RESP. In duas diuisi sunt partes hac in re Doctores. Affirmant enim Caietan. 2. 2. qu. 89. art. 7. Gab. in 4. quæst. 2. concl. 4. & 7. Couar. 1. *resolut. cap. 1. & 2. num. 2.* Arm. *iuramentum*, num. 12. Pedraca in 2. *precepto*, num. 2. Valen. 2. 2. *quæst. de iuramento*, puncto 4. Probant suam sententiam, quia sicut in iuramento assertorio rei cuiusuis minima falsitas, est lethale, quia Deus adducitur in testem presentis veritatis: ita in iuramento promissorio de re quavis minima defectus veritatis erit lethale, quia adducitur in testem Deus non solius animi vere promittentis, sed animi rem futuram exequentis, nisi igitur adimpleatur, remanet Dei fidelitas deficiens tantum in re minima, quantum in re maxima. Oppositam sententiam tenuit D. Ant. 2. p. tit. 10. cap. 4. & Sylu. *iuramentum*, 4. quæst. 1. Arch. ab eo citatus, Sot 8. *de iust. qu. 1. art. 7. dub. 1.* Ang. *iuramentum*, 5. num. 41. Nau. cap. 12. num. 10. Veg. in sum. lib. 5. casu 27. *Instruct. 1. p. cap. 42.* Roder. cap. 176. *concl. 5.* Probant suam opinionem; quia in omnibus talis præceptis paruitas materiæ excusat, ergo & in iuramento. Hæc secunda sententia quamuis communior; debilibus nititur

nititur fundamentis, ac proinde prior mihi magis arridet, & Toletus *lib. 4. cap. 22*. Ideo iuxta illam dicendum puto, quod iam dixi. *nu. 1 huius §.* quando res parua est totalis materia iuramenti: non vero quando est pars materiae totalis. ut recte aduertit Caietan.

12 QVÆST. *Si quis iurauit se soluturum pecuniam animo iurandi, & implendi iuramentum, poteritne postea facere compensationem?* RESP. Poterit, si tempore iuramenti non meminit compensationis, sed simpliciter iurauit. Ratio est, quia per iuramentum non renunciauit iuri compensationis, nisi de eo expressam, vel interpretatiuam saltem habuerit intentionem, ultra quam non extenditur iuramenti obligatio. Si tamen meminit compensationis, & tamen voluit se obligare iuramento promissorio ad reddendum, tenetur reddere. Ita Sylu. *iuram. 4. q. 27*. Medina. *de rest. q. 3 cap. 12*. Couar. *ca. Quamuis 1 p. 8. 4 nu. 9*.

13 QVÆST. *Obligatne in conscientia iuramentum promissorium per vim extortum?* RESP. Communis opinio constanter affirmat. Ita Sylu. *iuram. 4. qua. 7*. Caiet. *2. 2. qu. 58 art. 7*. Sor. *8. iust. qu. 1. art. 7*. Itaque qui latroni minitanti mortem promisit cum iuramento centum (quod tacere secundum se nullum est peccatum) tenetur sub iuramento promissum implere. Ita decernitur *cap. Debitores & cap. Si vero de iureiur.* ac proinde mortaliter peccat illud non adimplendo. In conscientia dixi, quia in foro externo tale iuramentum est nullum, ut ex iure probat D. Thom. *2. 2. qu. 98. art. 3 ad 1*. Est tamen mihi soluenda dubitatio magnæ in hac re difficultatis. Nam fur peccat accipiendo talem pecuniam, ergo & ego illi offerendo. Negatur tamen consequentia: nam offerre ex se non est latroni occasio peccandi, peccat vero ex improba malitia. Quoties vero exequutio iuramenti fieri ex se potest absque peccato, adimplenda est.

14 QVÆST. *Quando iuramentum factum in fauorem veritatis, cui promisi, est maioris mei boni impeditiuum, obligatne in conscientia, verbi gratia, iurauit Veritas me ipsi nupturum, an possim castitatem vouere?* RESP. Obligat quidem: quoniam cum res promissa licita est, semper iuramentum tenet, posthabito maiori bono, in quo differt à voto, ut statim videbimus. Ita communis sententia cum

D

D. Thom.

D. Thom. 2. 2. *quæst.* 98. *art.* 7. & ibi Caiet. *Sot.* 8. *iust. quæst.* citata. *art.* 9. Ang. *iuram.* 5. *num.* 33. *patet ex l. 1. §. 1. ff. si certum petatur.*

15 *QVÆST.* *Quid dicis de iuramento defuncti, transire ad heredes?* *RESP.* Minime. Ratio est, quia iuramentum est vinculum personale. Hinc colliges non esse periuros ciues, qui non implent statuta à maioribus iurata, quæ tamen ipsi non iurant. ita *Iurisperiti cap. Veritatis de iureiur.* *Sot.* 8. *de iust. qu. 2. art. 2 ad 4.* *Sylu. iur.* 4. *q. 3. Cou. sup. §. 5. nu. 4.* *Panorm. & Iurisperiti, cap. Veritatis de iureiur.*

16 *QVÆST.* *E contra rogo, transire obligatio iuramenti facti Petro ad illius heredes?* *RESP.* Minime. Itaq; qui iuramento promittit Petro se daturum centum, mortuo Petro succedunt illius heredes ad debitum, notat *Couar.* loco proxime citato. Ratio est, quia iuramentum quamuis sit actio personalis ex parte iurantis, & ideo cum eo transeat, non est actio personalis ex parte personæ, cui iuratur, & ideo remanet post illius obitum ad heredes. Hoc intelligo, nisi aliunde constet non eam fuisse iurantis intentionem, ut cum quis promittit Bertæ centum ad nuptias, defuncta Bertæ, non tenetur centum dare parentibus.

17 *QVÆST.* *Qui exiit de carcere cum iuramento redeundi, teneturne redire?* *RESP.* Si quis iuste ad mortem damnatus, vel damnandus iurasset se rediturum, tenetur redire, quamuis sciat se occidendum. Ratio est, quia quoties iuramenti materia bona est, & iusta, obligat ad sui implentionem: sed cum quis ex causa iusta mortem sustinet, bonum opus sustinet, ergo, &c. Qui vero ob leuem causam in carcerem detrusus, & in eo detentus ab eo exiit cum iuramento redeundi, & post egressum timet probabiliter, quod iniuste damnabitur, non tenetur redire; quia materia iuramenti facta est iniqua. Idem, qui postquam egressus est de carcere sub tali iuramento, crimen commisit, ob quod morte punietur, si comprehendatur, minime tenetur redire; quoniam post iuramentum talis facta est, & tanta rerum mutatio, quæ si adfuisset, iuramentum non fieret. Ita communiter omnes Doctores.

18 *QVÆST.* *Quem obligat procuratoris iuramentum?* *RESP.* Mandatarium, si ad tale iuramentum facultatem dedit.

dedit. Ita decernitur capit. ultimo de iuramento calumnia
lib 6. Docent Scot. 8. iust. qu. 2. art. 2. Calet. 2. 2. qu. 9. art. 2.
C. 3. Cou. sup § 5. num. 8.

19 QVÆST. Poteritne creditor prorogare iuramenti vim?
Explico meam mentem. Iuravit Titius se soluturum Petro cen-
tum intra mensem, postea Petrus prorogavit diem solutionis,
quæro an ex vi iuramenti obligetur Titius solvere eo die, à
Petro prorogato, & assignato? RESP. Pars affirmans mihi am-
plectenda videtur cum Couar. sup. & alijs, quos citat:
quoniam qui iuravit solvere intra mensem, duo iuravit,
nempe solutionem, & eam non differendam vltra men-
sem, ergo semper manet obligatus ad non differendum.
Poterit igitur tantum differre post mensem transactum,
quantum placuerit ei, cui debet; ex illius enim voluntate
pendet vis & obligatio solutionis, vt manifestum est.

20 QVÆST. Quæ causa excusant à iuramento promisso-
rio non implendo? RESP. Si post iuramentum præstitum
talis contingat inopinatus euentus, talisve incogitata re-
tium mutatio, vt si à principio extaret, Petrus nõ iurasset;
iuramentum non obligat. Ita Henriquez. lib. 1. de matrim.
ca. 14. Syl. iuram. 4. qu. 6. Panor. cap. Veniens de iure iurand.
& patet ex cap. Quinta vallis, eod. tit. Hæc regula in pro-
missionibus adeo certa est, vt teneat etiam in oneroso
contractu, quale est matrimonium. Hinc multa colligū-
tur, Primum, non obligare iuramentum de re, quæ postea
facta est illicita. Secundum, non teneri quemuis accipere
famulum, qui post contractum ægrotavit. Tertium, licet
quis iuraverit ire in aliquem locum, si ibi paratas habet
insidias, non teneri iter agere.

21 QVÆST. Diuturna sunt iuramenta aulicorum, qui ad
ingressum domus, vel ad accipienda sedilia, iurant se non pri-
mos ingressuros, vel non accepturos cathedram, tenentur ne ad-
implere iuramentum? RESP. Minime, quia illud iuramen-
tum subintellectam habet conditionem, nisi alius ei ce-
dat vel cathedram relinquat, & ideo altero recusante, in-
gredi domum alius potest, & cathedram sumere.

De iuramento comminatorio. §. 3.

1 Quando est peccatum mortale iuramentum commi-
natorium.

D 2 2 Quando

- 2 Quando excusatur quis à iuramenti comminatorij impletione.

QVÆSTIO. Quando est peccatum mortale tale iuramentum? **R**ESP. Est imprimis, quando quis intendit iurare, sed non habet animum implendi: tunc enim deest veritas de presenti. Est etiam peccatum mortale, quando malum, quod iurans facere proponit, est ex se peccatum mortale: vt per Deum occidam te.

2 **Q**VÆST. Quando excusatur quis ab implendo iuramento comminatorio? **R**ESP. Quando vel malum est implere, vel est melius non implere, aut saltem quando æqualiter dubitatur, an melius sit implere, vel non implere. Hinc excusantur parentes, atque domini à sumendis pœnis iuratis circa filios, & seruos, quando iam emendatos eos vident, vel iudicant melius esse eos non punire propter pacem. Aduertit tamen optime Caic. iuramenta parentum, dominorumve circa subditorum supplicia communiter fieri ex passione iræ, & sub ratione parvæ vindictæ, licet verba per exaggerationem sint magnifica.

De iuramento execratorio. §. 4.

- 1 An iuramentum execratorium inueniatur in sacra pagina.
2 Quot modis fit.

1 **Q**VÆSTIO. Inueniturne hoc iuramenti genus in sacra pagina? **R**ESP. Maxime: imo frequentius alio quouis: nam sæpenumero inuenies. *Hæc faciat mihi Deus. & hæc addat.* Apud Paul. 2. Corint. 1. *Testem inuoco Deum in animam meam.*

2 **Q**VÆST. Quot modis fit hoc iuramentum? **R**ESP. Duplíciter, implicite, & explicite: implicite, quando vocatur Deus in vindicem, rectis, vt ita loquar, verbis, vt cum dicitur: Sic me Deus adiuuet, sic Deus meam vitam seruet, per vitam meam, filiorum, amicorum, &cæt. Ita Sor. 8. *inst. quest. 1. art. 6.* Subiecit enim iurans diuinæ vltioni suam, amicorumque salutem. Explicite, cum Deus aperte in vindictam assumitur, vt frangantur mihi crura, si hoc fecero,

fecero, abscindatur mihi caput, nisi iuero.

3 QVAEST. Si quis faciat iuramentum execratorium, credens Deum non sumpturum poenas, committitne periurium?

RESP. Minime, quia Deus non adducitur in testem ultionis, sed desiderij ultionis infligendae à Deo: esset vero periurus, qui execratorie iuraret, & malum non optaret.

De iuramenti dispensatione. §. 5.

1 Quid est annullare, seu relaxare iuramentum.

2 Quis potest iuramentum annullare.

3 Quae causa requiritur ad relaxationem iuramenti.

4 Quis potest dispensare in iuramento.

5 Quis potest commutare iuramentum.

1 QVAESTIO. Quemadmodum circa votum, quatuor considerantur, ut Deo fauente videbimus, annullatio, dispensatio, commutatio, & absolutio, sic etiam circa iuramentum. Quae igitur quid sit annullare, seu relaxare iuramentum? RESP. Est declarare iuramentum pro nullo.

2 QVAEST. Quis potest iuramentum annullare seu relaxare? RESP. Possunt superiores circa res eas, in quibus iurantes illis subditi sunt. Ita patres iuramenta filiorum, domini iuramenta seruatorum, maritus iuramenta vxoris, Papa iuramenta Clericorum, de rebus Ecclesiasticis, iuxta D. Thom. 2. 2. quest. 8. art. 9.

3 QVAEST. Quae causa requiritur ad huiusmodi relaxationem? RESP. Sola superioris relaxantis voluntas.

4 QVAEST. Quis potest dispensare in iuramento? RESP. Potest Papa in omni iuramento, si cesset praedictum tertij, & detur causa dispensandi. Dixi, si cesset praedictum tertij, qui cum datur, iuramenti obligatio pendet ex voluntate tertij. Episcopi item ex legitima causa possunt cum suis subditis in omni iuramento non reseruato dispensare: praecipue in iuramentis coactis, in poenam cogentis alium iurare.

5 QVAEST. Quis potest commutare iuramentum? RESP. Iuramentum factum tertio solus ipse tertius commutare potest, adeo, ut n. c. in melius ab alio, quam ab ipso commutari queat.

CAPVT VI.

De Voto. §. I.

- 1 Quid est votum.
- 2 Quanta esse debet rationis deliberatio ad votum.
- 3 Quale esse debet voluntatis propositum.
- 4 Quo iure nullum est votum, per metum grauem extortum.
- 5 An sit de essentia voti promissio.
- 6 Qualis esse debeat promissio ad votum necessaria.

1 **Q**VÆSTIO. Quoniam ad hoc secundum præceptum de non vane iurando pertinet non male vouere, agendum nobis est de voto: rogo igitur quid est votum? **R**ESP. Votum est deliberata promissio ex voluntatis proposito de meliori bono, vnde claret tria ad votum requiri: deliberatio nimirum rationis, propositum voluntatis, & promissio.

2 **Q**VÆST. Quanta debet esse rationis deliberatio ad votum? **R**ESP. Tanta, vt sufficiat ad peccatum mortale, quare qui ex defectu rationis mortaliter peccare nequeunt, nequeunt etiam vouere. Non tamen ad validitatem voti necesse est prius expendere omnes omnino difficultates, quas vouens postea in voto seruando experitur: per se difficillimas, quas si antea cogitauerat, nunquam voueret, alioqui vix daretur votum validum, quia vix inueniretur vouens, qui non experiretur huiusmodi difficultates. Neque item requiritur, vt vouens sit ab omni profus iracundiæ, vel concupiscentiæ passione alienus, vel animi leuitate omnino liber, quando passio tanta non est, & animi leuitas, vt rationis vsum sufficientem ad peccandum mortaliter eripiat.

3 **Q**VÆST. Quale esse debet voluntatis propositum? **R**ESP. Debet esse omnino liberum, non per metum grauem
extrin-

extrinsecus ad votum extorquendum illatum, si enim voluntatis consensus in votum per hunc metum extorqueatur, votum emissum est nullum.

4 *QVÆST. Quo iure vota emissa cum consensu voluntatis extorta per metum grauem nulla sunt?* *R E S P.* Constans est Doctorum opinio esse irrita iure naturali, quia Deus, cum summe bonus sit, nō vult à nobis aliquid coactum. Quod etiam multi asserunt de metu reuerentiali, & est probabilis opinio, sed oppositum maiori cum probabilitate communiter defenditur.

5 *QVÆST. Estne de essentia voti promissio?* *R E S P.* Adeo est de essentia voti promissio, vt absque illa votum nullatenus constet, Probatur ex Deut 23 *Cum votum voueris Domino Deo tuo, ne moreris reddere, ac facere, sicut promisisti.* Ita Ecclesiast. 5 *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis, & stulta promissio.* Quamobrem quantumcumque sit voluntatis propositum deliberatum aliquid faciendi, nisi promissio interuenit, non datur obligatio voti. Ita Doctores ad cap. *Literat. de voto.* Et probatur, quia alioqui sequeretur, quod quicumque firmiter proponeret ieiunare, vel quid simile studiosum facere, teneretur sub mortali, & ex voto adimplere, quod aperte falsum est.

6 *QVÆST. Qualis debet esse hac promissio, sufficitne tacita, & sola mente concepta, an requiritur expressa, & extrinsecus significata?* *R E S P.* Sufficit tacita promissio. Pater in eo, qui sciens ordini sacro ex vsu Ecclesie occidentalis esse votum castitatis annexum, ordinem suscipit, licet non exprimat se vouere castitatem, interpretatiue tamen, & tacita promissione illam vouet, & ad illam tenetur. Nisi suscipiendo ordinem sacrum expresse dissentiat in votum: tunc enim, quamuis grauer peccat agendo contra Ecclesie ritum, tamen ordinem suscipit, nec votum emittit: non enim adeo annexum voluit Ecclesia esse castitatis votum ordini sacro, vt intentionem habeat non conferendi ordinem sacrum ei, qui votum nolit emit-tere.

7 *QVÆST. Dixisti votum esse promissionem factam Deo, nonne & Sanctis sunt vota, vt Beata Virgini, beato Iacobo?*
R E S P. Maxime. Verumtamen non ratione illorum, sed

Dei, qui in illis honoratur, & colitur. Quare cum verum sit philosophorum proloquium: Propter quod vnumquodque tale, & illud magis, si Sanctis vouemus propter Deum, magis in ipsis Deo vouemus.

De obligatione voti. §. 2.

- 1 Quantum obligat votum ad sui impletionem.
- 2 An in voto excuset à mortali paruitas materia.
- 3 Ad quid tenetur, qui dubitat an votum emisserit.
- 4 Quantum obligat votum de non contrahendo matrimonio.
- 5 Quantum obliget votum castitatis.
- 6 An liceat vxori reddere debitum marito, qui habet castitatis votum & è contra.
- 7 Quantum obligat votum simplex religionis.
- 8 Religiosus factus Episcopus ad quid tenetur.
- 9 Quantum obligat votum paupertatis.
- 10 Quid appellatur proprium contra paupertatis votum.
- 11 An sit contra paupertatis votum, abscondere rem cuius vsum mihi concessit superior.
- 12 De furto super re minima in Religione.
- 13 De voto paupertatis in sacra religione Societatis Iesu.
- 14 De voto paupertatis extra religionem emisso.
- 15 Quantum obligat votum obedientiae.
- 16 De voto conditionato.
- 17 De tempore, quo obligat votum.
- 18 Ex qua causa licet differre voti impletionem.
- 19 Quid excusat ab ingrediendo statim religionem.

- 20 De voto faciendi eleemosynas.
 12 De voto ieiunandi.
 22 An teneatur ieiunare die Natalis Domini, qui vo-
 uit ieiunare sextis ferijs.
 23 De voto personali.
 24 De voto reali.
 25 De voto partim reali, partim personali.
 26 De voto facto à communitate.
 27 Quotuplex est votum.
 28 Quo pacto definiuntur vota.
 29 Quot modis fit solemnitas voti.
 30 Quæ est materia voti.
 31 Quæ non est materia voti.

QUÆSTIO. Sub quo reatu obligat votum ad sui im-
 pletionem? **R**ESP. Sub mortali ex genere suo: a-
 liunde excusari potest.

QUÆST. Excusaturne propter paruitatem materia?
RESP. Constat inter omnes à lethali culpa excusari,
 quando paruitas materiae est pars totius materiae voti. E-
 xempli gratia, voluit quis quotidie recitare Virginis Ro-
 sarij, non peccabit mortaliter omittendo vnam, vel al-
 teram salutationem Angelicam: nam in alijs præceptis
 transgressio in re leui solum est culpa venialis. Contro-
 uersia tota est: an transgressio voti sit mortalis, quando
 res minima est tota materia voti, vt si quis voueat reci-
 tare semel orationem Dominicam. Afferit Caieta. 2. 2.
 qu. 9. art. 7. quem olim sequutus fuit Nauar. in Manua-
 li Hispano, cap. 12. n. 40. illius ratio est, quia promissionis
 Deo factæ obligatio, tam in re minima, quam in magna
 infringitur. Negandum tamen est cum Sor. 7. Inst. q. 2. ar.
 1. & lib. 8. q. 1. ar. 7. Nauar. in Manuali Latino, c. 12. n. 40.
 Arag. 2. 2. q. 88. ar. 8. Probarur, quia in omni præcepto di-
 uino, & naturali, paruitas materiae excusat à lethali, cum
 pars est materiae totalis præcipue. Hoc intellige quando
 paruitas materiae voti suscipitur in onus illius diei, vt
 cum quis singulis quibusque diebus vouet recitare An-

gelicam saluationem, transit enim dies cum onere. Si vero paruas materia suscipitur inchoate, vt ita dicam, cum peruenit ad perfectam quantitatem, obligat sub mortali. Exemplo res erit manifesta. Vouisti reddere singulis diebus tertium pauperibus per annum, licet hodie non reddideris, cras reddere teneris, & quamquam hodie non tenearis sub mortali, quia materia parua est, & pars minima materiae totalis, cras teneberis, quia illa grandior facta est. Ita Sor. 7. *inst. quest. 2. art. 1.* Verumtamen expendenda est vouentis intentio, ultra quam votum non extenditur.

3 *QVÆST. Ad quid tenetur, qui dubitat, an votum emisit.* *RESP.* Si probabiliter credit se non vouisse, licet probabiliter, imo etiam probabilius credat se vouisse, non tenetur ad votum. Hoc intellige de vero dubio nõ scrupuloso. Et quamquam hæc resolutio pendet ex communi doctrina, 2. 2. *que. 16 art. 6.* eam docuerunt Sor. 7. *inst. 3. art. 2. docum. 2. post 4. conclus.* Med. *in sum cap. 14. §. 7.* Sylu. *ieiunium que. 10. dict. 2. instruct. 1. part. cap. 45.* Rod. *cap. 49. de voto, conclusio 5.* Probat, quia in dubio melior est conditio possidentis. Deinde, quia votum est priuata quædam lex quam quis sibi imponit, lex vero humana non obligat, nisi notitia moraliter certa constet eam esse latam, & promulgatam.

4 *QVÆST. Iam te rogabo de obligatione particularium votorum: Quam obligationem imponit votum de non contrahendo matrimonio.* *RESP.* In primis, qui vquit se minime contracturum matrimonium, non tenetur ex vi voti seruare castitatem, quia tale votum non est de castitate seruanda, sed de manendo in statu, qui castitati obnoxius est, qualis est ecclibatus, qui quamuis castitate condecorandus sit, ex se tantum est occasio ad illam. Quemadmodum qui religionem vouet, non se obligat ad sanctitatem, sed ad statum sanctitati propinquum, & ideo si contra sanctitatem it, non facit contra votum religionis.

5 *QVÆST. Quam obligationem imponit votum simplex castitatis?* *RESP.* Obligat ad non contrahendum matrimonium animo consummandi. Item, ad non consummandum. Item post matrimonium contractum ad non petendum debitum, nisi quando petitio esset virtualiter

ter

ter reddito propter vxoris verecundiam. Denique obligat ad castitatem in rebus omnibus ex parte sua seruandam. Dixi (obligat ad non contrahendum animo consummandi) quoniam si contraheret animo ingrediendi religionem, intra tempus quo potest, iuxta *cap. Ex publico, de conuers. coniug.* non peccaret contra votum, tunc enim expresse dissentit copulæ, imo & actuali obligationi ad copulam, qua non tenetur intra duos menses post matrimonium contractum. Quod si coniux voto liber, transacto tempore debitum petat, volunt optimi Auctores illum teneri ingredi religionem, potius quam consummare, quia in ea solum potest suum votum seruare. Ita Diuus Thom. q. 52. addit. art. 1. ad 3. D. Anto. 3. par. tit. 1. ca. 1. Palud. de matrimonio, ca. 1. Couar. ca. *Quamuis pactum.* 1. p. 8. nu. 8. Petrus Sot. lect. 5. de matrimonio. Syl. matrimonium. 7. q. 5. Nau. ca. 12. nu. 80. ca. 2. 2. nu. 73. Oppositâ sententiam sequitur Ang. matrimo. 3. Sot. in 4. d. 38. qu. 2. ar. 1. Instruc. 1. p. ca. 50. Speculum in appendice fol. 129. Henr. li. 2. de matrimo. ca. 2. nu. 8. Quam valde probabilem censeo Cordub. in sum. quest. 136. Probat; quoniam iste moraliter censeretur impotens ad votum, licet sua culpa se posuerit in ea impotentia: sicut qui sua culpa factus est impotens ad soluendum creditoribus, non tenetur vilē, & abiectum statum sumere, vt soluat.

6 QVÆST. *Poteritne coniux debitum reddere coniugi petenti, qui habet castitatis votum?* RESP. Communis doctrina respondet affirmatiue. Ita Maior in 4. dist. 32. art. 1. Bonauent. ibidem. Adria. quest. 14. de matrimo. Couar. p. 2. de matrimo. cap. 3. S. 1. num. 6. Alens. 2. p. quæ. 147. memb. 3. Petrus Sot. lect. 16. de matrimo. Cor. casu 45. opinione 2. puncta 3. Henr. li. 1. de matrimo. ca. 15. §. 7. Ratio eorum est, quia, qui vouet castitatem, vouit vsum, non petitionem, & ideo peccat vtendo, non petendo, vt qui furiosus 20 profuse consumendas petit depositas pecunias. Oppositum docuit Nauar. cap. 12. num. 59. & Ratio eius mihi semper vehementer placuit, quia in eo casu peccat, qui petit, quando enim petitio est rei, quæ non potest non adplicari ad malum vsum, ipso peticio est peccatum, ergo ipsa datio, peccato cooperatur. Ita vero accidit in casu proposito: nam vsus Veneris in eo, qui vouit castitatem,

non

non potest non esse malus, ergo mala erit ipsa deliberata petitiō, & ipsa sola voluntas petendi. Nec est par ratio in petitiōne pecuniæ: enim vero pecunia ex se applicari potest ad bonum, & ideo ipsa pecuniarum petitiō ex sola intentione prauè petentis mala erit. Quæ si mihi constet, etiam arbitror me non posse illi acquiescere, & pecunias tradere, cum sciam profuse consumendas, sicut nec gladium furioso, quem scio velle se, vel alium occidere. Hoc intelligendum aliqui volunt, nisi ex negatione debiti orientur maiora mala, vt incontinentia contra naturam, adulterium, &c. Mihi tamen hoc valde displicet, quoniam quamuis permissiue possim minus malum pati ad fugiendum maius, aut consulere, non tamen ad id effectiue concurrere, vt concurrat, qui debitum reddit, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona. Hæc tamen dixerim sub prudentiori iudicio.

7 QVÆST. *Quam obligationem imponit votum simplex religionis?* RESP. Qui religionis votum emisit, in primis peccat mortaliter contrahendo consummandi animo, & etiam animo non consummandi, quia castitatem lædit, & uxorem decipit. Quod si consummat, non tenetur castitatem seruare, quoniam votum religionis non est votum castitatis. Qui absolute voluit religionem ingredi, non satisfacit adeundo vno, vel altero, aut tertio monasterio, sed tenetur quærere plura, & ingressum implorare. Non tamen alia extra regnum, nec omnia intra regnum, talis enim censenda est fuisse illius interpretatiua intentio. Si vero vnã religionem ingressus, experitur non sibi conuenire, non tenetur aliam ingredi. Qui laxiorem religionem vouit, potest arctiorem intrare, imo qui laxiorem professus est, potest ad arctiorem transire, cap. *Licet. de regul. iuris in sexto*, facultate tamen prius à superiore propriæ religionis petita, licet non obtenta: per *idem capit.* Strictior vero religio appellatur, non ea, quæ secundum propria statuta arctiori perfectionis via procedit, sed ea, in qua strictius seruatur eiusdem perfectionis via. Qui vero votum haberet de arctiori religione ingredienda, & laxiorem intraret, mortaliter peccaret. At tamen si laxiorem solenniter profiteretur, voto maneret absolutus ingrediendi strictiorē,
quia

quia votum solemnè laxioris, soluit votum simplex stric-
tioris, vt docet D. Th. 2. 2. qu. 89. art. 9. ad 3. vbi Caietan.
ar. 8. Ange. Vol. 3. n. 17. Syl. re. l. 2. q. 18. Nau. ca. 12. n. 48. Qui
vovit religionem, non ei satisfacit ingrediendo, sed tene-
tur bona fide experiri, vtrum illi conveniat, & si ita inue-
nerit, tenetur ex vi voti profiteri: secus vero, si experi-
mento competiret minime sibi expedire.

8 QVÆST. Religiosus factus Episcopus ad quid tenetur? RES.
Tenetur ad votum castitatis. Tenetur ad obedientiam
soli Papæ, (eximitur enim per illam dignitatem ab om-
ni alia Prælatorum subiectione) non potest propri-
um habere, nec testari, id enim repugnat voto pau-
per-tatis, est tamen dispensator rerum Ecclesiasticarum.
Non tenetur ex debito legali ad regulas, & statuta sue re-
ligionis, sed solum ex debito morali, ac proinde non pec-
cat mortaliter illa transgrediendo. Sed hac de re latius
4. p. & explicatius.

9 QVÆST. Quantum obligat votum paupertatis? RES.
Qui votum paupertatis solemnè in religione emittit, &
post illud proprium acquirit, retinet, aut possidet, pec-
cat iuxta materiæ quantitatem, cap. Non dicatis 12. 1. q. 1.
cap. statutum. 18. q. 1. cap. Monachi, 27. qu. 1. Ac proinde si
quantitas notabilis est, mortaliter peccat. Constat ex pe-
na priuationis vocis actiuæ, & passiuæ apposita à Con-
cil. Trident. sessione 25. cap. 2. de regularibus. Constat ex
pœna apposita à Concil. Lateranens. cap. Monachi, de statu
Monachorum, vbi proprietarius mortuus absq; pœnitentia
priuatur sepultura inter fratres, & oblationibus fieri
solutis pro alijs. Imo Innocent. III. cap. Super quadam, de
statu monachorum, iubet tale iam sepultum exhumari,
& sepeliri extra Ecclesiam, si fieri possit absque scandalo,
cum scilicet proprietatis peccatum est publicum. Idem-
que Innocent. statuit Capit. Cum ad monasterium, de statu
monachorum. acerbiorè in pœna his verbis. Si proprietas
apud quemquam in morte inuenta fuerit, ipse cum eo in signum
perditionis extra monasterium in sterquilinio subterretur.
Quam pœnam Diuus Gregorius narrat se inflxisse cui-
dam. Denique à Concil. Tolet. 4. cap. 18. qu. 2. pœna ex-
communicationis imponitur.

10 QVÆST. Quid appellatur proprium contra paupertatis
votum?

votum? RESP. Vfus rei per modum domini, quæ sit res pretio æstimabilis.

11 QVÆST. *Estne contra hoc votum abscondere rem cum facultate superioris retentam, ne superior facultatem retinendi deneger?* RESP. Minime: ille enim timor facultatem non irritat, quæ cum vti possim re pretio æstimanda.

12 QVÆST. *Quid dicis de religioso, qui per minima ad magnam peruenit quantitatem?* RESP. Hac in re dicendum puto, quicquid dicam postea ad septimum præceptum de furto per minima. Arbitror enim minima furta facta à filijs familias, imo etiam à famulis, & seruis sine intentione perueniendi ad notabilem quantitatem, non facere peccatum mortale, quando peruenitur ad eam. Quoniam, nec patres, nec domini ita filios aut famulos suarum rerum immunes esse volunt sub tam graui pœna. Ita igitur maiori cum ratione de religiosis asserendum est, qui filij nobiliores sunt. Quæ doctrina ab omnibus tenetur de minimis comestibilibus.

13 QVÆST. *Idemne dicendum de eo, qui in Societate Iesv votum simplex paupertatis emisit?* RESP. Idem profusus, quoniam per illud votum verus religiosus constituitur. Ei autem amplius conceditur per constitutiones religionis, & literas Apostolicas, ius atque dominium pro superiorum arbitratu, negato vfu, vt alijs religiosis.

14 QVÆST. *Quid dicis de eo, qui extra religionem pauperiæm vouit?* RESP. Attendenda est vouentis intentio, & secundum eam iudicandum.

15 QVÆST. *Quantum obligat votum obedientiæ?* RESP. Obligat ad seruandas regulas iuxta intentionem institutoris, quo ad culpam mortalem, aut venialem: neque enim omnia seruanda proponuntur sub mortali. Obligat ad seruanda Prælati iussa: hæc tamen verborum aut scripto prolata, non obligant sub mortali, nisi præcipiantur sub pœna obedientiæ, aut excommunicationis; neque in re leui, nisi adsit contemptus, de quo supra iam dixi, in quavis enim materia (castitatem, & nonnullas alias materias excipias) paruitas materię à mortali excusat.

16 QVÆST. *Quam obligationem imponit votum conditionatum?*

tionatum? R E S P. Obligat, vt non ponamus obstaculum implendæ conditioni, qui enim illud posuerit, adhuc obligabitur voto. Exemplo res erit manifesta: vouit quis ingredi religionem, si intra duos annos calleret linguam Latinam: ille vero ne obligaretur voto, nullam dedit operam literis, iste non manet liber à voto. Denique impleta conditione, obligat ad sui executionem.

17 QVÆST. Quo tempore obligat votum? R E S P. Votum negatiuum, in quo quis per votum sibi negat vsum alicuius rei, quale est votum castitatis, quo quis sibi interdicit venereorum vsum, obligat ad semper, vt reliqua præcepta negatiua. Votum affirmatiuum, quale est hoc, voueo dare centum pauperibus, obligat ad non multum differendam executionem. Ita præcipitur à Deo, Deuteron. 23. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere; & si non moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Qui ergo ex crassa negligentia oblitus voti, illud multum differt sine causa, si grauis materia est, lethaliter peccat. Obligat igitur votum affirmatiuum ad impletionem, quam cito commode fieri potuerit arbitrio prudentis, consideratis omnibus circumstantijs. Hoc intelligo, nisi vouens tempus impletionis sibi decreuerit.

18 QVÆST. Quibus ex causis licet differre voti executionem? R E S P. In primis, ex autoritate Sedis Apostolicæ. Ita decreuit Innocent. cap. *Non est voti, de voto.* Deinde ex necessitate vtilitatis communis, vt si tempore belli aliquis requiritur ad tuendam arcem, vel tempore pestis ad curandos infirmos, potest ad aliud tempus differre peregrinationem ad Diuum Iacobum.

19 QVÆST. Quid excusat ab ingressu religionis statim faciundo? R E S P. Necessitas parentum, qui vix sine filio in statu decentiæ viuere possunt. Ius enim naturale de subueniendo parentibus in graui necessitate constitutis, nequit per legem meam positiuam, quale est votum, abrogari, vt docet D. Tho. 2. 2. qua. 189. art. 6. Caiet. 2. qua. 101. art. 4. ad 4. Aleus 3. p. quest. 33. memb. 4. art. 2. Ang. verb. *religio.* §. 11. Hoc intelligo, nisi ex dilatione immincat periculum spiritualis damni: tunc enim religiosus anteferre debet

debet

debet propriam vitam spiritualemente parentum inopia, ut constat ex iure naturali, & præcipit CHRISTVS Dominus: Qui non odit patrem, & matrem, &c. *Luc. 14.* Excusat præterea ab ingressu religionis statim faciendo voluntas, & applicatio in bonis artibus addiscendis, quibus postea religionem iuuet. Notauit Palud. in 4. dist. 38. diff. 5. conclus. 7. Ratio est manifesta, quia talis dilatio vix creditur in utilitatem illius.

20 QVÆST. *Quid excusat vouentem elemosynas ab eo statim faciendis?* RESP. Vilitas pretij, quo cogereretur minoris vendere res suas, si statim votum expleret: Probatum facile; quia secundum omnes ea excusat ab statim soluendis (loquendo ex natura rei) alijs debitis contractis.

21 QVÆST. *Qui absolute vouit ieiunare per annum, tenetur ieiunare diebus Dominicis?* RESP. Minime quidem, si absolute vouit absque intentione ad hos peculiare dies: promittitur enim ieiunium Deo faciendum secundum Ecclesiæ consuetudinem: hæc autem est, non abstinere diebus Dominicis.

22 QVÆST. *Si quis vouisset ieiunium omnibus sextis ferijs, teneturne abstinere die Natalitiarum Christi Domini, cum sexta feria celebratur?* RESP. Tenetur. Ita decreuit Honor. cap. finali. de obseruant. ieiun.

23 QVÆST. *Ad quid obligat votum personale?* RESP. Votum personale solum obligat personam vouentem, & proinde vouente impedito, aut mortuo, non tenetur sibi alium substituere, ut votum impleat.

24 QVÆST. *Quantum obligat votum reale?* RESP. Votum directe reale etiam obligat hæredes, ut cum quis vouit elemosynam, si ante impletionem obiit, tenentur hæredes illam irrogare.

25 QVÆST. *Quantum obligat votum mixtum, partim reale, partim personale, quale est votum peregrinationis?* RESP. Aliqui opinantur obligare hæredes quo ad partem, quæ est reale; & ideo teneri eos expensas in itinere faciendas pauperibus largiri. Dicendum tamen puto eos minime ad id faciendum obligari, nisi aliunde constet talem fuisse vouentis intentionem.

26 QVÆST. *Quantum obligat votum à populo factum?* RESP.

RES P. Populus tenetur seruare vota realia suorum maiorum, constat per capit. *Ex parte de censibus*: nam illud votum est quoddam statutum, consuetudine confirmatum: statutum vero consuetudine confirmatum non potest abrogari à populo, sed à Principe, vt Deo propitio, dicam latius in materia de legibus. Vota vero personalia seruare, populus non tenetur. Ita communiter Doctores.

27 QVÆST. *Quoruplex est votum?* RESP. Votum aliud absolutum, aliud conditionatum, aliud reale, aliud personale, aliud simplex, aliud solemne, aliud perpetuum, aliud temporale, aliud mixtum ex reali, & personali, aliud pœnale.

28 QVÆST. *Quo pacto definiuntur?* RESP. *Absolutum* est, quod simpliciter emittitur. *Conditionatum* est, quod conditione apposita nuncupatur. *Personale* est: quod opera, & labore ipsius vouentis indiget. *Reale* est, quod fit ex rebus ipsius vouentis. *Mixtum ex reali, & personali* est, quod vt impleatur, indiget vouentis actione, & rebus. De temporali, & perpetuo claret definitio ex terminis notis. Votum *solemne* est, quod ex statuto Ecclesiæ irritat matrimonium contrahendum, traditque irrevocabiliter personam Deo, & religioni. *Simplex* vero est, quo Deo castitatem vouemus, sed nec secundum se matrimonium contrahendum irritat, nec irrevocabiliter personam religioni confert. Dixi secundum se, quia ex dispensatione Ecclesiæ annullare potest matrimonium, vt annullat in sanctissima Societate IESV. Quod discrimen inter votum simplex, & solemne decernitur capit. unico, de voto in 6 & constitutione GREGORII XII. super vota religiosorum Societatis prædictæ.

29 QVÆST. *Quor modis fit solemnitas voti?* RESP. Dupliciter: fit enim, aut per professionem religionis, aut per susceptionem sacri ordinis. Ita decernit Bonifacius VIII. cap. unico, de voto, lib. 9. his verbis. Quod votum debeat dici solemne, atque ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluistis, Nos igitur attendentes, quod voti solemnitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inuenta, præsentis sanctionis otaculo duximus declarandum, illud solum votum debere dici solemne, quantum ad postcontractum matrimonium dirimendum, quod

E solem-

solemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem factam alicui, de religionibus per sedem Apostolicam approbatis.

30 QVÆST. *Quanam est materia voti?* RESP. Sunt propriissima materia voti opera consiliorum Christi: & ideo inualida sunt vota facta de rebus, quæ opponuntur consilijs, vt de non ingredienda religione, de nō danda pecunia mutuo. Item vota de rebus impediētibz executionem consiliorum, vt votum de nubendo, impediens ingressum religionis, & non obseruantiam castitatis. Hoc tamen intelligo respectu eius, qui potest cōtinere, & castitatē seruare. Nam in aliquibus ad vnerem prochiuis, *melius est nubere, quam vri*, vt docuit D. Paul. 1. Cor. 7. & ideo respectu huius, votū de nubēdo esset validum, quia illi potius expediret status coniugatus, quam cœlibatus. Hinc facile colliges, etiam esse vanum illud votum, quo quis voueret coniugiū cum fœmina paupere, ad illius inopiam subleuandam, quia adhuc melior esset status continentie. Esset tamen validum votum conditionatum: Si nupfero, promitto me nupturum fœminæ pauperi, ad subleuandam illius inopiam, vel prostitutæ ad illam turpitudine liberandam. Sunt item materia voti opera præceptorum, vt patet in voto castitatis, ad quam ex præcepto etiam obligamur.

31 QVÆST. *Qua non est materia voti?* RESP. Non sunt materia voti impossibilia, quia votum est promissio rei faciendæ. Quare stultum est votum de non peccando venialiter absolute, quia id est impossibile, etiam de speciali gratia Dei, quæ de lege ordinaria datur, vt decernit *Conc. Trid. sess. 6. can. 23.* indigetq; speciali priuilegio, quale concessum est Beatæ Virgini. Validum tamen erit votum de non peccando mortaliter absolute, quia licet ad id specialis gratia requiritur, vt definit *Conc. Trid. sess. 6. can. 23.* tamen idem Concil. *ibid.* definit non esse rem impossibilem ex speciali auxilio, quod de lege ordinaria nemini denegatur, vt videre est in *canon. 18.* eiusdem *Concilij*. Non est materia voti res illicita, quare indiscretum esset votum eius, qui voueret peregrinationem nudo toto corpore, quia id esset inhonestū, & saluti valde nocēs, ac proinde res indecens, & perniciofa. Imo in eo voto potest

test interuenire blasphemia, si vouens rem talē ex malitia voluntatis rem Deo placitam esse arbitretur, & dicat: Potest interuenire hæresis, si errore intellectus id existimet. Dum vero tale votum faceret ex leuitate animi, haberetq; animum adimplendi, tale peccatum cōmitteret vouendo, quale committeret exequendo, vt qui voueret dicere mendacium iocosum peccaret venialiter, quia dicere tale mendacium, venialis est culpa: *Tripliciter* tamen potest ad votum res illicita interuenire. *Vno* modo conditionaliter, vt voueo centū, si ex concubina habuero filium: & hoc votum bonum est, obligatq; impleta conditione. *Alio* modo in pœnam, vt voueo religionem, si mœchatus fuero: & hæc pœna iusta est, debeturq; ex vi voti, mœchia subsequuta. *Tertio* modo, vt causa mouens, & impellens, vt voueo religionē impulsus desiderio furandi: hoc votum etiam tenet dempta occasione furti. Et ideo si in religione caret probabili furandi periculo, illam ex vi voti ingredi tenetur. Non sunt deniq; materia voti res indifferentes, vt indifferentes sunt; quia vt sic, nec bonæ, nec malæ sunt, nec Deo placent, aut displicent, ac proinde sunt res vanæ, vt leuare festucam è solo, & similia, estque peccatum veniale has res Deo offerre. Talia vota sunt de non coquendo, aut nendo in sabbatho, si alijs laboribus feruilibus occuperis. De non comedendo capita animalium in honorem S. Ioannis. De non mittendo ossa in ignem pro honore D. Laurentij, quia hæc nullum sanctis tribuunt honorem, & alia similia.

De irritatione votorum. §. 3.

1 *Quid est irritare votum.*

2 *Quis potest votum irritare.*

1 **Q**UÆSTIO: *Quid est irritare votum?* RESP. Est annullare, & facere, vt obligatum non sit.

2 **Q**UÆST. *Quis potest votum irritare?* RESP. Potest, quicumque superior est respectu vouentis. Ideo Patet potest irritare vota filiorum. Patrem dixi, quia dum pater superest, mater non potest, nec alius tutor, aut curator. Patet ex *ca. Puella 20. q. 2.* Prælati vota inferiorū: domi-

nus seruorum: vix vxoris, & vxor viri: tutores pupillorum, curatores vota realia minorum, non tamen personalia, vt aduertit Mol. *tract. 2. de iust. disp. 220.* quia curatores præcipue dantur pro rebus minorum. *L. In copulandis Cod. de nuptijs.* Adeo hoc verum est, vt licet superior facultatem vouendi concefferit, possit suborta noua causa, votum irritare. Attende etiam cum materia voti est contraria exequutioni rerum, in quibus subditus tenetur parere, statim vota esse irrita, nisi à superiore probentur, vt votum filij de mutatione status, factum ante annum 14, votum religiosi de facienda peregrinatione. Cum vero materia non est contraria, licet irritari possit, non sunt tamen statim irrita, imo valida, quousque à superiore irritentur, & ideo si filius vouit ieiunium, verbi gratia, tenetur illud obseruare, donec à patre votum irritetur.

3 QVÆST. Quoniam vero ista doctrina in communi vera, peculiare in singulari habet difficultates, de singulis te rogabo, si adnueris? RESP. An est, quod malum, quam de istis à te suauissime pater interrogari.

De irritatione votorum, quæ religiosi emittunt. §. 4.

- 1 Quid potest prælatus religionis circa vota subditorum.
- 2 Quid potest circa illorum vota de rebus sub præceptum cadentibus.
- 3 Quid circa vota nouitiorum.

1 QVÆSTIO. Quid potest Prælatus religionis circa vota subditorum? RESP. Omnia vota religiosorum potest suus Prælatus irritare, quia in omnibus illis subintelligitur illa conditio, si Prælatus consenserit. Exciipiuntur tamen tria vota essentialia religionis, paupertatis, castitatis, & obedientiæ. Item votum transeundi ad strictiorem religionem. Hoc tamen vltimum, vel commutare potest, vel dispensare, iuxta Nau. *li. 3. consi. lit. de vot. cons. 30. Sor. 7. iust. qua. 3. art. 1. conclusione. 5. Arag. 2. 2. quest. 89. art. 8.*

2 QVÆST.

2 QVÆST. *Potestne Prælatus irritare vota subditorum de rebus sub preceptum cadentibus, ut de non mentiendo?* RESP. Potest, quia licet non sit illi subditus, quo ad non mentiendum (ad id enim tenetur iure naturali) est tamen illi subiectus, quo ad nouam obligationem non mentiendi per votum.

3 QVÆST. *Potestne Prælatus irritare vota nouitiorum?* RESP. Vota, quæ nouitius emittit in ipso nouitiatu, si non voluit se independenter à prælato obligare, potest: quia licet non perfecte, habet tamen aliquo modo suam voluntatem subditam Prælato. Si vero independenter à Prælato voluit se obligare, potest superior illius executionem pro nouitiatu suspendere, & facta professione irritare. Vota vero nouitiorum ante ingressum religionis nuncupata, potest ipse religiosus sponte sua commutare in vota religionis. Ita decernitur *cap. Scriptura, de vot.* Si autem huiusmodi commutationem auctoritate sua non fecit, imo se voluit obligare ad illa in religione seruanda, potest Prælatus, professione facta, irritare. Ita Rich. in 4. dist. 38 art. 4. qu. 1. & ar. 3. qu. 2. Sylu. vot. 4. qu. 2. dist. 1. & qu. 7. dist. 3. Gloss. cap. Noluit. 33. qu. 5. Probatque ex eodem capite, vbi dicitur virum posse irritare vxoris vota, quæ fecerat ante nuptias, idem ergo à fortiori dicendum est de Prælato respectu religiosi, atque illa pro nouitiatu suspendere. Quare si nouitius in religione non maneat, reuiuiscunt vota, quæ ante & post ingressum religionis nuncupauit. Hæc vero intelligo de votis personalibus, nam ad vota realia adhuc tenetur nouitius, veluti ad dandam eleemosynam de proprijs bonis, vt notauit Syl. vot. qu. 7. quæsiuncula. 2.

De Irritatione votorum, quæ filij
emittunt. §. 5.

- 1 *Quis potest irritare vota filiorum.*
- 2 *An possit pater vota filiorum extra pubertatis annos irritare.*
- 3 *Quomodo confirmantur vota facta ante pubertatem, ea iam transacta.*

- 4 De votis personalibus filiorum.
 5 De votis realibus filiorum.
 6 De votis circa bona profectitia, & aduentitia.
 7 De votis realibus filiorum factis ante 25. annum.
 8 De votis realibus filia nupta ante 25. annum, & vi-
 dua facta, redeuntis ad patris domum.

1 **Q**UÆSTIO. *Quis potest irritare vota aliorum?* **R**ESP. Omnia vota, tã realia, quã personalia à filiis ante annos pubertatis emissa, possunt à patre, vel à tutore in defectu patris, vel à matre in defectu patris, & tutoris irritari. Ita Doctores communiter D. Tho. 2. 2. q. 8. ar. 8. & 9. Syl. votum. q. 2. Nau. c. 12. n. 68. Sor. 7. inst. q. 3. ar. 2. & alij. Ratio est in promptu, quoniam omnia illa fiunt dependenter à voluntate maiorum, sub quorum tutela minores custodiuntur.

2 **Q**UÆST. *Quæro ex te, an parentes, qui intra pubertatis annos vota filiorum non irritarunt, possint ea postea irritare?* **R**ESP. Res est controuersa, sed pars affirmans probabilior, quam tuerur Caic. 2. 2. q. ult. ar. 5. Nau. c. 12. n. 71. Lopes 1. p. c. 48. Ratio est, quia illa potestas concessa est patri ratione dominij, & defectus iudicij filiorum, idèò nisi filius post ætatem plenioris iudicij votum antea factum confirmauerit, eadem potestas manebit in patre circa illum, atque antea erat.

3 **Q**UÆST. *Per quam voluntatem dicetur quis confirmasse votum per annos pubertatis?* **R**ESP. Non sufficit actus quo cerdat se teneri voto, vt reuera tenetur, sed requiritur nouus voluntatis actus, quo directe se velit de nouo obligare.

4 **Q**UÆST. *Quid censes de votis personalibus filiorum?* **R**ESP. Vota personalia post pubertatis annos a filiis emissa non possunt parentes irritare: nisi ea paterno iuri aut gubernationi domus præiudicauerint: tunc enim iam habent plenum rationis vsum, & libertatem personæ, & ideo possunt vouere religionem, castitatem, & similia.

5 **Q**UÆST. *Quid dicis de votis realibus?* **R**ESP. Vota realia filiorum emissa post annos pubertatis, sed ante 25. annu, possunt intra idem tempus a parentibus irritari, nisi fiant de bonis

de bonis castrensibus, aut quasi castrensibus post decimum quartum annum emissa. Ratio est, quia secundum leges ff. de minoribus, non possunt filij intra 25. annum sine parentum auctoritate, aut eorum vi parentum de bonis temporalibus disponere: est enim voluntas filij, toto illo tempore parentibus, quo ad huiusmodi bonorum dispositionem subiecta. Super bona vero castrensia, aut quasi castrensia nullum ius habent parentes. Dixi, vota de bonis castrensibus emissa post annos pubertatis, quia emissa ante annos pubertatis potest etiam pater irritare.

6 QVÆST. Quid sentis de votis circa bona profectitia, & aduentitia? RESP. Ea, ut realia irritari possunt. Ita communis habet doctrina, quoniam illa bona, quæ a filio familias acquiruntur, vel sunt patris, quo ad dominium, & usum fructum, ut profectitia, vel quo ad usum solum, ut aduentitia. Sed de hac re in septimo præcepto veritatem latius enucleabo.

7 QVÆST. Possuntne vota filiorum realia, facta post pubertatem, verum ante 25. annum, non tamen intra idem tempus irritata, à parentibus irritari? RESP. Communiter respondetur negativè, si filij iam sint omnino liberi à patria potestate.

8 QVÆST. Nupsit foemina ante 25. annum, mortuo marito ante eundem annum, redijt patris domum, poteritne pater illius realia vota irritare? RESP. Minime, quia illa postquam matrimonium contraxit, perfecte sui iuris facta fuit.

De irritatione votorum, vxoris,
& viri. §. 6.

- 1 Qua vxoris vota potest maritus irritare.
- 2 An possit irritare vota facta ante matrimonium.
- 3 An possit irritare vota, quæ non obsunt gubernationi domus.
- 4 Qua vota viri possit irritare vxor.

1 QVÆSTIO. Qua vxoris vota potest maritus irritare?
RESP. Omnia, quæ mariti iuri præiudicant, ut votum

de abstinentia, impediens debiti redditionem. *cap. Manifestum 23. quest. 5.* Item vota quorum executio familiarum gubernationi obest, ut votum peregrinandi, votum ingrediendi religionem, & similia.

2 *QVAEST.* Potest etiam irritare vota facta ante matrimonium, quorum executio obest ipsi matrimonio? *RES P.* Potest: iuxta *Nau. cap. 12. num. 65.* quod probat ex *ca. Noluit 33. qu. 5.*

3 *QVAEST.* Potest etiam irritare omnia vota, quae non obest ipsi viro, aut familiarum gubernationi, ut de non furando, de facienda elemosyna ex bonis paraphernaliis, & similia. *RES P.* Constante respondeo negative, quia in ijs, quae iuri coniugis non praeducant, ipsa est domina, & sui perfecti iuris. Ita *Nau. ca. 12. num. 64.* *Ang. vot. 2. nu. 8.* *Tabie matrimon. §. 5.*

4 *QVAEST.* Quid dicis de uxore respectu viri? *RES P.* Pari modo uxor ea viri vota irritare potest, quae suo iuri praeducant, & ideo poterit irritare votum viri de nunquam debitum petendo, quatenus sibi fuerit praepudicitia, & naturali necessitate onerosum: votum abstinentiae, & peregrinandi, si inde sibi incommodum oriatur, & similia.

De Irritatione votorum, quae mancipia emittunt. §. 7.

- 1 *Quae vota mancipiorum possunt domini irritare.*
- 2 *Quae famulorum vota possunt domini irritare.*

1 *QVAESTIO.* Quae mancipiorum vota possunt eorum domini irritare? *RES P.* Omnia ea, & sola quae seruitio ipsis debito praeducant, ut votum de ingredienda religione, de facienda peregrinatione, de seruitio hospitali, de crebris orationibus fundendis, & similia, quibus à quotidiano labore abstraherentur. Ita *Palud. in 4. dist. 38. qu. 4. ar. 2.* *Syl. votum 3. qu. 7.* *Sot. 7. iust. qu. 3. art. 1.* *Nau. cap. 12. num. 65.* Haec autem irritari possunt, etiam si ante seruitutem nuncuparentur, non tamen postquam in libertatem vindicati sunt, si in ipsa seruitute irritata non fuerunt, & ideo in libertate constituti tenentur

tenentur ea omnia seruire. Dixi, sola, quia alia vota, quæ dominorum seruitio minime obsunt, irritari nequeunt, nisi ante pubertatis annos facta sint, aut post pubertatem ante annum 25. si dominus mancipio sit pro patre, aut tutore, quia alius non est, & tunc idem dicendum de ijs votis, atque diximus de votis filiorum.

2 **QVÆST** Qua famulorum vota possunt ij, quibus famuli seruiunt, irritare? **RESP.** Nulla quidem. Verum si famulus seruiat contractu oneroso, dominusque nolit illum rescindere, potest vota, quæ seruitio obligato per contractum obsunt, pro eo tempore suspendere. Doctores non laudant, quia communissima est omnium doctrina communibus locis.

De causis ad irritanda vota. §. 8.

- 1 An valide sint irrita vota, irritata sine causa.
- 2 An liceat irritanti vota, ea absque causa irritare.
- 3 An superior qui irritauit votum, possit irritationem reuocare, & validum reddere votum.

1 **QVÆSTIO.** Suntne vota valide irrita sine causa irritata? **RESP.** Valide quidē: ac proinde non peccat subditus agendo contra irritatum votū: imo peccaret, si contra prohibitionem superioris votum seruaret, vt docet August. relatus cap. Manifest. est. 23. qu. 5.

2 **QVÆST.** Potestne superior sine causa subditorum vota irritare? **RESP.** Minime. Ita Scot. 7. in 3. qu. 3. ar. 1. col. 3. Abulens. cap. 30. Num. qu. 43. Med. in instruc. confess. ca. 14. §. 7. Aragon art. 7. qu. 88. §. 1. post 3. conclus. Roderic. in sum. cap. 29. de voto. concl. 5. contra Sylu. votum. 4. qu. 1. & 2. dicto 6. Nau. cap. 12. num. 73. Palud. in 4. dist. 38. quest. 4. num. 20. oppositum asserentes, ex eo, quod irritans vtatur iure suo, eo tamen vti non debet male, & in destructionem: ac proinde peccat lethaliter irritando votum, quod intelligit notabiliter inferuire ad utilitatem spiritualem subditi. Cuiusmodi esset, vt plurimum votum religionis, votum pœnitentiæ frequentandæ, & similia. Venialiter vero, si materia irritati voti non adeo ad salutem animæ conducere. Ratio est, quia contra proximi charitatem est auferre occasionem maioris progressus in virtute. Est

præterea contra rationem abuti potestate sibi à Christo concessa in ædificationem, & non in destructionem iuxta D. Paul. 2. Corinth. 10. Hinc colliges, peccare subditum, qui eo animo superiori votum manifestat, ut irriter, cum sciat, id eum facturum absque causa, & iniuste. Verum tamen quamquam peccauerit irrationem iniuste procurando, & postulando, voto tamen irritato ad id minime tenetur.

3 QVAEST. Irritavit superior votum, poteritne irrationem revocare, & validum reddere votum? RE SP. Minime, & ideo si semel irritavit, votum omnino nullum est, ipso licet postea reclamante. Ita Sylu. & Arm. locis citatis.

De votorum dispensatione. §. 9.

- 1 Quid est dispensare in voto.
- 2 Qui possunt dispensare in voto.
- 3 Obligatio voti est de iure naturali.
- 4 A quo habent Prælati potestatem dispensandi in voto.
- 5 In quibus votis potest Papa dispensare.
- 6 In quibus votis solus Papa dispensat.
- 7 Quo iure solus Papa potest dispensare in quinque votis.
- 7 Proponuntur difficultates circa hæc vota.
- 9 Circa votum castitatis.
- 10 An in voto castitatis possit Episcopus dispensare.
- 11 De dispensatione in voto religionis.
- 12 De dispensatione in voto peregrinationum.
- 13 An præter quinque vota, sit aliud Papæ reservatum.
- 14 Quis potest dispensare in votis non reservatis.
- 15 An cum Papa possit aliquis dispensare.
- 16 Quis potest dispensare cum votis Episcoporum.
- 17 Quis potest dispensare cum votis superiorum religionis.

QVAESTIO. *Quid est dispensare in voto?* **R**ESP. Est voti vinculum rationabili de causa, Ecclesiastica auctoritate, omnino auferre. Ita cōmuniter Theologi, & Iurisperiti.

2 **Q**VAEST. *Qui possunt dispensare in voto?* **R**ESP. Solum Praelati Ecclesiastici. Hinc colliges duo requiri ad votorum dispensationem, *causam* nimirum, & Ecclesiasticam potestatem, siue iurisdictionem Episcopalem, aut quasi Episcopalem. Ita D. Thom. 2.2. *quest.* 88. *art.* 12. *ad* 3. Ang. *votum* 4. *num.* 6. Sylu. *votum*. 4. *qu.* 3. Nauar. *cap.* 12. *nu.* 75. Soc. *li.* 7. *iust.* *qu.* 4. *ar.* 3.

3 **Q**VAEST. *Nonne obligatio voti est de iure naturali, quod nos docet stare promissis, fidemque seruare, non solum Deo, sed & hominibus?* **R**ESP. Maxime.

4 **Q**VAEST. *A quo igitur Praelati Ecclesiastici, acceperunt potestatem remittendi hoc, iure naturali, debitum?* **R**ESP. A Christo Domino. Et quoniam res ista magni momenti est, referam huius sententiae Auctores. Ita D. Thom. in 4. *d.* 38. *q.* 1. *ar.* 4. Richard. *ibid.* *ar.* 9. *qu.* 1. Gab. *ibid.* *qu.* 1. *ar.* 5. Alen. 4. *p.* 9. 101. *memb.* 2. *ar.* 6. Can. *lib.* 3. *de locis*, *cap.* 4. *§.* *tertia via*, & *in relect.* *de poenit.* paulo ante *finem*. Sylu. *vot.* 4. *qu.* 1. Henriq. *l.* 1. *de poenit.* *ca.* 3. *§.* 2. Feli. *ad ca.* *que Ecclesiarum*, *de const.* *nu.* 19. Panorm. *ca.* *Non est, de vot.* Decius. *conf.* 112. Ita docet vsus Ecclesiae, ex quo multa etiam habemus de fide, vt traditiones de fide. Hic igitur vsus hanc tacitam Christi confessionem suae Ecclesiae relictam nos docet. Accedit ratio, quia cum multae dentur causae dispensandi, insufficienter Christus Dominus suae Ecclesiae prouidisset de remedijs necessarijs, nisi hanc illi facultatem reliquisset. Hinc affirmat Alen. citatus esse compellendam foeminam, vel virum voto castitatis obstrictum ad nuptum, si pro bono pacis communis, expediat nubere. Quamobrem constanter affirmandum est Ecclesiam ex speciali Christi Domini commissione pollere potestate ad dispensandum in ijs, quae ad ius diuinum, & naturale spectant, quando id ad congruam Ecclesiae gubernationem ex vrgenti causa opus fuerit, vt in voto, aut in matrimonio rato, & similibus.

5 **Q**VAEST. *In quibus votis potest Papa dispensare?* **R**ESP. In omnibus, etiam in voto solemnī castitatis, seu sacri
ordini-

ordinibus, annexo, vt ait D. Thom. 2. 2. *quæ. 88. art. 11.* in religione emissio, vt tenet communis sententia Iurisperitorum, quos refert Couar. *de testam. cap. 2. nu. 30.* Nauar. *ca. 12. num. 75.* Soto maior. *quæ. 6. de voto, nu. 10.* Item Theologorum. Richard in 4. *dist. 38. art. 9. quæ. 1.* Durand *ibid. quæ. 2.* Palud. *quæ. 4. ar. 4. conc. 11. & 12.* Maior. *quæ. 5.* Gandau. *quodlib. 5. quæ. 28.* Pet. Soto *lect. 5. de matrimo. Ang. votum. 4. §.* Cord. *lib. 1. quæ. 24.* Cai. 2. 2. *quæ. 88. ar. 11.* Quam oppositum tenuerint D. Tho. 2. 2. *quæ. 83. ar. 1.* Albi Mag. in 4. *dist. 38. art. 15.* D. Bonauent. *quæ. 3. Sot. quæ. 2. art. 7. & 7. iust. quæ. 4. ar. 2.* Altiflod. *lib. 8. ca. 22.* Almain. *de potest. Pap. cap. 3.* Capr. in 4. *d. 33. quæ. 2.* Turrecr. *ca. sicut bonum 27. quæ. 1.* Sylu. *votum 4. quæ. 5.* Cathar. contra Caiet. *cap. 2.* probauit vsus Ecclesiæ non semel in istis votis dispensantis, quem refert Palud. in 4. *dist. 38. quæ. 4. art. 4.* Caiet. 2. 2. *quæ. 89.* Potest etiam a fortiori dispensare in voto perpetuati religiosi: ac proinde talis religiosus poterit ita rei temporalis suscipere dominium. Ad quam dispensationem, licet difficillima inuentu causa visa fuerit Nauarro in *comment. 2. de Regul. num. 17.* tamen dari poterit veluti si ponamus propter dubiam regni successionem magna bella excitanda, nisi hæres religiosus professus regnum suscipiat cum dominio, relinquendo legitime successoribus suis. Idem dicendum de voto obedientiæ vt manifestum est.

6 *QVÆST.* In quibus votis solus Papa dispensat? *RE SP.* In quibusque, scilicet, in voto perpetuæ continentiæ, religionis, peregrinationis Hierosolymitanæ, peregrinationis Iacobææ, peregrinationis Romanæ.

7 *QVÆST.* Quo iure dispensatio horum votorum summæ Pontifici est reseruata? *RE SP.* Iure communi reseruatum votum Hierosolymitanum in subsidium terræ Sanctæ *cap. ex mult. de vot.* iuncta *Gloss. verb. iucundum,* reliqua vero ex consuetudine, & stylo Romanæ Curie.

8 *QVÆST.* Habesne aliquas difficultates circa intellectum horum votorum? *RE SP.* Habeo, sed gratius mihi erit a te de singulis interrogari.

9 *QVÆST.* Quæ vota ad castitatem pertinentia intelliguntur sub nomine castitatis? *RE SP.* Intelligitur votum virginitatis. Non tamen votum non nubendi. Neque item votum

votum non se polluendi, Neque item votum non accedendi ad certum fornicarum genus, veluti ad vxoratas, ad virgines, ad viduas. Ratio est manifesta, quia hæc vota non sunt, nec absolutæ, nec perpetuæ continentæ. Ita Palud. & Sot. supra. Ang. *votum* 4. nu. 9. Arm. verb. *dispensatio* nu. 18. & alij.

10 QVÆST. *Potestne aliquando Episcopus dispensare in voto castitatis?* RESP. Si, qui castitatem vouit, habet notum incontinentiæ periculum, nec facilem potest ad Papam habere accessum, potest Episcopus per epicheam cum eo dispensare, vt cum eo, qui tali voto nupit ad petendū debitum. Ita Sylu. verb. *dispensatio* qu. 9. num. 15. Sot. in 4. d. 38. qu. 2. ar. 1. ante 4. concl. Armil. verb. *deb. coniug.* nu. 13. & verb. *dispensatio* nu. 14. Itē cum eo qui vehementer ad libidinē incitatur vt nubat. Ita enim omnes Doctores interpretantur mentem esse Pontificis, & ipse patitur huiusmodi interpretationem, quæ quidem si falsa esset, & perniciosa, statim erroris damnaretur. Ita Sylu. verb. *dispensatio* qu. 9. num. 15. & *votum* qu. 44. Sot. in 4. d. 38. qu. 2. ar. 1. ante 4. conclus. Armil. verbo *debitum coniug.* num. 13, & verbo *dispensatio* num. 18. Ang. *vot.* 4. num. 5. & *matrimon.* 3. imp. 5. §. 3. Maior in 4. d. 32. qu. 2. qui expresse de dispensatione ad nuptum loquitur cum Ang. *matrim.* 3. imp. 5. §. 3. Nau. *ca.* 12. nu. 76. cum alijs.

11 QVÆST. *Quo pacto intelligendum est votum religionis?* RESP. Intelligitur votum religionis absolutum. nam in conditionatis, ante impletam conditionem potest Episcopus dispensare. Dixi (ante impletam conditionem) quia post illam impletam, nequit, quia manet absolutū. Intelligitur votum ingrediendi, & probandi, vtum illi expediat. Non intelligitur vero votum de religione pœnale: quia Papa solum, reseruat vota, quæ emittuntur propter amorem religionis. Ita potior Doctorem pars, quos lege apud Henriq. *lib. de indulgentijs, cap. 30. num. 6.* D. Ant. 2. p. 111. ca. §. 9. not. 4. Palud. in 4. d. 38. qu. 4. art. 4. concl. 5. Syl. *votum* 4. qu. 3. dicto 6. Medina in *instrucl. consecr.* ca. 14. §. 6. Arg. 2. 2. qu. 8. ar. 12. contra Nauarrum, *ca.* 12. n. 43. Cor. qu. 152. de casibus consec. Sot. 7. iust. quest. 4. ar. 3.

12 QVÆST. *Quid per vota peregrinationum intelligitur?* RESP. Ex antiquo iure solum reseruat votum factum in subli.

in subsidium terræ Sanctæ. Tamen Curie praxis votum ex sola deuotionis causa nuncupatum etiam comprehendit. Testis locupletissimus est Nau. cap. 12. nu. 75. cum Soto, in 4. dist. 38. q. 2. ar. 1. Syl. votum 4. q. 3. dicto 5.

13 QVAEST. Estne aliud votum Papa reseruatium? RESP. Secundum Sylu. votum 4. q. 7. est etiam votum de danis rebus incerti domini pro subsidio terræ Sanctæ.

14 QVAEST. Qui possunt in alijs votis non reseruatis dispensare? RESP. Omnis Prælati ordinarius, habens iurisdictionem episcopalem, seu quasi episcopalem erga votum. Inter hos numeratur summus pœnitentiarius, Palud. in 4. dist. 38. q. 4. ar. 4. & D. Ant. 2. p. tit. 11. cap. 2. §. Legatus à latere. Ita Panorm. ca. ex multa, de voto. Capitulum sede vacante. Ita Sylu. verb. Capitulum nu. 2. Rod. de voto, concl. 3. Prælati religionum erga suos religionum Prælatos, dixi, quia prælati monialium iure diuino impares sunt dispensandi potestatis, docet Sor. in 4. d. 20. 1. ar. 4. Ledesm. 2. 4. q. 20. ar. 4. Ita communis doctrina D. Thom. 2. 2. q. 89. ar. 12. Ang. votum 4. n. 6. Syl. votum q. 3. Nau. ca. 12. nu. 75. Sor. 7. iust. q. 4. ar. 3. Palud. in 4. d. q. 4. D. Ant. 2. p. tit. 11. ca. 1. & alij.

15 QVAEST. Cum Papa quis potest dispensare? RESP. Ipse secum. Ita Palud. cit. & Henr. li. de indulgentijs ca. §. 3. Ratio est, quia ad hanc dispensationem non requiritur vis coactiua, quam supra se nullus habet.

16 QVAEST. Quis dispensare potest in votis Episcoporum? RESP. Summus Pontifex. Probabile tamen est, posse etiam Archiepiscopum dispensare cum suis Metropolitanis iuxta Palud. & D. Ant. citatos. Si verò periculum sit mora recurrenti ad summum Pontificem, posset cum illis per episcopalem dispensare confessor.

17 QVAEST. Quis cum superioribus religionum potest dispensare? RESP. Seruato ordine inferioris ad superiores, cum inferioribus superiores, cum vltimo superiore summus Pontifex. Ita Doctores citati.

Quænam causæ sint legitimæ ad dispensandum. §. 10.

1 An sit causa ad dispensandum necessaria.

2 Quæ est legitima causa dispensandi.

3 An cessante causa dispensandi, cesset dispensatio.

1 **Q**VÆSTIO. Estne causa ad dispensandum necessaria?
RESP. Est, atque adeo, vt sine ea dispensatio sit nulla, peccatq; grauitè dispensans, cum scit se sine causa dispensare; peccatq; qui talem dispensationem procurat. Ita D. Tho. 2. 2. q. 8. art. 12. ad 1. D. Ant. 2. p. tit. 11. ca. 2. Sot. 7. iust. q. 4. art. 3. Palud. in 4. d. 38. q. 4. n. 20. Syl. dispens. q. 1. & ibi Cai. Ang. votum 4. n. 11. & dispensatio. nu. 3. Nau. ca. 12. nu. 70. Sot. in 4. d. 38. q. 2. ar. 1. post 2. concl.

2 **Q**VÆST. Quæ debent esse iusta causa dispensandi? **R**ESP. Quæ arbitrio prudentis Prælati iudicata fuerint iustæ pro bono communi, aut etiam particulari ipsius vouentis, iuxta ca. 1. & 2. de vot. vt votum impediens opus studendi, aut concionandi in homine virtute, ac literis condecorato. Ita Nau. in sum. ca. 12. nu. 77. Facilitat etiam dispensationem leuitas vouentis in vouendo, iuxta Nau. sup. & alios Palud. in 4. d. 38. qu. 4. nu. 43.

3 **Q**VÆST. Vnum superest graue dubium. Cessauit causa ob quam dispensatum est, reditne iterum obligatio voti dispensati?
RESP. Non redit. Ita D. Tho. in 4. d. 38. qu. 1. ar. 4. Richard. q. 1. ar. 9. Gabr. q. 1. n. 5. Alenf. 4. p. q. 101. in 2. ar. 6. alias qu. 28. ar. 2. §. 6. Can. 3. de loc. ca. 4. & in relect. de pæn. Syl. votum 4. qua. 1. Henr. lib. 1. de pæn. ca. 3. §. 2. Cessat enim omnino voti obligatio in ipsa dispensatione. Quare merito à Syl. definitur dispensatio, annullatio obligationis voti ex rationabili causa. Quamobrem foemina, cum qua dispensatum est in voto continentia perpetua ad contrahendum, ob tollendas simultates, potest coniugi perempto iterum nubere. Ita Sot. maior. 9. de voto. nu. 125. Angles tract. de voto art. 8. diff. 2. dub. 1.

De Commutatione Votorum. §. II.

1 Quid est commutare votum.

2 Quis potest commutare votum.

3 Quæ causa requiritur ad commutationem voti.

4 Quæ causa sufficiet ad commutandum ineuidenter aequale.

1 **Q**VÆSTIO. Quid est commutare votum? **R**ESP. Est obligationem voti circa hanc materiam, circa aliam mutare.

2 **Q**VÆST.

2 QVÆST. *Quis potest commutare votum?* RESP. In id quod euidenter est melius, potest ipse vouens. Ita definitur *cap. Peruenit 2. de iureiurand.* Vbi D. Greg. Non propositum, aut promissum infringit, qui in melius illud commutat. *cap. Scriptura de voto.* Vbi Alexander III. Res facti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuum noscitur religionis obseruantiam commutare, & censent vnanimiter Doctores. Caiet. *de voto ca. vlt. §. 2. 2. qu. 88. ar. 12.* Arag. ibidem. Ang. *de vot. 4. num. 2.* Couar. *ca. Quamuis de pact. p. 1. §. 3. num. 4.* Sot. *iust. qu. 4. art. 3.* Probat, quia cum ad commutationem requiratur iudicium de eo, quod Deo acceptabilius sit, hoc iudicium certum est in re euidenter melioris commutationem voti, in id, quod est minus bonum, semper requiritur Prælati auctoritas. Ratio est, quia hac commutatione necessario admiscetur dispensatio circa partem, quæ deest de meliori: hæc autem solum superiore emanare potest. Ita citati Doctores.

Tota controversia est de commutatione in euidenter æquale, qua auctoritate fieri possit. Dico igitur: fieri debens sit arbitrio prudentis huiusmodi æqualitas, potest fieri hanc commutationem ab ipso vouente. Ita Medicus *instruct. conf. cap. 14.* Sot. *7. iust. qu. 4. art. 3.* Aragon. *2. 2. qu. 88. ar. 12.* Henric. *de indulgent. ca. 30. qu. 5.* Roderic. *in Ba. Cruc. §. verbo votum, quæst. 100. conclusion. 4.* contra Caiet. *verbo votum, 2. 2. quæ. 88. art. 12.* atque Couar. *citato loco 4.* Ratio est, quia solum hac in re requiritur iudicium superioris, vt decernat, quod Deo acceptum sit: euidenter autem est acceptum esse Deo æquale. Ita Medicus, *in sum. cap. 14.* Sot. *7. iust. quæst. 89. art. 3.* Aragon. *2. 2. art. 12.* Henric. *lib. de indulgent. cap. 30. §. 5.*

3 QVÆST. *Qua causa requiritur ad commutationem?* RESP. Ad commutandum in euidenter melius nulla requiritur. Ad commutationem in æquale, aliqua (alioquin leuitatis merito damnaretur vouens,) Ad commutationem in minus requiritur causa tanta, quanta ad dispensationem partis, in qua mixte dispensatur. Quamobrem qui non habet potestatem simul dispensandi, non potest in euidenter minus commutare.

4 QVÆST. *Qua causa sufficit ad commutandum in id*

denter aequali: R E S P. Si suauius, hilariusq; uouens 2 dim-
pleat votum, hilarem enim datorem diligit Deus, vt ait Pau.
2. Corinth. 6: Ita communiter Doctores.

CAPVT V II.

Memento, quod diem Sabbathi fan-
tifices: §. I.

- 1 Qui dies intelligatur sabbathi nomine.
- 2 An necesse sit vacare diuinis die festo.
- 3 An in Ecclesia sit aliquod festum ex iure diuino.
- 4 Quæ opera prohibeantur diebus festis.
- 5 An prohibeatur aliquod opus seruile.
- 6 Ex quibus causis possit fieri opus seruile in die festo.
- 7 De opere molendinorum.
- 8 Quos dies festos tenentur Religiosi obseruare.
- 9 An lucrum faciat opus seruile.
- 10 An est peccatum mortale transcribere chartas in die festo, pacta mercede.
- 11 Quæ festa seruare tenemur.
- 12 Quo pacto obseruandus est dies festus.
- 13 An possim migrare pridie diei festi è loco vbi obseruandus est ad alium, vbi non seruatur, vt labori incumbam.
- 14 An possim supradictum facere eodem die festi.

1 QVÆSTIO. Sabbathi nomine quem diem intelligis?
R E S P. Diem, quo homo vacare debet ab operibus seruilibus ad vacandum rebus diuinis.

2 QVÆST. Peccatne homo contra huiusmodi præceptum, si festiuis diebus rebus diuinis non intendat? R E S P. Minime: quoniam finis præcepti non cadit sub præceptum, vt dicam, & latius ostendam, Deo fauente, in propria materia de præcepto.

F

§ QVÆST.

3 QVÆST. *Estne aliquod festum in Ecclesia ex diuino iure introductum, quale fuit sabbatum apud Iudæos in veteri lege?* RES P. Nullum sane. Constat ex *ca. Licet, de ferijs, & ca. de consecra. dist. 3.* Quamuis enim ius naturale, diuini præcipiat hominibus Deum honorare, & reuereri, non tamen tempus definit, quo in nouo testamento id facere teneamur: sed omnia festa nouæ legis introducta sunt ab Ecclesia, etiam Dominicæ sanctificatio, iam inde ab Apostolis obseruata in laudem Christi Domini, in vitam ab inferis cum gloria redeuntis. Neque obstat *ca. Licet, de ferijs,* asserens tam veteris, quam noui testamenti pagine testimonio septimum diem humanæ quieti deputari. Illud enim inuentum non à diuino iure, sed ab Apostolis dimanauit.

4 QVÆST. *Quæ opera prohibentur diebus festis?* RES P. Sola opera seruilia, hoc est, quæ seruis tantum conueniunt, nec illis sunt communia cum hominibus ingenuis. Ita enim præcipiebatur *Leuit. 23. Omne opus seruile non facies in diebus festis.* Seruorum nomine, non solum mancipia intelligas, sed plebeos homines operibus Reipublicæ incumbentes.

5 QVÆST. *Quæ opera, licet non seruilia, diebus festis fieri prohibentur?* RES P. Quinque: scilicet mercatus nundinarum: iudicium ciuile: iudicium criminale: iuramentum in iudicio, nisi pro pace, vel alia necessitate præstetur: omnis strepitus, processusque iudicialis, nisi pietas suadeat, & necessitas urgeat, *ca. 1. & ca. fin. de ferijs.*

6 QVÆST. *Ex quibus causis possunt in die festo opera seruilia exerceri?* RES P. Ex plurimis. In primis ex necessitate eorum, quia ad Dei cultum non nisi die festo peragi queunt, ut præparare res opportunas ad sacrum faciendum, diuinaque officia celebranda. Deinde ex necessitate corporali, quamobrem excusantur, qui infirmis seruiunt, qui cibos ad victum decoquant; qui ad alendam vitam nece-
 texunt, vel aliam similem operam impendunt. Tertio ex necessitate damni euitandi, ut quia debachatur ventorum vis, licet metere segetes, colligere poma, frumenta in horrea includere, & quid simile. Quarto, ex vitæ, salutisve periculo, & ideo tempore belli, licet aggeres construere, muros reficere, castrorum metas præfigere. Quinto, ex occasione magni lucri paulo post cellantis, & ideo

ideo licita est piscatio thynnorum, & aliorum piscium, qui statis anni diebus ad nos accedunt, & non alijs, ut notauit Nauar. *li. 2. consil. de ferijs consil. 1.* & constat ex *cap. Licet*, eiusdem tituli. *Sexto*, propter violentiam, qua quis cogitur laborare, ut cum famuli, nedam mancipia, a dominis laborare coguntur, ut notauit Nau. *ca. 13. num. 7.* Quod intelligo, nisi fiat in fidei contemptum, tunc enim mors potius lubeunda, ut dixi, in præcepto de fide proficenda. Probabile tamen existimo oppositum, quod censuit Rod. *cap. 123. num. 7.* etiam in eo famulo, qui non nisi conditione laborandi diebus festis reciperetur ab artifice ad artem ediscendam, quam nullus alius eo in loco calleret, & ipse non indiget arte illa, sed quasi æque bene potest alteri incumbere, si enim tanta esset necessitas edificandi illam artem, ut nulla alia posset vitam honeste alere, posset etiam artificis, & præceptoris in laborando ius sui obedire. *Septimo*, excusatur opus seruite ex pietate erga proximum, & ita possumus mortuos sepelire, pauperem in extrema, aut graui necessitate constitutum adiuuare. *Octauo*, ex bono communi, ut præparare vias ad spectacula publica sacrarum pomparum, vel etiam ludorum communium. *Denique* ex licentia Episcopi expressa, cum id concedit, vel tacita, cum id videt, & dissimulat. Et ex hac interpretatiua licentia videtur excusari vsus tonsorum, qui festis diebus tondent omnes, qui ijs diebus ad tonstrinam accedunt iuxta consuetudinem receptam, & à Prælaris scitam, & non interdictam, iuxta *cap. finale de consuetudinib.* Quamquam ex alio capite id licere mihi persuadeam, nimirum ex occasione cessantis lucri, quoniam alijs diebus propter laborum occupationes, tondendi non accedunt, quibus profanis diebus distenduntur, tonsoresque otio vacant, & inedia. Cuius rationis quamquam nullus Doctorum, quem sciam, meminit, ex omnium tamen doctrina apertissime deducitur, ut patet ex causa quinta seruite opus permittente;

7 *QVÆST. Quid censet de molendinis?* *RESP.* In aquæ molendinis, aut ventorū non est lethale peccatum molere diebus festis, nisi loci consuetudo, aut particularis Episcopatus constitutio id grauius prohibeat. Ratio est, quia ibi parum laboris impeditur, paruitas autē materia

F a a lethali

à lethali excusat. Contrarium dicendum de bestiarum pistrinis ex opposito fundamento, quia multum temporis, laborisque infumitur. Rod. cap. 124. num. 4.

8 QVÆST. Quos dies festos tenentur religiosi obseruare? RES P. Quos sui loci consuetudo obseruat. Ita decreuit Concil. Trid. sess. 25. cap. 12. Ratio est, quia illi, ut cæteri, locorum sunt vicini.

9 QVÆST. Si quis opera ex rei natura non seruilia faciat ob lucri gratiam, ut piscari, venari, studere, idne erit contra præceptum de sanctificando festo? RES P. Res est controuersa, cuius partem affirmantem tenuere, Richard. 3. senten. dist. 37. Angel. verb. feria. §. 9. & 10. Tab. eodem verb. num. 17. Sylu. verb. Dominica. qu. 4. Sed oppositum est dicendum cum Caiet. 2. 2. quæ. 122. ar. 4. & Nauar. cap. 13. num. 5. qui lucrum non mutat operis naturam & speciem.

10 QVÆST. Estne peccatum mortale transcribere chartas in die festo per notabile spacium diei ex officio & mercede pacta? RES P. Mortale. Ita Rosella. verb. feria §. 12. Angel. ibidem §. 3. Tolet. libro 4. cap. 24. num. 14. Nauar. in sum. cap. 12. num. 14. Ratio illius, & vera est, quia sic transcribere chartas ex officio & mercede pacta est opus seruale, non quidem ratione lucri, sed ratione operis, & officii simul. Larum est discrimen inter scribere, & exscribere pro officio, & mercede pacta: nam scribere simpliciter est opus honestum, & liberale, ingenuorumq; hominum, exscribere vero pro officio, & mercede pacta est mechanicus, & pure corporalis labor, estq; officium vile, iuxta Sylu. verb. Tabellio, questione 3. appellaturque tabellio seruus publicus, ut in cap. 2. de usuris lib. 6. & L. Non enim de adopt.

11 QVÆST. Quæ festa seruare tenemur? RES P. Quæ loci consuetudo, ubi degimus, obseruat. cap. Illa. dist. 2. vbi Gloss. affert illud notum carmen.

Dum fueris Roma Romano viuito more.

Dum fueris alibi, viuito sicut ibi.

12 QVÆST. Quomodo obseruanda sunt huiusmodi festa? RES P. Eodem, quo loci consuetudo obseruanda proponit.

13 QVÆST. Scio cras esse diem festum in meâ parochia, possum pridie transire ad aliam, ut laborem? RES P. Possum. Ratio

Ratio est, quia ubi ego sum, ibi non est festum.

14 QVÆST. *Possum egredi domo eodem die festi ad laborandum in alia parochia?* RESP. Possum. Teneor tamen missam audire. Ratio est, quia obligatio audiendi sacram ligat eum, qui ad diei initium peruenit, ubi illa præcipitur, neque necessitas est quæ illam omittere cogat. Obligatio autem seruandi festum obligat eos, qui reperiuntur ubi obseruatur. Ita Nau. cap. 13. num. 15. Rod. verb. festum num. 1.

CAPVT VIII.

Honora patrem tuum, & matrem tuam. § I.

- 1 Qui intelligantur per patrem, & matrem.
- 2 Quæ tenentur filij exhibere parentibus.
- 3 Quando tenetur filius ostendere amorem.
- 4 An patri, filiove teneatur filius succurrere.
- 5 Quando tenetur filius parentibus obedire.
- 6 Quando peccat filius in non reuerendis parentibus.
- 7 Quæ tenentur patres exhibere filijs.
- 8 Quam reuerentiam tenetur vxor exhibere marito.
- 9 Quam reuerentiam tenetur maritus exhibere vxori.

1 QVÆSTIO *Qui intelliguntur per patrem, & matrē?*
 RESP. Præcipue intelliguntur parentes secundum carnem. Deinde superiores in rebus spiritualibus, vt Episcopi, Parochi, &c. Tertio, superiores in rebus corporalibus, vt Reges, & gubernatores Reipub. Quarto denique omnes ij, qui super nos aliquam habent potestatem; vt magistri, tutores, curatores, &c.

2 QVÆST. *Quæ tenentur filij exhibere parentibus?* RESP. Tria. Amorem, obedientiam, & Reuerentiam.

3 QVÆST. *Quando tenetur filius parentibus exhibere amorem?* RESP. Quando ij sunt in extrema, vel graui necessitate vitæ, vel alimentorum: adeo vt peccet mortaliter ingrediendo religionem, ijs in ea necessitate relictis. Ita docet communis doctrina cum D. Thom. 2. 2. qu. 101. art. 4. ad 4. Si vero iam sit professus, & necessitas sit extrema,

ziema, teneret egredi ad illis succurrendum, iuxta Caetan. ad locum D. Thom. Si vero necessitas erat grauis ante religionis ingressum, & ea posthabita religionem professus est, illam relinquere debet, vt parentibus subueniat, iuxta Nauar. cap. 14. num. 14. Omnes tamen affirmant, siue extrema, siue grauis sit parentum necessitas, posse filium religiosum professum ad eos regredi, per a superioribus, quanquam non obtenta, facultate. Hoc tamen intelligo, nisi inde religioso egressuro spirituale periculum emineat: tunc enim potius sibi, quam parentibus succurrere tenetur.

4 QVAEST. Cui tenetur filius in extrema necessitate succurrere filio, an parenti suo? R E S P. Parenti potius, quam filio Ita docet S. Thom. 2. 2. qu. 16. ar. ad 3.

5 QVAEST. Quando tenetur filius parentibus exhibere obedientiam? R E S P. Non semel. In primis tenetur filius obedire patri in ijs, quæ ad domus gubernationem pertinent & non obedire in his, cum res est grauis, præcipue si sit contemptu, & animi obstinatione non obediatur, peccatum est mortale. Secundo, tenetur obedire in his, quæ ad bonos mores attinent. Igitur non acquiescere præceptis parentum circa mores nitentium filios a peccato mortali, vel peccati occasionibus arcere, cum præsertim pertinaciter non obtemperatur, mortale peccatum est. Tertio, ducere vxorem indignam contra parentum voluntatem, lethalis est culpa. Secus si digna fuit: nam tunc, nisi multum referat aliam ducere, peccatum est leue. Quarto, si filius nolit ducere vxorem dignam, quam pater dat ad inimicitias componendas, sed etiam duxit licet dignam, peccat mortaliter. Ita Tolet. in sum. lib. 5. cap. 1.

6 QVAEST. Quando peccat filius contra hoc præceptum circa reuerentiam debitam? R E S P. Peccat percutiendo patrem iniuriose minando, & ideo in Exod. reus erat propter istiusmodi crimen mortis, verberando, maledicendo, abperis verbis ex se ad iram prouocantibus, insectando, accusando coram iudice in foro criminali, præterquam in crimine læsæ maiestatis, in crimine vergente in publicum damnum, aut hæresi ad alios deriuanda, seruatio tamen correctionis fraternæ ordine, vbi seruandus est, vt

est, vt iam dixi ad proximum præceptum. Ira Tolet. *in sum. loco citato*. Peccat item grauius filius, si nunquam, vel raro amoris signa parentibus ostendit, sed è contra semper illos contracta fronte, & supercilio intuetur, ac si illos odio haberet. Ita adnotarunt Angel. *verb. filius* §. 30. Sylu. *ibi. qu. 22*. Tab. *ibidem*. §. 19.

7 QVAEST. *Qua tenentur parentes exhibere filijs?* RESP. Tenentur in primis illis in corporalibus subuenire: non possunt enim illis alimenta negare, nisi in pœnam alicuius grauis criminis. Hinc fit, vt graue peccatum sit filios exponere, nisi magna necessitate cogente. Deinde tenentur subuenire in spiritualibus, ac proinde peccant lethalliter parentes, quorum incuria, & negligentia in grauia peccata filii prolabantur.

Peccant denique grauius, cum eos retrahunt ab optimis moribus, vel à perfectionis statu, vel cogunt ad statum suis viribus imparem, vt ad matrimonium, & religionem, & similes, faciuntque eos, vel nubere, vel inuitos profiteri. Quamquam enim parentes potestatem habent filios, obedientia iniuncta ad mortalem culpam obligate, abducendi à malis nuptijs, etiam post Concil. Tride. *sess. 24. can. 9. de reformat.* excommunicationis pœnas decernens in principes sæculares, qui tyrannice matrimonia, quominus libere fiant, impediunt, tamen non possunt eos etiam ad optima matrimonia, sibi tamen imparia, cogere.

8 QVAEST. *Quam reuerentiam tenetur uxor exhibere marito?* RESP. Tenetur obedire in his, quæ ad bonos mores, & optimam domus gubernationem spectant: est enim vir caput, cuius est vtrumque dirigere: velle autem, spreto viro, gubernare, mortale est. Deinde si rixosa est, & intelligat virum ob rixas corrumpere in blasphemias, vel aliud genus peccati, tenetur sub mortali iram cohibere. Denique tenetur virum alio mutantem domicilium sequi: nisi ex mutatione vitæ cuiusq; corporis nempe, aut animæ, vel amissionis bonorum imminet, vel pactum intercesserit ante nuptias de non mutanda sede, vel maritus velit nouo vitæ generi incumbere, nimirum vagari, negotiari, &c. quod ante nuptias non habebat.

9 QVÆST. Quam reuerentiam tenetur maritus exhibere uxori: RES P. Tenetur illam honeste alloqui, reprehendere, moderate punire, & ideo grauitus peccat illā absq̃ causa cohibendo à præceptis Ecclesiæ obseruandis, nimirum ab audiendo sacro diebus festis, à confessione annua facienda: nam prohibendo illam ab exercitatione consiliorum Christi solum venialiter, nisi multum illi interueniret. Peccat etiam grauitus illam extra correctionis modum castigando, & percutiendo. Peccat item grauitus illam contumeliosis verbis insectando ob inobedientiam, non emendam, vxor enim par est, non serua.

CAPVT IX.

De quinto Decalogi præcepto.

Non occides. §. 1.

- 1 Quid est homicidium.
- 2 An sit homicidium occiso sui ipsius.
- 3 De mutilatore suorum membrorum.
- 4 An liceat in aliquo euentu se ipsum occidere.
- 5 An liceat in aliquo euentu membrum præscindere.
- 6 An liceat in aliquo casu permittere se occidi.
- 7 Quando est sui homicida, qui se mortu periculo exponit.
- 8 Quando licet hominem occidere.
- 9 An liceat occidere hominem auctoritate priuata ob bonum commune.
- 10 Qua auctoritate miles in bello iusto occidit hostem.
- 11 An peccet maritus occidendo adulterum.
- 12 An liceat occidere innocentem propter bonum commune.
- 13 An liceat occidere priuata auctoritate ob bonum particulare.

- 14 An liceat inuasorem occidere pro tuendo honore.
 15 An liceat pro tuendo honore antequam impingatur
 alapa iam iam impendens, inuasorem occidere.
 16 An liceat pro recuperando honore amisso inuasore
 insequi, & occidere.
 17 An liceat raptorem insequi, & occidere ad extor-
 quendas pecunias raptas.
 18 An liceat pro tuenda castitate inuasorem occidere.
 19 Quod est peccatum desiderare alterius mortem.
 20 Qui peccant contra præceptum de non occidendo.
 21 Qui teneatur se morti offerre extra causam fidei,
 aut religionis.
 22 Qui tenetur se morti offerre ob commune bonum.
 23 De homicidio indirecto.
 24 Qui peccat contra quintum præceptum ex defectu
 charitatis.
 25 Quæ circumstantia aperienda in confessione ho-
 micidij.
 26 De conuitio.
 27 De contumelia.
 28 Qualia sint peccata conuitium, & contumelia.

1 QVAESTIO. Quid est homicidium? R S E P. Est iniusta
 hominis occisio.

2 QVAEST. Occisio sui ipsius estne homicidium?
 RESP. Occidere se suis manibus deliberata occidendi in-
 tentione, est homicidium lethale. Nec excusatur, si fiat
 ad excusandam infamiam magnam, vel ob dolorem pec-
 cati commissi. Ita decernitur 23. qu. 5. *Can. si non licet. Can.*
si placuit. vbi præcipitur, ne fiat oratio pro homine occi-
 sione sui tanquam pro homine notorie præscito. Nam
 in hoc peccato læditur propria charitas, læditur iustitia,
 contra quam homo priuat Rempub. sua parre, læditur
 gratitudo contra Deum parui faciendo vitam ab eo do-
 natam. Ratio certa, quia homo non est dominus propriae
 vitæ, ac proinde illam prodigere non potest, Scio Sam-
 sonem,

sonem, & multos martyres se ipsos occidisse proijciendo se in rogam. Respondet D. August. 5. de ciuit. cap. 17. eor. id fecisse ex sancti Spiritus afflatu. Eandem peccati labem contrahit, qui præcipit, vel consulit, vel iuuat, vel cum possit facile prohibere, non prohibet homicidium.

3 QVÆST. Quid dicendum de suorum mutilatore membrorum? RESP. Idem, quod dixi de sui met occisore, quia homo, vt non vite, sic nec membrorum suorum dominus est, vt decernitur L. Liber homo. ff. ad legem Aquiliam. Nec peccatum excusat affectus sanctitatis, veluti castitas ad abscindenda virilia.

4 QVÆST. Licetne aliquo casu se ipsum occidere? RESP. Minime. Vnde colliges peccare mortaliter eum, qui vitam decurrat per abstinentias, quas scit, & aduertit esse notabiliter indiscretas, quamuis id faciat animo placandi Deum, & ad satisfaciendum pro peccatis. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 147. art. 2. & Beatus Hieronym. relatus, cap. Non mediocriter, de consecr. dist. 5. Item peccare mortaliter eum, qui comedit, aut potat id, ex quo intelligit sibi graue nocuum saluti euenturum.

5 QVÆST. Licetne in aliquo casu membrum præscindere? RESP. Licet. Vel ob sanitatem totius, vt præscindere manum tæbe infectam, ne indies malum serpat. Et a fortiori ob vitam conseruandam. Ac proinde, qui captus ab hostibus nequiret, nisi abscissa manu, & relicta in vinculis fugere, & vitam tueri, posset eam abscindere, quemadmodum fecit Iosephus Iudæorum historiographus, vt ipse de se enarrat 2. de bello Iudaico cap. 27. Ita Maior. in 4. d. 15. quæst. 12. diub. 1. Sor. 5. sust. quæst. 2. art. 1.

6 QVÆST. Licetne in aliquo casu permittere se occidi? RESP. Licet, atque in primis in fidei defensionem, imo ad vitam potius ponendam, quam fidem teneretur Christianus. Deinde propter bonum commune, vnde si ciuitas oppugnaretur ab hostibus propter vnum, etiam innocentem, ille, vt pars posset se obijcere morti, ne tota ciuitas vastaretur. Imo teneretur, quia tenemur commune bonum proprio anteferre. Ita Sor. 5. sust. quæst. 1. articul. 7. Tertio, ratione iustitiæ, cum enim quis damnatus est mortis, potest, & tenetur omnes actiones, seu
necessa-

necessarias dispositiones ad necem adhibere, & pati, non tamen se iugulare, aut venenum haurire, vel se projicere in leonum caueam. Potest tamen pati oris refractionem, & infusionem veneni, & intromitti ad bestias, aut projici sine repugnantia, licet re innocens, nocens autem testibus probatus. Quarto, pro amici liberatione, ut naufragio, si vna tantum tabulae salus superesset, duos nequaquam capientis, possem illam non capere, & illam amico relinquere. Si tamen me roges, an iam captam dare possim, annuit Victoria relect. de homicid. numer. 26. capit. 6. cum communi Doctorum, & Toleta. lib. 5. cap. 6.

7 QVAEST. Quando est homicida sui, qui se mortis periculo exponit? RES P. Quando periculum tale est, ex quo mors frequentius subsequi solet, frequentius dixi, quia non est tale periculum, ex quo bis, aut ter mors fuerit subsequuta. Et ideo non sunt occisores sui, qui per altas scalas ad parietes, rectaque templorum tapetibus vestienda ascendunt, neque item funambuli in ea ludendi arte peritissimi, quamvis aliquando quis ceciderit & mortuus sit.

8 QVAEST. Quando licet hominem occidere sine homicidij labe? RES P. In primis occidere hominem ex iustitia, in xtal. gum scita, & decreta, peccatum nullum est: imo est actus meritorius, si fiat, ut fieri debet. Fiet autem, si quatuor conditiones concurrant, quarum vel vna deficiente, mortale peccatum est. Prima, ut fiat auctoritate publica: nemini autem auctoritate priuata, licet occidere, etiam nocentissimum hominem, & ideo occidendo mortaliter delinquit. Secunda conditio est, ut fiat ex causa, quae quidem grauis esse debet, ut poena proportionetur culpa. Tertia, ut seruetur iuris ordo. Quarta, ut sit recta iudicis intentio ex iustitiae zelo moti, non ex ira, odio, vel alia inordinata passione.

9 QVAEST. Circa primam conditionem quero, an licet aliquando occidere auctoritate priuata ob bonum commune? RES P. Licet quidem. In primis, si aliter tyrannus non possit a ciuitate occupata expelli. Ita Diuus Thom. 2. sentent. d. 44. quest. 2. art. 2. Et opusc. 20. de reg. princip. cap. 6.

vbi dicit non peccasse M. Brutum occidendo Cæsarem. Hunc tamen tyrannum intelligo qui sine titulo vero, vult alijs tyrannice dominari: nam illum, qui vero titulo dominationis tyrannice tractat Rempub. nequaquam ita occidi licet, vt decernit Concil. Constant. *sessione 15.* atque oppositum dicere, vt hæreticum damnat.

10 QVAEST. *Qua auctoritate miles in bello iusto hostem occidit?* RESP. publica: est enim publicus minister, publica vindicta.

11 QVAEST. *Peccatne maritus occidendo adulterum deprehensum in adulterio?* RESP. Peccat. Ita definitur 43. *qu. 2. cap. Inter hec 33. qu. 2.* vbi Gloss. & Nauar. *ca. 15. nu. 4.* Verum quidem est Cæsareas leges conuicere in hoc homicidio, illudque impunitum relinquere, vt profusam adulterorum licentiam, & audaciam cohibeant, dum eorum occisores pœnis minimè afficiunt.

12 QVAEST. *Circa secundam conditionem, quæro ex te, licetne occidere innocentem propter Reipub. bonum: verbi gratia: si tyrannus deuasaturus urbem, nisi illi tradatur innocens Tertius ad mortem, vel coram eo occidatur, licetne illum tradere internecioni, aut occidere?* RESP. Communis tenet opinio non licere, posse tamen Rempub. illum non defendere. Crediderim tamen probabilem valde esse opinionem. Tolet. in sua restitutione de homicidio, cum asserit Rempubl. talem innocentem, vel tradere, vel occidere posse. Ratio illius est, quia Respublica vim habet ad cogendum suum ciuem exequi naturale ius, quo tenetur; sed in euentu proposito talis innocens iure naturali tenetur potius Reipubl. salute se morti offerre: ergo, &c. Vnus tamen euentus est in quo absque controuersia innocentè licet occidere, nimirum cum secundum allegata, & probata ostenditur nocens. Sed de hoc puncto in octauo præcepto me longius interrogabis.

13 QVAEST. *Licetne aliquando occidere hominem, priuata auctoritate ob bonum particulare?* RESP. Licet, nimirum cogente necessitate: in primis cum opus est ad propriam vitam, vel parentis, vel amici, vel consanguinei ab inuasore defendendam. Ita Gloss. *Clement. unica de homicidio.* Imo si inuasus est publica persona, à qua multum pendet bonum commune, tenetur inuasorem internecare, &

vitam

vitam propriam tueri. E contra vero si inuasor est persona publica, à qua similiter commune bonum valde pendet, tenetur permitttere se occidi, quia tanquam pars tenetur subire damnum, ne eorum pereat. Cum vero inuasor, & inuasus priuatæ personæ sunt, potest inuasus inuasorem occidere, & iuxta communem sententiam permitttere se occidi, quia vt pars tenetur subire damnum, ne eorum pereat, ita potest aliam partem aut perimere, aut tueri, cum ab illa iniuste appetitur.

14 QVÆST. *Licet etiã inuasorem occidere ad tuendum honorem?* RESP. Licet. Ita tenet communis sententia. Ita Bald. in reper. l. 1. Cod. vnde vi. Panormitan. & Nauar. cap. Olim, vt refert in sum. ca. 15. num. 4. Ex quo fit, vt si inuasus nobilis ex fuga contrahat infamiam, fugere non teneatur, sed possit occidere, cum aliter propulsare iniuriã nequit. Quam tamen infamiam fugiendo non contrahit religiosus, aut clericus, licet præclaris parentibus ortus, quorum interest potius patientiam Christi, humilitatẽque colere, quam vanum honorem sectari.

15 QVÆST. *Licetne ad tuendum honorem occidere inuasorem alapa iam facta, iniurias minitantem antequam eam impingat?* RESP. Affirmatiue Doctores omnes vnanimi consensu respondent.

16 QVÆST. *Licetne ad honorem tuendum inuasorem post impactam alapam fugientem insequi, & occidere?* RESP. Negat Tolet. lib. 5. cap. 1. Oppositum tamen docet Nau. ca. 15. nu. 4. ad finem, inquiens: Qui affectus iniuria, magnam honoris iacturam faceret, si fugientem non persequeretur, inuasorem persequi posset, & percutere tantum, quantum ad sui honoris defensionem opus esset, etiam occidendo, si ad id opus esset. Ratio est, quia ego possum persequi furem, & illata vi, etiam mortis illius damno, rapta recuperare: ergo maiori cum ratione infamatorem, & ab eorum raprum honorem extorquere.

17 QVÆST. *Licet etiã eodem modo inuasorem insequi, & occidere ad extorquendas pecunias, aut alias res familiares furto ablatas?* RESP. Licet, cum aliter res haberi, & recuperari non potest. Dixi cum aliter res haberi non potest, quia peccat mortaliter, qui noctu, aut diu furem interimit, cum possit illum apprehendere, & se suaque omnia

tuto defendere non occidendo. Ita communis docet opinio, & liquet, *cap. si perfodiens, de homicidio*. Et quamvis leges inter nocturnum atque diurnum latronem discrimen faciant, occisoremque nocturni latronis non puniant, quia præsumunt latrois homicidia, tamen in foro animæ standum est veritati, non præsumptioni.

Hæc quoque veritas, de secularibus personis non Ecclesiasticis intelligitur, & decernitur *capit. Suscepimus de homicidio*, ubi sic facer textus. *Satius est post tunicam relinquere pallium, quam pro tunica, aut pallio alienam vitam eripere.*

18 QVÆST. *Licetne præterea ad iuendam castitatem inuulsorem occidere?* R E S P. Constans est Doctorum omnium sententia, quæ affirmat. Dubium vero est, an teneatur occidere? certum est fœminam non peccare lethaliter, licet inuita fiat se stuprari, si in turpitudinis delectationem non consentiat, nec proinde coram Deo amittere virginitatem, & ideo si certa esset se minime delectationi consensum præbituram, posse non occidere inuulsorem. Ita Sylu. *verb. homicid. §. 8.* Verum, quia magnum consentiendi periculum est, propter vehementiam obiecti, securius inuulsorem occideret, cum aliter impolluta euadere nequit.

19 QVÆST. *Quod peccatum est desiderare alicuius mortem, propter bonum aliquod inde desideranti proueniens?* R E S P. Nullum peccatum agnoscit Nauar. *cap. 15. num. 9.* ubi dicit licere alicuius mortem optare in aliquem bonum finem, & honestum, videlicet, ne Deum offendar, ne aliquod crimen committat, regis Turcarum mortem optare, ut Christianus princeps succedat & ad fidem veniat illud Imperium. Addit Sor. *§. iust. quæst. 11. art. 1.* posse nos optare mortem iniustorum inimicorum, cum ad nostram quietem aliud remedium facile non superit.

20 QVÆST. *Qui peccant contra hoc præceptum de non occidendo?* R E S P. In primis, qui alicui dedit sano, vel ægrotato comedendum id, quod sciebat graue nocumentum illius saluti allaturum: tantam vini copiam, ex qua sciebat ebrietatem futuram, aut febrim excitandam, aut grauem mœrorem euenturum. Saluti, inquam, etiam animæ, ut grauem tentationem libidinis, iræ, & similibus.

Peccat

Peccat nutrix, quæ tenellum infantem secum in lecto noctu habet cum periculo suffocandi inter dormiendum. Peccat, qui mulierem gravidam, ita vel comprimit in coitu, vel plagis afficit in correctione, ut periculum sit abortus. Id vero intelligo, siue id fiat ante fetus animationem, siue post. Quamuis enim peccatum sit diuersum, quoniam post animationem fetus est hominis occisio, ante vero est embrionis occisio, utraque occisio homicidium iure appellari potest, quia embrio homo inchoatus est, qui si occidatur, reuera impeditur humana generatio. Peccat mulier, quæ quouis modo procurat abortum, vel se abortiendi periculo exponit. Peccat, qui proficiscitur ad bellum iniustum, sciens esse iniustum. Peccat, qui iniuste ad mortem damnatum manifesta iniustitia non liberat cum possit. Iuxta illud Prouerb. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem*. Peccat, qui inualo ab inimicis suis non subuenit, cum commodè possit, sine magno incommodo, iuxta B. Ambrosium, relatum *cap. Non inferenda 23, quæst 3.* nisi sit officialis publicus, quoniam hic armata manu tenetur subuenire, ut notat D. Ant. 2. p. tit. 7. cap 8 §. 2. & Nau. *cap. 15. num. 15.* tenetur, inquam, non tantum ex charitate, sed etiam ex iustitia. Peccat, qui suo testimonio aliquã ab iniusta morte potest liberare, & non vult testificari, qui si iuridice interrogetur, & neget vel taceat, contra iustitiam delinquit. Ita D. Thom. 2. 2. *quæst. 70. art. 1.* Gab. *in 4. d. 15. quæst. 6. art. 2.* Peccat, qui rogatus iuridice contra reum ab accusatore, ex officio sub iuramento agente, postulatum ad pœnam, aut negat veritatem, aut non vult testimonium ferre, defectu cuius accusator punietur talionis pœna. Probat, quia talis accusator exigit iuridice id, ad quod ius habet. Nauar. *citato loco* longius vagatur, atque in eo casu teneri testem ad testimonium ferendum non rogatum, quia tenetur, inquit, succurrere vitæ proximi periclitantis extreme, qualis tunc est ille accusator ex officio. Secus, inquit, si non ex officio obligaretur accusare, quia ille sponte sua se in tale periculum iniecit. Verumtamen hæc in re non est audiendus Nauarrus, atque suamet ratione conuincendus: enimvero licet quis ex officio teneatur accusare sub iureiurando obligatus, non tenetur

tamen

tamen accusare, nisi ea crimina, quæ iuridice potest probare, & ad id tantummodo suum iuramentum, iuris interpretatione præstitit, & ideo cum accusat, quod iuridice probare nequit, ipse se in laqueum misit, nec ab eo liberandus, ut alter detineatur.

21 QVAEST. *Quis tenetur se morti offerre extra causam se dei, aut religionis?* RESP. Qui contra aliquem falsum protulit testimonium, ob quod ille damnatur ad mortem, tunc enim, licet cum periculo propriæ vitæ, debet retractare testimonium. Ita communis tenet Doctorum sensus. Sed de eo latius ad 8. præceptum, cum egerimus de ordine iudiciariæ correctionis, respondebo.

22 QVAEST. *Quis tenetur se morti offerre ob commune bonum?* RESP. Tenetur quiuis etiam innocens, cum propter illum commune bonum Reipub. perit: ut cum tyrannus obsidet ciuitatem, & à se funditus delendam minatur, nisi certus innocens morti donetur: talis, inquam, innocens morti se offerre tenetur, atque cum Iona dicere. *Tollite me, & mittite in mare, & cessabit mare à vobis.* Scimus enim ego quoniam propter me tempestas hæc grâdis venit super vos. Ion. 1. Tenetur itidem innocens qui expeditur, ut exponitur à suo Principe ad duellum ad componendam pacem inter regna, multorumque neces euitandas.

23 QVAEST. *Hactenus dixisti de homicidio directo inueniam te rogabo de homicidio indirecto: dic igitur, qui peccat homicidio indirecto?* RESP. Qui non adhibita diligentia debita ad cauendum homicidium rem peragit, ex qua illud sequutum fuit, ut cum explosit bombardam crassa negligentia inaduertens, ne quis adesset obuius. Peccat præterea, qui omittit aliquid, quod ex iustitia tenetur facere; si ex tali omissione homicidium sequatur. Quamobrem peccant grauiter contra hoc indirectum homicidium Principes, & Gubernatores, qui cum teneantur seruare ciues indemnes, & saluos adhibita cura diligenti ad comprehendendos sicarios noctu, vel viarum spoliatores diu, negligunt sceleratorum punitiõem, qui proposita sibi impunitate licentius homines spoliant, & spoliatos occidunt. Peccant grauissimè iudices, qui offendant inscitiam, causam iudicant ignorantes, damnantque capitis innocentem, cum teneantur addiscere iura

iura, aut saltem sapientiores consulere, aut officio cedere. Quique, etiam si ius calleant, ne labore legendi, aut inquirendi defatigentur, re parua perspecta, & considerata mortis sententiam ferunt. Peccat præterea medicus, cuius incuria, vel imperitia obit infirmus, tenetur enim, aut artem callere, & diligentiam adhibere, aut officium omittere: Peccant, qui feras alunt, vt Tygres, Leones, Vifos, & alias, & non citant, vt minime noceant. Peccant parentes, qui cum sciant filios esse iracundos, & superbos, valde que obnoxios rixæ, sinunt eos arma gestare. Peccant denique illi, quibus iuste demandata est cura, vt præsit loco, vbi periculum homicidij timetur, ad sedandam seditionem, cum abscedunt, & relinquunt stationem.

24 QVAEST. *Hactenus de homicidio ratione iustitiæ: nunc te rogabo de homicidio ratione charitatis. Qui peccant contra hoc præceptum ratione charitatis?* RESP. Peccat mortaliter, qui in extrema vitæ necessitate posito, aut graui non succurrit, cum potest. Peccat, qui sciens alium iniuste adiudicandum morti, aut alicui pœnæ graui, nisi ipse veritatis ferar testimonium illud non fert, sinitque innocentem occidi, aut pœna graui affici, quanquam non interrogetur. Peccat grauius, qui scit esse alicui paratas insidias, in quibus realiter occideretur, nisi admoneatur, si non admoneat, aut saltem debitam diligentiam non adhibeat, vt admoneat.

25 QVAEST. *Suntne aliqua circumstantia in peccato homicidij necessario aperienda in confessione?* RESP. Sunt. Arque in primis ex parte personæ occisæ, vt si erat pater, mater, filius, vxor, frater: est enim circumstantia notabiliter aggrauans; de qua in propria materia de Sacramento pœnitentiæ diuino numine redibit sermo. Item, si erat persona sacris initiata, ratione excommunicationis annexæ, qua autem talis sit, dicam in materia de excommunicatione, cum de censuris egerimus. Si denique erat persona, ex cuius percussione alij notabile damnum patiuntur, vt si pater erat, cuius filij orphani relinquuntur, si erat seruus, cuius dominus pretium perdidit: si erat operarius, cuius labore familia alebatur, in his enim percussibus ratio admiscetur iniustitiæ restitutioni obno-

xix. 2. ratione loci, quia si factum fuit in loco sacro, habet coniunctam sacrilegij malitiam: si in loco publico, est cum scandalo coniunctum. Denique ratione complicum; enim vero patefaciendum est, an homicidium solus, vel cum alijs patrauerit, & circa eos an nil mirus cogitantes induxerit ad occisionem, quia ut claret, præter sacrilegij, etiam scandali culpa innodatur.

26 QVÆST. Quoniam in hoc quinto præcepto prohibentur conuitia & contumelia, rogate, quid est conuitium.

RESP. Conuitium secundum Diuum Thom. 2. 2. quæst. 72. artic. est inhonoratio facta alicui absentis per verba, aut signa vocalia, aut scripta denotantia malum poenæ, vel culpæ, aut defectus naturæ. ut cum dicitur de aliquo quidam fur mendax (quæ sunt mala culpæ) stultus, intensate (quæ sunt mala poenæ) cæce, fili illegitime, Iudæus, qui sunt defectus naturæ.

27 QVÆST. Quid est contumelia? RESP. Contumelia est inhonoratio facta alicui præsentis per verba, vel signa denotantia malum culpæ vel poenæ, aut defectus naturæ. Itaque solum differt conuitium a contumelia, quia conuitium est inhonoratio absentis, contumelia vero præsentis.

28 QVÆST. Quale peccatum est conuitium & contumelia. RESP. Ex genere suo lethale graue, si fiat animo inhonorandi, & inter personas, quæ istis conuitijs, & contumelijs grauem iacturam famæ, & honoris patiuntur. Hoc dixerim propter mulierculas istis conuitijs, atque contumelijs assuetas, quæque iniuriam condonantes immediate bibunt, ac edunt, tam paruo doloris sensu, ac si ne verbum quidem fecissent. Crederim tamen verum esse, quod docet Tolet. lib. 5. capit. 9. huiusmodi contumelias, & conuitia inter personas bonæ notæ, si ex solo contemptu, licet non inhonorandi animo iactentur, esse peccatum lethale, quia ille iniustus contemptus, iniuria est grauis.

CAPVT X.

De sexto Decalogi præcepto:

Non mæchaberis. §. 1.

1 Prohibentur in hoc præcepto omnes species luxuriæ.

2 Prohibetur morosa venereorum delectatio.

1 **Q**VÆSTIO *Quæ prohibentur in hoc præcepto?* RES P. Omnes luxuriæ species. Deinde oscula, tactus, amplexus ob carnalem delectationem tantum. Ita Caiet. *opusc. de delect. nor. & Tolet. lib. 5. capit. 16.* Ratio est manifesta, quia licet in his sola carnalis delectatio intendatur absq; copula, illæ tamen ex natura rei ad copulam diriguntur, ac proinde huiusmodi carnalis delectatio est quasi copula inchoata.

2 **Q**VÆST. *Quid amplius prohibetur?* RES P. Morosa venereorum rerum delectatio. De his tamen circa malitiæ grauitatem, peccatorumque species ad luxuriæ vitium in 4. parte Examinis, si tibi placet, tractationem omit-
tamus.

CAPVT XI.

De septimo Decalogi præcepto. §. 1.

Non furtum facies.

1 *Quid prohibetur in hoc præcepto?*2 *Quid intelligitur nomine furti.*3 *De iniusta acceptione & retentione.*4 *Quæ est iniusta ablatio, aut retentio inuito Domino.*5 *De irrationabiliter inuito domino.*1 **Q**VÆSTIO. *Quid prohibetur in hoc præcepto?* RES P. Furtum.

2 **Q**VÆST. *Furti nomine quid intelligitur?* RES P. Ablatio quæuis iniusta rei alienæ, domino iuste inuito. Hæc furti definitio, quod sub hoc præcepto interdicitur, ab omnibus colligitur Doctoribus.

G 2

3 QVÆSTIO

3 QVAEST. *Ablationis nomine solam iniustam rei acceptio-
nem intelligis?* RESP. Minime: sed quamuis etiam iniusta
retentionem, & praeterea quamuis iniustam damnifica-
tionem Ita enim intelligit D. Thom. 2. 2. qu. 6. ar. 1. Re-
mel. l. p. *Pantheologia. tit. de furt. ca. 1. Sot. 5. inst. ar. 1. alique*
communiter.

4 QVAEST. *Qua est iniusta ablatio, aut retentio domino in-
iuito?* RESP. Quae fit absque vlla causa, & ratione, ob
quam irrationabiliter inuitus censeatur dominus.

5 QVAEST. *Suntne aliqua causa ob quas dominus ablatio-
nem pati, & retentionem censeatur irrationabiliter iniuito?*
RESP. Plurimae quidem. Atque in primis eam ablationem,
& retentionem, quae per iocum, vt saepe contingit inter
amicos. Secundo eam, quae fit in poenam. Qualis fuit abla-
tio, & retentio Aegyptiarum diuitiarum facta in exitu
captiuitatis a filiis Israel, iubente Deo, non tantum vt re-
rum domino, quas a quouis auferre, & cuius donare
potest, iuxta illud Iobi proloquium. *Dominus dedit, do-
minus abstulit.* &c. Sed etiam, vt iudice in poenam diui-
tiarum copias pro labore captiuis adiudicante, vt voluit
D. Thom. Sot. & alij proxime citati. Tertio eam, quae fit
in ipsius domini commodum, & vtilitatem; vt cum vxor
pecunias clam surripit, ne eas maritus alea obliguriet,
quas in vsum familiae necessarium consumit. Ita Syl-
furt. §. 15. Quarto eam, qua quis chartas rumpit, ne aleator
patrimonium ludae: vinum fundit, ne alius inebrietur,
quia haec oblationes ex proximi charitate procedunt, ad-
uersus quam iniuste dominus stomachatur. Quinto eam,
quae fit cogente extrema, vel graui necessitate, quia haec
procedit ex charitate propria bene ordinata, quae in ex-
trema necessitate omnia facit communia: in graui vero
pro tempore praesentis inopiae postea reuocanda in pin-
giori fortuna. Sexto eam, per quam fit recompensatio
certi & liquidi debiti, quod alia via iuridice praeter debito-
ris potentia nequaquam recuperari potest. Ita omnes
Doctores. Dixi, quod alia via recuperari non potest,
quia eam potest, peccat grauius recompensator; sed
quoniam suum accipit, restituere non tenetur. Ita Ar-
chid. 14 qu. 5. & Tolet. proxime citatus. Ratio est, quia
sine causa iram proximi commouet, & scandalum praesentat.

bet suspicantibus esse in vicinia raptores. Quod si ob id innocens quisquam veniat in suspensionem furti: absolute aliqui affirmant teneri recompensantem manifestare furtum, & ablatum reddere, putantque id decretum ab Innocentio cap. *Olim de rest. spol.* cuius hæc sunt verba. *Quidam dicunt & non male, quod etiam sua auctoritate potest quis accipere furtive, dummodo ex tali furto nec malum, nec scandalum oriatur: quia si inde generetur, vel contra uxorem, vel contra familiam, vel contra quemcunque alium, debet rem in pristinum statum restituere. Verum tamen de hac re in restitutione de homicidio latius dicā: interim Dico primo, Si nullum recompensans damnum prævidit proximo euentum ex recompensatione, potest ex charitate cum propria infamia ablatum restituere. Ratio est, quia suæ famæ dominus est. Nō tamē tenetur. Ratio est, quia iure suo usus est, ex quo per accidens illud alteri damnum euenit. Dico secundo. Si recompensans illud damnum prævidit, sed doluit, neque ex illius intentione recompensationem fecit, etiam propter eandem rationem non tenetur restituere. Dico tertio. Si damnum prævidit, & ex odio ad compensationem processit, tenetur cum propria infamia damnificatum suspensione liberare.*

6 QVÆST. Quos intelligis dominorum nomine? RESP. Intelligo etiam custodes rei ablatae, ut creditores, depositores, pignoratōres. Ideo ab ijs clam, & inuitis nec proprii domini absque peccato possunt rem auferre. Ita docet D. Thom. proxime citatus, Sylu. *furt. 2. Ang. ibidem.* §. 4.

CAPVT XII.

De restitutione in communi. §. 1.

1 Quid est restitutio.

2 Quæ consideranda circumstantia in restitutione.

1 QVÆSTIO. Quid est restitutio? RESP. Est actus iustitiæ commutatiuæ, quo cuique redditur quod ab eo iniuste ablatum est, vel iniuste eo inuito retinetur.

2 QVÆST. Qua præcipue consideranda in materia restitutionis? RES P. Circumstantiæ nouem, quas duplici uerbo Doctores comprehenderunt.

Quis, Quid restituet, Cui, Quantum, Quomodo, Quando, Ordine, Quoue loco, Que causa excuset iniquum.

De circumstantia Quis. §. 2.

- 1 *Quis restituere tenetur.*
- 2 *Quot modis rem alienam possumus accipere iuste.*
- 3 *Quis restituere tenetur, licet rem iuste acceperit.*
- 4 *Quis restituere tenetur ratione damni illati.*
- 5 *An sit numerandum inter damna lucrum cessans iniuste impeditum.*
- 6 *Qui ratione damni illati tenentur restituere præcipuum damnificatorem.*

1 QVÆSTIO. *Quis restituere tenetur?* RES P. Qui rem alienam retinet, & qui rem alienam male accepit, licet non retineat, quia iam res ipsa perijt. Male dixi, quia, qui rem alienam bona fide, ut suam accepit, & ut suam dissipauit, vel amisit, nil restituere tenetur, nisi ex re illa aliena ditior factus sit quo ad partem accretionis ratione ipsius rei acquisitam. Acquisitam, dixi, ratione ipsius rei, quia si ditior factus sit ratione propriæ industriæ, non tenetur lucra illa simul cum re domino reddere, Aliter dicendum, cum res illa bona fide accepta & malitia accipientis, vel negligentia moraliter exarsa perijt. tunc enim accipienti perijt, & non domino.

2 QVÆST. *Quot modis rem alienam iuste accipere possumus?* RES P. Quinque: emptione, accommodatione, locatione, pignoratione, deposito.

3 QVÆST. *Qui tenetur restituere, licet iuste his quinque modis rem alienam acceperit?* RES P. Qui inuito domino rem retinuit, quæ in illa retentionis mora perijt. Deinde, qui ea conditione accepit, ut accipienti & non domino periret.

4 QVÆST. *Qui restituere tenetur ratione damni illati?* RES P.

RES P. Qui illud intulit iniuste. Iniuste vero illud intulit, qui per fraudem, dolum, aut vim illius causa fuit. Iniuste, dixi, quia qui peccando contra solam charitatem, proximum damnificavit, ad nullam restitutionem obligatur. Et hoc apud omnes in confesso, ut proloquium vltimum in hac materia est.

5 QVÆST. Adnumerandumne est inter damna lucrum cessans, per vim, fraudem, aut dolum, impeditum? RES P. Maxime. Duo tamen adesse oportet ad obligationem istam inducendam: primum ut damnificatus, illud reuera esset consequuturus. Secundum, ut ad illud consequendum ius haberet in re (sic vocant) vel ad rem: alioquin nihilo suo illum priuamus, imò aliquando pro charitate pugnantes, iniuste, & indignæ consequutioni obuiam imus. Dicitur verò habere ius in re ille, qui illam pacifice obtinet. Dicitur verò habere ius ad rem, qui illa dignus est: & ideo cum quis beneficio dignus, illud consequuturus erat, & ab illius consequutione per vim, fraudem, aut dolum impeditur, iniuste laeditur, & restitutione sanandus est. Dolum vero censendum arbitror falsum mendacium circa alterius mores, scientiam, iudicium, aut quid simile, collatoris mentem à collatione alienans.

6 QVÆST. Qui ratione damni illati tenentur restituere, præter præcipuum damnificatorem? RES P. Qui vno ex modis nouem ad illud cucurrerunt. Quos duplici item versu comprehenderunt Doctores.

Iussio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus,

Participans, Mutus, Non obstant, Non manifestans.

Hoc est. Qui iussit damnum inferre. Qui consuluit. Qui consensit. Qui laudauit. Qui fouit damnificatorem. Quando scilicet ex vi consensus, consilij, fauoris, adulationis damnum ita sequutum fuit, ut aliter nequaquam sequeretur. Item Participans, Cooperans. Qui quidem si ita cucurrit, ut nisi cucurrisset, damnum minime inferretur, tenetur, si alij cooperatores nolint damnum in solidum restituere, aut eam partem, quæ absq; sua cooperatione non damnificaretur. Ratio est manifesta, quia in eo damno censetur totalis causa, sine qua non datum fuisset, ergo illud, quodcunque est, tenetur resarcire. Item mutus. Non obstant. Non manifestans. Cum

ex officio te nebatui loqui, obitare, manifestare: aliter quidem minime; Ita communiter Doctores verba ista interpretantur, cum quibus *Sot. 4. iust. qu. 7. art. 3. Caieta verb. rest. Tolet. li. 5. ca. 12. num. 3.*

De circumstantia Quid. §. 3.

1 *Quid est restituendum.*

1 **Q**UÆSTIO. *Quid est restituendum?* *RESP.* In primo ipsa res, si extat, vel pretium eius, si iam perijt. Deinde lucra cessantia ex ipsa re oriunda. Tertio pretium damni illati. Quarto damna emergentia. Denique fructus rei frugiferae ex ipsa re collecti. Ex ipsa re dicitur quia illi, qui ex industria lucrantis provenerunt, quamquam aliena pecunia conquiriti, illius sunt.

De circumstantia Cui. §. 4.

1 *Cui facienda est restitutio.*

2 *Si facienda est pauperibus, per quem est facienda.*

3 *Si facta restitutione in pauperes, dominus verum compareat, quid faciendum.*

1 **Q**UÆSTIO. *Cui facienda est restitutio?* *RESP.* Ipsimet à quo res ablata est, si verus dominus rei est. De hac veritate nullus est, qui dubitet. Dubitant vero valde Doctores, dissidentque vehementer, si ablata res est à non domino, iniuste illam retinente. Sed quia in tractatu de re furtiva, & de restitutione pretij pro iniustis operibus dati, & accepti suum proprium locum habet, ibi pro tua singulari in me benevolentia, iterum interrogationem facies. Si tamen verus dominus non existat, heredibus restitutio est facienda inter quos maius, minusve hereditarium ius observari debet. Deficientibus vero heredibus, pauperes succedunt, quorum nomine etiam veniunt pia opera, monasteria, viduae, pupilli, &c.

2 **Q**UÆST. *A quo facienda est huiusmodi in pauperes distributio?* *RESP.* Nonnulli volunt facienda esse ab Episcopo. Satis tamen est, si ab ipso accipiente, & possidente fiat, amoris fraude, & dolo. Ita *Tolet. proxime, atque inter pauperes computari potest ipse distribuens, si pauper est,*

et parremque sibi, vel totum reservare potest, si æquè bene ipse, atque alij eget.

3 QVÆST. Quid fiet, si post distributionem verus dominus compareat? RESP. Si facta fuit debita in conquirendo domino diligentia, nihil illi ultra debetur; quoniam facta distributio in illius spirituales utilitates cedit. Ita omnes, & Tolet. lib. 5. cap. 34. num. ult.

De circumstantia Quantum. §. 5.

I Quantum est pro damno restituendum.

I QVÆSTIO. Pro damno quantum est restituendum? RESP. Pro iniuriæ damno iuxta boni viri arbitrium. Pro re damnificata, tantum pretium, quanto estimanda erat, si sibi relicta ad perfectionem perveniret: deductis tamen inde expensis, quas factura erat in perveniendo illuc, computatisque periculis non perveniendi. Recte tamen advertit Tolet. lib. 5. cap. 34. cum damnum malitiose illatum fuit, & dominus nollet illa pericula vendere, esse ad integrum ferme restitutionem faciendam, quia nemo cogi potest ad rem suam vendendam in voluptatem, aut alterius priuatam utilitatem: ac proinde potest pro illa de quovis pretio pacisci.

De circumstantia Quomodo. §. 6.

I An sit satis restituere per alium.

I QVÆSTIO. Quomodo est restituendum. Satisne est per alium restituere, ita ut quis liber sit ab iterum restituendo, si res ad dominum non perveniat? RESP. Discrimen magnum est hac in re inter mutuum, & accommodatum, ex eo quod in mutuo rei mutuatae dominium transfertur, in accommodato vero minime, & ideo Dico Primo. Qui mutuas pecunias dedit Titio restituendas Theodoro, quantumcumque Titius sit fidei probatae, si pecunias non dedit, tenetur mutuarius illas iterum restituere Dico secundo, qui rem commodatam, pignoratam, vel depositam Titio dedit bona, & probatae fidei viro, restituendam Theodoro, Titiusque non dedit, ad nil amplius tenetur accommodatarius. Ita communis sententia cum Card. Tolet. proxime. Quod saltem verissimum est,

est, cum nulla Titij res interijt. Ratio est manifesta, quia res commodata, deposita, & pignorata semper fuit & est domini, & ideo illi perit, cum absque possidentis malitia, crassave negligentia perit.

De circumstantia Quando. §. 7.

- 1 Quando est restituendum.
- 2 Quando dicitur quis impotens ad commode restituendum.
- 3 Quando dicitur notabile detrimentum oriri ex situatione.
- 4 Anteneamur restituere cum notabili rei propriae detrimento, quando creditor patitur detrimentum leue, nisi illi restituatur.
- 5 An teneamur restituere cum quouis nostro periculo, cum creditor ex defectu restitutionis est in eodem.

II **Q**UESTIO. Quando est restituendum? RESP. Vt primum dominus incipit esse rationabiliter iniustus, cum commode fieri potest restitutio, & non fit. Atque ideo qui cum possit, & debeat restituere, non vult, peccat lethaliter, & quo magis differt, & grauius peccat, & quoties occasio restituendi se offert, & non vult statim restituere, aut id non curat, mortaliter etiam peccat. Quamobrem, qui debita, cum possit statim soluere, omittit vsque ad testamentum, in peccato obedi iuxta communem sententiam. Similiter qui cum habent dubia debita, nolunt veritatem dilucidare, sed in testamento relinquunt, vt haeredes id videant, in peccato discedunt. Ita omnes Doctores.

2 **Q**UEST. Quando dicitur aliquis non posse commode restituere? RESP. In primis cum non potest absque vitio periculo, vel propriae infamiae. Deinde cum non potest absque notabili rei propriae detrimento, quando creditor nullum tale detrimentum incurrit. Notabili, dicitur quia cum leui tenetur iuxta omnes. Dixi (rei propriae) quia non est censendum notabile detrimentum, lucrum cessans ratione restitutionis pecuniarum, quas quas fu-

ratus, negotio expofuit, vt notauit Caiet. 2. 1. qu. 62. ar. 8. & est magnopere aduertendum, Quonia illa pecunia, feu alia res furto cõparata, lucrum gignens, nõ est furantis & retinens, nec ex conſequenti itatus decencia, & apparatus ex ea proueniens, fed eſt domini, penes quem eſt rei dominium.

3 QVAEST. Quando igitur dicitur notabile propria rei detrimentum ex reſtitutione proueniens? R E S P. Cum debitor, vt reſtituat, cogitur rem ſuam notabili minori pretio vendere, vel quid ſimile pati ex accelerata reſtitutione.

4 QVAEST Teneturne debitor reſtituere cum notabili rei propria detrimento, quando creditor patitur aliquod leue? R E S P. Res eſt admodum controuerſa. Caiet. in ſum. verb. reſt. Sor. 4. iuſt. q. 7. ar. 4. cū diſtinctione procedunt, aiuntq; teneri, quando reſtitutio fit ratione iniuſta acceptionis, vt pote furti, vel damni illati; non teneri vero, cū fit ratione iuſte acceptionis, & debitor nõ ſe culpabiliter in eas anguſtias redegit. Oppoſita tamẽ ſententia omnino aſſerenda cum D. Ant. 2. p. tit. 2. ca. 8. Nau. ca. 17. nu. 58. Tolet. li. 5. cap. 34. cum alijs Ratio eſt, quia in eo euentu, proprius dominus irrationabiliter eſt iniuſtus.

5 QVAEST. Tenetur quis rem alienam reſtituere cum propria vitæ periculo, quando iniuſtus dominus ex defectu illius eſt in eodem periculo, vt in extrema penuria, ex defectu panis quem illi debeo? R E S P. Negant Sor. . iuſt. qu. 7. ar. 1. Caiet. reſt. Tai. ibi. §. 4. adque etiam, quando res furto ſublata eſt ante ipſam extremam neceſſitatem. Ratio eorum eſt, quia illa extrema neceſſitas, quidquid eſt in poteſtate alicuius, facit proprium. Aſſerunt veruntamen Sor. in 1. d. 12. qu. 2. Nau. cap. 17. nu. 60. & ex conſequenti omnes, qui aſſerunt infamatorem per falſum reſtimoniũ teneri cum periculo vitæ palinodiam canere, cum ob illud diffamatus in ſimili vitæ diſcrimine verſatur. Et hæc eſt communis ſententia,

De circumſtantia Quomodo. §. 8.

I Quomodo faciendæ eſt reſtitutio.

I QVAESTIO. Quomodo, ſeu quo ordine faciendæ eſt reſtitutio? R E S P. Prius reſtituenda res, quæ exiſtit quocunque

cunque modo acquisita. Si tamen in pauperes diuidenda, pretium distribui potest. Deinde inter debita prius certa, quam incerta. Terrio, inter certa prius ea, quorum domini cognoscuntur, quam ea, quorum domini ignorantur. Quarto, inter certa, quorum domini ignorantur prius quæ iusto, quam quæ illicito contractu facta sunt. Ita cum plurimis Tolet. lib. 5. cap. 34.

De circumstantia Vbi, seu quo loco. §. 9.

1 Quo loco facienda est restitutio.

QUESTIO. Quo loco facienda est restitutio? Restitutio facienda est vbi res est, si possessor sit bonæ fidei. Ita Caiet. 2. 2. qu. 92. art. 5. & in sum. verb. rest. cap. 1. Med. quest. 2. de rest. Soc. 4. iust. quest. 7. art. 1. ad 3. Ledesma 2. 4. qu. 18. art. 5. Nau. cap. 17. nume. 42. Et ideo non tenetur ad itinens expensas, si dominus absens est, sufficitque illum admonere, qui admonitus tenetur ad soluendum expensas, quæ circa rem suam in illius utilitatem factæ sunt. Dixi, in illius utilitatem, quia si possessor bonæ fidei maiores propter suam voluptatem fecit expensas, quam faceret verus dominus, neque res inde in pretium accreuit sibi, non domino expensarum fecit iacturam. Res patebit, si ob oculos proponatur subrusticanum prædium bona fide possessum, & à possessore mille deliciarum varietatibus ad animi relaxationem nobilitatum.

De causis excusantibus à restitutione. §. 10.

- 1 Quæ causæ excusant à restitutione.
- 2 Quæ remissio, seu conditio, dicitur coacta.
- 3 Quæ remissio, seu conditio dicitur extorta per fraudem, & dolum.
- 4 Quæ dicitur extorta per metum.
- 5 Excusat à restitutione impotentia restituendi rem inferioris ordinis absque iactura rei ordinis superioris.

QUESTIO. Quæ causæ excusant à restitutione? Restitutio prima libera creditoris remissio, & non coacta, neque

neque per dolum, fraudem, aut metum extorta, tunc enim non est voluntaria.

2 QVÆST. *Qua remissio dicetur coacta?* RESP. Ea, qua quis remitteret debitum, quia debitor nolit alteram solvere partem, nisi creditor partem remittat.

3 QVÆST. *Qua remissio dicetur extorta per fraudem, aut dolum?* RESP. Ea, qua quis remitteret, quia debitor fingit se, vnde soluat, non habere, vt creditorem decipiat, & ad condonandum moueat. Ita Tolet. *li. 5. cap. 36.*

4 QVÆST. *Qua remissio dicetur extorta per metum?* RESP. Illa, qua pauperes, tenues, & ignobiles viri nobilioribus, dominis, potentibus debita remittunt, quia illos timent ac reuerentur propter diuitias, potentiam, officia, dominationem, vt ita redimant suam vexationem.

5 QVÆST. *Suntne plures causa?* RESP. Plures. Excusat etiam impotentia restituendi rem inferioris ordinis sine detrimento rei ordinis superioris. Ita communis sententia, & ideo, quia vita, & fama, sunt ordinis superioris, quam res domestica, & familiares, nemo tenetur restituere rem domesticam, & familiarem cum vitæ, aut famæ periculo. Hoc tamen commune proloquium rectissime limitat Sot. circa eum, cuius fama parui sit, imo & vita, res verò familiaris debita est pinguissima, vt regnū, vel quid simile. Quemadmodum licet aurum essentialiter sit nobilior argento in quavis quantitate, tanta tamen poterit esse argenti quantitas, vt moraliter pluris fiat quam aurum. Sotum sequitur Tolet. *lib. 5. cap. 37.* his verbis. *Debent redditus esse multum pingues, vt quis mortem propter restitutionem subire debeat.* Quia tamen Soti sententia est communior, quam sequitur Caiet. *verb. rest.* & Nau. *cap. 19. n. m. 5.* tuta in conscientia erit, vt aduertit Tolet. *loco citato.* Excusat deinde impotentia restituendi sine amissione libertatis: nemo enim (quamuis potest) ad se vendendum tenetur, vt restituar, quia libertas non bene pro toto venditur auro, nec qualibet alia re pretiosa.

De alijs causis excusantibus à restitutione. §. II.

1 *An metus leuis illatus, ad extorquendam condonationem.*

onem.

- onem illam inualidet, vt inualidat metus gra-
 2 An condonatio facta ob causam falsam, existima-
 tam inuincibiliter veram, excuset à resti-
 tione.
 3 An ex condonationē circa vnum maneant alij,
 simul cum eo debebant eandem rem, liberi à
 restituendo.
 4 An virtualis remissio liberet à restituendo.
 5 Qua est censenda virtualis remissio.
 6 An liceat retinere rem, cuius restitutio cedit in
 num domini exigentis.
 7 An ingressus religionis liberet à restitutione,
 ante illum nequeat fieri restitutio.
 8 An debitor, qui non est soluendo, possit ingredi
 religionem.
 9 Quo cum leui debito potest debitor, qui non est
 uendo, ingredi religionem.
 10 An talis religionem ingressus, & professus, teneat
 adhuc restituere.

QUÆSTIO. Quoniam hæc tota materia latissima
 non grauaberis si ad easdem interrogaciones veni-
 noua semper difficultate proposita. Atque iterum
 go, an metus leuis iniuste incussus ad extorquendam
 sionem infringat remissionis vires, eandemque relinquit
 stituendi obligationem? **R**ESP. Infringit. Ita Diuus An-
 2. p. titu. 2. capit. 6. & Sylu. rest. 7. quæst. 2. dist. 3. & alij. Re-
 est, quia ipse leuis metus noua est iniuria, nouamque
 ducit restituendi obligationem. Imo sufficit metus
 ue rentialis, iuxta Nau. ca. 17. nu. 79.

QUÆST. Tenetne remissio ex ignorantia inuincibiliter
 procedens, aut circa debitum aut circa personam? **R**ESP.
 Minime. Ita Medin. de restit. qu. 3. caus. 2. Item cum ig-
 rantia est circa causam sine qua non remitteret. Ita Solu-
 4. d. 15. q. 2. art. 3. Exempla ponit Pal. adnotat in Caier. de
 rest. ca. 7. vt cum quis, ex eo, quod ignorat inuincibiliter
 alcer

alterius diuitias, remittit, quia arbitratur illum esse pauperrimum, aut omnes pecunias debitas non soluturum, nisi pars remittatur. Ratio est, quia illa ignorantia addit omnino inuoluntariam remissionem ex ea factam, iuxta D. Thom. 1. 2. quest. 6. art. 8. & alios communiter.

3. *QVAEST. Pluribus insolidum ad restitutionem obligatis, si creditor uni remittat, manent ne omnes alij à restitutione liberi?* *RESP.* Minime, loquendo ex natura rei, quia nec ipse, cui remisit, manet deobligatus, si creditor vult, & intendit, ut alij in integrum restituant. Ita Caiet. 2. 2. quest. 62. artic. 6. Sot. 4. inst. quest. 7. art. 3. ad 2. Med. de restit. quest. 8. ad finem. Potest tamen creditor remittere debitori partem, ad quam ex se solam si alij restituant suam, obligatur.

4. *QVAEST. Quid dicis de virtuali remissione, liberatne à restituendo?* *RESP.* Questionem non attingunt in terminis Doctores; Ex ijs tamen, quæ in alijs euentis edocent, affirmatiuam aperte colligo responsonem. Ita Nauar. ca. 17. num. 4. & cap. Non dicatis. nu. 52. Med. qu. 12. de rest. ad finem §. si autem prefata. Cou. 2. p. reg. pec. §. 1. nu. 1. D. Tho. 2. 2. qu. 82. art. 8. ad 1. in illis verbis. Probabiliter præsumpta. Hinc excusantur furantes ab amicis, & consanguineis ea, circa quæ non sunt inuiti, quo ad rem, licet sint, quo ad modum auferendi.

5. *QVAEST. est Qua censenda virtualis remissio, seu implicita, & interpretatiua remittendi voluntas?* *RESP.* Ea, qua ex probabilibus indicijs iudicatur damnificatum nolle à tali persona, vel ratione talis iniuriæ sibi fieri restitutionem. Talis censenda interpretatiua voluntas mariti aduersus adulterum occultum: parentum aduersus stupratorem filia occultum: nobilium aduersus defamatorem occultum: dominorum aduersus seruos furantes poma, racemos, & alia edulia domi. Satis etiam ad hanc virtualem remissionem, & talis damni dati liberationem affectus, siue amor damnificati hominis aduersus damnificatorem, probabilibus indicijs confirmatis, quo si sciret talem fuisse, nequaquam sibi vellet fieri restitutionem. Ita Med. proxime & Nau. cap. 17. nu. 4. Non eam tamen confirmant indicia, quantumcunque probabi-

probabilia, quibus colligitur fore, ut remittere debitum si veniam illius vir auctoritate præstans ab illo peteres. Ita Med. proxime, & Nauar. cap. 17. num. 12. Tradita doctrinam de virtuali remissione sequitur Tolet. 4. de restit. capit. 4. numer. 7. cum Gabr. & alijs, quos refert.

6 QVAEST. Estne licitum denegare, seu potius differre solutionem debiti pecunie, cum scio solutionem fore in damnum corporale, seu spirituale creditoris? RESP. Licitum. Ita confessio est apud omnes Doctores, D. Thom. 2. 2. quaest. 67. art. 5. ad 2. & in 4. d. 32. art. 2. Sot. in 4. d. 15. quaest. 2. Raimund. 2. p. Panth. titul. restit. cap. 3. Gandau. quodlibet. 24. Ang. restit. 3. §. 5. Sylu. rest. 5. quaest. 3. Gab. in 4. dist. 15. art. 2. Iou. de Neap. quodlib. quaest. 22. Arm. rest. numer. 24. Tab. ibi. num. 4. Caiet. 2. 2. quaest. 62. art. 5. Nau. cap. 7. num. 3. Splemen. rest. Neque admittenda distinctio Soti, 4. d. quaest. 7. art. 1. si nimirum solutio cedat in peccatum iustitiae, non vero charitatis tantum. Ratio est, quoniam preceptum restitutionis oritur ex proximi utilitate: et non obligat, quando est contra illam; ut enim ait Bernardus, quod præceptum pro charitate institutum est, contra charitatem pugnare non potest. Quæ veritas intelligenda, tam cum non petitur solutio, quam cum petitur, quia iniuste petitur. Est argumentum efficax contra hanc doctrinam. Nam omnes concedunt posse uxorem maritum frustratam reddere debitum coniugi petenti, & scire uxoris menstruum, & ideo peccanti propter periculum inficiendi prolem. Ita maritum posse debitum reddere uxori votum continentiae habenti, quam certus scit peccare contra votum in petendo. Ita cum communi. Lud. in 4. dist. 32. quaest. 1. art. 1. Cotar. 2. p. epist. cap. 3. §. 1. numer. 6. RESP. hanc communem opinionem intelligendam esse cum ex redditione debiti evitatur maius peccatum incontinentiae, cuius fœda exempla refert Palud. proterme. Ad evitandum vero maius, & grauius damnum concedit D. Thom. in 4. d. 32. art. 2. ad 4. & Alenf. 3. p. quaest. 35. memb. 8. §. 1. ad 2. posse etiam furioso gladium reddere imo deberi. Quod si absque incontinentiae periculo debitum negari potest, negari debet, imo peccatum mortaliter delicti est grauius offerre (nisi offerendo debitum petenti).

tatur) ac proinde in utroque euentu par est ratio.

7 QVÆST. *Qui ingreditur religionem non habens unde restituat, liberaturne à restitutione?* RESP. Minime, si post ingressum paternam hæreditatem obtineat, nam ex ijs bonis tenetur religio ipsa restituere. Ita omnes.

8 QVÆST. *Qui non est soluendo, potest ingredi religionem?* RESP. Negat Medin qua. 3. rest. caus. 8. Maior in 4. d. 38. qua. 7. Angles. qu. *Quis à rest. difficult.* o. adeo tenaciter, ut asserant, etiam professum teneri egredi, & ad Indos, si opus fuerit, usque pergere pro acquirenda pecunia soluenda, quamvis prælatus contradicat. Oppositum docuit D. Thom. 2. 2. qu. vlt. art. 6. ad 8. & ibi Caiet. Vigner. in inst. ca. 17. §. 1. Sylu. religio. 2. qu. 4. Palud. in 4. dist. 3. qua. 4. art. 1. concl. 4. Ang. verb. religiosus. §. 6. Tab. ibidem. §. 11. Ratio D. Thom. est, quia persona liberi hominis nequit pro debita pecunia obligari. Mediam tamen sententiam probabilius tenent alij, aiunt quæ si debitum sit leue: negant, si sit magnum. Ita Instruct. vbi sup. & Toler. lib. 4. rest. cap. 4. dub. vlt. num. 94. Ratio est, quia irrationabiliter est inuitus, qui ob paruum suum commodum vult alium tanto religionis bono priuare. Idem dicendum de eo, qui licet in sæculo permanferit, nuncquam erit soluendo. Idem de eo qui debiti oblitus, ingressus est religionem, cuius postea recordatur, cum debitum est leue, & creditor illo non grauitur indiget.

9 QVÆST. *Quod dicitur leue debitum, quo quis ingredi potest religionem?* RESP. Boni viri arbitrio relinquenda res est. Autor tamen Instructorij supra quem in manuscriptis sequitur doctissimus Peres, leue debitum censet decem, & usque ad quadraginta aureos. Ratio est, quia in eo euentu creditor censetur irrationabiliter inuitus, cum bona sua corporalia leuia summo bono proximi spirituali antefert.

10 QVÆST. *Iste, qui cum debito ingreditur religionem, estne cogendus ad laborandum manibus, ut restituat?* RESP. Minime. Ratio est, quia iste fecit suorum bonorum cessationem: per cessationem vero suorum bonorum ita quis à restituendo liberatur, ut pro eo, nec in carcerem detrudi possit, nec ad seruitia cogi, quæ illius personam dedecent. De hac tamē liberatione infra latius me velim roges.

H

De

De quantitate obligante ad restitutionem
sub mortali. §. 12.

- 1 Qua quantitas obligat ad rei solutionem sub mortali.
- 2 Qui fructus rei retenta iniuste, ab eadem percepti sunt restituendi.

1 **Q**VAESTIO. *Quae quantitas damni, furti, iniuriae vel cuiusvis similis, restituendi sub mortali obligatione inducit?* **R**ESP. Notabilis. Ita communis Doctorum sententia, contra Gabr. in 4. d. 1. *quasi. 3. art. 1. notabilis* absolute asserentem, quoduis damnum restituendum sub mortali, citati etiam solet pro Gabr. D. Hieronymus *ca. 2. in epist. ad Tit. & refertur 14. qu. 6. idem D. Thomas 2. qu. 59. ar. 4. in 2. arg. & qu. 66. ar. 6. ad 3.* Sed exponenda sunt, dicendumque eos loqui de eo qui licet re parum turripuerit, animo tamen magnum furripere, si posset. *Peres in manuscripto.*

2 **Q**VAEST. *Qui fructus restituendi percepti ex re aliena?* **R**ESP. Dico imprimis semper deducendas esse expensas ab ipsis fructibus. *L. Si à te §. fructus. ff. de petit. her.* Communis sententia docet. Noto deinde fructuum alios esse rei, qui vocantur naturales: alios industriae, qui vocantur industriales. Naturales sunt quos res ipsa se sola aut saltem leui hominis labore adiuta producit, ut ager herbam irriguam, arbor poma. *L. Qui scit ff. de usuris.* Industriales sunt qui proveniunt ex mero humano labore, & negotio, ut qui percipiuntur ex commutatione pecuniae, emptione, rerumque venditione. Rursus alij, qui partim industriales, quia ad illos percipiendos magna impenditur cura, & humana industria, partim naturales. In his vero cum maior videtur esse industria quam natura, industriales simpliciter appellantur. Quando vero tales censendi sint, arbitrio prudentis iudicandum, iuxta Bart. *L. ex diversis §. 1.* Responso igitur directa sit. Fructus, tam naturales, quam partim naturales, partim industriales, dempto pretio industriae, restituendi sunt. Haec tam certa est, ut probatione non indigeat.

CAPVT XIII.

De restitutione in singulari.

Quoniam tria sunt bona, circa quæ proximus lædi potest: nimirum Bona animæ, Bona corporis, Bona fortunæ: in tres partes distribuitur tota restitutionis tractatio. Ideo in prima agemus de bonis animæ. In secunda de bonis corporis. In tertia de bonis fortunæ, vè facile, ac distincte omnia percipiuntur.

De restitutione circa bona animæ. §. I.

- 1 Quid prius numeratur inter bona animæ.
- 2 Quid tenetur restituere, qui alteri causa fuit amittendi gratiam.
- 3 Quid tenetur restituere, qui aliquem à religione amouit.
- 4 Quid restituere tenetur, qui falsam doctrinam seminavit ex malitia.
- 5 Quo pacto est talis restitutio facienda.
- 6 Quid restituere tenetur, qui falsam doctrinam seminavit ex ignorantia.

QUÆSTIO. Inter bona animi quid prius annumeratur?
RESP. Gratia.

1 **Q**UÆST. Ad quam restitutionem tenetur, qui causa alteri est amittendi gratiam? RESP. Dupliciter quis causa alteri esse potest gratiam amittendi. Nimirum vel illū inducendo ad peccandum precibus, minis, dolo, & fraude. Vel tantummodo consilio ad peccandum comouendo. Dico igitur *Primo*. Qui alium libere consentientem, & volentem ad peccandum induxit, ad nullam tenetur restitutionem. Ita Syl. *restitutio* 3. nu. 1. I. edef. 2. 4. q. 18. ar. 2. Cord. *qu.* 172. Pedraco *præcepto*. 5. §. 7. Sot. 4. *inst. qu.* 6. ar. 3. Merc. *tract. ultimo de restit. ca.* 2. & alij. Probatum ratione, quia restitutio emanat ab iniustitia: sed vbi non est iniustitia,

H 2 iustitia,

iuria, non est iniustitia: volenti autem & consentienti nulla fit iniuria: ergo nulla ei debetur restitutio. Dico *secundum*: Qui dolo, fraude, aut metu grani aliquem ad peccatum induxit, tenetur quo ad poterit, illum in gratiam reducere, consulendo, rogando, orando Deum pro eo, &c. ita Tolet. l. 2. de restitutione cap. 2. Sylu. *estit* 3. nu. Arag. 2. 2. *quæst* 62. art. 2. Adrian. in 4. de rest. Scot. ibidem *distinct.* 15. *quæ* 3. art. 1. Richard. *ibi* *quæ* 2. art. 4. Angel. *verit restitutio*, & alij, ab eisdem citati. Ratio est, quia iniuria domino gratiam extorfit.

3 *QVÆST.* Ad quam restitutionem tenetur, qui alium religione extraxit? *RESP.* Dico *primo*. Qui sine dolo, fraude, vi, aut minis aliquem ante ingressum religionis, & religionis proposito, aut post ingressum, tyrocinij tempore, ante professionem, retraxit, ad nullam restitutionem tenetur. Ita Arag. 2. 2. *quæ* 62. art. 2. Sor. 4. *iust quæst* 6. art. 1. Probatum aperte, quoniã nec illi, nec religioni fit iniuria contra iustitiã. Non illi, quia libere vult, & consentit, aut nō ingredi, aut ante professionem egredi. Non religioni, quia ea non habet ius iustitiã in tyrone ante professionem. Et ideo licet male consulens ex odio consulat, charitatem offendit non iustitiam. Et quanquam demus religioni aliquod ius ad rem erga novitium: illud ius pendet ex novitij voluntate libere possessuri. Dico *secundo*. Qui minis, fraude, dolo: vel quovis alio simili modo iniuria ingressurum ab ingrediendi proposito retraxit: vel iam ingressum, ne profiteretur, seduxit, tenetur vim amovere, ut libere, vel ingrediatur, vel egrediatur, ac proinde tenetur detecta fraude veritatem illum docere ad liberum vel ingressum, vel egressum. Ita Sor. & Tolet. citati. Probatum facile, quia fraudulentius seductor iniuriam infert volenti vel ingredi vel profiteri religionem, & ideo contra iustitiam facit, & peccat. Nihil tunc religioni tenetur restituere, quia nullum illius ius læsit circa talem religiosum, ut ita dicam, sicut constat ex superioribus conclusionibus. Dico *tertio*. Qui religiosum professum vi, fraude, aut dolo, vel etiam suasionem, & consilio a religione extraxit, tenetur damnum religioni resarcire. Ita Doctores omnes citati. Ratio est manifesta: quia religio ius habet in religioso professio non solum ad rem, sed etiam re. Dico

re. Dico quarto. Qui huiusmodi religiosum professum, modo dicto, à religione retraxit, neque alium pro eo subrogare, neque ipse illius loco religionem intrare tetur. Ita Ledesm. 2. 4. qu. 26. art. 2. Arag. 2. 2. qu. 82. art. 2. Tolet. lib. 2. de rest. ca. 2. num. 18. Ratio est, quia religionis vota debent esse maxime libera, & voluntaria, neque pro aliqua restitutione obliganda. Non enim bene pro tota libertas venditur auro.

4 QVAEST. Ad quam restitutionem tenetur, qui falsa docuit? RESP. Qui sciens, & prudens docuit perniciosam doctrinam, ex iustitia tenetur proximum ab errore reuocare. Ita Tolet. lib. 2. de restitut. cap. 2. Caiet. in sum. num. 7. Mercat. cap. 2. de rest. Aragon. 2. 2. qu. 62. art. 10. Ratio est, quia proximus per fraudem, & dolum iniuste damnificatus est.

5 QVAEST. Quo pacto est facienda restitutio falsa doctrina? RESP. Si, qui falsum docuit, tenebatur ex officio docere verum, ut tenentur doctor, confessor, aduocatus, concionator, consiliarius, tenetur iterum docere verum. Si vero ex officio non tenebatur, satis est, si asserat, & ostendat doctrinam à se traditam esse falsam. Ita Tolet. supra.

6 QVAEST. Solum dixisti de docente falsa ex malitia, quid censeres de docente falsa ex ignorantia? RESP. Eodem modo dico illum teneri ex iustitia retractare dicta, ex quibus damnum proximo est subsequutum. Ita Arag. 2. 2. qu. 62. art. 10.

De restitutione propter beneficia Ecclesiastica male collata. §. 2.

- 1 Qui indignus, qui dignus, qui dignior ad beneficium.
- 2 Quantum peccat, qui beneficium confert indigno.
- 3 Quantum peccat, qui pratermissio digniore in concursu dat digno.
- 4 Ad quam restitutionem tenetur, qui beneficium dat indigno.
- 5 Ad quam restitutionem tenetur, qui beneficium dedit

- dedit digno, relicto digniore in concursu.
- 6 Ad quam restitutionem tenetur, qui impedimentum fuit, ne alicui conferretur beneficium ecclesiasticum.
 - 7 De indigno se opponente concursui beneficii, cui sciat se esse indignum, vel indigniorem.
 - 8 Quid restituere tenetur supradictus indignus, beneficio donatus.
 - 9 Quid restituere tenetur, qui horas canonicas non recitat.
 - 10 Quid tenentur restituere pensionarij.
 - 11 Quid tenetur restituere Canonicus choro assistens & non recitans.
 - 12 Ad quid tenetur Canonicus ore, non mente officium recitans in choro.
 - 13 Quid tenetur restituere, qui beneficium curatum accepit nondum sacerdos.
 - 14 Quid tenetur restituere accipiens beneficium curatum nondum sacerdos animo dimittendi si conditione si aliud manus obueniat.
 - 15 Quid tenetur restituere beneficiarius homicidium voluntarius.
 - 16 De occulto occisore, & beneficium obtinente a quam restitutionem obligatur.
 - 17 De excommunicato, & suspenso, & deposito.
 - 18 Qui ante legitimam aetatem beneficium accepit sine dispensatione.
 - 19 De beneficiario publico concubinario.
 - 20 De beneficiario simoniaco.

QUESTIO. Quoniam beneficia ecclesiastica rebus spiritualibus annexa sunt, de ijs re statim percontabor, que in primis de conferente beneficia indigno.

prius discrimen mihi constitue inter indignum, dignum, & digniorem: R E S P. Ille indignus est, qui necessaria scientia caret, saltem ad officium, ad quod eligitur, & morum probitate & aptitudine ad illud exercendum. Dignus est, qui tali scientia, probitate, aptitudineque valet. Dignior qui in illis alios excellit. Coalescit igitur dignitas ad Ecclesiasticum beneficium ex scientia, probitate, dexteritateque ad illud exequendum cum maiori animarum fructu. Qui vero æqua scientia, & probitate, maiori tamen est dexteritate administraturus beneficium, acturusque diligentiorum animarum curam, alij est præferendus. Imo etiam ei, qui eum superat morum bonitate. Ita Sor. 3. iust. q. 7. ar. 2. concl. 6. Maior. in 4. d. 24. quæst. 9. Cou. 2. p. reg. pec. §. 7. Quam dexteritatem ad exercendum munus tanti fecit Tolet. lib. 5. ca. 78. ut qui illa nõ poll. t. quamvis doctus, & bonus, pro indigno sit reputandus, quia aptus non est.

2. QVÆST. Quod peccatum committit, qui beneficium confert indigno: R E S P. Lethale. Ita Tolet. com. communi, & probat triplici ex capite. Primo, quia iniurius est Deo, dum illum priuat honore, & cultu suo. Secundo, quia iniurius est Ecclesiæ, dum indignum ministrum illi præficit, & sumptibus, redditibusq; ecclesiasticis alit. Tertio, quia iniurius multis dignis, quibus tale beneficium merito iure debebatur. Quam veritatem satis colligo ex Trid. sess. 22. de refor. ca. 2. Cuius decretum collationem beneficij indigno factam ipso iure annullat. Ideo qui indignum impedit à beneficij consequitione, licet iniuste per vim, dolum, aut fraudem, ad nullam tenetur restitutionem pro amissione beneficij, ut supra iam dixi.

3. QVÆST. Quod peccatum committit, qui prætermisso digniore in oppositione, beneficium dat digno? R E S P. Illud appellat peccatum acceptionis personarum Diu. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2. Gabr. in 4. d. 15. quæst. 7. D. Anton. 2. p. Adrian. in 4. quæst. de rest. Navar. cap. 17. num. 72. ca. Licet 8. quæ. 1. Metropol. d. 63. Probat ex ratione iustitiæ distributiæ, quæ docet conferre præmia pro laborantium sudore: sed beneficia Ecclesiastica sunt præmia laborantium in virtute, & literis, ergo conferri debent pro maiori laborantium sudore. Fallit tamen hæc conclusio in

aliquibus euentis, atque in primis dignus eiusdem diocesis antefendus est alterius diocesis digniori. Ita Sot. lib. 3. iust. qu. 6. artic. 2. ad 4. Tolet. lib. 2. de rest. in 2. p. cap. 2. nu. 166. Sot. & Tolet. probant ex iure. D. Tho. sup. probat ex ratione iuris, quia beneficia ad animarum utilitatē conferuntur, utilior vero erit animabus naturalis, quā extraneus, quia naturaliter est eis propēior. Quomā vero per contrariam consuetudinem hęc iura videntur abrogata, seite admonuit Toletus *supra*, standum esse consuetudini, qua Episcopi externis, ac naturalibus beneficiis conferunt.

4 QVAEST. *Ad quam restitutionem tenetur, qui beneficium dedit indigno?* RESP. Qui beneficium contulit indigno, prætermisso digno vel digniore se opponentibus, tenetur restituere, & ipsi Ecclesiæ, & ipsi digno, vel digniori. Ita Sot. 3. de iust. qu. 6. art. 2. *pro Graue nimis, de præb. in Decreta*. Probat, quia vtrique fit iniuria contra iustitiam commutatiuam. Ecclesiæ quidem, quia ea inuita suo redditus confert indigno: Digno vero, vel digniori, quia suo iure illos priuat.

5 QVAEST. *Ad quam restitutionem tenetur, qui prætermisso digniore beneficium contulit digno?* RESP. Dico Primo. Non tenetur aliquid Ecclesiæ restituere. Ita Maior. in 4. d. 24. quest. 9. Sot. & Tolet. proxime Cou. 2. p. regul. p. num. 6. cum Adrian. quem citat. Probat, quia Ecclesia tantum digno dat, quantum illi pro ministerio suo debetur: ergo nihil ab Ecclesia aufertur. Dico secundo. Qui in concursu, & oppositione beneficiorum prætermisso digniore, beneficium confert minus digno, restitutionem digniori facere tenetur. Ita D. Anton. 2. tit. 12. num. 20. Sylu. rest. 3. quest. 12. Arm. ibid. num. 51. Lud. in 4. d. 15. qu. 2. art. 2. Richard. ibid. quest. 4. in 5. principi. Scot. ibidem quest. 2. Caiet. 2. 2. quest. 62. art. 2. Cou. reg. peccat. §. 7. num. 6. Med. Salmant. inst. pag. 89. alias. 13. Quamquam oppositum asseruerint Sot. 4. iust. quest. 6. 3. ad finem, & Nauar. cap. 1. num. 72. & 73. Probat, quia legitimus oppositor habet ius commutatiuæ iustitiæ ad beneficium, cui opponitur: nam ipsamet oppositio est ius ad rem: procedit enim ex Ecclesiæ statuto, & lege decernente, ut dignior anteferatur, cum publicè

promi

promissione, & fide data cuique se opponenti, ut si digniorem se probet, illi beneficium conferatur: sed hæc data fides, & promissio accepta ab oppositore digniore dat illi ius commutativæ iustitiæ ad rem, ut nemo negat in præmijs, quæ pro ludis publicis evulgantur ijs, qui aliquod plausibilis inventum in medium protulerint, ergo &c.

6 *QVÆST. Dixisti de collatore beneficij, dic modo de impediens. Ad quam restitutionem tenetur impediens, ne beneficium alicui conferatur?* RESP. In primis impediens, utcumque, & quavis via, ne beneficium detur indigno, ad nullam tenetur restitutionem. Ratio est, quia nulli facit iniuriam: non Ecclesiæ, ut manifestum est: non indigno, quia nullum ius habet ad beneficium. Dico *secundo*. Impediens beneficium, ne detur digno, ut conferatur alij æqualiter digno, liber similiter est à restitutione. Ratio est, quia nullius ius violavit, nam æque digni æquale ius habebant ad beneficium. Dico *tertio*. Impediens beneficium, ne detur digniori, quamvis impediatur, ut digno detur, quavis via impediatur, siue vi, dolo, aut fraude, siue precibus solis, tenetur illud digniori restituere. Ita Covar. *citato loco*. Ratio est, quoniam violatur in hoc maius dignioris ius ad beneficium.

7 *QVÆST. Quid censes de indigno se opponere?* RESP. Quilibet indignus se opponere potest, licet se indignum iudicet, ad scientiam ostendendum, & beneficium comparandum, quantum merito iure potest, & non aliter. Idemque dicendum de digno in oppositione dignioris. Res est manifesta, nec probatione indiget.

8 *QVÆST. Quid tamen de eo censes, qui ante oppositionem se indignum, aut minus dignum iudicans, & cum hoc iudicio se opponens, recta tamen supra dicta intentione à iuribus beneficij donatur?* RESP. Arbitror huiusmodi oppositorem ex supra dicta intentione à culpa liberari, posseque beneficio frui. Quoniam iudicium dignitatis æqualis, aut maioris non penes illum, sed penes iudices relinquitur, ac proinde potest se dignum, vel digniorem post iudicium arbitrium existimare, gaudereque beneficio dato.

9 *QVÆST. Ad quam restitutionem tenetur beneficiatus-*

H 5 qui

qui horas canonicas non recitat? R E S P. Ad illius diei fructuum restitutionem, pro rata, videlicet pro relictis matutinis, & laudibus ad dimidiam partem: pro quavis alia hora ad partem sextam. Ita habetur in *Extravaganti Pijs* V. de hac re, & in *Concil. Lateran. ultimo*. Adnotat Nau. *cap. 25. num. 122. Sot. 10. iust. quest. 5. art. 6. cont. 3* cum communi sententia.

10 QVAEST. *Ad quam restitutionem tenentur pensionarii easdem diuinas preces omittentes?* R E S P. Res est manifesta in *Extravaganti Pijs* V. citata, quæ decernit, vt ipsi teneantur recitare officium paruum Beatæ Mariæ, & teneantur restitutionem pro rata, vt beneficiari curati. Aduertunt egregiè *Capuan. de horis can. tit. de pœn. non recit. & Instruct. hanc pœnam latam esse in eos, qui clericali titulo pensionem colligunt, vt ibi Pius Papa aperte declarat.*

11 QVAEST. *Ad quam restitutionem tenetur canonicus assistens tantum, & non recitans in choro, licet domi recitauerit?* R E S P. Ad restituendas distributiones illius muti temporis. Ita *Nau. de orat. cap. 10. num. 47. Capuan. vbi proxime adducens pro sua sententia Concilij Trid. decretum, sess. 24. cap. 12. Sot. 10. iust. qu. 5. art. 4. Instruct. 2. p. qu. 1. colligitur ex Syl. horn, qu. 6. Arm. ibid. qu. 21. Probatur, quia istæ distributiones non dantur pro præsentia personarum, ad vanam Ecclesiæ ostentationem, vt dantur regij annui redditus aulicis pro frequentanda regia aula, vt perperam existimauit *Med. in instruct. & Tolet. 2. lib. resp. cap. 2. num. 217. Sed pro oratione: beneficium enim datur pro officio, officium vero canonici non est adesse, sed orare.**

12 QVAEST. *Quid censes de eo, qui recitat, vel canit ore tenente alio diuulsa?* R E S P. Ad nullam tenetur restitutionem. Ita *Cord. l. 4. q. 3. Sot. 10. iust. q. 1. ar. 6. concl. 4. cum D. Ant. Ioan. Med. Sylu. & Castro quos citat. Probatur, quia eam solam externam orationem hætenus videtur tantum Ecclesia præcipere, quo ad diurnas distributiones.*

13 QVAEST. *Quid arbitraris de eo, qui beneficium curatum accepit nondum sacerdos?* R E S P. Si id accepit animo colligendi fructus per annum concessum ante ordinationem, & postea dimittendi, quia non vult presbyter fieri, tenetur ad

eur ad fructuum perceptorum restitutionem. Ita Nau. cap. 25. num. 119. & habetur expressè cap. Commissa. s. Car. serum, lib. 6. Probatum, quia per fraudem, inuita Ecclesia, fructus collegit. Si tamen intra annum in melius animum mutauit, & presbyteratus ordinem suscepit, etiam perceptos fructus tempore iniquæ intentionis retinere potest. Ita Nau. &c. Commissa lib. 6. expressè. Et probatur, quia fraus ab initio incepta, non consummata, purgatur per voluntatis mutationem. Quod si bene inceptum animum mutauit in peius, & non vult ordinari, cum antea vellet, tenetur restituere fructus à voluntatis mutatione perceptos. Ita Glos. ca. commissa citatum, & Angl. q. de cler. rest. obnoxys dub. 6. ante 4. concl. Probatum, quia ab illa mutatione per fraudem fructus collegit. Quod dixi de suscipiente beneficium, dico de collatore. Qui quidem scienter illud cõtulit nolenti suscipere ordinem, tenetur Ecclesiam seruare indemnem, & ablatos fructus restituere. Ita Nauar. ca. 25. num. 119.

14 QVÆST. Quid de eo, qui quamuis animo suscipiendâ ex. lines beneficium acceptet, conditionaliter tamen acceptat, nisi aliud accidat in maius suum decus, & commodum? RESP. Si illa conditio fundata erat in æquali dubio euentus suscipiendi, & non suscipiendi ordines, quatenus illud dubium fuit, eatenus fecit inuitos fructus. Ita Sot. 10. inst. qu. st. 5. art. 6. Instruct. 2. p. ca. 105. Probatum, quia eo modo pendulus, & anceps in rigore iuris non vere alteram partem determinate intendit, & ideo, nec suscipere ordines determinate vult. Si autem illa conditio fundabatur in quadam formidine partis oppositæ ex aliquibus indicijs, probabilius tamen illi erat se ordines susceprurum, ad nihil obligatur. Nam sola ista moralis certitudo, & non alia in hac vita haberi potest, omnesq; qui beneficiũ accipiunt, ea subintellecta conditione accipiunt, nisi aliud maius commodum suboriatur. Quauis tamen intentione beneficium acceptet, si idoneum ministrum loco sui Ecclesiæ substituatur, potest illud pretium ex fructibus adimere. Ita Angles de rest. tit. de cleric. rest. obnoxys, diff. 3. dub. 6. cum Gab. quem citat.

15 QVÆST. Beneficiarius voluntarium homicidium committens, teneturne ad fructus restituendos ipso facto post

post homicidium commissum? RESP. Minime. Probatum facile, quia ob illud peccatum, quantumvis publicum non amittit, ipso facto, beneficium, sed spectanda est iudicis sententia, ergo ante illam, non amittit fructus. Ita Cordub. qu. 41. Instruct. 2. p. qu. 93. & habetur cap. Ex litteris, de excessu prelati. constatque ex certa regula, quam probat Nau. cap. 37. numer. 251. Scilicet nullam irregularitatem inducere ipso facto priuationem beneficii antehabiti.

16 QVÆST. Post homicidium voluntarium occultum, quod non obtenta dispensatione beneficium accepit, ad quid tenetur? RESP. Ad restituendos fructus, quos recepit. Probatum ex iure, quia collatio beneficii, etiam simplicis, si nulla, iuxta decretum Concilii Tridentini, sess. 4. ca. 6. & cap. Quæsitum de tempore ord. in Decretis. Probatum ratione, quia beneficium datur propter officium, ergo qui officium exerceat non valet, iniuste recipit beneficium: atqui irregularis (qualis est homicida voluntarius) non potest exercere officium; ergo nec recipere beneficium.

17 QVÆST. Quid arbitraris de excommunicato maioris excommunicatione, & suspensio in penam à beneficio? RESP. Talis dum in culpa est non absoluitur à censura, fructus non facit, & ideo si eos recipit, tenetur restituere. Secus si per eum non fiat, ut absoluitur. Ita Nau. cap. 25. numer. 124. Instruct. 2. p. qu. 97. Dum vero in culpa est non absoluitur, etiam si non aliunde habeat, unde viuat, nec etiam ad congruam sustentationem potest percipere fructus, quamquam emendicare cogatur, atque eos si recipit, tenetur restituere. Ita Cou. citatus à Tolet. lib. 2. de reprob. cap. 2. numer. 136. & probat ex multis glossis. Probatum deinceps ratione, quia qui contumax est, indignum se facit omni benignitate. Oppositum docuit Nau. proxime citatus, sed immerito. Idem de suspensio, atque deposito Delectores communiter asserunt, cum censura orta est in culpa.

18 QVÆST. Quid dicis de eo, qui non obtenta pro rata dispensatione ante vigesimum quintum annum inceptum beneficium curatum accepit? RESP. Collatio est ipso iure, & facta nulla, ca. Cum in iunctis §. inferiora, de elect. Ita notauit Nau. cit. n. 116. & ideo perceptos fructus tenetur restituere.

19 QVÆST. *Quid censetur de publico concubinario?* RESP. Publicus peccator fructus beneficij facit. Ita Nauar. cap. 25. num. 123. Rosella verb. Clerici, Sylu. clericus. 4. quæst. 24. Probatur, quia id non prohibetur in iure, & ipse deseruit Ecclesiæ.

20 QVÆST. *Quid dicendum putas de simoniaco?* RESP. Simoniacus non facit fructus, & ideo eos tenetur restituere, cap. De hoc. de simonia, in decreto. D. Thom. 2. 2. quæ. 100. art. 6. ad 4. Nau. sup. num. 15. Talis vero restitutio Ecclesiæ faciendâ est, aut pauperibus illius, quoad fieri possit.

De Decimarum restitutione. §. 3.

I Quo iure debentur decimæ.

I QVÆSTIO. *Quoniam egimus de beneficiorum restitutione, ratione decimarum ex parte beneficiatorum: non erit abs re statim agere de decimarum restitutione ex parte eorum, qui eas solvunt. Quæro igitur, quo iure debentur decimæ?* RESP. Decimæ quo ad congruam ministrorum sustentationem debentur iure naturali. Ita nos docuit Christus Dominus. Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Quo ad quotam, hoc est, quo ad quantam partem, debentur iure Ecclesiastico: Quod quidem ius non vnum pro omnibus regionibus determinatum est, sed variat pro regionum consuetudine. De fide tamen est eas Ecclesiæ deberi, vt decreuit Concil. Trident. sess. 8. Vbi Wiclephus contrarium asserens, hæresis damnatur. Hinc colliges nulla cõtraria consuetudine decimas tolli posse, quo ad congruam ministrorum sustentationem. Quæ licet in aliquibus regionibus non solvantur, vt fertur de aliquibus Italiæ locis, id fit ex libera Ecclesiæ condonatione aliunde se alentis, quemadmodum Paul. 2. Corinth. de decimas sibi debitas condonabat. Quamobrem si ad hanc congruam ministrorum sustentationem aliquot oblationes ex consuetudine offerri solent, ad eas offerendas cogi populus potest Prælati auctoritate, quia peccat mortaliter illas non offerendo. Ita cap. ad Apost. de simonia. Nec excusantur parochiani à decimis soluendis ex eo, quod parochus aliunde habeat unde decenter

viuat,

vinat, hoc est, ex bonis patrimonialibus, vt notauit S. 6. ius. qu. 3. ar. 1. & Cou. sup. & clarè colligitur ex 1. Cor. 9. quoniam beneficium debetur ratione officij, & iustus est, vt qui altari seruit, de altari viuat. Sed hac de re latè ad quintum Ecclesiæ præceptum.

CAPVT XIV.

De restitutione circa bona corporis. §. I.

De restitutione Homicidij.

- 1 Qui ratione homicidij tenentur restituere.
- 2 De falso teste in causa mortis.
- 3 De homicidio, cuius crimen alteri imputatur, & id occiditur.
- 4 Quando dicitur quis fuisse ex malitia causa falsæ existimationis erga alium habitæ.
- 5 An causa falsæ existimationis sit, qui occidit hominem, in quem alius minas iecit.
- 6 De occisore, qui non seruauit moderamen inculpationis tutelæ.
- 7 Quantum tenetur talis restituere.
- 8 De occisore, qui fuga posset occisionem euitare.
- 9 Qui tenetur fugere aggressorem.
- 10 Quo iure ecclesiasticæ personæ tenentur fugere.
- 11 De occisore in duello.
- 12 De occisore, pro recuperandis bonis temporalibus.
- 13 De tali occisore, cum res ablata recuperari possit in iudicio.
- 14 De occisore inuasoris suæ castitatis.
- 15 De occisore inuasoris pro liberando innocente.
- 16 De occisore iam damnato à iudice.
- 17 Quantum pro homicidio, & mutilatione restituendum.

- 18 Quomodo restitutio facienda pro homicidio.
 19 An deficiente pecunia, teneatur homicidium restituere per orationem Deo fusam.
 20 Quibus facienda est restitutio homicidij.
 21 An pro iniuria restituendum parentibus occisi, vel mutilati.
 22 De occisore inuincibiliter ignorante.
 23 De ebrio occisore.

1 **Q**VÆSTIO. Quoniam inter bona corporis præcipuum est bonum vitæ, pellem enim pro pelle dabit homo pro anima sua. Ita inter damna præcipuum est homicidium, & ideo de eo prius disseremus. Quæro igitur, qui ad homicidij restitutionem tenentur? **R E S P.** Responderem simul, sed quia perpes oratio solet fastidium parere, obnixè à te peto, vt de singulis, singulas proponas dubitationes.

2 **Q VÆ S T.** Quam restituendi obligationem habet falsus testis, ob cuius testimonium innocens ad mortem in carcere detinetur? **R E S P.** In primis tenetur meliori via impedire damnum. Si absque retractione è loco tuto illud impedire potest, non tenetur se prodere. Si non potest, & retractatio sola liberabit innocentem, tenetur cum quouis damno pecuniæ, aut famæ testimonium retractare. Si ex retractione pœna afficietur talionis, & pro innocente occidetur, adhuc se retractare ex communi sententia obligatur. Ita **Sot. 9 iust. qu. 6. ar. 3. Cordub. lib. 1. qu. 3. art. 3. & in sum. qu. 17. Med. Cord. de rest. qu. 3. caus. 4. ad 4. Cou. regul. pec. 1. p. num. 6. Nau. sa. 15. nu. 17. Tolet. lib. 2. ca. 3. nu. 2. 2.** Et probatur, quia licet vniuscuique propriæ magis, quam alienæ vitæ consulere debeat, id debet, cum non in causa est alteri amittendæ vitæ. Nam eadem proportio apparet inter vitam, & vitam, atque inter facultates, & facultates, famam, & famam, sed si quis causa est damni facultatum, aut proximi famæ, tenetur cum amissione propriæ famæ, & facultatum damnum resarcire, ergo &cæt. Hæc communis sententia intelligenda est de teste, qui ex malitiâ testimonium tulit, non vero ex ignorantia, vel inaduertentia leui, vt rectè notauit **Caict. 2. 2. qu. 70. art. 4.**

3 **Q VÆ S T.**

3 QVÆST. *Ad quid tenetur homicida, cuius crimen ab imputatur, & ob id occiditur?* RESP. Si causa non fuerit malitia iniustæ, & falsæ imputationis, non tenetur damna innocentis personalia, tenetur tamen ad damna restituenda ex sententia iudicis hæredibus occisæ. Ratio est, quia ex natura rei tenebatur illa damna hæredibus restituere. Hoc inquam, intelligo, quando fuit iustus occisor, alioqui ad nihil tenetur.

4 QVÆST. *Quando censetur quis fuisse causa, ex materia falsa existimationis?* RESP. Cum aduerit ex adiunctis circumstantiis homicidium alteri imputandum, ut cum se induit illius vestibus, vel armis, aut aliquid egit iuste, unde probabiliter credebat futuram imputationem.

5 QVÆST. *Censeturne causa falsæ imputationis ille, sciens innocentem minitatum fuisse mortem alicui, & propterea minas homicidium nocte patratum illi imputandum, nihilominus occidit?* RESP. Si eo animo occidit, ut damnum inferret, res est certa, & ut causa damni teneatur illud refarcire. Ita Pedraca quem refert Eman. *capitulum. concl. 7.* cum communi. Si tamen non eo animo, temporis occasione & maiori opportunitate occidit, morus. negat Pedraca, & instruct quos citat Eman. tamen trepide loquitur. Verum tamen mihi videtur iam tunc teneri ad damnum, ut causa illius. Ita *Tr. lib. 2. cap. 1. num. 79.* quia illa præuisio fuit voluntaria, rem interpretatiue, & virtualiter damni intentio, & satis est ad restitutionis obligationem.

6 QVÆST. *Qui inuasorem occidit excedendo moderamen inculpatæ tutelæ, teneturne ad restitutionem homicidii?* RESP. Quando moderaminis excessus, fuit mortale peccatum, tenetur.

7 QVÆST. *Quantum tenetur restituere, qui ita moderamen excessit?* RESP. *Nau. cap. 15. num. 26.* quantum, quantum, qui ut aggressor occideret, dedit opera. Dicendum tamen est cum *Sylu. rest. 2. quest. 2.* restitutionem esse culpæ æquiparandam, ac proinde iuxta confessarij arbitrium pro maiori, minorive culpæ imponendam restitutionem. Doctissimus Peres duplicem censuit esse imponendam, illa, qua imponitur

qui dedita opera occidit, quia duplo minor culpa.

8 QVÆST. *Qui inuaforem occidit cum posset fugere, quid tenetur restituere?* RESP. Certum cenleo cum *Sot. 5. iust. qu. 1. art. 8. Nau. cap. 16. num. 14.* posse quemuis sui inuaforem occidere, vt etiam pro defendenda sua re familiari. Dico igitur: Qui in fuga amitteret honorem, non tenetur fugere, & ideo si aliter honorem tueri non potest, quam occidendo, licet occidit, & nihil tenetur occiso aggressori restituere: Hæc est communis doctrina in scholis. Aduertit tamen egregiè *Sylu. rest. 3. quæst. 2. dict. 2.* nisi talis dedisset iniustam rixæ occasionem: tunc enim tenetur fugere, & si non fugiendo occidat, tenetur damnum restituere.

9 QVÆST. *Qui tenentur fugere aggressorem?* RESP. Clerici, & religiosi. Ratio est, quia imitationem Christi, & ex consequenti illius humilitatem profitentur, ac proinde non vertitur eis dedecori, fugam capescere, & rixam ommittere, vt aggressor seruetur indemnis.

10 QVÆST. *Ex quo iure tenentur fugere?* RESP. Ex sola charitate. Et ideo si inuaforem occidant, nullam debent restitutionem.

11 QVÆST. *Teneturne ad damnum, qui prouocatus occidit alium in duello?* RESP. Minime, quia volenti, & consentienti, nulla fit iniuria: & ideo si ambo æquè se prouocent, neuter alteri tenetur: nam fit quasi implicitum pactum, quo sibi inuicem remittunt.

12 QVÆST. *Ad quid tenetur occisor alterius pro defendendis bonis temporalibus?* RESP. Pro defendendis bonis temporalibus, licet inuaforem occidere, & ideo occisor ad nullam tenetur restitutionem. Hæc est communis doctrina, quam refert *Sot. loco citato.* Hoc intelligo, si adsint debita circumstantiæ, quas numerat *Stuar. tomo de censuris disp. 46. sect. 2.* Prima vt defensio sit moderata, & pura. Secunda, vt aliter quam occidendo damnum impediri, aut recuperari nequeat. Tertia, vt illud rei familiaris noceat graue sit. Quarta, vt realiter, & iniuste inferatur. Quæ doctrina adeo vera est, vt liceat raptorem insequi, & sagitta transigere, si aliter res ablata recuperari non possit, vt notat *Sot. 5. iust. quæst. 1. art. 8. Toler. lib. 2. cap. 3. num. 409. Contra Couar. in Clement. Si furiosus, &*

D. Ant. 3. part. tit. 4. ca. 3. Secus tamen, si fur iam domi esset quietus, vel ad alia negotia diuertisset.

13 QVÆST. Quid censet, cum res ablata per iudicem recuperari possit? R. S. P. Res est summopere controuersa. Notantem partem tenuit Tolet. lib. 2. ca. 3. nu. 43. Barthol. in Clement. Si furiosus ff. de sicariis, Sylu. excommunicatio 6. notabili 4. Affirmantem partem tenuit Caiet. 2. 2. qu. 64. art. 7. cum alijs. Mihi quidem cum distinctione loquendum videtur. Dico igitur, cum facilis erit recuperatio per iudicem, illicitum est raptorem occidere. Ita Sor. 5. in qu. 1. art. 8. cum plurimis Theologis, & Iuristis, quos refert. Illicitum inquam contra charitatem, quæ iubet leuius damnum pati, pro euitando maiori, aut saltem maximo proximi: sed leue damnum est; breui tempore carere rebus suis, maximum vero malum vitæ orbitas: ergo ex charitate tenetur quis carere breui spatio suis rebus, ne deuiet alterius occisionem. Illicitum etiam est contra iustitiam, quia nemini ex officio licet inferre grauissimum damnum proximo, pro euitando leui suo, alioqui proteruncio liceret raptorem occidere. Dico secundum. Cum difficillima speraretur ablatarum rerum recuperatio per iudicem, tunc si aliter, quam occidendo, non possiet quædam sua comparare, liceret occidere furem. Hæc manifesta est ex dictis.

14 QVÆST. Quid censet de occidente inuasorem sua castitate? R. S. P. Non peccat contra iustitiam, nec etiam contra charitatem, qui pro tuenda castitate, cum aliter se defendere nequit, turpem aggressorem occidit. Ita communis opinio cum Caietan. 2. 2. quæst. 64. art. 7. Tolet. lib. 2. ca. 3. nu. 393. Quod etiam verum est cum continens sperat se diuina gratia adiutum minime delectationi consensurum.

15 QVÆST. Qui non vitam, aut propria bona, sed innocenti vitam, aut bona defendendo, inuasorem occidit, cui tenetur restitutioni? R. S. P. Nulli. Ita decernitur cap. Dis. ad filio de sentent. excommun. in 6. per hæc verba, Licet cuiuslibet suo vicino, & proximo pro repellenda iniuria suam impertire auxilium.

16 QVÆST. Ad quam restitutionem tenetur occisor, aut mutilator punitus iam à iudice? R. S. P. Ad damna ex homine occiso.

icidio subsequuta. Ita Nau. *cap. 25. num. 25.* Gom. *tomo 3. resol. cap. 3. nu. 37.* Couar. *2. resol. ca. 10. nu.* Instruct. *2. par. cap. 27.* cum alijs Ratio est, quia iudicialis poenitentia datur ad satisfaciendum iustitiae vindicativae, quo ad bonum commune: damnificator vero tenetur ex iustitia commutativa iure naturali ad satisfaciendum parti quo ad bonum particulare: ergo adhuc illa obligatio restat: haec autem non tollitur per legalem poenitentiam, nisi pars laesa contenta sit, ut nobiles viri contenti esse solent. Hinc colliges haeredes damnati per iudicem ad restitutionem damnorum teneri, quae ex damnationis crimine natae sunt, ut notat Nau. *sup.* sicut ad alia debita: Imo & filius, cum criminosis bona confiscantur. *L. Non possunt. L. in sum. ff. de iure fisci.* Notat tamen Arag. *2. 2. qu. 62. art. 2.* hoc intelligendum esse, quando bona damnati pervenerunt ad haeredes non successione haereditaria, sed libera legatione.

17 QVAEST. Quae restitutio facienda est pro homicidio, vel mutilatione? R E S P. In primis facienda est restitutio damnatorum omnium realium, ex eo subsequutorum *cap. finali. de iniur. & damno dato.* Inter damna numero in primis expensas curationis, victus, servitij. Deducito tamen inde sumptus, quos sanus faceret, ut notat Palud. *in 4. dist. 25. art. 2.* Sor. Sylv. & alij *supra* citati. Enumero deinde deformitatem, si ob eam nubere nequit, nisi cum maiori, aut minori dote data vel accepta: excessus enim restituendus, ut post alios notavit Arag. *citato loco.* Enumero praeterea lucra cessantia, cum ob mutilationem non potest artifex suum munus exercere, ut notant Maior. *in 4. d. 25. quest. 29.* Cuius sententia in eo mihi non placet quod dicat minuendum esse pretium laboris, quia otiosus est. Enimvero ille paratus est laborare, & iniuste prohibetur laborare, ut bene refellat Sor. Cou. & Tolet. citati. Merito quidem etiam inter damna adnumerat Scot. *supra* defolationem, & afflictionem mutilati. Enumera denique commendas, teneas, lucra scientiae, scilicet medicinae, legum & aliarum: quidquid enim in his iniuste fuit impeditum, restituendum est. Denique controuersia est, an pro vita, vel membro ipso absolute teneatur occisor, aut mutilator aliquid restituere. Negat Nau. *cap. 25. num. 22.*

multarum, vt ait, legum argumento. Tolet *lib. 1. cap. num. 80.* Pars tamen affirmans omnino asserenda cum D. Thom. 2. 2. *quest. 62. art. 2. ad primum.* Scot. *in 4. dist. quest. 3.* Caietan. *verb. restitutio. cap. 2.* Couar. 2. *resol. cap. num. 7.* Sylu. Arago. & alij communiter, cum quibus decernitur *L. Lusitana lib. 5. Ordin. tit. 35. §. 7.* determinat quantitatem pœnæ. Probatum aperte, quia dampnum personale est multo maioris æstimationis quàm reale. Quod si dicas non esse vitam pretio æstimabilem, absurdum dico cum Mercato, si ex eo, quod quis restituere nequit quantum debet, non teneatur restituere, quantum potest. Quare merito D. Thom. 2. 2. *quest. 62. art. 2.* inquit *Quando ad æquale non potest restitutio fieri, facienda est æquiualens, quoad possibile est.* Si quæ verò leges Cæsares contrarium decernere videantur, intelliguntur de æquali pretio, quod nullatenus reddi potest, nec debet.

18 QVÆST. *Quomodo restitutio facienda pro homicidio?*
RESP. De restitutione damnorum realium res est manifestata, facienda enim est per res pretio æstimabiles, pecuniam scilicet, & alia. Restitutio damni personalis facienda est occiso per elemosynas, orationes, & Ecclesiasticas sacrificia, quæ proderunt defuncti animæ. Restitutio damni personali mutilationis facienda est per pecuniam vel rem aliam ipsi mutilato iucundam.

19 QVÆST. *Quid si non habeo expensas ad sacrificia, elemosynas, & aliorum, teneor ne ex iniustitia satisfacere per proprias orationes?* RESP. Teneor quidem. Ita inuenio apud Scot. *in 4. dist. 15. quest. 3.* Gab. Adrian & alios: præfertim cum causa sui, vt ille damnificaretur in spiritualibus, ne mirum ne maiori cum salutis cura moteretur. Quæ damna spiritualia, spiritualibus bonis sunt compensanda. Hæc ratio mouit Tolet. *lib. 4. cap. 2. num. 49.* ad hoc asserendum; ita inquit: *si verissimile erat, quod ille viuens pro suis peccatis satisfaceret, in melioremque statu discessisset, quam mea iniqua occisione discessit, teneor lege iustitiæ illum inuicem orationibus, & satisfactionibus meis, &c.* Probatum vero in totum, quia ea sola via possum restituere; ergo teneor.

20 QVÆST. *Quibus facienda est restitutio homicidii?*
RESP. Restitutio damni personalis, facienda est ipsi per-

sonæ læsæ, neque transit ad hæredes iure hæreditatis, vt probat Ledefm. 2. 4. quæst. 18. art. 5. Probatur, quia restitutio boni, quod non transit ad hæredes, ad ipsos etiam non transit, sed vita, & membra non succedunt hæredibus iure hæreditario; ergo, &c. Confirmatur à simili, quia sicut vota personalia, & alia onera, non transeunt ad hæredes, ita neque honores. Transiret vero si iam de pretio, vel esset lata sententia, vel deductum pactum: tunc enim succedit, vt bona alia realia, inter quæ iam numeratur illud pretium.

21 *QVÆST. Fitne in homicidio, aut mutilatione ea etiam iniuria parentibus, vt debeatur illis satisfactio?* RESP. Ledef. sup. anceps hæret; pars tamen affirmans videtur probabilior, & certa. Ratio esse potest, quia homo non est solum bonus sibi, sed parentibus, vxori, & filijs, ac illis apud natus: sed huiusmodi bono orbantur iniuste ab homicida; ergo ab illo accepturi sunt satisfactionem; hæc autem non fit per satisfactionem iniuriæ personalis ipsi occiso, aut mutilato exhibitæ, ergo alia adhibenda. Ita colligitur ex Sor. 5. iust. quæst. 6. art. 3. & Aragon. citatis.

22 *QVÆST. Qui inuincibiliter ignorans alium occidit, circa quem ita odio affectus erat, vt si eum agnosceret, libentius occidisset, tenetur ne quidquam restituere?* RESP. Minime: Ita Nauar. lib. 2. rest. cap. 1. num. 60. quem citat, & sequitur Roder. cap. 1. 8. num. 5. Ratio est, quia ignorantia concomitans (sic eam appellant Theologi) non fuit causa dâni, sed ignorantia inuincibilis: ex ignorantia vero inuincibili, non oritur obligatio restituendi.

23 *QVÆST. Qui ebrius alium occidit, aut mutilauit, ad quid tenetur?* RESP. Si experimento iam compererat se vino madentem similia damna committere, & voluntarie se inebriauit, ad refarcienda damna obligatur: non tenetur vero, si id non expertus erat. Ita Castro. lib. 2. de Pœnali cap. 14. conc. 1. Nauar. lib. 8. ca. 1. num. 71.

De restitutione adulterij. §. 2.

- 1 *Quæ restitutio debetur ratione occulti adulterij.*
- 2 *De restitutione pro filio adulterino.*
- 3 *Quomodo se gerere debet adultera cum filio adulterino.*

4 An teneatur filius adulterinus credere matri.

1 **Q**UÆSTIO. *Que restitutio debetur ratione oculi adu-*
terij, ex quo nec proles, nec infamia sequuta sunt: R E S P.

In praxi nulla quidem (quanquam secundum iniuria sit gravissima) Ratio est, quia nullus, licet abiectus finis homuncio, fieri sibi paritur talem restitutionem. Ita Doctores communiter cum Medin. *inst. confes. lib. Arago, 2. 2. qu. 62. art. 6 Rod. cap. 204.*

2 **Q**UÆST. *Quid restituere tenentur adulteri, quando filius adulterinus putativo patri alendus supponitur pro*
R E S P. Si adulteri certi sunt de filio ex adulterio, uterque tenetur ad expensas educationis. Ita D. Anton. Sylva. *Nau. cap. 16. num. 49. & dicit esse communem.* Ad eadem tenentur, cum ab illis exponitur pro foribus hospitali alendus inter pauperes, nisi ipsi pauperes sint. Ratio est, quia licet illi ad evitandam infamiam possint sibi imponere, tenentur tamen, si diuites sint, illum alere: nam quanquam hospitale domicilium ad diuites sit subterfugium, ad solos pauperes est domicilium, & ideo vix domo sua ibi pauperes aluntur, diuites vero tantummodo charitatis amplexu recipiuntur. Dixi, si certi sunt, quod si dubitant, ad nil tenentur: in dubio enim melior conditio possidentis. Ita Sylva. *verb. adult. quest. 5. Tolet. Aragon. citat.*

3 **Q**UÆST. *Quid facere tenetur adultera, ne adulterinus filius cum alijs putativi patris hereditatem capiat: R E S P.*
Dico primo. Cum periculo vitæ adulterium manifestum non tenetur, quanquam sciat suam manifestationem profuturam, quia illi credent, & filius, & maritus. Ita Innocent. *Hoit. Panorm. ad cap. Officij, de pœn. c. rem.* *Nauarr. cap. 16. numer. 44. Syl. adulter. §. 2. Medin Cord. lib. 1. quest. 31. & omnes in sequenti conclusione, citandi.* Ratio est, quia nemo tenetur cum vitæ periculo corporis fortunæ bona restituere. Imo, ut notat Aragon. in citato euentu maritus, & filius ex charitate tenentur illi bona condonare pro seruanda vita. *Dico secundo.* Cum infamia publica non tenetur adultera detegere adulterium, si filius legitimus hereditate defraudandus etiam ipsius adultera filius est, Est omnium quos citavi, & expressius

Cordus

Cordub. lib. 1. quest. 31. Probat, quia filius legitimus est in hoc euentu irrationabiliter inuitus, cum nesciat suo honori consulere, quem satis curat mater, adulterium tegendo. Et in hoc sensu intelligendi sunt, Scot. in 4. dist. 15. qu. 2. D. Anto. 2. p. tit. 10. ca. 8. §. 1. Caiet. verb. adult. Med. de rest. qu. 3. casu 4. Nauar. & alij. cum absolute affirmant non teneri matrem cum infamia detegere occultum crimen. Dico tertio. Cum periculo infamiae teneretur adultera detegere adulterium, quando filius defraudandus, solus est legitimus patris ex alia matre, & hæreditas est multum pinguis, pretiosiorque quam ipsius adulteræ fama. Ita Scot. in 4. d. 15. qu. 17. & à fortiori Adria. qu. 1. de rest. Maior. dist. 15. cum absolute affirmant teneri. Ratio est, quia licet fama ex natura sua nobilissimū sit omnium externorum bonorum, ut aurum pretiosissimum omnium metallorum: Tamen leuis tamen in singulari esse poterit, ut alijs bonis possit longe superari quemadmodum parua quantitas auri magna argenti, & uel copia. Dico quarto. Quando ob periculum vitæ, aut famæ adultera non tenetur adulterium detegere, tenetur vijs omnibus procurare, ne filij legitimæ hæreditate defraudentur, & ideo ex bonis paraphernalibus iacturam recompenfare: filium secreto admonere, si speret monitionem profuturam: aut ad religionis ingressum commouere. Ita Cardi. Tolet. lib. 5. ca. 11. nu. 5. Dico quinto. Hæc intelligenda sunt de adultera ex malitia: nam quæ per vim, aut fraudem, aut merum adultero consensit, ad nihil horum tenetur, quia nullam iniustitiam contra filium, maritumve commisit: non enim cum periculo vitæ aut infamiae tenetur eorum indemnitati consulere.

4 QVAEST. Teneturne filius adulterinus, credere matri ita affirmanti? R E S P. In primis in foro exteriori pro legitimo iudicandus est, ut probat Panormitan. cap. per tuas, de probation. Dico deinde, Si tales adsint rationes, & indicia, ut moralem certitudinem inducant, tenetur filius matri fidem adhibere, ut si illa tempus computet absentiae coniugis, sitque timorata conscientiae femina. Ac proinde tenetur filius bonis hæreditatis cedere, Ita communiter Doctores.

De restitutione stupri. §. 3.

- 1 Quis stuprator tenetur ad restitutionem.
- 2 Quis stuprator non tenetur ad restitutionem.
- 3 De stupratore importuno.
- 4 De stupratore fictè promittente fœmina futurum matrimonium.
- 5 De indicijs, ex quibus colligitur virginem vere fuisse deceptam, & inuoluntariam.
- 6 De stupratore ita subdole promittente, vt quam inæqualis esset, crederetur à virgine vere loqui, & ex animo.
- 7 De stupratore inæqualis conditionis, qui à fœmine imprudenter inæqualitatis in scia putatur, ex animo loqui, cum fictè tamen loquatur.
- 8 Vnde excusatur stuprator fictè matrimonium promittens, & virginem decipiens.
- 9 De stupratore nobili vere pauperi virgini, & infirmo matrimonium promittente.
- 10 De stupratore violento.
- 11 De stupratore violento erga virginem, qua nupsit, ac si non esset violata.
12. De stupratore, qui sub promissione matrimonij stuprum obtinuit, & alteri fœminæ nupsit.
- 13 Quæ restitutio facienda parentibus, seu custodibus virginis violatæ.

QVAESTIO. Quis stuprator tenetur ad restitutionem?
RESP. In primis qui per vim, dolum, aut fraudem, & falsis persuasionibus puellam violauit. Conclusio est certa, & ab omnibus asserta, & manifesta. Itaque tenetur, aut illam ducere, aut dotare, vt possit alteri nubere, ita honeste, ac si esset virgo. Ita habetur *cap. si seducta* rit. Extr. de adulter & c. Peruenit eodem tit.

Secundo. Ad restitutionem tenetur, qui per vim & int.

& importunas preces stuprum obtinuit. Nimias vero, & importunas preces hic intelligo preces æqualis viri ad æqualem foeminam instantissimas, & sæpius repetitas, & inculcatas, similes ijs, quas habuit Dalila ad Samsonem. *Iudic. 15.* Sicuti eleganter describit diuinus Auctor, *Cumque molesta esset ei, & per multos dies iugiter adhareret, spatio ad quietem non tribuens. Excat.* Scio rem esse valde dubiam inter Auctores, contrariumque sentire Toleranum *lib. 2. cap. 3. nu. 444.* Salzedo in *pract. cap. 83.* Bannes *2. 2. quest. 62. ar. 2. dub. 7.* Sanches *disput. 10. nu. 5.* Quod probat, quia hæ nimie, & importunæ preces non videntur inuoluntarium constituere, quas supercilio contracto foemina à se possit retundere. Nihilominus nobiscum consentiunt Nau. *cap. 16. num. 17.* Cordub. *lib. 1. qu. 1. 3.* Med. in *sum. cap. 14.* & alij multi. Probatque Card. Tolet. *lib. 5. cap. 11. num. 1. ex cap. Si seduxerit. Ext. & c. Peruenit de adult.* Ita que quoties foemina consentit, vt præcise importunitatem, molestiamque subterfugiat, voluntati que stupratoris acquiescat, inuoluntaria consentit, & tacite ad retarciendum damnum stupratorem obligat, quia non libere donat, sed sub restituendi obligatione permittit auferri, vt cum quis à famulo peteret rem domini importune, & ille importunitatis molestia euictus fineret rem auferri, sinit enim cum restituendi onere, quia non donat. *Tertio,* Tenetur ad restitutionem dominus, qui per preces a puella, quæ illi reuerentiam debet, consensum extorquet. Ratio est, quia hæ preces saltem æquiparantur metui reuerentiali, & leui iniuste illato, extorta vero per talem metum restituenda esse in foro conscientie, docent Nau. *capit. 17. numer. 5.* Cou. *reg. pec. 2. p. §. 3. numer. 7.* Mol. *tom. 2. iust. tract. 2. disputation. 267.* Sylu. *verb. metus. & alij per multi.* Tenetur denique princeps, qui precibus solet minas adhibere, & non consentientibus acerbè sauire, si per tales preces stuprum obtinuit. Hæc à nemine negatur, quia vt notat, Sanches. *tom. 1. disputation. 7. numer. 5.* hæ preces æquivalent metui cadenti in virum constantem.

2. QVAEST. Qui stuprator non tenetur ad restitutionem?
RES P. Ille, cui puella libere consentit. Ita communiter Doctores D. Anton. *2. p. tit. 5. §. 1. Cord. lib. 1. quest. 13. Nau.*

cap. 2. & num. 16. Tolet. lib. 2. quest. 3. num. 435. Syl. Sor. alij cum Tolet. lib. 5. cap. 11. nu. 2. Probat. quia volens & consentienti nulla fit iniuria. Liberum vero consensur non tollunt aliquæ preces, & blanditiæ: nulla enim tam perfrictæ frontis pælla est, etiam vitiata quæ non rogat prius expectet, & blanditijs comparari. In foro tamen externo gravissimis pœnis afficitur talis stuprator, non solum per ius commune, sed etiam per leges Lusitanas quas videre est lib. 5. Ord. tit. 23.

3 QVÆST. *Ad quam restitutionem tenetur stuprator importunus?* RESP. In foro conscientie non tenetur puellam ducere, sed satis erit iniuriam resarcire & damnum subsequutum, iuxta prudentis arbitrium. In foro vero externo ex rigore iustitiæ satis est eam dotare ea dote, ut adipiscatur virum, qualem haberet virgo. Addit vero Navar. sub num. 17. restituendum etiam aliquid esse, pro verecundia, quam omni vita passura est.

4 QVÆST. *Ad quam restitutionem tenetur importunus stuprator sicte promittens, & illudens spe matrimonij facturi.* RESP. Dico regulariter loquendo, teneri ad matrimonium contrahendum, nec aliter satisfacere. Ita D. Thoma in 4. dist. 24. qu. unica. Richard. ibid. art. 1. quest. 3. D. Anton. 2. p. tit. 5. cap. 6. Navar. cap. 16. numer. 180. Cord. lib. 1. quest. 3. & in sum. qua. 50. Henric. lib. 11. de matrimon. cap. 11. Instru. 1. p. cap. 76. Angl. verb. stup. Sylu. verbo luxuria, & multi plures, quos citat, & sequitur Sanchez qua. 1. disp. 10. Tolet. lib. 5. cap. 11. numer. 2. Probat. quia in omni contractu, quo intercedit, do, ut des, si ex vna parte impletur, et alia in eodem genere implendus est iure iustitiæ, sed in se res habet in nostro casu; ergo &c. Dixi, ex natura re loquendo, quia fieri potest, ut ex matrimonio sequantur gravia damna: tunc enim sufficit dotare, ut docet Navar. cap. 16. num. 18. & Tolet. lib. 5. cap. 11. num. 3. Nisi ipsa puella intelligat deceptorem sicte loqui, & velle eam decipere, & ex consequenti pati se ipsam decipi, quapropter sic imputet deceptionem; tunc enim non tenetur deceptor eam ducere.

5 QVÆST. *Ex quibus circumstantijs colligitur puellam intelligere se deceptam, & deceptorem sicte loqui?* RESP. Cum conscientia erat inæqualitatis inter eos circa gentilitiam nobilitatem

tatem, vel diuitias; vt cum vir nobilis promittit fordidæ, & abiectæ fœminæ: aut vir diues bene numatus pauper-
culæ, sicuti adnotarunt Sylu. & Nauar. citati D. Ant. 2. p.
tit. 2. ca. 1. § 1. & Tolet. lib. 5. cap. 11. num. 3.

9 QVAEST. *Quid censes, quando puella ignorabat inæqualita-
te, & stuprator ita fîcte promissit, vt ab illa, etiã conscia inæqua-
litate, crederetur vere, & ex animo loqui* RESP. Probabilius
est non teneri ad matrimonium contrahendum, sed tan-
tum ad competentem dorem refarciendam. Ita Sanch.
disp. 10. qua. 3. Probat, quia ille, cum esset inæqualis, non
tenebatur ex iustitia habere consensum ad reddendum
plus, quam æquale, quanquam puellam deceperit, quæ
forte non acciperet illud æquale, si conscia esset fîctio-
nis, oppositum scio asseruisse Roder. cap. 26. nu. 8. cum sua
probabilitate.

7 QVAEST. *Teneturne ad aliquam restitutionem stuprator
faciendam fœminæ, quo ad imprudentiam, & incogitantiam
existimauit, stupratorem inæqualiter nobilem minime illam
decipere dum matrimonium promissit* RESP. Tenetur, quia
re vera, puella fuit hallucinata, licet ex imprudentia,
ergo à deceptore conseruanda est indemnis. Vt si quis
fîctis minis puellam paruæ audaciæ deciperet ad consen-
sum, quem non extorqueret à forti fœmina, tenetur resti-
tuere damnum, nec illi patrocinetur aliena timiditas, er-
go nec in nostro casu aliena incogitantia & impruden-
tia, siquidem ad eam ipse dedit sufficientem causam. Ita
Nauar. cap. 17. numer. 76. Tolet. lib. 2. cap. 3. num. 442. Sot.
in 4. dist. 27. qua. 1. arti. 3. Cordub. lib. 1. qua. 13. vera Cruz 3.
p. Spec. art. 19. Ledesm. 2. 4. qua. 18. arti. 2. Petr. Ledesm.
de matrim. dub. 19. Bartholomæus Ledesm. de matrimonio
qua. 45. arti. 4. Oppositum scio tenuisse Sanches citato
loco, quod affirmare contendit id asseruisse multos alios,
quos refert. Sed illius sententia tantummodo asserenda
est, cum manifeste ex circumstantijs colligitur puellam
fuisse voluntarie, & permissiue, palliatæque ignorantia
ad excusationem habendam in peccatis, fîcta stupratoris
promissione deceptam.

8 QVAEST. *Ex quibus causis excusabitur fîcte promissor, &
puella deceptor à matrimonio contrahendo?* RESP. In pri-
mis, si probabiliter creditur coniugium difficilis exitus
habitu-

habiturum. Ita notauit Henric. lib. 1. de matrimonio, ca. 11. Sanch. disp. 10. quest. 1. Emman. cap. 206. num. 8. Deinde si ex tali coniugio scandalum graue sequatur. Ita aduertit D. Anton. 2 par. tit. 1. cap. 6. Sylu. luxuria qu. 5. Nau. cap. 11. num. 18. qui id affirmat etiam cum vera fuit promissio.

QVÆST. Promisit vero animo vir nobilis puella ignota, aut diues pauperi, se illi nupturum, & ea spe foemina stupro consentientem reddidit, ad quid tenetur? RESP. Tenetur eam ducere. Probat, quia ille potest, & libere voluit se abijcere, & suas pecunias communicare, impletur stupri conditione, ergo obligatio fuit libera, & valida. Quia veritas adeo certa est, vt etiam eam teneant in simili promissione sponsaliorum. Cord. lib. 1. qu. 13. Spec. par. 19. Mol. tom. 2. iust. disp. 7. Sanch. lib. 1. disp. 14. Et quamquam promissio re vera prodiga fuit, tamen accepta, obligat ad sui impletionem ex iustitia, præsertim in casu matrimoniali, iuxta Ecclesie praxim illam implere cogentis, & recte Mol. proxime adnotauit.

10 QVÆST. Qui per vim puellam violauit, si paratus est matrimonium contrahere, teneturne ad maiorem restitutionem, renente puella coniugium? RESP. In re vna omnia conueniunt circa propositam dubitationem. Scilicet cum deceptor est multo inferioris conditionis, & ideo foemina contemnitur, teneri ad dorem, qua cum puella æquali, vt antea nubat, Alioqui si ex stupro cogeretur ad illum accipiendum in coniugem, cogeretur ad nouam iniuriam ferendam. Ita Panormitan. & Ioan. Andr. ad cap. 1. de adult. quos sequuntur Iuniores. Cum vero est æqualis conditionis, ad nil amplius teneri, quam ad nuptias censuit Cou. 2. p. epitom. cap. 6. num. 15. Roder. cap. 26. num. 5. cum alijs. Ratio illorum est, quia iniuste repudiatur. Veruntamen oppositum apparet probabilius, quia iste deceptor ex æqualitate iustitiæ tenetur reducere puellam in statum, à quo illam seduxit, sed illa deceptio tempore erat in statu libertatis, vt nuberet æquali, & veller, ergo ex illa iniuria non est cogenda accipere hunc, & non alium (est enim huiusmodi coactio noua quædam quasi iniuria) tenetur igitur stuprator ad dorem, si illa reuertat connubium.

11 QVÆST. Puella violenter oppressa aque bene nupsit, &

si non

si non esset violata, teneturne stuprator aliquid illi impertiri?

RESP. Omnes teneri affirmant, cum maritus devenit ad stupri notitiam, & ideo eam odio habet, & plagis afficit. Controversia vero est, cum maritus defectum nullatenus intellexit. In qua negant ad quid amplius violatorem teneri. Nau. cap. 6 num. 19. Instruct. 1. p. cap. 76 & Tolet. lib. 2. cap. 3. num. 45. Dicendum tamen cum Victoria quem citat Navar. & Med. quod debeat: quia illa iniuria secundum se gravis, facta ipsi puellae violatae.

12 QVAEST. Obtinuit stuprator puella consensum sub promissione futuri matrimonij, postea non stetit promissis, sed alij nupsit, ad quid tenetur? RESP. Tenetur non solum ad dotem competentem, ac si non esset violata: sed etiam ad cessantia lucra ex defectu promissionis, ac proinde si promissor stuprator erat nimium dives, tenetur ad reddendum lucrum ex diviti conugio subsequens, iuxta prudentis arbitrium. Ita notavit, & docuit Sor. in quarto dict. 27. quaest. 1. art. 3. Navar. lib. 4. consil. tit. de spons.

13 QVAEST. Quae restitutio facienda parentibus, & custodibus puella stupratae? RESP. Si puella libere & voluntarie consensit, nulla illis debetur restitutio. Probatum facile. Quoniam illis nulla fit iniuria, cum puella adhuc sub parentum, & tutorum custodia, domina sit suae integritatis, & libera velit nuptiarum iacturam pati, si quae ex stupro subsequuta sit. Ita Tolet. lib. 2. ca. 3. num. 438. Sor. 8. inst. qua. 7. art. 1. Spec. 2. par. 19. cit. Crediderim limitandam esse conclusionem, nisi scilicet ex stupri damno cogatur pater, & custos dotem augere ad tuendum pristinum honorem: Tunc enim tenetur, meo iudicio, illis augmentum dotis restituere, quia iniuste a stupratore ad id coacti sunt. Si tamen per vim, aut fraudem puella fuit violata, tenetur stuprator parentibus restituere iuxta prudentis arbitrium. Ita D. Thom. & Caiet. 2. 2. qua. 154. art. 6. Nau. cap. 16. num. 19. Cord. Toleta & Sor. citat. Ratio est, quia gravissima illis irrogatur iniuria contra ius, quod habent ad custodiendam filiam, sicut reliqua alia bona. Quod de stupratore diximus, dico de rapto. Enimvero, seu foemina velis, seu non sit raptores sponte comitari, semper custodibus fit iniuria, pretio refarcienda: ut fieret cum e cauea, vel per vim, vel illecebrationem animal

animal

animal magni pretij ostenso cibo extrahas, & te in-
quentem deferas. Ita notauit & docuit, Tolet. Quam-
brem in iure grauissimæ pœnæ decernuntur puellæ
raptoribus 36. qua. 1.

De restitutione Famæ. §. 4.

- 1 Quo malo leditur fama.
- 2 Vnde oritur obligatio restituendi famam.
- 3 Qua detractio denigratur notabiliter fama.
- 4 An ledat notabiliter famam alicuius, qui de eo
famato circa certum peccati genus, narrat plu-
ra in indiuidua peccata, quam ille commisit.
- 5 De narratore eorum, quæ circa alterius famam a-
diuit.
- 6 De eo, qui vni viro graui, & taciturno crimen
cuius detegit.
- 7 De infamatore mortui.
- 8 Qui excusantur à restitutione infamiae.
- 9 Quantum peccat, qui se ipsum infamat.
- 10 De eo, qui ad fugienda tormenta sibi falsum cri-
men rogatus imponit.
- 11 De eo, qui infamatum in aliquo loco, infamat
alio, vbi habet integram famam.
- 12 Ob quod crimen incurritur infamia iuris.
- 13 De eo, qui infamatum infamia facti in aliquo loco
infamat in alio.
- 14 An sit notabilis infamia apud duos, vel tres
tum.
- 15 De infamante eum, qui per fraudem bonam fa-
mam acquisit aut habet.
- 16 Vtrum ad liberandum innocentem liceat occul-
tum crimen alicuius detegere.
- 17 De occultante crimen, de quo iniuste ab alio inf-
matur.

- 18 De eo, qui prabet aures calumniatoribus iniustis.
19 Quando peccat contra charitatem audiens detractores.
20 De libello famæ.
21 Quantum est restituendum propter famam ablatam.
22 An omnia damna ad integrum restituenda sint.
23 Vtrum ratione iniuria orta ex infamia sit aliquid restituendum.
24 An tantum restituere teneatur, qui verum, quamvis qui falsum crimen euulgauit.

1 **Q**UÆSTIO. Quo malo leditur fama? R **R** SP. Detractione. Et ideo definiatur detractio: Iniusta denigratio famæ Ita Nau. cap. 6. nu. 18.

2 **Q**UÆST. Que condiciones adesse debent, ut detur obligatio restituendi famam? R **R** SP. Tres, Prima, ut fama à parte rei laesa sit. Secunda, ut laesa sit contra iustitiam. Tertia, ut aliunde non sit adhuc recuperata. Ita Sor. 4. iust. quest. 5. art. 3. Ledesm. 2. 4. que. 18. Arag. 2. 2. quest. 62. art. 1. & Recentiores.

3 **Q**UÆST. Qua detractioe denigratur notabiliter fama? R **R** SP. Respondeo diuisim, quoniam materia multa est, Atque in primis, qui de alio narrauit virium mortale illi iniuriosum valde apud id ignorantés, notabiliter famam denigrat. Dixi (ignominiosum) quia aliquando non ita est, ut cum de milite glorioso dicitur mortem inimico magnificis verbis minitatum aut suscepisse singulare certamen. De adolescente profusis moribus loquutum fuisse cum meretrice de rebus amatorijs. De foemina prostituta euulgasse suum corpus. Dico Secundo. Denigrat notabiliter famam proximi, qui de religioso aut Episcopo, aut alio viro perfectionem, & grauitatem proficiente, dixit aliquod leue peccatum, non quoduis, sed quod nimium dedecet illius statum vel esse assuetum nugis, verbis scurrilibus, ac vanis colloquijs, & conuersationibus foeminarum delectari, oculorum petulantiam habere, & similia. Ita Tolet lib. 2. capit. 4. num. 326. Ratio illius est, quia hæc leuia vitia apud homines multum existimatione detrahunt famæ, quia quardam vilis, & abiecti

abiectionis animi ignominiam, & sordem præ se ferunt. Nam vero *cap. 28. num. 8.* narrat se vidisse hominem insigniter eruditum, & probum ab accipiendo egregio quodam munere impeditum propter veniales culpas. In specie vero de consuetudine mentiendi circa personas grauius, ut Papam, Regem, Episcopum, tenet id *Medin. in sum. fol. 182.* & *Tolet. proxime numero 14.* quia pro ijs mendacium valde contemnitur non solum à viris grauibus, sed etiam ab ipsa plebe, qui illius verba, & promissa floccipendunt. Dico *tertio.* Notabiliter denigrat famam monasterij, quod alicuius religiosi licet innominata persona, narrat quod turpe peccatum, vel aliud iniuriosum. Ita communitur Doctores. Dico *Quarto.* Notabiliter famam lædit, qui de aliquo infamato circa vnum peccatum mortale narrat aliud occultum ipsius, quod cum notorio peccato nullam habet connexionem. Nam si connexionem habet, reuelato vno, censetur aliud detestum. Ita *Tolet. 4. num. 231.* Nauar. cum Adrian. quem citat *loco proximo.* Ratio est, quia fama læsa pro vno, integra erat pro alio, & ideo de nouo læditur, læditur autem notabiliter, etiam &c. Oppositum censuit *Cord. que. 2. concl. 5.* vt si quis de notorio fure, aut homicida, verbi gratia, narraret aliud simile peccatum longe diuersum. Verumtamen infirmiter pro se adducit rationem.

4. *QVÆST.* Qui de aliquo infamato circa vnum grauius peccati, narrat plura eiusdem speciei, quam commisit, lædit notabiliter famam? *R E S P.* Qui narrat, licet falso, in eodem genere minus peccatum, quam est illud, cuius infamatio laborat, minime quidem, vt qui de lusore consuetudine dedit duo millia aureorum, dicit lusisse mille aureos. *Mercat. cap. 9.* Qui vero narrat grauius notabiliter, quam nunquam quis commisit, aut adauget numerum commissorum eiusdem grauitatis, ita vt illa grauitas, & pluralitas sit notabilis, famam lædit, & tenetur restituere. Hæc est per se nota, & in confesso apud omnes.

5. *QVÆST.* Ex praua consuetudine loquacitatis, narrat quod audiuit, asserens se nescire, an ita sit, sed narrare, quod audiuit, in super non intendere famam denigrare, tenetur restitutionem? *R E S P.* Si ex narrandi consuetudine alii

narrat

narranti non adhibeatur fides, nec adhiberi soleat, ad nil teneri. Si tamen illi fides adhibeatur, & fama laesa sit, teneri. Quod verum existimo, quamvis ex leuitate audientium & non ex auctoritate narrantis pene nulla, illa procedat infamia. Scio equidem esse contra Sylu. *quest. 1. citat.* & Adrian. quem ipse refert, non tamen contra rationem. Quoniam illa audientium leuitas impulsit a causa per se illam commouente scienter. Vt si quis leuitatem, & audaciam furum prouocaret expositione rerum alienarum pro fouibus, & vijs. Quae quidem expositio sine intentione damni temeraria fuit & iniusta, & ideo obnoxia manet restitutioni, ex se enim dedit ansam audaciae, & leuitati furum, quae per se damnum intulerunt. Ita Sol. 4. *iust. quest. 6. art. 3. & lib. 5. quest. 10. art. 2.* qui addit, licet diffamator dicat se non credere, esse ingeniosum, ac pestilentem detrahendi modum, ex quo saltem suspicio, & dubitatio probabilis oritur.

6 QVAEST. *Ad quam restitutionem teneri, qui absque necessitate vni viro graui, & taciturno crimine alicuius occultum detegit, sine intentione laedendi.* RESP. Ad nullam illum obligat Caiet. 2. 2. *quest. 73. art. 2. Cord. question. 2. concl. 5.* aiuntque non peccare mortaliter. Oppositum docuit Sol. 5. *iust. qua. 10. art. 2.* asseritque, maius damnum esse famam amittere apud vnum virum grauem, quam apud plures abiectae plebis (licet grauius damnum ex vno, quam ex alio oriri possit circa rem familiarem.) Cum Caietan. tenuit Tolet. *lib. 2. ca. 4. num. 355.* cum Soro mordicus Suarius *tomo quarto disputat. 34. sect. 1.* affirmans esse communem Doctorum sententiam, cum asserunt reuelare complicem in confessione absque necessitate (qua de re latius, cum egerimus de confessione sacramentali) esse peccatum lethale. Tota contentio est, vtrum illa infamatio praecise apud vnam personam grauem, & secretam sit damnum graue. Respondeo ex natura rei loquendo, minime, quia ita manet occultum; ac si non esset dictum, nec deinceps subit in memoriam. Atque in hoc sensu vera est opinio Caietan. & Tolet. Verum ex circumstantijs poterit esse graue, si verbi gratia vitae ratio, & institutio personae infamatae pendet ab illa graui persona in suffragijs, in fauore, in honore: &c. Atque in hoc

sensu vera est opinio Soti & Suarij. Si talis persona
minis recordetur, & se gerat longe aliter, atq; heri, & c.
diustertius.

7 **QVAEST.** *Quid censes de eo, qui mortuum infama-*
RESP. Peccat mortaliter, non solum, qui mortuum in-
mat in dedecus viuorum, consanguineorum, sed in d-
decus præcisum mortui. Ratio est, quia etiam post mor-
tem tanti faciunt homines nominis splendorem, ut ad
comparandum, & immortalitati relinquendum super-
moles ad cælum vsq; extruant: quale fuit illud Absalon
Mausolæum, cum stemmate aureis literis incisum, *M-*
nus Absalonis, vt narratur 2. Reg. 18.

8 **QVAEST.** *Qui non peccant contra iustitiam alium in-*
mando, & ideo excusantur ab illius restitutione? **RESP.**
primis, qui ob necessariam famæ suæ defensionem
men occultum proximi, illum iniuste infamantis de-
git ad inuendam illius auctoritatem. Nam si ad
fendendam vitā licet aggressorem occidere, ita ad detra-
dendam famam licet criminatorem infamare. Ita Sot.
& alij communiter. Deinde non peccat, qui tormento
cogitur aperire veritatem, & ad illa euitanda alterius
peccatum occultum detegit, licet torqueatur ab eo, qui
iniuste veritatem scire vult. Ratio est, quia non tenet
tur cum tanto suo detrimento alterius famam conferre.
Ita Sot. 5. iust. quest. 10. artic. 2. Recte tamen limita-
cum Tolet. lib. 5. capit. 66. nisi illud sciuerit iniuste per-
vim, scilicet, aut fraudem, & ex ea reuelatione sequitur
grande detrimentum tertio. Præterea, non peccat, qui
solam consolationem comparandam, & remedium
quirendum bono animi affectu erga offensorem natura-
tertio iniuriam sibi illatam. Quia utitur iure suo, & pe-
accidens detegit alterius insolentiam, atque audaciam.
Ita Tolet. li. 2. cap. 4. num. 346. in quo casu, nec venialiter
quidem contra charitatem peccabit.

9 **QVAEST.** *Quantum peccat qui se ipsum infamat?* **RESP.**
Non peccat in primis contra iustitiam, quando infamatio
non redundat in damnum tertij. Ratio est, quia vnus
quisque, vt aliorum bonorum externorum dominus est
ita suæ famæ. Ita Sot. 5. iust. quest. 10. art. 2. Tolet. proximi
citatus. Nau. cap. 18. num. 2. Adrian. in 4. qu. 35. Couar.
resol.

resolut. cap. 28. Cordub. & alij. Est expressa sententia D. Thom. 2. 2. quæst. 73. art. 4. ad 1. Scio oppositam sententiã ex contrario fundameneo fuisse Caicrari, qui dixit tunc lædi Ecclesiã, & Reipublicam: sed falsa dicitur ratio: nã ex eo sequeretur, quod qui alium infamat, teneatur etiam Ecclesiã, & Reipublicã restituere: quod quidem nullus vnquam asseruit. Dixi (quando infamia non redundat in damnum tertij) redundaret enim cum persona esset communis, à qua cæteri exemplum sumunt, veluti pater, cuius infamia redundat in damnum filiorum: religiosus, cuius infamia redundat in damnum religionis: & tunc quidem grauitè peccat contra iustitiam. Dico secundo. Qui sine causa, & necessitate famam suam prodige effundit, nec contra liberalitatem peccat mortaliter. Probat, quia prodigalitas, quantacunque sit, iuxta D. Thom. 2. 2. quæst. 120. art. 2. & 3. ex suo genere non est peccatum mortale. Quamobrem non consequenter loquutus est Sor. qui sequutus hanc D. Thom. veritatem, dixit peccare mortaliter, si crimen sit grauissimum. Nec item Tolertus, qui eidem assentitur, vt notauit Tolertanus lib. 2. num. 122. etiam si sibi falso crimen imponat, quia dominus est suã famã. Imò, quia aliquando erit meritum, si in eo quis propriam abiectionem, & contemptum pro Christo Domino intendat. Peccaret vero grauitè, si ex suo malo exemplo alij libetius peccandi occasionem arriperent, vt docet D. Aug. de bono viduit cap. 22. relatus in cap. Non sunt audiendi si, qu. 3. Peccaret cum ex infamia sequeretur mors tertij a iudice infligenda, tum quia iniuste illi prodit, tum quia illi mortis damnum incurrit. Dico tertio. Non peccaret, nec contra charitatem quidem, qui ob pœnas à iudice infligendas, & a se tolerandas, ad satisfaciendum culpã, tormentum suum iudici detegeret, licet sciret, se mutilandum, vel etiam occidendum. Ita Tolertanus contra Natuar. Conar. & Syllu. quos citat proximè. Ratio est, quia tolerare pœnas ob culpam, bonum ex se est.

10. QVÆST. Interrogatur quis in tormentis de crimine, quod non patrauit, peccatne illud sibi falso imponendo, ob quod occidendus est? R E S P. Affirmat Nauarr. numer.

29. quia nemini licet causam præbere suã occisioni.

K 2

Opposi-

Oppositum docuerunt Sot. & Toletan. citatis, quia ne tenetur homo tanto cum cruciatu vitam seruare semper iuramento, quanquam vero mentiatur, mendacium non est lethale.

II QVÆST. *Quantum peccat, qui infamatum apud aliquo locum, diffamat in alio, in quo habet bonum nomen?* RES. Qui infamatum infamia iuris in vno loco, hoc est per iudicis sententiam damnatum, infamat in alio loco, non peccat contra iustitiam. Conclusio est certa, quando diffamat apud eos, qui statim crimen sunt cognituri. Controversia vero est, quando nunquam ad eos peruenit talis notitia, & in hoc euentu traditur à Caiet. *opusc. 16. responsion. 9. Sot. 5. iust. quest. 10. art. 2. Nauar. capit. 11. num. 26. Toletano. cap. 4. num. 266.* & ab alijs, quos citant. Probat, quia prima delinquentis poena, à iudice inflicta est famæ amissio, apud omnes ad punitorum exemplo aliorum audaciam coercendam, & ideo iudicis sententia illum constituit iuste casum bono nominis propter commissum crimen; ergo qui illum nominat, & detegit, nihil ab eo aufert. Quæ veritas etiam consideranda circa eum, qui post amissam famam per crimen & iudicis sententiam, illam iterum virtute, ac rebus bene gestis comparauit. Ita Sot. & Toletan. citati. Quamuis oppositum censet Toletus *lib. 5. cap. 65.* motus eam ratione, quia licet per crimen, & iudicis sententiam fama antecedens ablata sit, non tamen subsequens. Sed falsum est sane, quia qui emendatum diuulgar olim peccatorem, non illi presentem aufert famam, sed deperditur testatur ob præteritum crimen. Et confirmatur, quia apud eos, in quibus fama integra erat, licet illum detegere; ergo licebit, etiam vbi est recuperata. Negabis autem recedens, dicesque famam tunc falsa existimatione esse integram ob ignorantiam, quia reuera illa erat iuste ablata: in nostro vero casu, fama reuera est iuste acquiritæ, & illa derelictione deperditur. *Respondeo* deperditio accidens, non ex natura detecti criminis, quia illa derelictio solum respicit præteritam famam. Dico *secundo*. Qui infamatum infamia iuris, infamat in loco vbi famam integram habet, aut bonam iam recuperatam, ex qua diffamatione sequitur dedecus, & consanguineorum ignominia.

minia, lethaler peccat contra charitatem. Ita Toletus proxime citatus. Medin. in sum. §. 35. Salon. controuers. 18. conclusion. 2. Sot. qua. cit. artic. 2. Roder. cap. 248. Probat, quia ex charitate tenemur graue proximi damnum impedire, cum possumus, nec causa adest permittendi illud, vt in propria iam materia respondi. Dico tertio. Qui infamatum infamia iuris, infamat iu loco vbi nec bonam, nec malam famam habet, aut propter alia nota crimina mala, non peccat etiam contra charitatem. Ita Nau. cap. 28. num. 46. Angl. in 4. quest. de restit. fama, dub. 4. Saa. verbo infamare. Probat, quia leue nocumentum illi infert, & magnum commodum Reipub. vt rei deterreantur à crimine.

12. QVAEST. Quod crimen præcipue punitur infamia iurii?
 RESP. Crimen hæresis, in quo fama in odium crimin. directe damnatur, eaque expressa intentione hæretici sunt puniti, vt eorum manifestetur crimen, & pœna, & ideo ad publicum theatrum confluentibus vndique populis adducuntur, & depicti membranis pro templis celebrioribus exponuntur in perpetuum subscripto nomine, officio, & patria, recordamentum. Idem dico de criminibus, quæ suspendio, iugulatione, verberibus, ac alijs publicis pœnis afficiuntur, ad quas infligendas eliguntur, dies celebriorum nundinarum, vt coram pluribus castigentur scelerati, & diffamentur.

13. QVAEST. Quantum peccat, qui infamatum in aliquo loco infamia facti, infamat in alio loco, vbi habet bonam famam?
 RESP. Peccat non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam. Ita Sot. quest. 10. art. 2. Toletan. ca. 4. nu. 291. Rod. cap. 248. conclusion. 5. Probat, quia iniuste priuat proximum fama quam retinet. Dico secundo. Peccatum mortale non est infamatum infamia facti publici, in alio loco infamare, ad quem cito peruentura erat infamia. Ita limitandi sunt Nauar. cap. 19. num. 26. & Saa. verbo infamare, & alij Recentiores, cum absolute dicunt, non esse peccatum mortale, ita proximum infamare. Traditur à D. Ant. 2. p. tit. 8. cap. 4. colligitur ex D. Thom. in 4. dist. 19. quest. 2. art. 3. Probat, quia illa anteuertentia, non ita graue damnum incutit, vt grauem culpam constituat, Subest tamen grauissimum argumentum sol-

uendum. Nam mortaliter pecco contra charitatem, & iustitiam, si damnū infero, quod scio paulo post ab alijs inferendum, vt cum segetem aduro, quam scio paulo post inflammandam; ergo peccatum erit contra iustitiam mortale famam iniuste eripere, licet sciam statim ab alijs, etiam iniuste, auferendam. Arbitror quidem argumentum esse efficac, nec excusari, nisi dicendo, illud duo loca ob viciniam, & commercium eundem omnino censerem locum, atq; illā anteferentiam esse partis respedere totius, quæ non lædit iustitiam, nec notabiliter charitatem. Dico tertio Non est peccatum contra iustitiam, si rem mortale, delictum publice commissum in vno loco nescienti manifestare. Ita Scot. in 4 dist. 15. qu. 4. Tolet. li. 5. ca. 65. & cum Nauar. ii. quos supra adduxi. Probat, quia peccator per publicitatem facti sibi famam ademit. Multo maiori ratione id affirmat Tolet. num. 291. de narrante in eodem loco nescientibus eiusdem loci. Potest tamen esse aliqua latio contra charitatem. Dico quarto Peccat contra iustitiam, qui infamiā in tra domi variè factam, foras extrahit: aut in vna vicinia commissam, in aliam viciniam deducit: teneturq; ad restitutionem, si viciniae inter se ita essent vnite, vt censeretur eadem. Dico de eo, qui crimē publice commissum, sed iam temporis longitudine oblitum iterum propalat, ac enarrat. Ita aduertit Mercatus lib. 6. ca. 11. & Toletan. sup. Probat, quia, vt crimen in vno loco publice patratum, occultum in alio, ita publicum in vno tempore, est occultum in alio, & ideo iniuste detegitur. Dico quinto. Peccatum occulte commissum, iniusta q; reuelatione divulgatum, & ea via publicum in vno loco, vel cōmunitate publicare notabiliter magis ibidem, peccatum mortale est. Ita Toletan. nu. 291. Rod. ca. 248. Probat, quia datum proximo graue damnū crescente notabiliter infamiam, cui ipse causam non dedit occulte peccando. Est prout rea peccatum contra iustitiam obligans ad restitutionem. Probat, quia illa prima diffamatio apud aliquos fuit iniusta; ergo accretio eiusdem diffamationis apud eos, qui alienam famam in se habebant, & ab eis iniuste eripitur. Vnde colligo discrimen inter publici, & secreti peccatoris diffamationem, nam non est contra iustitiam publicam

publicum peccatorem diffamatum apud maiorem, vel magnam communitatis partem, apud nescientes euulgare, quia ille ex se iam famam amisit, apud omnes, licet adhuc in aliquibus falso, ut illi debita, retineatur; est vero contra iustitiam occultum peccatorem iniuste diuulgatum, & publicum ex iniqua reuelatione scientium apud maiorem, aut magnam communitatis partem diffamare, quia illi iniuste eripitur fama, reuera sua.

14 QVÆST. Censebitur ne notabilis diffamatio apud duos, tres, & sine periculo maiora diuulgationis? RES P. Affirmatiuum partem tenent Syl. *detractio* 9. qu. 1. Oppositum tamē est verum, nisi personæ sint a quibus pendeat notabiliter delinquens.

15 QVÆST. Qui falso & per fraudem bonam famam adeptus est, potestne sine iniustitia reuelari, ut hypocritam, & nebulonem? RES P. Ita sine peccato reuelari posse, nondum iniustitia, docuit Aragon. 2. 2. qu. 62. art. 0. Oppositum ē diametro sentit Rod. cap. 248. concl. 16. atq; id agere, mortale esse peccatum occultum, & fama falso cōparata non vergit in detrimentū Reipubl. aut tertij, charitatē lēdit, & iustitiam, qui illud reuelat. Quia proximum iniuste lēdit in fama, quam iuste possidet; alioqui liceret publicare occultos peccatores, quia omnes falso famam tuentur, licet iuste. Si tamen fama falso acquisita in tale damnum vergit, ut fama Theologi, aut Medici, qui nec Theologiam, nec Medicinam callent, cum animarum, & corporum periculo, potest sine iniustitiæ, ac charitatis offensa reuelari. Quia iniuste illam, & falso possidet, possum vero cum damno aggressoris innocentem tueri. Ita distinguunt Sor. 5. iul. qu. 10. ar. 2. Tolet. cap. 4. nu. 342. Cord. *quest.* 2. concl. 4. tit. de detract.

16 QVÆST. Licetne ad innocentis damnum evitandum, nocentis crimen occultum reuelare? RES P. Si damnum est spirituale, licet. Ita Nau. ca. 8. nu. 30. Tolet. Card. li. 5. Iraque si videro aliquē uti familiaritate hæretici, aut concubinarij, & probabiliter video errore inficiendum, & ad concupiscentiam turpitudinis attrahendū, possum ignorantem monere, detegereque alterum esse occultum hæreticum, & vixeri deditissimum, ut sibi caueat ab illius

consuetudine. Dico *secundo* Id etiam licet ad corpora
damnum euitandum. Ita post Nauarrum docet Toletus
num. 189. Duo tamen aduerto. *Primum*, vt minima quae
ad fieri possit, fiat reuelatio. *Secundum*, vt damnum innocen-
centis, quod timeo, multo grauius sit infamia occul-
peccatoris, alioqui non licet magna nota infamiae nocen-
tis impedire leue detrimentum innocentis. Lucebitur
men si aequale sit: tunc enim melior est conditio possi-
dentis.

17 QVÆST. Qui negat occultum crimen, quod alius iniuste
prodit, siue in iudicio, siue extra, peccatne contra iustitiam?
R E S P. Minime. Ita respondet Sor. 4. iust. quæst. 6. an.
Sylu. rest. 3. quæst. 3. Angl. in 4. qu. de rest. fam. conclu. 1. To-
let. num. 349. Tolet. lib. 5. cap. 69. Probat, quia qui negat
vritur iure suo se defendendo, ius enim habet ad suum
secretum peccatum tegendum. Si vero inde calumnia
toris infamia sequatur, sibi impuret, quia ex causa
iniuste data orta fuit. Potest igitur dicere diffamator
fuisse calumniatorem, & impostorem, vt notauit Angl.
quia in iure calumniator, & impostor appellatur, qui cri-
men, quod probare non potest ad publicum iudicium
ve defert. Ita cap. 2. de calumnijs. Quod expresse ad-
trauit ibi Gloss. & Saa. verbo restit. Probat ex L. 1. C.
ad uoc. diuers. iudic. vbi punitur aduocatus; qui alterius
aduocatum præuocationis accusat, quam probare non
quit. Verum qui se a crimine liberare possit per solam
simplicem negationem, dicendo accusatorem bona fide
cisse intentione, sed hallucinatum fuisse, peccabit quod
dem contra charitatem, qua tenetur proximi damnum im-
pedire. Peccabit etiam contra iustitiam, si ex odio facit
& intentione vindictæ ad damnum inferendum cuius
sine suo detrimento illud possit impedire, infamiamque
proximi excusare. Graue tamen dubium est, qua restitu-
tione resarciendum sit hoc damnum. Dico non tenetur
negantem illud restituere negationis retractatione. Ra-
tio est, quia ille negare potest vtendo iure suo ad tegan-
dum crimen suum occultum, nec iuridice delatum, sed
interrogatum. Tenetur tamen alio meliori, quo potest
rit, modo iuxta prudentis arbitrium. Traditam doctrinam
nam intelligo veram, si amphibologia vtatur, qua quæ-
ditur

dem in hoc euentu vti potest, ne mentiatur.

18 QVÆST. *Quando peccat audiens calumniatorem, contra iustitiam?* RESP. Quando interrogando, applaudendo, alijve modis inducit, & incitat detractorem ad dicendum, peccat grauius, quam detractor, quia peccato proprio addit proximi scandalum, mouens illum ad peccandum: peccat item contra iustitiam, & restitutionem tenetur, quoniam iniuste illi famam adimit. Ita Sot. 5. *iust. qu. 10. art. 4.* cum plurimis, quos citat Nau. *cap. 18. num. 37.* Adrian. *quod ibet. qu. 21.* Probe vero aduertit Nauar. *cap. inter verba num. 448.* valde excitari criminatorem, seu detractorem ad dicendum contradictione audientium. Et ideo si illa interrogatio est simulata, obligata ad restitutionem, quia directe tendit ad maius damnum inferendum. Si vero talis est, vt ex verbis & intentione auditoris, tantummodo auditor ostendat se solum leuis detractionis auditione delectari, detractor vero ex propria malitia, ea occasione data, prorumpat in grauem infamiam, grania delicta detegendo, id non obligat auditorem sed detractorem ad restituendum. Solet etiam esse mortalis incitatio ad detrahendum taciturnitas prælati, aut patris, aut domini, qui quando audiunt detrahentes subditos filios, aut seruos, tacent Ratio est, quia qui tacet consentire videtur: & ex consensu colligunt subditi filij, & serui prælatos, parentes, & dominos illis detractionibus delectari, ac proinde liberius, & otiosius alienam famam corrodunt. Igitur tacentes, & ideo consentientes ad restitutionem tenentur, quia moralis causa sunt detractionum.

19 QVÆST. *Quaquam ad restitutionem fama satis sunt dicta, ad plenioram tamen materiam cognitionem, vnum rogo. Quando peccat contra charitatem audiens detractorem?* RESP. Quando quis ex odio delectatur, audiendo obrectationes mortales. Patet ex illo principio *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Eccles. 17.* contra quod principium dupliciter peccat, tum quia non impedit malum proximi, cum potest, tum quia non emendat errantem. Vtrumque enim illo mandato præcipitur. Sed hac de re iam dixi in materia de correctione fraterna ante primum Decalogi præceptum.

20 **QVÆST.** *Circa libellos famosos quis peccat contra iustitiam?* **RESP.** Dicam prius, quos censeam libellos famosos. Libellus famosus est compositio in scriptis siue ligata, siue soluta oratione, quæ exponitur in loco publico, ubi a multis legi possit, quæ proximi fama, & honor iniuste læditur. Romani vocant Paschinos, sic dictos à lapide Paschino, cui affiguntur veluti si apud nostrates affigerentur in columna forèsi pro puniendis malefactoribus. erecta quæ vulgari lingua vocatur Pelourinho, ita colligitur et Arm. & Syl. verb. *Libellus famosus*. Dico igitur, Auctores & cooperatores in scribendo & euulgando libello famoso grauitè lædente famam proximi, grauitè peccant contra iustitiam. Hæc veritas adeo claret, vt probatione minime indigeat. Quamobrem, vt pestifera lues Reipub. capitè damnantur huiusmodi diffamatores. *L. unic. Cod. de libellis famosis*. Dico secundo. Peccat etiam contra iustitiam, qui huiusmodi libellos scieatè legit. Ita probatur à simili et *Nau. capit. Sacerdos num. 9.* & alijs, qui affirmant peccare mortaliter contra iustitiam, quia aliena peccata scripta ad memoriã inuandam inuenta, aut surrepta legit. Item ex *Toletano sup. tit. nu. 459.* asserente peccare mortaliter contra iustitiam, qui alienam epistolam aperit & legit, quia iniuste aufert secretum proximi, & quamuis non teneatur restituere, si epistola absq; secreto vulgaris sit mortaliter tamen peccat, quia se exposuit periculo sciendi iniuste alterius secretum: si tibi esset.

21 **QVÆST.** *Quantum tenetur quis restituere propter delatam famam?* **RESP.** Omnia damna temporalia ex iniusta infamatione sequuta. Ita *Nau. cap. 8 num. 47.* *Gab. in 4. Merc. ca. 9.* *Tole. nu. 373.* Inter hæc vero damna adnumeranda sunt expensæ, quas infamatus facit in acquirendi iterum fama per testes, aut alia via difficili. Probatè ratione. Quia, non minus detractor famam rapit, atq; fur res domesticas, sed fur tenetur ad expensas, quas dominus facit in recuperandis rebus ablatis, vt in cõfesso est apud omnes, ergo tenetur ad restituendas expensas in fama recuperanda factas.

22 **QVÆST.** *Teneturne huiusmodi damna in integrum restituere?* **RESP.** Si damna sunt de rebus iam acquisitis tenetur ad integrum. Si de rebus acquirendis, impeditis vero

per infamiam, tenetur, iuxta prudentis arbitrium. Ita Doctores citati. Et ratio est in promptu, quia bona acquirenda adhuc sunt in periculo acquisitionis, & ideo minoris æstimantur.

23 *QVAEST. Seclusis alijs damnis debeturne restitutio præcisè pro ipsa infamia, hoc est, pro iniuria, ob quam infamatus caret bono nomine, quatenus illud non recuperat: RESP. Debetur, ita Cord. tit. de retract. memb. 4. quæ. 3. conc. 10. & alij. Probat. facile, quia vel infamatus habebat, ante bonam famam negativè, hoc est, non male audiebat: & tunc patitur damnum emergens positivè infamiae iniuste illatae. Vel habebat bonam famam positivè, hoc est, bene audiebat: & tunc patitur damnum cessantis boni, hoc est, fame bonæ, cessant enim honorificæ illæ conceptiones, & laudes, quæ de illo prædicabantur.*

24 *QVAEST. Teneturne ad æqualem restitutionem, qui crimen verum divulgavit, atq; ille, qui crimen falsum imposuit: RESP. Si æqua fuit infamia subsequuta, æqua debetur restitutio, licet coram Deo inæqualia sint peccata. Ita Navar. ca. 18. citato nu. Tol. supra nu. 284. Ratio est, quia æqualitas restitutionis non oritur ex æqualitate culpæ, sed ex æqualitate damni. Si tamen inæqualis fuit infamia, inæqualis debet esse restitutio. Ita Sor. 4. iust. quæ. 6.*

De modis restituendi famam. §. 5.

- 1 *Quot modis restituitur fama.*
- 2 *Quis teneatur restituere famam per retractationem.*
- 3 *An cesset obligatio restituenda famam, cum fieri nequit, vel retractatione, vel iuramento, vel testibus oppositam asserentibus.*
- 4 *Apud quos tenetur retractare, qui infamavit apud paucos, per quos postea crimen divulgatum est apud plures.*
- 5 *An quis teneatur se retractare cum periculo vitæ ad restituendam famam.*
- 6 *Quo pacto facienda est retractatio.*
- 7 *Ex quibus causis liberatur quis à restituenda famam per retractationem.*

8 *Vtrum*

- 8 *Vtrum restituenda sit fama per compensationem cum restitui nequit per retractationem.*
- 9 *Vtrum mutui infamatores à restitutione deobligentur.*
- 10 *Vtrum infamatus possit retinere pecuniam delictam infamatori per recompensationem iniuria.*
- 11 *Ad quam restitutionem tenentur heredes infamatoris.*
- 12 *Vtrum condonatio infamiae excuset infamatorum à restitutione.*
- 13 *Vnde colligitur infamia condonatio.*

QVAESTIO. Quot modis restituitur fama? RESP. Duobus. *Retractatione* nimirum, & *compensatione*.

2 QVAEST. Quis tenetur famam restituere retractatione? RESP. In primis, qui per mendacium infamatus tenetur regulariter retractare, affirmando se fuisse meritum: Ita D. Thom. 2. 2. qua. 62. art. 2. Caietan. & Insuper ibid. Gab. in 4. dist. 15. qua. 6. Scot. ibid. quaest. 4. Sylvest. verb. *detra.* notabile 4. Nau. cap. 18. num. 45. denique omnes communiter. Probatum ratione, quia damnificatus iniustus tenetur resarcire damnum in eodem genere & quivalens, & non sufficit in alio genere sine consensu damnificati, cum potest ita restituere: sed in euentu proposito ita se res habet, ergo & cetera. Quia mobrem licet infamiam calumniae mendacijve incurrat talis impostor, tenetur eam pati, quia cum damno suo tenetur impedire alienum. Hoc vero damnum famae, non solum tenetur pati aequale, sed etiam maius, ut docet Tolet. lib. 5. cap. 70. & Saa verb. *detra.* Non tamen tenetur istud damnum pati maximum, quale pateretur impostor nobilissimus in restituenda fama ignobilis, & abiecti viri: tunc enim satis erit alio modo satisfacere, ut adnotant ijdem Doctores: si vero simplex retractatio non sufficiat, tenetur interponere iuramentum. Ita Sor. 4. inst. qu. 6. art. 3. & alij communiter. Ratio est, quia non aliter potest resarcire damnum, quod fecit. Si vero iuramentum non satis sit

ad falsam

ad falsam opinionem amouendam, tenetur adhibere testes, quibus infamati innocentiam probet. Ita Sor. Aragon. Cord. & alij citati, quia hæc sunt remedia necessaria. Probabiliter tamen hoc negant Nauar. Tolet. Rod. quia iuramentum ex se est sufficientissimum, & efficacissimum medium, cui si non creditur, obduratio, & incredulitas prouenit ex malitia non credentis.

8 QVÆST. *Demus, quod auditor nec retractationi, nec iuramento, nec testibus credit. cessante tunc restitutionis obligatio?*
RESP. Affirmat Salon, quia iam infamatori nocere debet. Dicendum tamen est non cessare; donec detractor restituat bonam opinionem, quam abstulit. Ita Aragon. Probat a simili. Quia qui rem furto ablatam alicui tradidit, ille vero qui possidet, nolit iterum dare, non inde liberatur a restituenda re, ergo non liberabitur a restituenda fama, licet ex malitia alterius restitui nequeat in eadem specie. Restitutio igitur tunc facienda est per alias res, pecuniam nimirum, vel quid aliud pretio æstimabile.

Deinde, qui iniuste infamauit, occultum crimen reuelando. Scio hoc dictum fuisse olim valde controuersum, communemque Antiquorum opinionem asserere, peccatum esse dicere se fuisse mentitum, cum reuera verum dixerit, & sic dicendo mentiatur. Ita censuit Sor. in 4. dist. 15. quæst. 4. Gab. ibid. qu. 16. Sylu. Arm. Nau. Sor. in 4. quæst. 6. art. 8. Quod ab his Auctoribus petas, quomodo ergo facienda est restitutio? Respondet D. Thom. Restituet dicendo se male dixisse, & iniuste infamasse. Nau. vero, & Sor. aiunt. Restituet laudando illum, nulla facta mentione defecti criminis iniuste. Contrarium opinati sunt Iuniores. Med. in sum. Tolet. num. 379. cap. cit. Henr. lib. 2. poenit. cap. 12. Salon. controuers. 15. Emman. in cap. 279. apud quos plures referuntur. Probant ex opposito fundamento, quia iste infamator potest utriusque ambiguitate, & ita retractare dictum absque mendacio: sed non potest restituere famam, nisi hac via erga illa utriusque obligandus. Potest igitur dicere se non dixisse verum, intelligendo veritate publica, quia crimen erat secretum, se fuisse mentitum, intelligendo in rebus alijs se dixisse, quod reuera nesciebat, intelligendo via publica, ad detegendum

gendum illud. Quod si alicui durum, difficile que videtur affirmare se fuisse mentitum, dicat etiam amplius, se hallucinatum esse in persona, posteaque contempserit non fuisse illum. Sibi ita visum fuisse, se audivisse, sed revera non audivisse, cum ad alium sensum verba tenderent. Et satis erit hac via dampnum infamiae restituere.

4 QVÆST. *Apud quos tenetur retractare, qui infamia apud paucos, per quos postea crimen divulgatum est apud plures?* R E S P. Si primi, quibus dixit erant viri, prudentes timorati, licet postea ex incuria, ipsi rem divulgant apud hos tantum. Quia subsequens dampnum per accidens fuit subsequutum, & ipsi, qui imprudenter divulgant, illud tenentur ad integrum resarcire. Si vero pauci erant rimarum, ut alunt, pleni, hac illac perfrustres, & ut tales, noti, tenetur retractationem facere apud omnes. Ratio est, quia dampnum prævisum per se fuit sequutum fuit. Ita Tolet. num. 443. Alcaffer in sum. cap. contra Merc. lib. 6. ca. 9. & Pedraca ad 8 precept. qui absolute affirmant teneri apud omnes.

5 QVÆST. *Tenetur quis restituere famam retractando in periculo vita, loquendo de infamia, & vita secundum?* R E S P. Negant Caiet. 2. 2. que. 62. art. 9. Nau. pluribus locis. Sylu. detract. qu. 4. Cord. que. 31. Tolet. lib. 5. cap. num. 400. Fundamentum illorum est, quia neminè tenetur rem inferioris ordinis restituere cum iactura rei ordinis superioris. Hoc tamen fundamentum falsum est, quia licet res hæc essentialiter sit nobilior illa, accidentaliter tamen abiectior esse potest, quo ad pretium, & estimationem. Quamvis enim parva auri quantitas essentialiter sit nobilior magna argenti copia, ne dicam stanni vel cupri, minoris tamen sit, & ducitur apud omnes. Multo exemplum à Philosophis sæpe usurpatum de cælo & formica, est enim formica essentialiter nobilior cælo, quia animal vivens: & tamen nobiliori loco cæli habemus, quam formicam. Eadem igitur ratione tam nobilior esse poterit fama vnius, ut abiectæ alterius vitæ apud homines anteferatur, plurisque fiat, Dic ergo: Tanta esse potest famæ æstimatio, & ex consequenti illius amissio, ut infamator teneatur eam restituere cum propriæ abiectæ

vitæ iactura. Si quis abiectæ conditionibus homo nobilissimam familiam hæresis, aut prodicionis insimulet. Probatum satis, ut apparet, quia perpetua infamia illustris familiæ præponderare videtur vitæ vnius, privati infamatoris. Ita Sot. 4. iust. qu. 6. ar. 3. & qu. 7. ar. 2. Salon. cons. 16. Ledesm. 2. 4. qu. 18. ar. 2. Arag. 2. 2. qu. 62. ar. 2.

6 QVÆST. Quibus modis utatur infamator in retractando ad restituendam famam publice ablatam? R E S P. Multiplices assignant Doctores. Pedraco in 8. præcep. ait, eat de domo in domum Vel dicat prædicatoribus, aut parochis, ut illius nomine, & consensu dictum retractent apud plebem. Hic secundus modus, si infamatio publica est, & nemini ferme ignota, omnino seruandus est. Ita placuit Roderic. capit. 279. Ratio est, quia restitutio aliter fieri nequit.

7 QVÆST. Ex quibus causis liberatur quis à restituenda fama per retractationem? R E S P. Ex tribus præcipue. Prima est, ob vitæ periculum, nisi adeo vita abiecta sit, & fama adeo illustris, ut fama vitæ longe excellat, sicut paulo ante dixi. Secunda est, ob inæqualitatem maximam, illustrissimæ personæ infamantis, ad infamatum. Quia (ut iam dixi) nemo tenetur rem parui ponderis resarcire cum detrimento magno rei magni momenti. Tertia est, cum probabiliter creditur minime retractationem profuturam. Ita communiter Doctores.

8 QVÆST. Non potest fama restitui in proprio genere per retractationem, estne restituenda per compensationem a tercio rei? R E S P. Negat Toletan. numer. 415. Sylu. detract. qu. 4. Ratio Toletani est, quia ut vita, sic fama non est pretio æstimabilis, igitur de ea non potest fieri compensatio. Opposita sententia est D. Tho. 2. 2. qu. 32. ar. 2. ad 2. Scot. in 4. d. 15. qu. 4. Sot. 4. iust. qu. 6. ar. 1. & deteg. secr. memb. 1. qu. 2. Couar. regu. pec. 1. p. nu. 6. Nau. ca. 18. nu. 430. Ratio eorum est sumpta ex opposito fundamento, quia ut vita, sic fama, quamuis entitatiue, & essentialiter excedat omne pretium (pellam enim pro pelle dabit homo pro anima sua) tamen quo ad hominum æstimationem ad aliquod pretium reducuntur. Quoniam vero ex cõmuni Doctõrum sententiã, quando debitum compensari neque

neque

nequit ad æqualitatem in eodem genere, compensationem est in alio, quo ad fieri poterit adæquando. Restituitur ergo est talis fama per pecuniam oblatam: honoris oblatum: munus honorificum in Republica infamato commissum, vel quid simile.

9 QVÆST. *Possuntne mutui infamatores se inuicem compensatione à restituendo liberare?* RESP. Possunt. Itaque quando infamia est æqualis, & vnus non vult restituere alter soluitur à restituendo compensatione iniuriæ. Et communis sententia. Probatur ex *cap. Tua frat. de ad. Paria crimina mutua compensatione delentur. cap. Non iniquus. 32. quest. 6.* Deinde, quia in quibuscunque dantur mutuo datis, & acceptis, si paria sint, & pleno iure pertineant ad damnificantes, vno reuente restituitur alter soluitur à restituendo. Oppositam sententiam adducit Caietan. 2. 2. *quest. 62. art. 2. Maior in 4. dist. 15. quest. 16. Nau. cap. 18. num. 47. Tolet num. 396.* Eorum ratio est quia per reciprocam infamiam non tollitur damnus illatum ad inuicem: Sed hæc ratio nulla quidem meriti dicio est. Multa esset, si dixisset, per famam retentionem non restituitur, non tollitur damnus illatum, ergo quatenus restituitur, manet damnus refarciendum. Verum tamen eadem ratio fieri posset in mutuo pecuniarum debito, nam per retentionem pecuniarum non tollitur damnus illatum. Et tamen nullus Auctor negat, in debitis realibus fieri posse compensationem, & restituendi obligationem cessare.

10 QVÆST. *Fierine poterit compensatio in pecuniarum fama, quam infamator restituere non vult?* RESP. Poterit. G. Debeo tibi centum, iniuste me infamasti, infamia centum fuit æstimata, non vis mihi famam restituere, non possum centum in compensationem retinere, cum aliter via iniuriam delere nequeo. Probatum quia tu ita restituere teneris, ergo ego eam compensationem facere nequeo, cum aliter me indemnem seruare non possum. Aragon. & Roderic. cum alijs iam citatis.

11 QVÆST. *Qua obligatio manet hæredes infamatorum?* RESP. Tenentur restituere damna realia ex infamia subsequuta. Ita Palud. in 4. *dist. 15. quest. 2.* si iam iniuste infamator ea non restituit, vt notauit Cord. *quest. 3.* *de Sal.*

Salon cont. 21. Constat ex cap. finali de sepul. cap. A nobis. 2. de sententia excommunicationis. Quoniam huiusmodi realia debita sunt onera hæreditatis, vt probat Mol. tomo 1. iust. disp. 217. Tenentur præterea restituere famæ ipsius damnus. Ita Doctores citati, & Adrian. quodlib. II. Pedraca ad 8. præceptum. Emmanuel. cap. citat. concl. 5. Ratio est, quia ista fama est pecunia æstimabilis, vt omnes tenent contra Syllu. & Toletan. ergo transit hoc onus cum pecunia, aut cum rebus pecuniæ æquipollentibus ad hæredes.

12 QVAEST. Quâ alia via excusatur quis à fama restitutione? RESP. Excusatur per iniuriæ remissionem factam ab ipso infamato.

13 QVAEST. Ex quo colligitur remissio infamiae ab ipso infamato facta? RESP. Ex verbis. Non tamen ex familiaris conuersatione. Bene enim potest quis familiariter agere cum creditore, qui ab eo pecunias abstulit, & retinet: & tamen non censetur debitas pecunias remittere.

CAPVT XV.

De restitutione circa bona Fortunæ.

Iam egimus, Deo Opt. Max. aduente, de restitutione damnorum circa bona Animæ. Item circa bona Corporis. Nunc bonis, faxit idem Deus, auspicijs, aggredimur tractationem restitutionis circa bona Fortunæ, sic enim appellantur bona externa opum, & diuitiarum.

De Vsurâ. §. I.

- 1 Quid est usura.
- 2 In quo differt mutuum ab accommodato.
- 3 Quid est lucrum.
- 4 Quod peccatum est usura.
- 5 Quotuplex est usura.

E

§ Quo

- 6 *Que requirantur ad usuram explicitam.*
- 7 *Quot modis potest usura palliari.*
- 8 *De usura in contractu societatis.*
- 9 *De usura in venditione.*
- 10 *De usura in solutione pecuniarum.*
- 11 *Quas ob causas potest in mutuo lucrum exigi.*
- 12 *Qua conditiones faciunt lucrum cessans.*
- 13 *An possit lucrum cessans recipere, qui pecuniam negotiationi expositas rogatus mutuas dat, imo rogatus, sed charitate motus.*
- 14 *An mutuatarius accipere debeat omnem lucrum.*
- 15 *De usura in mutuo dato tempore, quo minus, et accepto quo plus valet.*
- 16 *Ad quarum rerum restitutionem teneatur usurarius.*
- 17 *E quibus bonis usurarii facienda est restitutio.*
- 18 *Qui obligantur restituere usuras.*
- 19 *Quo pacto se debet gerere confessarius cum usurario publico.*
- 20 *Qua poena lata sunt usurario publico mortuo usuris.*
- 21 *Quo pacto se gerere debet confessarius cum usurario occulto.*
- 22 *An liceat sumere sub usuris.*
- 23 *An liceat petere sub usuris.*
- 24 *An mercator ad alendam vitam possit accipere sub usuris.*

QUÆSTIO. *Quid est usura?* RESP. Est lucrum in mutuo, ratione solius mutui, ultra sortem consequentem, Dixi ex mutuo, quia ex commodato non est usura.

1 QVÆST. In quo differit mutuum ab accommodato?
RESP. In hoc, quod in mutuo transfertur domi-
nium rei mutuo datæ: in accommodato vero mi-
nime.

2 QVÆST. Quid est lucrum? RESP. Est acquisitio
commodi pecunia æstimabilis, quod alias meum non
erat. Quare si ratione mutui consequutus sum debi-
tum meum, alias non consequendum, usuram non
committo. Dixi, lucrum pretio æstimabile, quia
mutuum dare ad benevolentiam comparandam, vel ad
gratitudinem mouendam, non est usura; quia nec
amicitia, nec gratitudo sunt pretio æstimabilia. Dixi,
ratione solius mutui, quia si datur ratione damni emer-
gentis, aut lucri cessantis, vel ratione gratitudinis, non
est usura.

4 QVÆST. Quod peccatum est usura? RESP. Mortale.
Constat ex cap. Quia cap. Super eo de usuris. Et oppositum
asserere est hæreticum.

3 QVÆST. Quotuplex est usura? RESP. Duplex. Vna
explicita, altera implicita, seu, ut aiunt, palliata. Men-
talem omitto, quam quis committit, cum mutuum dat,
eo solo animo, ut lucrum, ultra sortem recipiat, licet
tantummodo secum id cogitet, exterius vero mutuum
det.

6 QVÆST. Quæ requiruntur ad usuram explicitam?
RESP. Duo. In primis mutuum. Enim vero si non mu-
tues pecuniam, sed loces ad ostentationem, vel ad alium
vsum, & inde recipias lucrum, non committis usuram.
Deinde requiritur pactum, recipiendi extra sortem rem
pretio æstimabilem propter mutuum. Quæ autem res
sit pretio æstimabilis, boni viri arbitrio perpendendum
est, sunt enim pene infiniti euctus. Vnum aduerto, quod
si propter mutuum accipias pignus fructiferum, te obli-
gari ad fructus deducendos in sortem, deductis expen-
sis, etiam perperis pretio industiæ. Dna vero excipiun-
tur casus. Vnus reperitur ea. Conquisitis de usur. Cum quis
dedit alicui fundum in seucum, & hoc postea accipit mutuū
ab illo, & ipsum fundum dat ei, in pignus; tunc dominus
fundi potest fructus accipere, & postea totum mutuum
recupe-

recuperare. Ita notat Sor. lib. 6. de iust. quest. 1. art. 5. *Ad casus est capit. salubriter de usur.* Cum locer datge ro in pignus dotis soluendæ rem frugiferam: Tu enim gener potest fructus recipere, & postea gram accipere dotem. Quia iuxta Canonum mentijs indiget ad onus matrimonij in alenda familia nendum. Idem pari ratione dicendum de vxore, tuo marito, non dum accepta dote. Ita Sotus p^{ro}at.

7 QVÆST. Quot modis potest usura palliari? R. Duobus. In primis ratione pacti de lucro, vltra sorte non expressis verbis, aut scripto publico, sed nuda, consuetudine, vel verbis secretis. Deinde ratione mutui sub alio nomine traditi, venditionis. Fingo V. G. me dare viginti aureos pro bobus, quos mutuius non habet, & postea fingo me locare emptos bobus pro quinque aureis. Nam re vera est mutuum viginti reorum pro quinque.

8 QVÆST. Quando committitur usura in societatis tractu? RESP. Cum nomine societatis mutuum palliatur. Ita enim datur capitale, vt non subeat periculum: non autem est Societas, cum non est æquale periculum subeundum.

9 QVÆST. Quando committitur usura venditione? RESP. Quando venditur res vltra summum pretium ratione expectatæ solutionis. Vel emitur minoris, ratione presentis pecuniæ. Certum enim est triplex esse pretium, supremum, medium & infimum. Certum est posse res vendi summo pretio ratione expectatæ solutionis, & emi infimo pretio ratione presentis pecuniæ. Usura tamen est supra summum pretium plus accipere ratione expectatæ solutionis, & minoris infimo pretio ratione presentis solutionis.

10 QVÆST. Quando committitur usura ratione solutionis? RESP. Cum quis ratione anticipatæ solutionis reddat, quam deberet dare post certum tempus. Ita C. *verb. usur cap. 3.* Verum Tolet. lib. 5. cap. 31. Oppositum sentit cum Nau. cap. 17. num. 131 Si absque fraude debitor remittit, ratione anticipati temporis. Quia presentis pecuniæ plus valet, quam absens, & ideo æque valeat

giata aurei presentes, quam centum absentes.

11 QVAEST. Quas ob causas potest in mutuo lucrum exigere? In primis cum illud deductum fuit in pœnam, nisi tali tempore mutuum reddatur, ut mutuo centum, reddendum tali die, quod si non reddideris, reddes decem supra centum. Ad hanc tamen pœnam tuto in conscientia capiendam, requiritur bona intentio recuperandi suum metu pœnæ. Quare usura est imponere hanc pœnam ei, quem scio non habiturum centum ad reddendum eod. die, & ideo mutuum do. Requiritur etiam culpa ex parte debitoris non soluentis. Si enim non fuit in culpa solvendi, nec etiam debet pœnam, quia sunt correlatiua culpa, & pœna. Denique si debitor partem soluit, non potest exigi tota pœna, sed pars, parti æqualiter respondens. Potest etiam lucrum capi ratione damni emergentis, aut lucri cessantis, deducendo in pactum refartionem damnorum. V. G. habeo centum aureos soluendos die D. Michaelis, quos si non soluerim, pœnam sum soluturus trium aureorum, petis à me mutuos centum aureos, possum dare cum pacto de damno emergente ex defectu mutuatae pecuniæ, non soluta. Præterea, habeo centum aureos ad emendum linum in nundinis Octobris, in cuius emptione lucraturus sum decem, si non emero, perditurus sum hoc lucrum, possum deducere illud in pactum mutuando; eadem tam certitudine, vel incertitudine lucri, vel damni cessantis, vel emergentis. Recte tamen admonet Tolet. lib. 5. capit. 32. licite posse mutuante[m] damna emergentia, vel lucra cessantia capere, licet non deduxerit in pactum, cum vi, aut dolo, fraude, aut metu cogitur mutuare, mutuatariumq; teneri ad id refarciendum, quemadmodum ille, qui alio manifesto damno euenturo, aut lucro cessaturo, pecuniam mutuam accipit.

12 QVAEST. Quæ conditiones faciunt verum lucrum cessans? RES P. Tres, Prima est, ut pecunia mutuo data, vere esset negotiationi exposita. Secunda, ut qui mutuatur, non habeat aliam pecuniam extra negotiationem, quam possit mutuare. Tertia, ut lucrum sit probabile.

13 QVAEST. Potest sine lucrum cessans accipere, qui non coactus, sed tantum rogatus pecunias negotiationi expositas à

negotiatione subtrahit, & mutuas dat. R E S P. Negat Sor.
cum alijs, quos citat lib. 6. iust. q. uel. 1. art. 8. Affirmat
men Conrad. quest. 50. Sylu. verb. usur. Tolet. lib. 5. cap.
Iuxta quam sententiam lucrari potest, quod erat lucrato-
rus in negotiatione. Idemque dicendum putat Toletus
de eo, qui licet non rogetur à paupere, tamen charitati-
motus illum vult iuuare, mutuum dando cum fœne
cessantis luci.

14 QVÆST. Estne accipiendum à mutuuario omne
erum quod comparandum foret? R E S P. Ex eo deducenda
sunt si expensæ quæ fieri deberent in eo acquirendo, &
super laboris, & industriæ ponendæ faciendæ æstimantur.
Periculi etiam compensandi ratio. Reliquum vero mu-
datori reddendum. Optima hac in re methodus erit
deducere in pactum luci cessantis tantum, quanto quæ
eam pecuniam, & lucrum ex eadem circa negotiatio-
nem, cui erat exposita, assicureret. Optime tamen
uertit Tolet. loco citato eum, qui cogitur mutuare, potest
se accipere lucrum integrum circa propriam, & perso-
nalem industriam. Nam ille paratus erat eam impende-
re, sed ab alio impeditur, sicut operarius, qui cogitur
alio oriri, non tenetur deducere laborem à mercede,
sed integram exigere potest: secus, cum non cogitur
sed, aut rogitur, aut ex charitate mouetur ad mutuandum.

15 QVÆST. Quando committitur usura in re mutuo
ta tempore, quo minus, & accepta, quo plus valet? R E S P.
Quando, qui mutuauit, sciebat probabiliter rem postea
plus valituram, & spe luci in pactum deduxit, ut tunc
redderetur in eadem specie, mensura, & qualitate, vel
pretio illius temporis. Vel quando mutuarium impe-
diuit, ne res mutuatas, nisi eo tempore redderet, usuram
committit. Si vero id ignorabat, nec tali intentione mu-
tuum dedit, sed casu eo tempore plus res valuit, potest
exigere, eandem rem in specie, iuxta pactum, idem fru-
mentum, oleum, vinum, aut pro eo pretium, quo tunc
valet. Ita docent communiter Doctores cum Sor. 6. iust.
qua. 1. art. 2. & Sylu. usur. 1. cap. 6. Ratio est, quia ut muta-
tarius nõ tenetur reddere illas res in pretio maiori, quo
valebant, cum eas accepit, sed easdem in specie vel pre-
tium earum, quo valent, cum eas reddit: ita mutuatio
licita

licitè postulavit à mutuario vel res mutuatas in specie, vel earum pretium pro tempore redditionis acceptum.

Non est tamen eadem ratio de pecunia, & frumento, vino, oleo, ac similibus rebus, quæ usu consumuntur. Nam si Rex mutaret pretium pecuniæ: & eo tempore, quo monetæ plus valebant, acciperem centum aureos, non tenor reddere postea, nisi centum aureos, quamvis minor sit copia monetæ. Ratio est, quia in pecunia pretium non distinguitur in alijs rebus. Ac proinde qui mutuavit pecuniam, non mutuavit aurum, & argentum, sed pretium: qui vero mutuavit vinum aut oleum, mutuavit vinum, & oleum, non vero eorum pretium. Quoniam vero (ut infra dicam, cum me rogaueris de vitura cambij) moneta iuxta metalli substantiam etiam considerari potest, & tunc vendi, locari, & mutuari: si in hac acceptione mutuetur, tenetur mutuatarius, non quo ad pretij, sed quo ad substantiæ æstimationem respondere mutuantis, ut notum est, quoniam non pretium pecuniæ, sed pecuniæ substantiam mutuavit.

16 QVÆST. Ad quarum restitutionem rerum tenetur usurarius? RESP. Ad omne acceptum ultra sortem. Insuper ad iacturam lucri cessantis, erga eum qui ut usuram solueret, negotiationem non exercuit. Tertio ad damna emergentia, erga eum, qui coactus solvere usuras, res suas maiori pretio dissipavit, quam valerent, vel quid simile damnum ex solutione usurarum pertulit. Quarto fructus, quos collegit de re ex se frugifera, qua usuræ solutæ sūt, ut ex domo, agro, vineo, oliuero, & similibus.

17 QVÆST. Ex quibus bonis usurarij faciendæ est restitutio? RESP. Dico primo Si res per usuras accepta adhuc extat, ipsamet est restituenda, apud quæcumq; sit. Dico secundo. Si res ab usurario habita, & empta pecunijs usurarijs vendatur, vel donetur, ipse vero usurarius alia habeat propria bona tempore donationis, aut venditionis, ex quibus solvere posset usuras, ipsa res vendita, vel donata, tuto potest emi, accipi, & retineri, ac iterum vendi, & dissipari. Et quamvis usurarius, vel ex inopia, vel ex malitia usuras nõ soluerit, talis restitui minime tenetur. Ratio est, quia illa venditio, vel donatio ex bonis usurarij iuste

possessis facta censetur. Et hoc maxime aduertendum ad dotem filiarum vsurarij accipiendam & retinendam. Dico *tertio*. Si vsurarius non habebat alia bona propria ex quibus soluat vsuras, sed omnia, quæ habet per viam acquisita sunt, quæcunque dederit, vel vendiderit aliena sunt, & domino restituenda. Casum excipias, cum in dando, vel vendendo non minuit, imo auxit facultatem soluendi vsuras, vt cum vendit ad lucrum, vel redit pretium obsequiorum famulis, qui rem domi curant & augent. Non assequor tamen veritatem opinionis Toleti. *lib. 5. cap. 35.* & Nau. quem citat, affirmantis posse vxorem, & filios vsurarij moderate viuere ex rebus per vsuras comparatis, licet vsurarum solutionem mutent, moderato victu, & vestitu. Crediderim (pace doctorum tantorum) falsam esse opinionem, vt tur enim non minus tales obligari ad vitam alio modo alendam, aut in paupertate degendam, ac filios, vxores, & que furum.

18 *QVÆST.* *Qui obligantur restituere vsuras?* *RESP.* In primis tenentur ad vsurarum restitutionem non solum qui vsuras acceperunt, sed multi, qui non acceperunt. *In primis*, princeps, & iudices, qui vsuras vsurarijs addicant. *Deinde*, aduocati, & procuratores, qui scienter defendunt vsurarios. *Tertio*, Notarij, qui scribunt scienter fictos contractus vsurarios, ex quibus acquiritur repetendas vsuras, quod non acquireretur, si facerent veros contractus vsurarios, nam eo ipso nulli essent. *Quarto*, testes, qui scienter similibus contractis fictis adhibuerunt. Omnes hi in solidum obligantur, si vsurarius non restituat. *Quinto*, serui vsurariorum, qui nomine vsurarij, dant, & exigunt vsuras. *Sexto*, qui dant consilium efficax alicui, vt fiat vsurarius.

19 *QVÆST.* *Quomodo se debet habere confessarius cum vsurario publico?* *RESP.* Vsurarius publicus non est a peccatis absolendus, nec communione, alijve sacramentis reficiendus: quo ad restituat, & resipiscat. *cap. Quamquam de vsuris, lib. 6.* quod si non potest totum, reddat partem, & de reliquo det sufficientem cautionem per pignora, vel fideiussores. Quod si nec hoc modo potest restituere, iuret se restitutum, cum primum poterit.

20 QVÆST. *Qua pœna lata est contra usurarium publicum mortuum non solutus usurus?* RES P. Carentia sepulturæ in loco sacro: & qui eum sepelit, eo ipso est excommunicatus, cap. *Quaquam de usur. lib. 6. vbi renouatur excommunicatio lata in Clem. 1. de sepul. reseruata Episcopo.* Hæc autem pœnæ intelligendæ sunt de usurario mortuo in culpa retinendi vsuras. Quia cum potuit soluere in vita, saltem ad mortis articulum vicinus; eas testamento reliquit: qui quidem in lethali decedit, vt reliqui, qui omittunt debita soluenda post obitum.

21 QVÆST. *Quomodo se gerere debet cum usurario occulto confessarius?* RES P. Vt se habet cum alio debitore secreto, qui quidem absolendus est, si proponat se restitutum, detque signa standi promissis: Si vero talis sit in articulo mortis, melius esset exigere solutionem ante absolutionem. Si tamen solutionem relinquit testamento, & hæredes sunt veræ fidei, tuto potest absolui.

22 QVÆST. *Licetne sumere ad vsuras?* RES P. Sumere ad vsuras, vt verba sonant, est intrinsece malum, & ideo in nullo euentu licet. Veruntamen, vt est in vsu sumere ad vsuras, hoc est mutuum petere ab eo, qui non vult mutuarè, nisi sub vsuris, aliquando licet. Quia ego mutuum peto, ex malitia vero mutuantis vsuræ exiguntur. Licet igitur in primis cum quis est in extrema; aut saltem in graui necessitate, & usurarius est expositus ad vsuras. Nam mutuarius mutuum tantummodo petit, & solum intendit incurrere propriæ indigentia. Quod nullum est peccatum, vt docet D. Thom. 2. 2. *quasi. 68. art. 4.* & cum eo omnes. Deinde, cum quis est in extrema necessitate, & usurarius non vult ei succurrere nisi sub vsuris. Est enim consulere minus malum, ad euitandum maius. Quod licet ex communi doctrina ad 1. 2. D. Thom. Minus enim malum est dare sub vsuris, quam pauperi extreme indigenti eleemosynam denegare.

23 QVÆST. *Si usurarius sit expositus ad mutuum, non dandum, nisi sub vsuris, licetne absolute mutuum petere sub vsuris?* RES P. Absit verbo inuidia, liceat, nec requiruntur plura verba, quam petere mutuum eo modo quo ille paratus est tradere: nostrates vocant, *Darao, ganho.* Interueniente tamen rationabili causa vt supra dixi.

24. **QVÆST.** Est gravis dubitatio, an mercator ratione solius lucri ex pecunia, negotiationi exponenda, possit ab usurario exposito pecunias ad usuram accipere? **RES P.** Si mercator alia via, & ratione vitam alere nequeat, nisi negotiando, nec pecunias negotiationi exponendas aliunde habeat, licite poterit ab usurario pecunias accipere. Ita Dñi Thom in oppositum asserentem, interpretatur Tolet. lib. 5. capit. 37. Intelligendus etiam Sot. lib. 7. inst. quæstion. 1. artic. 7. 1. licet liberius loqui videatur.

De Usura in contractu societatis. §. 2.

- 1 Quatuor sunt species contractus societatis.
- 2 Quæ conditiones requiruntur ad primam speciem.
- 3 Quæ conditiones requiruntur ad secundam speciem.
- 4 De contractu assicuracionis.
- 5 Quæ conditiones requiruntur ad tertiam speciem.

1 **QVÆSTIO.** Quot sunt species huius contractus? **RES P.** Tres. *Prima*, cum uterque contrahens, & pecuniam, & industriam apponit. *Secunda*, cum vnus pecuniam, & alius industriam. *Tertia*, cum vnus animalia tradit, alius eorum alendorum curam suscipit.

2 **QVÆST.** Quæ conditiones requiruntur ad primam speciem? **RES P.** Tres. *Prima*, vt negotiatio sit licita. *Secunda*, vt singuli exponantur, & periculo, & lucro. *Tertia*, vt lucrum proportionaliter diuidatur, ponderata pecunia, industria, & labore, quæ quisque adhibuit.

3 **QVÆST.** Quæ conditiones requiruntur ad iustitiam secundæ speciei? **RES P.** Dux, *Prima*, vt quisque sit expositus ad perdendum capitale, quod apponit. *Secunda*, vt proportionetur lucrum perdendi capitale.

4 **QVÆST.** Estne aliquod remedium ad capitale semper saluum, & incolume seruandum? **RES P.** Est contractus assicuracionis. Qui cum fieri possit, cum tertio, potest etiam fieri cum eodem socio, vt iam tenet communis opinio, quam docuit Caiet. opusc. 16. quæ. 11. Nauar. cap. 17. numer. 25. & Tolet. lib. 5. cap. 41. contra Sot. 6. inst. quæst. 7. art. ult.

5 **QVÆST.** Quæ conditiones requiruntur ad iustitiam tertie speciei? **RES P.** Vt animalia pereant ipsi domino.

De censuum vfura. §. 3.

- 1 Quid est census.
- 2 In quo differt census à locatione, & emphyteusi.
- 3 Quotuplex est censu.
- 4 Quæ conditiones requiruntur ad iustitiam huius contractus.
- 5 An ad censum requiratur certa res, supra quam ponatur.
- 6 De censu redimibili.
- 7 Vtrum valide sint in hoc contractu asscuratio- nes, & apotecationes persona, ac bonorum om- nium.
- 8 Quod sit iustum pretium census.
- 9 An licitum sit penam apponi in hoc contractu.
- 10 Quæ conditiones apponuntur in hoc contractu.

1 **Q**UESTIO. Quid est census? R E S P. Est ius exigendi pensionem de re utili alterius, id est, ex fructibus quos res aliqua, apud alterum facit.

2 **Q**UEST. In quo differt census à locatione, & emphyteusi? R E S P. Differt in hoc, quod in locatione & emphyteusi dominium remanet penes eum, qui dat rem locationi, & emphyteusi, soluique vsus est locantis, ad tempus quidem in locatione, perpetuus vero in emphyteusi. In censu vero dominium remanet penes eum, qui rem suam censui subijcit, & ex vsu quo utitur soluit pensionem. Itaque in emphyteusi, & locatione, non habet domini- um ille, qui soluit pensionem, in censibus vero maxime. Et ideo in emphyteusi cum non soluitur pensio, res pen- sioni obnoxia redit ad dominum, cui soluitur pensio. L. 2. de iure. emphyt. Non vero in censu, sed tantum præci- piuntur restitui omnes pensiones. cap. Constitutus. de reli. domibus.

3 **Q**UEST. Quotuplex est census? R E S P. Diuiditur in primis in resignatiuum, & consignatiuum. Resignatiuus est, cum quis rei suæ dominium alteri transfert, retenta sibi

sibi

sibi aliqua fructus pensione. *Consignatiuus* est, cum quærento dominio rei suæ partem aliquam fructus in quem transfert. Præterea, quidam sunt perpetui, quidam temporales. Ex perpetuis, quidam redimibiles, quidam irredimibiles. Redimibiles sunt illi, à quibus ille, qui soluit, se potest liberare, si reddat pretium, quo emptus census. Irredimibiles, à quibus nulla datur libertas. Verum tamen hi post decretum Pij Quinti omnino sublati sunt. Rursus temporales quidam ad certum tempus, quidam ad incertum. Rursus alij fructuarij, quorum pensio soluitur fructibus, alij pecuniarij, quorum pensio soluitur pecunia.

4 *QVÆST.* *Quæ requiruntur ad iustitiam huius contractus?* *RESP.* Requiritur *in primis*, ut res supra quam imputatur census, vere sit apud venditorem: alioqui esset census contractus, & usurarius, ut decernit Pius Quintus. *Secundo* requiritur, ut res illa, vere reddat illos fructus, quos ius emitur, ijque non sint alijs censibus iam additi, ut decernit idem Pius Pontifex. *Tertio* requiritur, si res illa pereat, vel fructus eius absque culpa venditoris, emptor non possit percipere fructus. Ratio est, quia iste contractus, est quædam emptio, & venditio, res vero emptæ, & venditæ, perit in iacturam ementis. *Quarto* requiritur, ne venditor obliget emptorem ad recipiendum: tunc enim est mutuum virtuale, & usura palliatæ percepto fructuum lucro, salvo capitali. Ita omnes Doctores. Vnam conditionem adnotarunt Sor. 6. *inst. quæst. 5. art. 2.* & Tolet. *lib. 5. cap. 49.* circa censum redimibilem ad certum tempus, ut scilicet pensio non excedat capitale, sicut illo tempore, ut emas decem aureis, non recipias pensionem undecim aureorum. Veruntamen hæc conditio parum necessaria videtur, quia qui redimere potest, non obligatur redimere, verum libertati solæ relinquitur, & ideo non capit undecim pro decem, sicut tunc tempore, ex natura rei, ut loquatur Logici, quia aliter unde potest non capere.

5 *QVÆST.* *Requiritur ne, ut census ponatur super certam & determinatam rem?* *RESP.* Si loquamur ex natura contractus, minime, modo tamen ex decreto Pij Quinti, requiritur.

8 QVÆST. *Requiriturne ad censum redimibilem, ut redimatur per partes?* RESP. Non requiritur. Fas est tamen ita nullum redimibilem facere, & ita decreuerunt Martinus in suis Extrauagantibus.

7 QVÆST. *Licetne emere censum super rem certam, & fructus. & cum venditore contrahere de asssecuratione eiusdem rei, & fructuum, apotecando ad id personam & omnia sua bona?* RESP. Omilla natura contractus secundum se, modo ex decreto Pij Quinti damnantur istæ apotecationes, ac decernitur ut si res aut fructus rei, censui subiectæ peccat, venditor non teneatur pensionem soluere.

8 QVÆST. *Ex quibus capitibus colligi potest pretium iustum census?* RESP. In primis ex Lege Principis, si de hoc lata sit. Deinde ex consuetudine communi apud diuites, & inopes sic vendendi census. Si autem lex & consuetudo deficiat, attendenda est similitudo loci ad locum, quo ad legem consuetudinemque seruata, & standum consuetudini, legique similis vrbs, aut loci, aut regionis.

9 QVÆST. *Licetne pœnam apponere in hoc contractu?* RESP. Licet quidem. Et ita seruatur in *L. Tauri* 68. ut talis pœna exigatur, duæ requiruntur conditiones. Prima, ut venditor culpa sua non soluerit pensionem, non enim pœna apponitur, ubi non fuit culpa. Secunda, ut pœna sit proportionata culpæ.

10 QVÆST. *Quæ conditiones alie apponi solent in hoc contractu?* RESP. In censu semper redimibili solet apponi, ne per tres proximos annos redimatur. Deinde nisi redimatur intra tres primos annos, maneat irredimibilis. Prima conditio licita est. Secunda, illicita post decretum Pij Quinti, qui inualidat census irredimibiles.

De Vsurâ cambij. §. 4.

- 1 Quid est cambium.
- 2 Quot sunt species cambij.
- 3 De cambio per minutum.
- 4 De cambio sicco.
- 5 De cambio per litteras.

1 QVÆST.

QUÆSTIO. *Quid est cambium?* R E S P. Est permutatio negotiatoria numismatis, pro numismate.

2 **Q**UÆST. *Quot sunt species cambij?* R E S P. Quatuor. *Prima*, per minutam, cum quis dat pecunias maiores, pro minoribus cum lucro. *Secunda* sicci cambij, cum campfor dat alteri pecunias in hoc loco reddendas post aliquod tempus cum fœnore, prout valuerint in aliquo loco distant, tempore solutionis. *Tertia* species appellatur cambium per literas, & fit cum quis dat pecunias campfori, vt eas accipiat in aliquo loco ab agente campforis. *Quarta* species appellatur cambium reuocabile, cum è contra campfor dat alicui pecunias hic, vt eas suo socio alibi, & ob hanc permutationem accipiat pecuniam.

3 **Q**UÆST. *Circa singulas cambij species aliqua terrena res, atque in primis de cambio per minutum. Licetne aliquando ex pecunia recipere lucrum?* R E S P. Si pecunia, vt quoddam metallum est, consideretur, potest locari, vendi, commutari, ac pati alios contractus, vt res omnes aliam aurum, quamuis Regis stemmate fiat pecunia, non mittit, quod sit aurum, & vt tale, potest lucrari aliud, si locetur, vendatur, commutetur pro alia minus pretiosa materia, pro minus pulchra, & antiqua, pro alia minus ab hominibus concupita. Si tamen pecunia conficiatur, vt insignita Regis imagine, non licet legaliter eius valorem augere, potest tamen maior commutari pro minutiore cum lucro, secundum omnes Doctores.

4 **Q**UÆST. *Circa cambium siccum die, quot modis fit, & qua vjura committitur in eis?* R E S P. Fieri solet quatuor modis: *Primum*, cum campfor dat pecunias ea conditione, vt soluantur iuxta valorem, quo valuerint alibi certo loco, vt dat Romæ recipiendas iuxta valorem earum in talibus nundinis Venetiarum. Et in hoc cambio, si vterque campfor, inquam, & acceptor pecuniarum se exponat periculo minoris, vel maioris pretij, nulla committitur vsura, cum æqualis sit valoris incertitudo. Vt tamen fieri solet hoc cambium, vsura palliata est, quia campfor scilicet eas pecunias plus valituras in nundinis, ad quas eas dat. Fit *Secundo* cambium siccum, cum campfor dat hic pecunias

pecunias accipiendas à suo socio in alio loco distante, nomine tenus, quia re vera hic eas accepturus est, & forsitan alibi non habet correspondentem. Hic contractus usurarius est. Vnum aiunt Caiet. *opuso. de camb. cap. 1. & Nau. cap. final. de usur. num. 25.* non esse contractum usurarium, cum re vera campfor est paratus illas pecunias accipere alibi, sed qui petit, vult eas reddere hic. Ratio eorum est, quia cessat lucrum. Arbitror tamen distinctione opus esse: si enim alij sint, quibus possit illas pecunias ita dare & accipere, & lucrum reportare, bene est, quia datur verum lucrum cessans; si vero non sint, usurarium est illud lucrum, quia est verum lucrum palliatum. *Tertia* species cambij fidei est composita ex cambio, & recambio. V. G. dat campfor centum Petro soluendum Venetijs, vbi nec Petrus habet unde soluat, nec forsitan campfor socium, qui accipiat. Rursus tempore statuto ad soluendum, fingit Petrus (quod re vera erat) se non habere, unde soluat Venetijs, habere tamen Romæ, & iterum recambit ad Romam, quasi accipiat iterum pecunias Venetij Romæ soluendas. Contractus usurarius est duplici usura, vt claret, quia contractus fictus, & mutuum virtuale.

5 QVÆST. *Circa cambium per literas dic, quomodo fit, & qua requiruntur ad illius iustitiam?* R E S P. Suppono ex triplici causa posse pecuniæ valorem augeri. Vel scilicet ratione legis. Vel ratione pretiosioris, & purioris materiz, qua constat, aut ponderis; propter quod alibi plus valet quam hic. Vel ratione copiz, aut inopiz pecuniarum. Et in hac tertia radice solum est usura, cum à mercatoribus fit monopolium, hoc est collectio pecuniarum apud certos mercatores sibi ipsi constituentes, vt nõ nisi tali pretio cambiant. Vel cum campfores simulant pecuniarum inopiam. Ratio est, quia tunc interuenit fraus, & dolus. Fit autē *Prima* species cambij per literas, cum datur hic maior copia pecuniæ in ratione metalli, & alibi recipitur minor in copia monetarum, sed æqualis in pretio, quia ibi plus pecunia valet. Hoc cambium est iustū. *Secunda* species est è contra, cum Petrus dat campfori centum aureos, vbi minus valent, recipiendos alibi, vt magis, soluto pretio. Qua in re nulla cernitur iniustitia.

De

De rebus inuentis. §. 5.

- 1 Quot sunt genera rerum inuentarum.
- 2 Cuius sunt res quæ nunquam dominum habuerunt.
- 3 De thesauris inuentis.
- 4 De bonis habitis pro derelictis.
- 5 Cuius sunt bona habitata pro derelictis.
- 6 De bonis in mare proiectis.
- 7 De bonis inter peripsemam, seu inter sordes domus inuentis.
- 8 De animalibus inuentis.
- 9 De rebus inuentis pro via, seu loco publico amissis.
- 10 Quid circa res inuentas pro via, & loco publico amissis possit lex humana statuere circa eorum distributionem in pauperes.
- 11 A quo facienda est distributio supradictorum bonorum in pauperes.
- 12 Quid circa hanc distributionem possint statuere Constitutiones synodales Episcoporum.
- 13 In quos pauperes facienda est talis distributio.
- 14 Quantum peccat, qui talia inuenta bona non distribuit pauperibus.
- 15 Quæ obligatio pauperes manet in quos facta est dicta bonorum distributio.
- 16 Facta distributione si dominus compareat, est ei reddenda distributa pecunia.

QUÆSTIO. Quot sunt rerum inuentarum genera. **R**ESP. Quatuor. Primum earum, quæ nunquam dominum habuerunt. Secundum earum, quæ temporis longinquitate dominum habere desierunt. Tertium earum, quæ contemnite eas domino, pro derelictis habentur. Quartum earum, quarum dominus cum vera existat, ignoratur. Ita D. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 2.

2 QVAEST. Res, qua nunquam dominium habuerunt, eius sunt. RESP. Stando in solo iure communi, & naturali, sunt primi capientis. Ita constat ex §. Item lapilli. Inst. de rer. diuis. Ita colligunt Doctores cum D. Thom. proxime cit. & Sot. in 4. dist. 45. quæst. 3. art. 5. Nau. cap. 17. num. 117. Secundum vero ius peculiare regnorum aliter dicendum. Nam in hoc regno Lusitaniæ, quinta pars metallorum, quæ ex inuis venis detrahuntur, Reg de cernitur, omnibus expensis libera par. 1. Extrauag. tit. 6 L. 5. in qua Extrauagant. limitatur Lex lib. 2. Ord. tit. 15 Hæc autem lex obligat ante iudicis sententiam, quia præceptiua est, non pœnalis, vt dicimus in propria materia.

3 QVAEST. Quid censes de thesauris? RESP. Præmittam thesauri definitionem. Est quædam depositio pecuniæ; cuius prætemporis longitudine iam dominus non extat. Ita definitur L. unica. ff. de acquirend. rer. dom. L. 1. Cod. de thesaur. lib. 10. Pro pecunia intelligo etiam vasa aurea, & argentea, statuas, & quæcunque mobilia pretiosa. Sunt igitur iure naturali thesauri primi inuentoris. Verum ex consuetudine Regi acquiruntur. Ita Palud. in 4. dist. 15. quæst. 3. D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 15 §. 2. Cou. regul. pec. Quæ consuetudo seruetur ad vnguem, licet leges huius Regni de solis metallorum venis expresse loquantur, approbantes hanc consuetudinem lib. 5. Ordin. tit. 96 & lib. 2. tit. 15. L. 15. & Extrauag. p. 5. tit. 6. concedentes facultatem inquirendi venas metallorum præterquam in transmontana regione. Imo præmia inuentori proponentes addita tantum quinta parte Regi. In alieno fundo, nemo thesauros inquirere potest domino inuito, L. Nemo. Cod. de thesaur. lib. 10. Et inuentus thesaurus est totus domini agrorum. Si vero casu Thesaurus inueniatur, dimidia pars est inuentoris, dimidia vero domini agrorum. §. The. Inst. de rerum diuis. tradit Gomez. L. 45. Tauri. num. 51. Cou. regul. peccat. ad finem. Alienus vero fundus appellatur, & est ille cuius solum vtile dominium inuentor habebat ex contractu aliquo emphyteusis, vel locationis, vel depositi, non tamen si illud possidet in pignus dotis. Eadem medietas debetur Ecclesiæ, si in loco sacro. Debetur & communitati, seu Reipublicæ, si in loco

Communitatis, ad eam facultate, inquinatur, & inuenitur. Si vero in proprio fundo thesaurus reperiatur, tunc erit solius inuentoris. Vnde colliges leges consuetudinem interpretantes de additione thesaurorum rebus, loqui de thesauris, qui in locis nemini subiectis perierunt.

4 QVAEST. *Qua bona habentur pro derelictis?* RES. In primis, quæ quis nihili faciens à se reijcit, ita ut amplius in suarum rerum numero reponi nolit. Ita dicitur §. penult. *Instit. de rerum diuis.* Deinde, quæ perierunt, nec tamen quæruntur à domino, sciente se futurum inuenturum, si velit.

5 QVAEST. *Bona pro derelictis habita, cuius sunt?* RES. Iure gentium, & civili sunt primi capientis. Ita §. *prim.* *Instit. de rerum diuis.* L. 1. & alijs. ff. *pro derelictis.* Doctores communiter, quos affert Gab. in 3. *disput. quest. 3.*

6 QVAEST. *Bona, qua nauigantes necessitate coacti ad se reprojciunt, suntne habenda pro derelictis?* RES. Non. Ita statuitur sapientissime iure Cæsareo, quod tenentur *Couar. reg. pec. §. p. 3. & num. 5. Nau. cap. 14. numer. 117.* Statuitur iure canonico, & excommunicantur ista capientes, & retinentes, cap. *Excommunicamus. De raptoribus in 6. & in Cœnæ Bulla.* Quæ veritas intelligenda, est circa illa bona, quæ nunquam domini erant quæ sunt. Ratio est, quia coacti illa amittunt, non derelinquunt. Atque etiam circa illa bona, quæ peritura erant, si caperentur, cum capta sunt absque probabili vitæ periculo, ita omnes cum Sylo. *verb. Naufragium num. 2. Art. capit. 17. num. 98.* Dixi (absque probabili vitæ periculo) quia multi sunt, qui affirmant huiusmodi res esse illorum, qui eas saluas reddidit cum mortis discrimine, esse dominum irrationabiliter inuitum, si inuitus eas habere sinat. Verum multa faciunt contra hanc sententiam. In primis textus *L. Pomponius. ff. de acquirend. rerum domin.* ius hæc sunt verba. *Si naufragio quid amissum sit, nemo propter timor nostrum esse desineret.* Præterea, tantum esse vitæ periculum à fera prædam eripere, vel à sicarij manibus rebus furto ablatam, quantum est naufragantium bona à feris liberare: sed nemo dixit captum à fera, vel à

cuperatum

cuperatum à sicario fure esse capientis & recuperantis; imo oppositum decernitur in *l. Pomponiuscitat.* & ex Rubrica, & Gloss. eiusdem legis aperte colligitur; ergo & c.

7. **QVÆST.** *Quid censes de rebus inuentis in sordibus & domo eiectis, & ad communia sterquilinia missis?* **RESP.** Res parui ponderis, & momenti, vt feræ veteres, clauī, clauēs, & id. genus alia, habenda sunt pro derelictis, & primi capientis. Res vero maioris æstimationis, vt aureæ argenteæve moneræ, annuli, & similia; minime. Idem dicendum est de ijs, quæ alluione fluminum adducuntur de loco, ad locum. Ita aperte docet D. Ant. 2. *p. tit. 1. cap. 15. §. 2. Gab. in 4. dist. 15. quest. 8. ad finem.* Angel. *verb. inuentum* Iason *L. si quis nec.* Bal. in rubrica *de rer. diuis.* Nau. *ca. 17. num. 296.* Sed his inuentis copiose agitur *Institut. de rer. diuis. §. Præterea,* quod pro alluione; Ideo ibi videat qui optauerit.

8. **QVÆST.** *Quid decernis circa animalia inuenta ignotæ domini?* **RESP.** Quod decernitur in legibus cuiusque regni. In hoc vero nostro Lusitano lex est, *libr. 3. Ordin. tit. 76.* quam ab inuento, corrupto vocabulo, nostrates, maternæ lingua vocant (*Do vento*) quæ decernit, vt qui animalia perditâ inuenerit, dominum quærat, quem si intra quinque dies non repererit, regio publicano denunciet. Decernit præterea, vt publicanus diligentem faciat inquisitionem domini; quo non inuento intra quatuor menses, ita iudicē approbante, & iudicante, sub præconis voce illi adiudicentur, tam firmo dominio, vt licet dominus postea compareat, nihil illi debeatur. Dico igitur istam legem esse seruandam, obligarique in concieptia, tam inuentorem ad denunciandum publicano, quam publicanum, ad adhibendam inquisitionem: & vtrumque teneri ad restitutionem, si id, quod sibi præcipitur, præ auaritia non recte peragat. Inuentor quidem teneretur restituere publicano: publicanus autem domino.

9. **QVÆST.** *Quid censes de re casu pro vijs, aut alijs locis publicis inuenta?* **RESP.** Sane anceps hæreo, & vt aiunt, in biuio sum consilij præ sententiarū multitudine: duas breuissimè referam. *Prima* asserit huiusmodi res inuentas, facta dili-

genti inquisitione domini, eoq; non inuento, esse ipsi inuentoris, inuentoremque eas tuto in conscientia retinere posse. Ita Sarment. Nau. Instruct. quos refert, & requiritur Rod. verb. rest. §. 3. in eam propender Sot §. iust. q. 3. art. 3. ad 2. qua de re latissime Henric de Indulgent. ca. 34. num. 1. Secunda sententia asserit huiusmodi bona distribuenda esse pauperibus, si facta diligenti inquisitione verus dominus non inueniatur. Ita Cou. in regul. p. 3. §. 1. numer. 2. & 3. Nau. cap. 17. num. 7. Mitto alias sententias, ne ratio sim. Dico primo. Non est decretum in iure Cæsareo, aut Pontificio, vt huiusmodi bona distribuatur pauperibus. Nullum enim inuenitur tale ius. Nam ca. Cum tu de usuris: loquitur de restitutione incertorum bonorum illicite, & iniuste acquiritorum, veluti per furas. cap. vero, Sicut dignum de homicid. loquitur de iure naturali, seclusa dispositione iuris positiui, huiusmodi incerta, & inuenta bona pauperibus, aut alijs pijs operibus eroganda sunt. Probatur efficaciter, quoniam bona quæ dominum habent, eidem sunt meliori modo restituenda: sed hæc bona dominum habent, & in illius utilitatem pauperibus erogari possunt; ergo, &c. Minor, quæ rei vertitur cardo, ostenditur. Quia nequaquam quadrat rationi, vt ex eo tantum quod dominus ignoretur, rei suæ dominium perdat. Dico tertio. Me cum duobus positis discrepantibus admodum sententijs, partim consentire, partim pugnare. Nam cum prima sententia assumpto fundamento, nimirum non esse decretum in iure, vt in pauperes fiat horum bonorum distributio. Cum secunda pugno in eo, quod affirmat ita esse decretum.

10 QVÆST. Potuiffe iure humano decerni, vt huiusmodi inuenta pauperibus distribuantur? RESP. Potuisse arbitror, tam iure Pontificio, quam Cæsareo. De iure Pontificio nemo negat, & ratio probat. Qui stando in iure naturali, illa incerta bona sunt pauperum, vt ostendi in secundo dicto; & constat ex cap. Vero sicut dignum, de homicid. Ita enim textus (non debuerat aliena pauperibus erogari, cum ipsa potuisset eis, quorum fuerint; restituere) ergo si domini veri non fuissent, erogari potuissent; ducto argumento à contrario sensu. Summus vero Pontifex esse patet

pater pauperum, poterit igitur proprijs decretis illorum ius stabilire. De iure Cæsareo dubitat Cou. *reg. pec. 3. p. §. 1. num. 2. & 3.* Cassianus *dub. 4. §. 1.* sufficienter hæsitationem suadet hoc argumentum. Lex civilis duobus tantum modis potest transferre rerum dominium, nimirum, aut in pœnam, aut in præscriptionem: sed hæc bona incerta non possunt transferri in pœnam, quia pœna supponit culpam, qui vero amisit, sine culpa amisit. Non præscriptione, quia præscriptio requirit bonam fidem: qui vero res alienas inuenit, probe scit esse alienas, ergo &c. His non obstantibus probo dictum. Quia ista bona sæcularia spectant ad bonum alicuius Reipublicæ: sed princeps ob cõmune bonum potest à quouis ciue aliquid auferre, vt patet in tributis, quæ legibus decernuntur, ergo &c. Huius causæ non meminit Couarr. & ideo suæ hæsit opinioni.

11 QVÆST. *A quo facienda est distributio horum inuentorum bonorum?* RES P. Multorum fuit opinio faciendam esse per solum episcopum. Ita Host *cap. cum tu de usur. cap. cum sit. de iud. & in sum. de pœnit. cap. finali.* Ioannes And. *cap. 51. Epist. de pœnit. & remission. in sexto, & regul. pec. de reg. iuris.* Panorm. *cap. cum sit. De iud. Gloss. Clement. 1. de privileg. verbo (aliorum.)* Probant suam sententiam ex textu duorum capitulorum, ex textu nimirum capituli, *Cum sit. de iudic. & ex textu capituli, Quamquam. de usur. in sexto.* Verum tamen hi textus loquuntur de pecunijs iniuste ablati per Iudæos, & vsurarios, & ad eas distribuendas requiritur Episcopi auctoritas, nec possunt eas eidem Iudæi, & vsurarij raptores per se ipsos distribuere. Dicendum igitur talem distributionem posse ab ipso inuentore, vel ab alia quavis priuata persona fieri. Ita Sot. *in 4. lib. 15. quæst. 2.* Ricard. *ibi. art. 5. quæst. 4.* Sylu. *rest. 3. qu. 5.* Nauar. *cap. 17. num. 92.* Med. *quæst. 3. de rest. cap. 10.* Archid. *cap. de testib. Angel. rest. 2. §. 2.* Rosella *eod. verb. §. 1.* Gab. *in 4. dist. 15. quæst. 2. cum pluribus, quos referunt.* Addit vero Sylu. Nau. Angel. Rosella. Gab. non posse Episcopum prohibere debitori, ne ipse per se distribuatur, eamque solo Episcopo reservare, Probat, quia nullus datur textus qui Episcopo huiusmodi potestatem concedat.

12 **QVÆST.** *Maiorem dubitationis ansam præbent Episcoporum constitutiones huiusmodi distributionem sibi reservantes. Quomodo igitur intelligenda est huiusmodi reservatio?* **RESP.** Quo ad absolutionem peccati mortalis, quod commissum fuit in acceptione, vel rei inveniæ retentione. Quod si pœnitens confiteatur ante distributionem, non est absolvendus, nisi prius optima fiat distributio. Si vero confiteatur post distributionem, absolvatur. Quia ratio reservationis erat, ut optima fieret distributio, quæ si iam facta est, nulla relinquitur reservatio.

13 **QVÆST.** *In quos pauperes facienda est distributio?* **RESP.** Pauperum nomine etiam veniunt Xenodochia, monasteria, pia opera. Pauperes vero non intelliguntur pauperiores, aut meliores, sed ij, qui considerata status conditione, graui inopia laborant. Atque in pauperum numero etiam intelligitur ipse inventor si pauper est, notavit Caiet. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 3. & cum eo omnes communiter.

14 **QVÆST.** *Peccatne contra iustitiam, qui pauperibus licitis, huiusmodi inventa bona in non pauperes distribuit?* **RESP.** Peccat, & tenetur restituere, ut etiam ille, qui ementita paupertate ista bona accipit.

15 **QVÆST.** *Qua obligatio pauperes manet, quibus hæc distributio facta fuit?* **RESP.** Iuxta Nau. cap. 17. num. 93. manet onus orandi pro domino rei inventæ. Verum id ex consilio, & æquo, non autem ex præcepto, quia nullus extat.

16 **QVÆST.** *Per hanc distributionem itane dominium comparatur, ut licet postea verus compareat dominus, nisi illi beatur, tam ex parte distribuentis, quam ex parte accipientis?* **RESP.** Maxime, cum bona fide illam consumpserunt. Communiter Doctores.

De restitutione eorum, quæ in ludo
acquiruntur. §. 6.

1 *Quid sit ludus.*

2 *An acquiratur dominium supra pecuniam in ludo vetito lucrata.*

- 3 An dato, quod non acquiratur dominium pecunia in ludo vetito lucrata, possit ipsa pecunia retineri à lucrante.
- 4 An ludens ludo vetito possit denegare pecuniam lucranti.
- 5 An possit illam pecuniam retinere, donec lucranti adiudicetur in iudicio.
- 6 Qui restituere tenetur, quæ in ludo lucratus est.
- 7 De lucrantibus, qui sua alienare non possunt.
- 8 An possit quis plus lucrari, quàm habeat ad perdendū.
- 9 De compensatione in ludo.
- 10 Quæ fraus obligat in ludo ad restituendum.

QUÆSTIO. Quid est ludus? R E S P. Est conventionalis contractus, quo inter se ludentes conveniunt, ut cui forte, alea, vel tessera contigerit, teneatur alteri propositam pecuniam reddere.

QUÆST. Quæ in ludis prohibitis acquiruntur, transeuntne in verum dominium lucrantis? R E S P. Scio rem esse valde cōtrouersam, sed affirmans sententia communior, & certior: eam tenet D. Thom. 2. 2. qu. 32. art. 7. ad 2. Maior in 4. d. 15. quæst. 13. Gab. ibidem. quæst. 13. Castr. 2. de leg. pœn. ca. 2. Med. de rest. qu. 22. Sot. 4. iust. qu. 5. art. 2. & alij, quos refert Couar. regul. pec. 2. p. §. 4. Datur tamen actio repetundarum, in iudicio, ut notarunt Adrian. in 4. d. 15. qu. 11. vbi Ricard. quæst. 8. ar. 8. Paludan. qua. 3. ar. 5. Angel. verb. ludus. Ledel. 24. qu. 8. art. 8. ad finem, & alij.

QUÆST. Qui in ludis prohibitis ludit præsentem pecuniam, potestne illam retinere donec iudicis sententia damnetur lucrans repetundarum? R E S P. Minime. Ita Sot. 4. iust. qu. 5. art. 2. ad finem. Castro ad Med. locis cit. Ratio est, quia illius pecuniæ dominium vere translatum est in lucrantem, & ideo iam est aliena.

QUÆST. Qui in ludis prohibitis ludit creditam pecuniam, potestne illam denegare lucranti? R E S P. Affirmatiue respondet Cou. & Adrian. citat. Opposita tamen sententia communior est, & vera, nisi hæc ludendi consuetudo vigeat in aliqua regione, qua ibi standum sit, quoniam

iure naturæ tenemur stare promissis, & neminem ledere.

5 QVÆST. Qui in ludis prohibitis ludit credita pecunia, testne illam retinere, donec repetita in iudicio perdati adimatur? RESP. Potest. Nisi pollicitus sit se non repetiturum: vel vsque ad certum tempus soluturum. Finis enim tempore, tenetur stare promissis, & pecuniam restituere Ita Sot. Castr. & Med. *locus citatis*. Ratio est, quod promissio spontanea, alteri facta, de re licita, obligat conscientia.

6 QVÆST. Qui restituere tenetur, quod ludo lucratus est? RESP. Omnis ille, qui lucratus est, quod alius alienare non poterat. Talis est filius familias, seruus, monachus furiosus, vxor circa bona, quorum non habet dominium, aut superiorum consensum. Deinde. Omnis ille, qui dolo, & fraude decipiendo, aut vi cogendo ad ludendum, lucrum à collusore comparauit. Qua de re videatur qui, quia perdunt, lucrantes cogunt ad amplius incumbendum aleis, nisi pactum intercesserit expressum, & tacitum de non relinquendo ludo comparato lucro, & pro amittentis arbitrio. Nec mihi videretur audiendum Cardinalis Toletus *lib. 5. cap. 27.* qui solum obligat cogentes, & lucrantes restituere eam tantum partem quam supra quod perdidierant, lucrati sunt, quia tota summa, iam sub lucrantis erat dominio, & tota per vim fuit extorta. Pro fraude vero habenda est versutia, quod quis insignis aleator alium inuitat ad ludendum quod scit ludi esse ignarum.

7 QVÆST. Quid? Si isti, qui alienare non possunt, lucrati sunt, tenenturne lucrata restituere? RESP. Tenentur. Quod ut validus sit contractus, debet esse æqua ex vtraque parte conditio. Ita Castren. 2. *de L. pœn. capit. 2. corol. 3.* *Co. reg. p. par. 2. §. 4. num. 4.* Sot. 4. *iust. qu. 3. art. 2.*

3 QVÆST. Potestne quis vno iactu, seu, ut nostrates dicunt (huamano) plus lucrari, quam eodem possit perdere? RESP. Minime, nisi alius sciat inopiam ludentis, & tamen vel animi leuandi gratia, aut auaritiæ, colludere. Tunc enim quasi libera est donatio. Ita Sot. immerito reprehensus Nau. *supra cit.*

9 QVÆST. Quæ compensatio fieri potest à ludentibus?

alienare impotentibus: In eodem ludo qui, quod non potest alienare, perdidit, poterit tantum colludere, quousque perditum recuperet. Et eodem modo, quando inuicem, qui alienare non possunt, lucrati sunt. Ita intelligendi sunt Angel. *verb. lud.* §. 8. Sylu. §. & num. 17. Nauar. *cap.* 17. num. 16. Ratio est, quia nemo perdidit, quod alius lucrari non potuit, (loquendo ex natura rei) voluit donare, neque perditæ pecuniæ à se dominium abdicare.

IO QVAEST. *Omnia ne fraus obliget lucrantem ad restitutionem?* RESP. Minime, sed ea fraus, quæ contra iustitiam est. Et ideo simulare optimam alearum sortem, vel dissimulare pessimam alearum sortem, atque istiusmodi simulatione, & dissimulatione fallere collusorem, non obligat ad restitutionem. Crediderim minime etiam obligari ad restitutionem collusores, qui scientes ludum fallacijs, & versutijs tractandum, illi incumbunt, quas quidem fraudes, postea detegunt, & vterque doler à se omnes non fuisse factas. Qualis mos est apud celebriores aleatores.

De Regijs Tributis, & vectigalibus. §. 6.

- 1 Quot sunt genera tributorum.
- 2 Describuntur genera tributorum.
- 3 De materia tributorum.
- 4 An debeatur tributum de re ad proprium usum emptæ.
- 5 Quæ tributa teneatur Princeps restituere.
- 6 De causis ad imponenda tributa.
- 7 An cessante causa, cesset tributum.
- 8 Quod causa tributi debeat esse evidens.
- 9 Quod dubium circa iustitiam causa ad tributa, debet obliget ab ijs soluendis.
- 10 An tributa exigantur à certis tantum personis.
- 11 De publicanis tributorum.
- 12 An in dubio causa teneantur subditi soluere tributum.

- 13 De clericis, ac religiosis tributa soluentibus.
 14 De cisis ad Lusitaniam.
 15 De praestantijs.
 16 Quae tributa tenentur clerici solvere.
 17 Circa quas merces fruuntur clerici hoc privilegium.
 18 Vtrum tributa iusta obligent in conscientia.
 19 An iustum sit tributum cisarum.
 20 Quomodo excusentur mercatores à cisis soluenda.
 21 An mercatores rogati à publicano teneantur aperire veritatem.
 22 An liceat uti dolo, vel fraude ad publicanum fugiendum.

1 QVÆSTIO. Quot sunt genera tributorum? RES.
 Quinque, census, vectigal, portorium, pedagium, gabella.

2 QVÆST. Vnumquodque eorum mihi describe? RES.
 Censur, qui à censendo deriuatur, eo quod debeant singulorum opes censer, ut pro earum quantitate tributa imponantur: vulgo nostrates appellant (*finiar*) ut habetur *L. Forma ff. de cens.* est tributum quod, vnusquisque pro se soluit in signum subiectionis. Patet *L. Aetatem ff. de cens.* Erat olim hic census vsitatus, constat *2. Reg. 27. & Luc. 2.* modo tamen rarius imponitur. *Vectigal* est tributum, quod soluitur de rebus, quae ad aliquem locum exportantur, aut ibi venduntur. Ita Syluest. *eod. verb.* *Portorium* est tributum, quod soluitur de mercibus per mare traiectis in certa quadam domo, quam nostrates vocant, *alfandega.* *Pedagium* (si proprie accipiatur) est illud, quod datur à transeuntibus in certo aliquo loco à Principe constituto, utpotè in ponte, cymba, portu, & similibus. Ita *cap. Super quibusdam de verb. signif.* *Gabella* nomen est generale, non minus late patens, quàm tributum. Vtrumque enim omnia iura regia comprehendunt.

3 QVÆST. Quae est propria materia tributorum? RES.
 Est res, quae solius negotiationis gratia inuehuntur, & exportantur, *L. omnium. L. vnivers. Cod. de vectigal.*

4 QVÆST.

4 QVAEST. *Debentur tributata pro rebus quæ ad proprium usum effertur?* R E S P. Minime. Ita Caiet. & Sylu. in sum. & Doctores communiter. Nisi aliter obtinuerit rationalis consuetudo, ut notauit Nauar. cap. 13. num. 21. & D. Anton. 3. par. iii. 22. §. 1. vel magni intererit ad utilitatem Reipublicæ: quia aliter eius necessitatibus, subueniri nequit.

5 QVAEST. *Quæ tributa tenetur Princeps tanquam iniuste exacta, restituere?* R E S P. Quæ sine causa imposuit, & sine causa exegit. Ita decernitur. cap. Quia plerique de immunit. eccles.

6 QVAEST. *Quæ causa requiritur ad imponenda & exigenda tributa?* R E S P. Necessitas pecuniarum ad sustentanda onera publica, & decentiam regij status conseruandam. Ita post D. Thom. in opusc. 21. ad Ducissam Barbantia, docent alij.

7 QVAEST. *Cessante causa, cessatne obligatio tributi?* R E S P. Cessat, Ita Caiet. verb. vectigal. & Med. de restit. quest. 14.

8 QVAEST. *Hæc necessitas, & causa debetne esse euidens?* R E S P. Ad exigenda vectigalia vetera satis est causa dubia. Ita D. Ant. 3. p. titul. 12. §. 1. ca. 4. Sylu. gabel. 3. qu. 3. Probatum euidenter, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Noua vero tributa non nisi causa manifesta imponi, & exigi possunt, ac prouide non sufficit causa dubia. Ita ijdem Doctores, & patet, in cap. Prouenit. de censib.

9 QVAEST. *Quæ dubitatio requiritur circa cause iustitiam, ad annullandam tributorum obligationem?* R E S P. Eam, quæ habent Iurisperiti, probi que viri, ac timorati.

10 QVAEST. *Possuntne exigere tributa à certis quibusdam personis, & non ab alijs?* R E S P. Minime. Nam ad publicas functiones, & ad publicas utilitates omnes tenentur, qui expressa lege non inueniuntur immunes. L. omne territ. de cens. L. prima & secunda Cod. de immunit. nemini concedenda. Leg. omne Codic. sine consensu.

11 QVAEST. *Quæ tributa cum dubio causa Rex imponit possuntne publicani exigere?* R E S P. Possunt: nam in dubijs subditi obediendo excusantur, cap. qui culpabiliter. 23. quest. 1.

12 QVAEST.

12 QVÆST. Tenentur subditi soluere tributa, cum de causa imposita? RES P. Maxime, quia in dubijs tenentur subditi parere superiorum iussui.

13 QVÆST. Clerici, religiosi, aut moniales suntne exempti tributis? RES P. Ab aliquibus, cap. *quamquam de cens.* Sed non ab omnibus. Sunt exempti à pedagijs, & quidagijs. Et excommunicantur illa pedagia, & quidagia à clericis petentes. cap. *quamquam de cens. cit.* Nomine vero pedagij, portorium etiam intelligitur, vt notauit Cietan. verb. *excommunicatio, cap. 39.* & Nauar. cap. num. 128.

14 QVÆST. Quid arbitraris de solutione cisarum? RES P. Idem quod de pedagijs, & portorijs, ac proinde illa soluere non tenentur.

15 QVÆST. Quid censet de praestantijs, nostrates Lusitanos vocant, finitas, seu emprestimos? RES P. Caiet. arbitratum esse à clericis exigi, non exigentes cap. *quamquam de cens. in 6.* excommunicari. Ita verb. *excommunicatio.* Illius tamen capituli excommunicationem non curo. Puto tamen latam esse eam excommunicationem in Concilio Domini Bulla. Quidquid Nau. cap. 27. numer. 113. oppositum videatur opinari.

16 QVÆST. Quae tributa tenentur clerici soluere? RES P. Quae imponuntur pro re, quae in communem clericorum cum laicis utilitatem redundant, vt potè pro reparatione pontium, fontium, viarum, & similium, sine quibus nequeunt ecclesiasticis personis ad vitam necessaria suppeditari. Ita Doctores communiter, cap. *aduersus de immunit. Eccles.* Vno igitur verbo dico, respondendo ad propositam questionem, non teneri clericos soluere personalia tributa, teneri tamen soluere tributa realia. Ita enim vocant huiusmodi vectigalia communia in communem utilitatem necessaria.

17 QVÆST. Fruunturne hoc privilegio clerici circa omnia, quae euehunt & inuehunt? RES P. Minime. Illud enim admittunt circa merces, quas emunt ad iterum vendendas, vel commutandas, cum eas inuehunt, aut euehunt ad negotiationem, & lucrum cap. *quamquam de censib. in 1. c. 10.* Enim vero de fructibus patrimonij, aut Ecclesiae, cum seruiunt, cum aliquid vendunt, tributa non debent. Secus

tamea

tamen dicendum est de publicanis eosdem redditus patrimonij, scilicet, aut Ecclesiæ à persona ecclesiastica conducentibus. Enim vero ex patrimonij, aut Ecclesiæ redditibus conducta, & percepta bona, iam bona publicanorum conducentium sunt: illi vero tenentur ad tributa soluenda.

18 *QVAEST. Obligatne tributum iuste impositum in conscientia de rigore iustitia?* *RESP.* Obligat. Constat ex D. Paul. ad Romanos 13. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.* Matth. 22. *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Ad quæ loca omnes sancti Patres cum D. Hieronymo, ita decernunt. Et Doctores ad cap. *Innouamus de cens.* & cap. *super quibusdam de verb. signific.* Quare, qui in conscientia soluenda tributa esse negauerit, ut hæreticus puniri potest. Probatum, quia ut ait D. Paul. 1. Corinth. 9. *Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Vel quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat: quis militat suis stipendijs unquam? Sed Rex est pastor: est agricola: est dux; ergo tenentur subditi illum proprijs stipendijs alere.* Plura legito apud Instruct. cap. 36. *quest. 2. dict. 3.* Hinc colligo nulla ratione audiendum esse Nauarrum cap. 23. num. 60. qui absolutè affirmat leges vectigalium non obligare in conscientia. Quoniam opinio est contra omnium Doctorum sententiam: contra auctoritatem scripturæ, & sanctorum Patrum sensum, & interpretationem. Denique contra rationem, si quidem tributa iure naturali debentur. Quamuis determinatio quantitatis de iure humano fit. Neque negari potest, quod sicut Principes tenentur in conscientia, & ex officio adhibere curam Reipubl. rectè gubernandæ, ita subditos teneri Principibus necessarios sumptus suppeditare. Possumus tamen Nauar. sententiam ab hæresi excusare, & errore, ex eo quod non doceat absolutè tributa non deberi, sed non deberi ante condemnationem, cum à iustitiæ ministris exiguntur. Etenim post condemnationem ipse ait peccatum esse tributa negare. Deinde cap. 17. num. 200. ait ex eo leges tributorum non obligare ad culpam, quia Principes tantum intendunt obligare ad pœnam post condemnationem. Verum tamen hic Nauarri circa huiusmodi leges intellectus est falsus, & oppositus ab ipsis
Regibus

Regibus

Regibus sæpè numero declaratus.

19 *QVÆST.* Circa tributa pro mercibus vendendis affertandis aut importandis posita, qua nostrates eas vocant, quæro in primis, tenetur quis querere publicanum ad illa solvenda? *R E S P.* Qui per publicas vias transit, vel in publico loco vendit, tributa non debet, nisi publicano petante ac proinde pura conscientia potest tacere. Ita Palat. in notat. ad Caser. verb. vectig. Ledel. sup. Medin. 1. 2. quaest. artic. 4. Angles. de restitut. vectigal. diff. 2. Instruct. cap. 2. penult. Sor. & alij communiter. Probat, Quia ita receptus est usus harum legum, & nunquam aliter. Aliæ vero leges cõtrarium decernentes, nunquam approbatae sunt aut receptæ tam in regnis Lusitaniæ, quam Hispaniæ. Nec sane videntur posse habere legis vim in conscientia obligantis. Quia potius essent in destructionem, quam in ædificationem, vtpote innumerabilium peccatorum occasionem præbentes, sicuti experimento manifestum est.

10 *QVÆST.* Licetne mercos mobiles clam vendere, & occultare venditionem, aut eas clam exportare ad evitandam cisa solutionem? *R E S P.* Licet. Et proinde Lusitania, si diu, siue noctu, quis occulte vendat, aut transportet, etiam summo mane, & per vias ab arbitrariis remotas, eo animo, vt publicanos lateat, & ita à nemine inuētus occidat, tributa non debet in conscientia. Probat, quia ita recepta est in hoc regno consuetudo, & aliter optime esset peccatis orbem implere. Et constat ex ratione. Quia tributa tantum debentur, quantum sufficiunt ad regis Regisque decentiam: sed hoc tributum cum hac occultatione satis est, & cæt. Minor probatur, quoniam si in occultatione ex omnibus mobilibus rebus venditis decima pars redderetur in conscientia, ærarium non caperet pecuniam. Atque de his tributis ita absolute loquitur, & asserunt Victoria, cuius verba refert instruct. cap. 13. & Tab. verb. pedagium. §. 8. Et in hac occultatione venduntur publicani, cum de tributis soluendis pro mercibus conveniunt cum mercatoribus in multo minor quantitate, quam deberetur, si in conscientia, etiam pro rebus occultatis, solueretur. Et quanquam Castellæ & Lusitaniæ leges oppositum decernant, velintq; venditorum res

tes in conscientia ad hæc tributa obligare, nunquam tamen à populo fuerunt approbata, nec recepta, & ideo non obligant. Sed latius de vi, & legum abrogatione, Deo propitio, in propria materia ante Ecclesiæ præceptorum tractationem merogabis.

21 *QVAEST. Cum publicanus interrogat mercatores de mercibus venditis, tenentur ne aperire veritatem?* R E S P. Si iuridica fiat interrogatio (quæ talis erit, si mora est ex manifestis, aut saltem probabilibus indicijs de venditione, asportatione ve mercium) tenentur veritatem pro palare, quam si negent, in conscientia tenentur restituere, licet non confessi absoluantur à iudice, vel extra iudicium interrogati à publicano non confessi, permittantur abire. Si vero non iuridica fiat interrogatio, (quæ talis erit, si fiat à publicano nullis manifestis, aut saltem probabilibus indicijs de venditione, asportatione ve mora) potest mercator amphibologice negare, imo, & iurare se nil vendidisse, ut itavel à publicano extra iudicium rogatus ire viam suam sinatur, vel in iudicio à iudice absoluat. Probarur hæc veritas ex consuetudine optima legum interprete, quæ ita videtur huiusmodi leges interpretata. Et ita vsu tantummodo recepit, & obtinuit praxis.

21 *Licetne vii dolo, aut fraude ad eifam non soluendam?* R E S P. Minime imo, qui his vitur, tenetur in conscientia restituere. Dolo autem vitur, qui simulat se merces donare, cum reuera vendat, inuentusque à publicano dicit se donare, non vendere. Item fraus committitur, cū clerici, aut aliæ personæ à tributis liberæ, emunt suo nomine ad laicos, aut alias personas minime exemptas. Et ideo debeat in conscientia tributa soluere.

De obligatione restituendi
promissa. §. 7.

- 1 *Quid est promittere.*
- 2 *An obliget in conscientia simplex promissio.*
- 3 *Quæ conditiones requirantur ex parte promissarij ad obligationem promissionis.*
- 4 *Vtrum qui promisit mente sola, vel in absentia promissarij, teneatur illi manifestare promissionem.*

§ An

- 5 An leuis acceptatio liberet promittentem.
- 6 Vnde colligitur leuis acceptatio.
- 7 An colligatur leuis acceptatio ex taciturnitate promissarij.
- 8 Quod temporis intervallum inter acceptationem promissionem annullat promissionem.
- 9 An retractatio promissionis ante acceptationem eam annullat.
- 10 An liceat retractare promissionem ante acceptationem.
- 11 De promissione facta absenti.
- 12 Quæ promissio non obliget sub mortali.
- 13 Vnde colligitur voluntas promittentis obligantem sub mortali.
- 14 Quæ promissio obliget sub mortali.
- 15 De vi promissionis in foro ecclesiastico.
- 16 De vi promissionis in foro seculari.

QUÆSTIO. Quid est promittere secundum Doctores vulgic; communem usurpationem? RES P. Est aliquid de re bona fidem firmiter dare. De re, dixi, bona quia de re mala non tenet. Vnde promissio prodigalium obliget intra limites liberalitatis, non vero ad exhaustum. Non dixi, de re meliori. Quia in hoc differt promissio à voto, quod votum est de meliori, promissio vero de bono. Firmiter, dixi, quia vt sit valida promissio requiritur deliberatus consensus. Quare inualida est, quæ per vim, metum, aut dolum extorquetur, vt notat Caiet. 2.2. quæst. 113. dub. 4. & alij. Metus autem satis est levis iuxta Sylu. rest. 2. §. 7. dummodo fuerit causa, sine qua vt aduertit Auctor Instructoriij 2. p. cap. 30. coll. 218. inuoluntaria etiam erit inualida promissio extorta per nimias preces. Secus si per blanditias. Ita Sot. 4. inst. quæst. 7. ar. 1. N. prelude. 6. Ledesm. 2. 4. quæst. 18. ar. 5. Nisi tales essent blanditiæ, quæ hominem dementarent, aut per preces impetunas cogent. Et ita videntur loqui Caiet. 2.2. quæst. 113. & Med. de rest. quæst. 20. Hinc etiam egregie dixit Sylu.

rest. 2. dist. 9. restituendum esse, quidquid ad solam importunitatem petentis, aut blandientis fugiendam donatum est.

2 QVÆST. *Obligatne simplex promissio facta, absque intentione se obligandi?* RESP. Minime. Ita Caietan 2. 2. qua. 88. art. 1. Sor. 7. inst. quest. 2. artic. 2. Cord. quest. 156. licet utatur verbo promittendi. Ratio est. Quia promissio est quædam particularis lex, quam quisque sibi imponit ergo non potest obligare ultra promittentis intentionem.

3 QVÆST. *Qua conditio requiritur ex parte promissarij, ut promissio obliget ad restitutionem?* RESP. Acceptatio. Et ideo optime dixit Mol. lib. 4. de primogenit. acceptationem esse de essentia promissionis. Eleganter satis hanc rem exposuit Salomon. Proverb 6. Illaqueationis metaphora. Si sponderis, illaqueatus es verbis tuis. Nam in laqueo oportet, ut pedem injicias, & linea retineat, aliter non illaqueaberis, ita in promissione oportet, ut promittas, & alius acceptet promissionem. Hinc colliges promissionem ut obliget necessario, debere esse aliquo externo signo declarata. Quia cum necesse sit, ut acceptetur, non potest acceptari, nisi appareat promissio; non potest autem apparere, nisi aliquo externo signo manifestetur, fit ut externa esse debeat ad obligandum. In quo differt a voto, quod cum sit promissio Deo facta: Deus autem introspicat cor, corde tantum propositam, & factam acceptat. Ita D. Thom. 2. 2. quest. 88. art. 1. & in 3. sentent. distin. 38. quest. 1. art. 1. quasi uncula 1. Abulens. super cap. 5. Levit. quest. 4. & super 3. Num. quest. 44. Quam doctrinam, ut communem supponunt Bonaventura in 4. dist. 25. qua. 4. & alij.

4 QVÆST. *Teneturne promissor interior manifestare promissario internam, aut externam occultam promissionem, & querere ab eo, an acceptet?* RESP. Affirmat Ledelm. 2. 2. qua. 18. art. 1. dub. 3. Negandum tamen constat ex L. Abienti. ff. de donationibus & ex communi sententia. Quia promissio non fuit facta de manifestanda promissione, sed de danda re promissa: hæc vero non debetur, nisi acceptetur. Ex hac doctrina manifeste inferitur conclusio certa in materia de voto, scilicet eum, qui Deo vouit, aut iu-

Medull. Casuum

N

tamento

ramento promisit interna promissione se daturum esse
rum ad nuptum Bertæ orphanæ, teneri votum iuratum
coram Deo implere: nullam tamen inde Bertæ emanare
debiti vim ex parte promissionis, sed posse committi
in aliud pium opus, sicut & alia pia vota. Quod tamen
non posset, si à Bertæ acceptaretur.

5 QVAEST Si promissarius leuiter acceptet, quanquam
missor intenderit se grauius obligare, manetne liber? RE
Manet. Quia vinculum debebat ex vtraque parte
retineri.

6 QVAEST. Vnde colligetur quis acceptare? RESP. Si
xerit Facies, si tibi placuerit, aut quid simile. Indubitan
ter sero si à promittente vnum, aliud petat. Vnde si pro
mittas solum Sempronium, respondeat: da mihi post
Pamphilum. Ab vtroque enim dando liberaris. Ita
decernitur L. i. ff. de verb. oblig.

7 QVAEST. Si promissarius taceat: RESP. Consecutus
videtur & ita obligare promittentem. Quæ taciturnitas
saltem in promissionibus literalibus, & vtilibus satis con
sensum declarat. Ita Barthol. L. i. Cod. de pact. & alij, qui
refert Couar. ad Rubric. de rest. numer. 3. Imo, & in oc
rosis contractibus, quando ex indicijs satis consecutus
per taciturnitatem manifestari indicatur; vt fit in con
tractu sponsaliorum, & matrimonij, sicuti decernitur
capit. unico desponsat. impub. lib. 6. Quæ quidem indica
nisi constarent ex ipsa præcisa taciturnitate, dubia ma
neret acceptatio. Quia iuxta proloquium satis tractatum
qui tacet, nec fateri, nec vtrique negare videtur. Et in hoc
sensu vera est opposita sententia Ant. Gom. 2. resol. cap.
numer.

8 QVAEST Quod intervallum inter promissionem, &
ceptionem annullat promissionis obligationem? RESP. Nihil
lum illud, quod tollit consensum promittentis; &
proinde in conscientia obligat promissio, quæ perfec
tat vsque ad acceptationem, licet post aliquod intervallum
detur.

In foro externo iuxta leges Cæsareas. L. Contin. ff. de
verb. obligat. Gloss. ibidem quodlibet intervallum de
ligat. Verum iuxta leges Lusitanas lib. 4. Ordin. tit. 8.
Castellanas lib. 3. Ordin. tit. 8. hæc celebritas non requiritur.

fitur, sed vt in foro animæ, ita in foro iudicij promissio quouis modo acceptata obligat. Potestue promissor solvere fidem datam retractando promissionem, ante promissarij acceptationem? **R E S P.** Potest. Hanc veritatem omnes supponunt, cum aiunt solam promissionem acceptam inducere restituendi obligationem.

9 **QVÆST.** Peccabitne promissor retractando promissionem ante acceptationem circa rem, que postulat impensam considerationem? **R E S P.** Nunquam quidem contra iustitiam. Aliquando vero peccabit contra constantiam, & honestatem. Contra quam ex suo genere, nunquam lethalis culpa contrahitur.

10 **QVÆST.** Quæ acceptatio sufficit circa promissionem factam absentem? **R E S P.** Ea, quam promissarius dat, factus certior per nuntium, aut Epistolam missam ab ipso promittente. Non vero ea, quam dat factus certior de promissione ab aliquo, qui eam audiuit, nisi promissor eo animo promiserit, vt quilibet posset denunciare promissario. Ita Instruct. 2. p. cap. 27. col. 195. cum plurimis, quos citat, & sic iudicandum in vtroque foro poli, & iudicij. Qui animus si non constiterit, iudicanda est promissio nulla ex defectu promittentis intentionis.

11 **QVÆST.** Quæ promissio facta, & accepta non obligat sub mortali? **R E S P.** In primis officiosa, quæ fit ad amicorum animos conciliandos, & honestam educationem liberalium, ingenuorumque hominum ostendendam: vt cum dicitur, promitto me facturum; quidquid in me fuerit. Dono tibi non me, sed mea: & similia. Ita cap. Cum venissent. de constant. Deinde, promissio, quæ fit de re parui ponderis: nam in quavis lege excusat paruitas materię. Nec contra iudicium docuit Sor. 7. inst. q. 2. ar. 1. ad 1. vt illi tribuit Palat. super Caietan. verb. perfidia. Tertio: ea promissio, qua promissor non intendit se proflus ex debito iustitię obligare; sed ex solo debito honestatis. Quia hoc honestatis debitum non obligat sub mortali. Ita Caiet. 2. 2. quest. 11; Tabien. verb. pact. §. 2. Sylu. ibid. nu. 4. Cord. & Instruct. cit. D. Ant. 2. p. tit. 10. cap. 1. §. 4. Ricar. in 4. d. 3. ar. 3. qu. 3. Hunc vero esse cõmune obligationis modũ, quo in communibus promissioibus se homines volunt obstringere, censuit Caiet. prox. collegitq; ex sequenti

usu promissionum, Credo equidem neminem sibi ad-
dirum hostem, vt in liberalibus promissionibus
non solum rem suam liberaliter donare, sed vitare
ad donationis executionem animam gehennæ ob-
gare.

13 QVAEST. Vnde colligetur intentionem promittentis se
luisse obligare sub mortali? RESP. Ex publico testimonio
quo promissionem confirmauit scripto, aut verbo coram
testibus, aut ex alijs indicijs manifestis. Hoc dixerunt
pro hæredibus promissoris, si obiit ante promissionem
satisfactam. Qui sibi dubitant probabiliter de hac obli-
gatione, tuto se priori confirmare poterunt, quia melior
est conditio possidentis.

14 QVAEST. Qua promissio accepta obligat sub mortali?
Ea, qua promissor se vult obligare ex debito iustitiæ.
Probat, quia transgressione promissionis grauius la-
ditur ius humanæ societatis, ergo in ea lethalis culpa
committitur. Neque Caietan. censuit promissorem non
se posse ex iustitia obligare, sed vt plurimum velle bene-
ficientiæ, fidelitatisque obligationem solam contrahere
sub veniali. Enimvero licet obscure loquutus sit 2. 2. q. 89.
art. 1. & 3. ad 1. & quæst. 113. art. 1. clarissime tamen lo-
quutus fuit in sum. verb. Perfidia. Quem locum fortassis
Sor. non legit, & ideo Caietanum falsæ opinionis in-
mulauit.

15 QVAEST. Quam vim habet promissio acceptata in foro
externo ecclesiastico? RESP. Promissio nuda (ita vocatur
hoc est facta sine causæ expressione, compellitur in ec-
clesiastico foro adimpleri. Ita decreuit Concil. Tolosan.
cap. 1. de pactis, compellitur etiam per maiorem excom-
municationem, vt ibidem exprimitur. Vnde satis claretur
promissione simplici facta & acceptata dari aliquando
culpam mortalem, si quidem absque illa maior excom-
municatio ferri nequit.

16 QVAEST. Quam vim habet simplex promissio, seu nuda
(quam iuris Cæsarei periti appellant nudum pactum) in foro
civili? RESP. In Lusitania appellatur donatio liberalis, &
pro ea datur actio, vt patet ex Ordinationibus. Item in
tota Castella, vt claret libr. quinto Ord. L. tertio. Non da-
tur tamen in iure Cæsareo: L. iur. gent. ff. de pact. §. Sed cum
& §. Igitur

& §. Igitur, Ita censuit Diu. Thom. 2. 2. *quest. 88. art. 3. ad prim.* Ratio, quæ legislatorem mouit ad permittendum hoc peccatum, quod punit ius canonicum, fuit, vt tollerentur lites, quemadmodum aduertit Couar. *secunda p. cap. Quamuis, §. 4. numer. 13.* vel ad tollendam occasionem compellendi indeliberatam, vel inconsideratam promissionem, vt vult Gregor. Lopes *super L. 1. titul. 11. par. 2.* Hæc dixerim de simplici, ac nuda promissione. Nam si iuramento fuit confirmata, grauius obligat in omni euentu, si adhuc illius executio bona est. Conclusio est D. Chrysostomi *tom. 1. super Psalm. 14.* colligitque eam ex graui pœna, qua Deus ipse certam factam, & iuratam promissionem fractam punit, quod tale fuit. Astu Gabaonitar uillusi Iosue, & Principes filiorum Israel, iurando promiserunt eis se eorum ciuitates, ac fortunas intactas relicturos, cum reliquos ferro flammisque excinderent. Ita enim sacer textus Iosue 9. *Fecit Iosue cum eis pacem, & inito foedere pollicitus est, quod non occiderentur, Principes quoque multitudinis iurauerunt eis.* Transactis autem annis sexcentis, regnante Saule rupta pace, non est statum promissis, occiditque eos, & eorum destruxit vrbes Saul. Puniuit vero Deus fractam fidem morte ipsius Saulis, & filiorum, vt narratur *prim. reg. ult.* Insuper acerbissima fame trium annorum, iam regnante Dauid, cuius supplicij causam, cum Dauid a Deo peteret, responsum accepit huiusmodi. *2. Reg. 21. Propter Saul, & domum eius, quia occidit Gabaonitas.* Quod cum audisset Dauid, Gabaonitas rogauit, quid uellent sibi restitui pro damno, ijsque postulantibus duos tradidit filios Saul, & quinque nepotes ex filia Michol cruci affigendos in pœnam. Quod supplicium Chrysostomus perpendens certam collegit sententiam hisce uerbis. Si ergo post sexcentos annos Deus iusurandum vindicauit, & cum alij iurassent, alij, qui iusurandum uiolauerunt, dederunt pœnas, quid patiemur, qui peieramus?

(. . .)

CAPVT XVI.

De obligatione restituendi donationem.

De acceptatione requisita ad valorem donationis. §. 1.

- 1 Vtrum ad donationis valorem ob pias causas requiratur acceptatio.
- 2 An reuocari possit donatio promissa post certum tempus.
- 3 An donatio reuocari possit facta ad diuisionem in alio, ante ipsam diuisionem.
- 4 An reuocari possit donatio facta absenti, & acceptata à suo procuratore.
- 5 An teneantur heredes donatoris reddere donationem quæ in vita non fuit acceptata à donatario absente.
- 6 Succedunt ne heredes donatarij, qui obiit ante donationem.
- 7 An possit reuocari donatio facta infanti ante rationis & à tutore, suo nomine, acceptata.

3 **Q**UÆSTIO Sicut ad promissionis, ita & ad donationem obligationem requiritur, (ut suppono) acceptatio, legendo ex natura rei. Requiritur ne etiam cum facta ob pias causas? **R**ESP. Negat Couar. 3. p. rub. de test. nu. 13. & resol. cap. 14. num. 14. Iul. Clar. de donatio. quæst. 12. decis. cum plurimis quos citant, aiuntq; esse opinionem communem. Affirmant Angel. & Sylu. verb. pollicitatio, & datur satis manifesta sententia L. 1. de pollicitis. Dicendum tamen ex legibus, ac iure Cæsareo solum dari facultatem cuiilibet priuatæ personæ acceptandi donationem in pias causas, nisi tamen acceptetur, in conscientia non obligare, ac proinde ante acceptationem donatorem posse retractare.

2 QVÆST. Dedit Titius equum Petro ea conditione, ut post annum illum reddat Francisco, potestne ante expietum tempus donationem illam secundam reuocare? R E S P. Potest, ita Barth. in L. Quis Roma § Flavius. ff. de obligat. verb. & multi alij, quos refert Gomez ad L. Tauri num. 9. Mol. iurist. 4. de primog. num. 74. Nauar. in Apolog. reddit. qu. 1. monit. 71. Couar. 1. resol. cap. 4. Clarissimè id decernitur L. Aristo. ff. de donation. vbi talis contractus appellatur innominatus: in contractu vero innominato licet recedere, dum res integra est, iuxta leges & iura, quæ refert Couar. proxime cit. num. 117. Ratio totalis est, quia iste iudicatur fuisse consensus tali modo donantis ut nollet intra tempus à se facultatem reuocandi donationem abdicare. In foro tamen conscientie standum est donatoris voluntati, & non legum præsumptioni, ac proinde si illa fuit absoluta, donatio tenet: si non constiterit, quia donator post reuocationem obiit, standum probabilioribus iudicijs.

3 QVÆST. Donauit Titius Petro absolute centum hac conditione, dummodo cum Francisco absente diuidas, potestne donator reuocare donationem diuisionis? R E S P. Si donatio facta fuit intuitu absentis, & illius ratione Petro præfenti facta fuit, reuocari non potest, quia ibi data fuit acceptatio, & vera donatio: si vero illa facta fuit intuitu Petri præfentis, & in illius solam utilitatem, potest quidem, quia ibi non fuit vlla acceptatio. Exemplo res patebit. Attulit tabellarius bona nuntia feminae de amasio, femina amore perditam, ut tabellarius amasio ferret centum, dedit tabellario ducentos aureos, dicens, diuidite inter vos. Ita Couar. 1. resol. cap. 24. num. 13. S. Tertio apparet. Nam centum dedit propter amasium, non vero propter tabellarium.

4 QVÆST. Qui donauit absenti, cuius procurator legitime accepit donationem, potestne illam reuocare ante donatarij propriam acceptationem, an tenetur illam expectare? R E S P. Rem non inuenio apud Doctores solutam. Vnum certum est, non teneri donatorem ante donatarij expressam ratihabitionem, rem donatam tradere, vel mittere. Credi-derim tamen ad huiusmodi ratihabitionem expectandam obligari.

5 QVÆST. Obit donator, antequam donatarius acceptationem aut ratam haberet donationem, suo nomine factam, tenetur talis donatio, ita ut hæredes ad illam obligentur? RES. Tenet quidem. Ita Mol. Iurista lib. 4. de primogenit. num. 66. & Couat. 3. par. rubr. de test. num. 13. Ratio illorum, quia hæredes succedunt obligationi reali defuncti, igitur donator teneretur donationem acceptatam reddere, ita & illius hæredes, licet ante obitum donator pro locorum longitudine acceptata sit.

6 QVÆST. Mortuus est donatarius ante donationis acceptationem, vel ratihabitionem factam ab eo, qui potest nomine acceptare, succeduntne hæredes illius in donationis acceptationem? RES. P. In hac re attendenda est donatoris intentio, colligendaque ex probabilibus indicijs, & iuramentum iurandum. Atque ita interpretandæ sunt leges, quas pro utraque parte adducunt Mol. & Couat. citatis.

7 QVÆST. Donatio facta infanti ante rationis usum à tabellione acceptata, vel alio, qui iure potest acceptare, est reuocabilis, an expectari debet infantis ratihabitio? RES. Expectanda est infantis ratihabitio, & ante illam irrevocabilis est. Ita Cou. 1. resol. cap. 14. numer. 13. probatque iure, cum multis iuris doctoribus, quos refert. Imo Mol. Iurista lib. 4. de primogenit. cap. 2. num. 75. probabiliter credit huiusmodi donationem non egere acceptatione, sed acceptam esse à iure. L. penult. Iubemus. Cod. de emancip. ad finem.

De insinuatione requisita ad valorem donationis.

- 1 Quid est insinuatio.
- 2 De celebritate requisita ad insinuationem.
- 3 Quæ donatio est irrita facta absque insinuatione.
- 4 Ad quam partem donationis annullandam requiritur insinuatio.
- 5 An donator possit renunciare iuri celebritatis insinuativæ.
- 6 Cuius rei donatio est irrita absque insinuatione.

- 7 An omnis donatio excedens summam à legibus permissam donari, indigeat insinuatione.
- 8 An sit valida donatio omnium bonorum presentium.
- 9 An sit valida donatio omnium bonorum tam presentium, quam futurorum.
- 10 Quas ob causas possit quis se priuare potestate testandi.
- 11 An teneatur donatarius restituere donatori excessum ultra summam à legibus concessam donari.
- 12 An leges annullantes donationis excessum ultra summam taxatam, prohibeant donari talem excessum.
- 13 An teneat donatio iurata, quo ad excessum ultra summam à legibus taxatam.
- 14 Ostenditur, quæ modo leges irritantes excessum donationis, non sint prohibentes simul.
- 15 An quis possit renunciare iuri insinuationis.

1 **Q**VAESTIO. Quid est insinuatio requisita ad donationis validitatem? **R**ESP. Est manifestatio donationis in iudicio approbante illam iudice, vt bonam, & absque vi, dolo, aut fraude libere factam.

2 **Q**VAEST. Quæ celebritas requiritur ad insinuationem? **R**ESP. Iure Lusitano huiusmodi approbatio fieri debet à Rege, regisve Senatoribus *lib. 4. Ordin. tit. 54.* interrogandique non tantum donans, sed etiam vicini de libera donantis voluntate. Iure vero Castellano satis est, si fiat à supremo Governatore loci, *lib. 9. Ordin. tit. 4. part. 5.*

3 **Q**VAEST. Quæ donatio est irrita, facta absque insinuatione? **R**ESP. Est ea, quæ excedit quingentos subditos. *L. ult. Cod. de donation. & Institut. de donation. §. alij.* Iure Lusitan. *lib. 4. Ordin. tit. 54.* quæ fit à viro ultra trecentos aureos, à scemina ultra centum quinquaginta. Iure Castellano idem decernitur, quod iure Casareo, si pro folido aureum nummum intelligamus *lib. 1. Ordin. tit. 4. par. 5* Solidum vero esse aureum nummum voluit Greg.

sup legem nonam, titul. 4 par 5. & Couar. de collat. num. 10. Quoniam vero tempore promul-
 nis iuris Cæsarei, & Castellani maior erat rerum cop-
 pecuniarum inopia, modo vero è contra, recte norant
 risperiti, iuxta mentem legislatoris valere modo, don-
 tionem maiorem quingentis solidis, nimirum vsque
 sentingentos Ita Iulius Clarus in suis *sent. lib. 4. §. donat.*
quest. 5. & ita se iam in iudiciali foro obtinuisse affir-
 lator *L. 2. §. ex his. ff. de verb. obligation.* Imo Donnas
cel. reg. iur. regul. 229. limit. 19. asserit validam esse vsque
 ad mille aureos: quem sequitur Iulius Clar. *ubi sup.*
 Ratio est manifesta, quia valor est formalis ratio pec-
 niæ, vt pecunia est (vt iam dixi, cum de vsura egimus)
 ideo, eo aucto, aut minorato, augenda est pecuniæ sum-
 aut minuenda. Et ideo in omni lege, & pro omni reg-
 attendendū est promulgationis tempus, & perpendendū
 tunc pecuniarum valor respectu temporis donationis.
 Quod maxime aduertendum est pro infligendis pœ-
 contra fures; nam fieri potest, vt pro pecuniarum carnis
 in vno tempore magnas à legislatore decernantur pœ-
 quæ mitigandæ pro alio, cum auro regnum abundans
 minoris æstimatur, quam antea.

4 QVÆST. *Quantum est irrita donatio absque insinua-
 ne ultra summam à lege taxatam?* RESP. Quo ad ex-
 sum tantummodo. Ita apertè declarauit legislator
 sitanus loco citato.

5 QVÆST. *Valebitne cum renouatione huius celebritatis
 facta ab ipso donatore?* RESP. Minime. Neque ad hoc
 renouandum habet potestatem donator. Ita Iulius
 Clarus, *1. p. legis. 2. de rescindend. vend. num. 25.* post Barthe-
 lum, quem citat, & alios.

6 QVÆST. *Cuius rei donatio est ultra summam dictam
 irrita absque insinuatione?* RESP. Rei præsentis, non futu-
 ræ. Et ideo nõ est irrita donatio facta à filio de usufructu
 bonorum aduentitiorum ipsius filij. Ita Gom. *2. resolu-
 ca. 4. nu. 10.* Nec etiam illa, qua promittitur summa quæ
 annis, non excedens sigillatim prohibitam quantitatem.
L. 1. Sancimus. §. Si quis autem, Cod. de donat. iuxta Bar-
 Bald. & Doctores communiter, quos refert Gom. citat.
cap. num. 10.

7 QVÆST. Indigetne omnis donatio insinuatione, cum excedit dictam summam? RES P. Minime. Et ideo non ea indiget donatio remuneratoria pro seruitio pretio aestimabili. Neque quæ fit ex contractu oneroso. Neque quæ fit ob reciprocam donationem sibi factam. Ita Doctores communiter, ut videre est decisum apud Gam. *decis.* 213. 302. 16. Ratio est, quia istæ donationes, non sunt simpliciter liberales, sed potius ex quasi contractu: do, ut des: vel do, quia dedisti. Item neque ea donatio, quæ fit in pias causas, hoc est Ecclesiæ, pio loco, pauperibus. Ita Felin. Barr. Ioannes And. & alij, quos refert, & sequitur Dyn. *regul.* 24. *num.* 6. & Gabriellus *lib.* 3. *de donat. conclus.* 1. *nu.* 28. Angel *don.* 1. §. 10. Syluest. *ibid.* *qua.* 4. Probat. Quia, ut habetur in *Auth. Cæsar.* optima mensura Ecclesiæ donatorum est immensitas. Item donatio facta ab imperatore, seu Principe non recognoscente superiorem, seu facta ipsi Principi *L. Sancimus. L. penul. Cod. de donat. & Authent. super eandem legem, sancimus cit.* Item donatio facta à iudice, seu magistro militum in fauorem militiæ, ita decernitur legibus *cit.* Item donatio facta causa dotis. *L. ult. Cod. de iure dotium.* Item donatio pro reficienda combusta aut collapsa domo; quamquam diuitis sit.

8 QVÆST. Estne valida donatio omnium bonorum presentium, quamquam illa omnia bona non excedant summam taxatam absque insinuatione? RES P. Iure Castellano irrita est. *L. 6. Tauri,* ubi Gomes. latè id probat.

9 QVÆST. Estne irrita donatio omnium bonorum, tam presentium, quam futurorum? RES P. Irrita quidem. Id decernitur, tam iure Cæsareo, quàm iure Castellano, quod affert Gomes *L. 69. Tauri,* atque etiam iure Lusitano *lib.* 4. *Ord. tit.* 44. §. *penult.* Ratio legum est, quia est contra bonos mores, & ipso naturæ iure illicitum priuare hominem iure testandi, absque rationabili causa. Ac proinde sola irrita esset donatio, in qua donans nihil sibi reseruaret, unde spem decenter testandi habere posset, ut notant Barr. & plurimi, quos refert Couar. *lib.* 3. *resol. capi.* 12. & Iulius Clarus in *sentent.* *lib.* 4. §. *donat.*

10 QVÆST. Quæ esset iusta causa se priuandi potestate testandi, & ideo valida donatio? RES P. Paupertatis amor, omnia pauperibus distribuendo, vel pijs operibus, iuxta Christi seruato-

seruato-

seruatoris consilium. *Matth. 19. Vade vende omnia, quæ habes, da pauperibus, & veni sequere me.* Ita communis sententia cum Bart. quæ refertur *lib. 4. communium opinionum*. Deinde ingressus religionis, vt notauit Pincian. *2. succession §. 18. num. 292.*

11 QVÆST. *Quo donatarius ultra licitam summam accepit, teneturne in conscientia restitueret donatori excessum?* RESP. Minime quidem. Ratio est, quia leges irritantes illum donationis excessum, sunt præsumptiue: suspicantes dolum, vim, aut fraudem, atq; ad illa tollenda requirunt insinuationis celebritatem. In foro vero conficiendum est veritati. Cum igitur constet donatario de libera donatoris voluntate, tuto potest retinere excessum.

12 QVÆST. *Tua quidem resolutio ex alia pender: an leges prohibeant fieri excedentem donationem?* RESP. Minime quidem prohibent, quia nullum est verbum (vt perrebit perferutanti) quod hanc prohibitionem continet. Imo Bal. Angel. & alij, quos refert Gregor. *supra*, id adferunt. Et confirmat præscripta forma, à Legislatore Lusitano *lib. 4. Ordin. tit. 54.* vt scilicet fiat donatio, post insinuationis, quo ad excessum, perferutatio.

13 QVÆST. *Donatio facta absque insinuatione per excessum, iurata tamen, valetne in foro externo?* RESP. Valde. Ita Iulius Clar. *§. cit. quaest. 18.* & Gabriellus *supra*, aiunt esse communem opinionem. Ratio est, quia leges irritantes excessum donationis, præsumunt dolum, aut fraudem; hæc autem præsumptio satis tollitur per iuramentum.

14 QVÆST. *Quomodo fieri potest, vt donatio absque insinuatione sit irrita, quo ad excessum, & non sit prohibita?* RESP. Ratio est, quia istæ leges irritantes excessum sunt cogentis, quæ licet propter bonum commune, principaliter tamen propter bonum singularium conditæ sunt; ideo ita in utilitatem cuiusque dant irritandi actionem, vt minime prohibeant factum. Ita Nau. in *comment. l. 1. not. 31. num. 51.* & Cou. *2. p. relect. cap. Quamuis. §. 2. num. 7.* cum alijs, quos refert.

15 QVÆST. *Potestne quis renunciare iuri insinuationis?* RESP. Potest. Patet. *L. Si quis conscrib. Cod. de pact. vbi dicitur posse quemuis renunciare his, quæ in suum iudicium uorem constituta sunt.*

De reuocatione donationis. §. 2.

- 1 Reuocari potest donatio propter mutuationem rerum, & propter ingratitudinem.
- 2 Vtrum reuocari possit donatio propter adulterium, vel stuprum commissum à donatario.
- 3 An ingratitudo donatarij facta, post beneficium, quo affectit donantem, causa sit sufficiens ad reuocandam donationem.
- 4 Reuocari potest donatio propter insperatam filiorum natiuitatem.
- 5 Quo iure insperata filiorum natiuitas reuocet donationem.
- 6 Insperata filiorum natiuitas non reuocet donationem, cum illius meminit donans.
- 7 Vnde colligetur talis recordatio.
- 8 An post ortum insperati filij donatio sit iure naturali reuocata, & nulla.
- 9 An sint restituendi fructus rei percepti ante filiorum natiuitatem.
- 10 Post filiorum natiuitatem subticuit donans, & fructus rei donata non petyt: suntne illi restituendi.
- 11 Vtrum filij post patris obitum possint donationem petere, quam pater viuens, cum possit, non reuocauit.
- 12 An pater, qui post filiorum insperatam natiuitatem potuit donationem reuocare, & non reuocauit, dum filij viuerent, possit post illorum mortem, donationem reuocare.
- 13 An reuocari possit donatio facta post aliquorum filiorum natiuitatem propter subsequendum filiorum ortum.

14 An insperata filiorum natiuitas irritet donationem factam ob causas pias.

15 An subsequens filij secundi natiuitas irritet donationem factam primo filio.

16 De donatione facta extraneo, sub plenitudine quamuis habeat postea filios.

17 Qui censetur extraneus.

18 De donatione facta extraneo absolute.

19 De donatione facta per mandatum.

20 An sit absolute verum proloquium Iuristarum mandatum re integra expirare morte mandantis.

1 QVÆSTIO. Quibus ex causis reuocari potest donatio?
R E S P. In primis ex mutatione rerum. Ita D. Th.

2.2. qu. 110. art. 3. ad 3. Caietan. 2. 2. qu. 113. dub. 4. Balens. qu. 265. supra ca. 5. Matib. Quæ mutatio tanta debet, vt ponderatis circumstantijs rerum, & personarum satis esse in causa censeatur transgrediendi promissio & donationem. Secundo, etiam licet donationem iam firmam, & obligatoriam reuocare propter ingratitude donatarij. *L. ultim. Cod. de donat. iure Castellano L. penult. tit. 4. part. 5. iure Lusitano l. 4. Ord. tit. 55.* Ingratitudo vero satis probatur per grauem iniuriam donatori prelatam, vel absentem factam. Quæ vero ea sit in vtroq; foro, relinquatur prudentis iudicio, iuxta easdem leges. Sed manifesta cum donatarius percussit donatorem ligno lapide, aut ferro: si illi violentas manus iniecit, vel graue damnum procurauit.

2 QVÆST. Estne alia ingratitude species donationem reuocans iuxta easdem leges? R E S P. Adnumerantur aliquæ adulterium donatarij cum vxore donantis, & stuprum cum filia. Ita Card. de Lara sup. *Leg. si quis à liberis. idē. de dex. num. 58. & 59. Syl. donatio. l. qu. 13.* cum pluribus, quos citant. Ratio eorum est: Quia vbi eadem ratio est, eadem videtur esse iuris dispositio, iuxta *L. illud. ff. ad legē Agrippianam* Hoc tamen fundamentum falsum est in legibus permissiuis. Et ideo oppositam sententiam tenent *Glof. Leg. in donatione. ff. de regu. iur. Bald. sup. L. ult. Cod. de donat. reuoc.* vbi expresse id videtur decretum. Nam cum quinq; articuli

fuiſſet reuocandi cauſas ait: *Ex hiſtantum modo cauſis donationes euertuntur* Præterea, cum res ſit dubia, & incerta circa legiſlatoris mentem, in fauorem delinquentis inclinandum eſt. Nec mirum, ſi leges hanc ingratitudinis cauſam impunitam reliquiſſent, cum multa alia peccata permittantur.

3 QVÆST. *Super eſt adhuc graue dubium. Verum propter ingratitudinem donatarij, poſſit donans donationem reuocare, ſi prius ab ipſo donatario, alijs beneficijs affectus fuit?* RESP. Affirmatiue reſpondendum puto, ſi donatio non facta fuit in remuneratiõẽ priorum beneficiorum, ſed ſimpliciter ex beneficentia. Secus ſi ob talem remunerationem fuit impenſa. Et hac ratione conciliari poſſunt Tiraquel. *L. Si unquam.* & Iaſon. *Leg. Si pecunia ff. Si certum pe. atur.* cum negant: Atq; Guilel. & Alber. ſuper eandem legẽ, quos refert Pincl. 3. par. *Leg. 1. Cod. de bon. mater. nu. 62.* cum affirmant. Quia aliquando eſt pura donatio, & reuocari poteſt; aliquando eſt remuneratio, & tunc reuocari nequit.

4 QVÆST. *Reuocari poteſt donatio propter inſperatam filiorum natiuitatem?* RESP. Poteſt. Ita expreſſe decernitur *L. Si unquam. Cod. de donat. reuoc. & L. 8. tit. 4. par. 1.*

5 QVÆST. *Hac donationis reuocatio ob filiorum inſperatam natiuitatem, ſit ex ſolo iure poſitiuo, an etiam naturali?* RESP. Etiam ex iure naturali. Habet enim illam annexã conditionem, niſi filios poſtea ſuſcipiam. Et ideo recte dixit Salicetus, *L. Si unquam* citata, illud ius poſitiuum eſſe meram declarationem iuris naturalis.

6 QVÆST. *Quid, ſi donans tempore donationis de filijs ſeſtantan natiuitatis cogitauit?* RESP. Non poteſt tunc donationem reuocare. Ita Iul. Clarus §. *citat. donatio. qu. 2. 2.* aitque eſſe communem ſententiam.

7 QVÆST. *Vnde ſatis colligitur in foro externo hac filiorum recordatio?* RESP. Si donatio facta fuit in contractu matrimonij, aut dotis. Ita Tiraquel. Boetius, & alij, quos refert Gabriel, *lib. 3. conclu. 2.*

8 QVÆST. *Eſtne irrita ipſa donatio ipſo iure naturali poſt ortum ſtatim filij?* RESP. Maxime. Ita Doctores ſuper leges citatas, & Gloſſæ. Quamquam donatarius iam rem donatam poſſideat. Quamquã donans iurauerit donationem,

ut affe-

vt afferunt Bald. & Bart. *supr. l. Titiam. §. Si imperator. de legat. 2.* Doctores communiter. Ratio est, quia iuramentum habet fundamentum in validitate, aut donationis nullitate, & tantum valet, & obligat, quantum illa.

9 QVÆST. *Suntne restituendi fructus rei donatæ percepti ante filiorum natiuitatem?* RESP. Minime. Ita Archid. Ripa, quos refert Gabr. *supr. numer. 88.* quia iusto titulo possessi, & comparati.

10 QVÆST. *Si donans post filiorum natiuitatem subrepticè faciat sibi fructus donataris toto tempore taciturnitatis.* RESP. Facit, nec filij possunt, tacente patre, donationem reuocare. Iason, Faber, Cynus, & alij, quos refert Gomez. *L. 8 tit. 4. partit. 5.* & sequitur. Imo ad ipsam donationem reuocandam, & obligationem restituendi fructus perceptos requiritur declaratio voluntatis donantis retractantis. Ac proinde in foro iudiciali solum iudicantur fructus percepti post litem contestatam. Ita Gama *de dec. 40.* Quæ decisio sequenda etiam in foro conscientia, aliunde non constet expressa donantis retractatio.

11 QVÆST. *Permisi pater donans donatarium res donatæ possidere, nec retractauit ante obitum. Possuntne filij illam post patris mortem reuocare?* RESP. Si pater donans sui iuris conscius, tacuit, & aliunde constet ex amicitia, aut coniunctione sanguinis inter illum, & donatarium, tacuisse, quia voluisse censendus est denuo donasse post filiorum natiuitatem, & ita filij non possunt donationem reuocare. Hæc videtur fuisse mens Iul. *Clar. §. donatio quæst. 23.* Si vero è contra se res habeat, possunt, & hæc videtur fuisse mens Gabriel. *sup. concl. 2. num. 23.* Bald. & aliorum, quos citat Gregor. *L. 7 partit. 5.* vt secuti Albertinum, quem ipse refert.

12 QVÆST. *Si donans ante filiorum procreationem ipsorum ortum donationem non reuocauit, & illi ante retractationem moriantur, potestne illam post eorum mortem retractare?* RESP. Crediderim non posse, censendumque libere iterum donasse, siquidem sui iuris conscius res donatæ a donatario non petiuit. Ita Bartol. vt fatetur Iul. *Clar. §. donatio quæst. 23.* post mortem vero filiorum non datur ratio reuocationis.

13 QVÆST.

13 QVÆST. *Donatio facta post aliquos filios natos, reuocaturne per subsequentium filiorum natiuitatem?* RESP. Minime. Iul. Clar. §. *donatio quest. 23.* Probat, quia æquo plane amore, paulo plus, minusve pater priores, & posteriores filios diligit; ergo non est verisimile non fore donatorum propter filios postea natos, quod non negauit propter filios iam antea procreatos; imo regulariter loquendo impensius pater priores, quam posteriores filios deperit.

14 QVÆST. *Donatio facta Ecclesie, vel alij causa pia, redditurne irrita propter subsequentem filiorum natiuitatem?* RESP. Minime. Ita Couar. 1. *resolut. cap. 19.* Gomez. 2. *resolut. cap. 14. num. 11. cum Barb.* communisque sententia. Ratio est, quia nemo præsumendus est velle suo bono spiritali filios anteferre. Hæc doctrina intelligenda est, & sequenda pro vtroque foro, circa ea, quæ secundum iura potest pater absque liberorum præiudicio donare, vt infra videbimus.

15 QVÆST. *Donatio facta uni filio, redditurne irrita, propter sequentem filiorum natiuitatem?* RESP. Minime. Ita Couar. & Gomez proxime cit. Ratio est, quia nequaquam præsumendus est pater voluisse, cum donauit, posteriores filios prioribus anteferre. Si tamen meum proprium iudicium in hac quæstiuncula roges, à citatis auctoribus (pæce dixerim, tantorum præceptorum) dissentio, arbitrator enim omnem patrem in omni actu, regulariter loquendo, velle filios ad æqualitatem redigere: hæc autem non seruabitur, si priori facta donatio non reuocari possit per posterioris natiuitatem: ex hac igitur præsumpta voluntate reuocabilem censeo in vtroque foro illam priorem donationem.

16 QVÆST. *Si pater ante filiorum procreationem donet extraneo expressis verbis, aut saltem probabilibus indicijs, indicando se velle donare, quamuis postea habeat filios: tenetne donatio?* RESP. Tenet, quoad partem, quam sine filiorum præiudicio pater donare poterat. Est communis doctorum sensus, & ratio manifesta.

17 QVÆST. *Qui in hac materia censetur extraneus?* RESP. Quicumque non est filius legitimus, quanquam sit consanguineus, imo etiam sit filius spurius in incestu, vel
Medull. Casuum O sacrile-

hereditario, imo & filius naturalis. Ita Doctores communiter.

18 **QVÆST.** Si huic extraneo fiat donatio absolute, & declaratione, licet postea donanti nascantur filij, valet donatio quo ad partem, quam pater poterat absque filiorum pro iudicio donare? **R E S P.** Minime. Ita Gomes. L. 8. pariter in Scolio (de sua mulier) Ratio est, quia nequaquam presumendum patrem voluisse, hos extraneos legitimis filijs antepone.

19 **QVÆST.** Dixisti supra donationem minime reuocari morte donantis ante donatarij acceptationem: nunc rogas an reuocetur per eandem mortem, cum non absolute tradita fuit, sed concessa, sed mandata? **R E S P.** Reuocatur. Ita Moysen disputat. 26. Sanchez libr. 1. disput. 6. numer. 7. manifeste decernitur. L. Mandatum. Cod. mandati. vbi dicitur mandatum de re integra morte domini finiri, clarus L. 2. sed si quis, de donat. ita textum interpretatur Couar. Rot. de testam. 3. p. num. 13.

20 **QVÆST.** Putasne in vniuersum veram illius leg. Mandatum determinationem, scilicet mandatum re interire expirare morte mandantis? **R E S P.** Minime. Atque in multis fallit, cum mandatum est rei, quam post mandantis mortem mandatarius exequatur. Ita habetur Leg. Si mandatum. §. vlt. ff. mandati, & Gloss. citata locis Mandatum. Item fallit, cum mandatum est ad pias causas. Ita Couar. 1. resp. cap. 14. num. 16. & probat ex L. Si pater. ff. de alij. & idem, qui mandauerat dari eleemosynam, & ante distributionem obiit, eleemosyna est facienda. Ita dicitur de plurimis, Tiraquel. de privileg. pia cause nu. 82. & 132. & privileg. Scholastic. 8. Item fallit in fauore doris, & fauore scholasticorum, iuxta opinionem Tiraquil. cit.

De donatione conditionalis. §. 3.

- 1 *Quæ sunt genera donationis.*
- 2 *An donatio conditionalis valeat ante impletam conditionem.*
- 3 *Vtrum donans possit reuocare donationem conditionaliam, acceptatam à donatario, ante impletam conditionem.*

4 An mortuo donatario, ante impletam conditionem, donatio veniat ad eius heredes.

1 QVÆSTIO. Quot sunt genera donationis? R E S P. Multiplicia, sed in duo eam plene distribuere possumus in puram, & non puram. Non pura est, in qua apponitur, vel conditio, vel causa. Et ideo diuiditur, ut genus in modalem, conditionalem, causalem, & demonstratiuam, tanquam in species.

2 QVÆST. Donatio conditionalis valet ante impletam conditionem? R E S P. Minime. Ita Syl. donat. 1. quæst. 18. Anr. Gom. 1. var. resolut. ca. 12. num. 29. Ratio est, quia donantis voluntas pendet ab illo euentu futuro.

3 QVÆST. Estne liberum donanti reuocare donationem conditionatam acceptatam à donatario ante impletam conditionem? R E S P. Minime. Sed expectare tenetur conditionis euentum, & si, ut conditio postulat, euenit, tenetur ad implendam donationem. Ita Syl. donatio. 2. quæst. 15. & alij.

4 QVÆST. Hec donatio conditionalis à donatario acceptata transmittitne spem ad heredes, si donatarius ante impletam conditionem moriatur? R E S P. Transmittit, & ideo heredes donatarij possunt illam requirere in iudicio. Non tamen ita se res habet in legato sub conditione relicto: legatario enim mortuo ante impletam conditionem, legatum redit ad heredes delegantis. Vtrumque probat Couar. in quæst. præcti cap. 28. num. 4.

De donatione modali. §. 4.

1 Quid sit modus.

2 An modus annullat, vel suspendat donationem.

1 QVÆSTIO. Antequam dicas de modali donatione, explica quid sit modus? R E S P. Modus appellatur in donatione grauamen, quod apponitur donatario. V. G. dono tibi centum, ut ædifices domum.

2 QVÆST. Modus suspendit, vel annullat donationem, cum non impletur? R E S P. Minime, si purus modus sit, quia donatio perfecta fuit, quanquam apponatur grauamen. Dixi (si purus modus est) quia aliquando transit in conditionem, tunc enim habet, & validitatem donationis

tionem factam obento, vel appposito grauamine turpi ca
te, vel manifeste, vt quæ sunt fœminæ ad stuprum, v
testi ad periurium, vel iudici ad iniquam sententiam
rendam. Nam donationes intelliguntur factæ absolute
grauamen vero turpe non est implendum. Donatione
etiam factæ appposito grauamine honesto, licet non im
pleatur, vt dono ad ædificandam domum. Licet enim
gratitudine quis teneatur grauamen subire, si tamen
subeat, non teneatur quicquam restituere, quia donatio
fuit absoluta.

De donatione causali. §. 5.

- 1 *Quid est causa.*
- 2 *Quæ donatio causalis est inualida.*
- 3 *De elemosynis factis ob paupertatem, vel sanctita
tem euentitiam.*
- 4 *Quid dicendum de ostiarij emendicatis elemosy
nis.*
- 5 *Cui facienda est talium elemosynarum restituti
o.*

1 **Q**UÆSTIO. *Antequam dicas de donatione causali: quid est causa?* RES P. Causa in subiecta materia
est id, propter quod præsens, aut præteritum
donatio: explicari vero solet per particulam, *Quia*
*pauper, quia consanguineus, quia curasti hæc negoti
tia.*

2 **Q**UÆST. *Quæ donatio causalis est inualida?* RES P. Quæ
fit ob causam, vt finem, & talis causa non existit, cum
enim donatio habet vim à libera donantis voluntate,
voluntas vero donantis est dare si existat talis causa, &
non aliter, ea non existente, non est donantis voluntas.
Est vero donatio valida, quando causa fuit tantum impul
siva, sine qua donans non moueretur ad donandum,
quia donatio fuit omnino libera. Ita omnes.

3 **Q**UÆST. *Quid censes de elemosynis factis intuitu, &
causa paupertatis, aut sanctitatis, cum re vera non sit pauper
tas, nec sanctitas?* RES P. Res est adeo a Doctoribus agi
tata, vt quid inter eos constet, ferme ignoretur. Veritas
quidem

quidem est, si donans animum habeat tantummodo dandi, si vera sit paupertas, & sanctitas, propter quas dat, & non aliter, donationem tantum valere, quantum vera est paupertas, & sanctitas, aut falsa, quia donatio non extenditur ultra donantis intentionem, & ideo hypocrita, & fictus pauper ad restitutionem tenetur, vel non tenetur, iuxta donantis intentionem. Hæc veritas adeo manifesta est, ut probatione non indigeat. Ita Alens. in 4. p. quest. 89. membr. 3. Altiſiôd. lib. 4. de restitut. Adrian. in 4. Mol. disp. 210. Navar. cap. 27. num. 107. Nec admittenda distinctio Caiet. verb. restit. de eo, qui se fingit ad solam simulandam paupertatem, aut sanctitatem: nam validitas donationis non pendet ex intentione donatarij, sed solius donantis. Atque ideo hæc causalis donatio, virtualiter est conditionalis.

4 QVAEST. Quid dicendum in praxi quotidiana? RESP. Crediderim cum distinctione esse loquendum, nam vel elemosyna fuit in magna quantitate, vel in minima, ut regulariter fieri solet. Dico igitur, si fuit in magna quantitate, existimandum donatorem involuntarie, & inuitum dedisse; ac proinde non transfuisse dominium: si vero fuit in minima, dedisse absolute pro Christi amore. Et in hac minima quantitate vera est Soti opinio 9. iust. quest. 7. art. 3. ad 4. & Molin. citata disput.

5 QVAEST. Cui facienda est talis restitutio? RESP. Pauperibus dixerunt Alens, Adrian. Medin. & Navar. locis citatis. Eorum ratio est: quia dantes Christo dederunt: & ideo Christi hæredibus sunt restituenda, hæredes vero Christi sunt pauperes, & pia opera. Verior tamen est Soti opinio asserentis esse faciendam donatori. Probatum ex argumenti adducti retorsione, quia donans ob sanctitatem, vel fictam paupertatem, nec Christo, nec pauperi voluntarie donavit, cum non subsistat causa, seu potius conditio, sub qua dedit huic particulari pauperi, & non alij. Quæ ratio Molinam Theologum convicit loco allegato ad assentiendum Soro. Fateor veram esse opinionem oppositam, si iuxta eorum placitum facienda esset minutatum elemosynarum restitutio. Cum enim aliter fieri non possit, ob multitudinem donatorum censenda est eorum voluntas esse, ut fiat alijs pauperibus.

Quantum possunt vxores donare. §. 6.

1. Quid possunt vxores donare.
2. Ob quas causas possit vxor inuito marito eleemosynas facere.

QUESTIO. Circa personas donantes. quero imprimis Quid vxores donare possint: RE SP. Ad interrogatum satisfaciendum suppono de consuetudine nostre Lusitanie, & iure Castellae administratione omnium bonorum, etiam paraphernalium, atque etiam opera, & vxoris industria acquiritorum ad solum maritum pertinere, nisi aliter in matrimoniali contractu stabilitum fuisset. Dico igitur primo, tam in Lusitania, quam in Castellae regno, etiam sine viri consensu tacito, vel expresso, potest vxor facere eleemosynas, & donationes, quam mulieres eiusdem status, & conditionis communiter facere solent. Ita Doctores omnes: nam ea censenda mariti voluntas. Dico secundo, Etiam si maritus huiusmodi moderatas donationes facere vxori prohibeat, potest vxor eas facere. Ita D. Thom. in 4. d. 15. quest. 2. art. 5. Nauar. ca. 17. numer. 153. Abul. cap. 6. Math. qu. 57. Angel. Syl. & alii. Mol. disp. 274. Probatur, quia in primis vxor marito potest estimare intentionem mariti solum esse, illam in immoderatis donationibus deducere, prohibendo etiam moderatas. Deinde, quia in eo euentu maritus est irritabiliter inuitus: enim vero vxor non est mancipium, sed sociam bonorum, ac proinde eam, ut sociam in decenti statu tenetur maritus sustentare: ad decentiam vero status pertinet has tenues eleemosynas, & donationes impendere. Dico tertio. Quia secundum ius commune vxor habet non solum dominium, verum etiam bonorum paraphernalium, & propria industria, & laborum acquiritorum administrationem, ubi viguerit ius commune potest vxor de huiusmodi bonis eleemosynas, & donationes etiam inuito, & contradicente marito facere. Ita D. Thom. 2. 2. quest. 82. art. 8. Palud. in 4. d. 15. quest. 2. art. 6. Gab. ibid. d. 16. quest. 4. Sylu. & Angel. verb. eleemosyn. Ratio est in propatulo, quia in administratione huiusmodi bonorum est vxor perfecti sui iuris, nec marito subiecta.

2 QVÆST. Ob quas causas potest vxor inuito marito eleemosynas facere maiores, quam secundum status decentiam, & consuetudinem mulierum eiusdem conditionis facere poterat, & donationes? R E S P. Certum est id posse facere ad vitandum notabile corporale damnum mariti. Ita Palud. Gabr. Nauar. & plerique alij. Probatumque exemplo Abigail. 1. Reg. 25. Et præterea ratione, quia damnum viri temporale in ipsam etiam vxorem, bonaque familiae redundat. Tota controversia est: an id facere queat ad vitandum damnum mariti spirituale. Afirmant Nau. & Sylu. quos sequitur Toletanus lib. 3. cap. 1. num. 87. Negat merito Mol. quoniam spirituale mariti damnum, non ita in vxoris damnum, & familiae vt temporale redundat, atque extraneus nequit pecunias alterius furari ad impendendas sacrificijs, pro vitandis peccatis domini, ita neque vxor, &c.

Quantum possunt mariti donare. §. 7.

- 1 Quantum possunt mariti donare ex rebus domesticis, seu mobilibus, ita appellantur.
- 2 An donatarius, qui accepit à marito, quod non poterat donare, teneatur vxorem monere, vt cogat eum numerare donationes in sua parte.
- 3 Quantum possunt mariti donare de rebus immobilibus.
- 4 De donationibus factis concubinis.
- 5 An donatio mariti facta concubina sit ipso iure nulla.
- 6 Ad quam restitutionem teneatur maritus vxori ob bonorum profusionem.
- 7 Ad quam restitutionem teneatur ob perdita in ludo.

1 QVÆSTIO. Quas donationes facere possunt mariti? R E S P. Quoniã hac de re loquendũ cenfeo, & scio, iuxta cuiusq; regni particulãres leges, dicam quid

hoc nostro Lusitano legislator statuerit. Ius igitur regium
huius lib. 4. Ord. tit. 64. statuit circa bona mobilia, ut si
vel pecuniam maritus donauerit sine vxoris consensu
teneatur ipse, aut eius hæredes soluto matrimonio do-
nationum copiam accipere in partem, quæ illi contu-
git, exceptis remuneratorijs donationibus, & factis ad
pias causas, dummodo immensæ non sint, si eum im-
mensæ sint, & in vxoris præiudicium factæ, potest eas
annulare. Hæc lex politice interpretanda, ut recte nota
Mol. disputat. 275. ac proinde iam vsu receptum est, ut
quemadmodum diximus de vxore, ita maiori cum ratio-
ne dicendum est de marito, posseque cum inscia, imo
repugnante vxore donationes leuis momenti facere, quæ
recta bonorum administratio efflagitat, neque eas in
partem postea accipere teneatur.

2 QVÆST. Circa hoc de mobilibus bonis ius, quare
terius, an donatarius, qui scit maritum inscia vxore dona-
re, quod non potest, teneatur illam, aut hæredes eius monere,
ut cogant eum accipere donationes in suam partem? RES P. Te-
netur. Ita Nauar. num. 155. loci citati. Si vero vxor inscia
marito donauit, & donatarius scit illam nolle accipere
donationes in partem, non solum teneatur maritum ad
monere; sed si id ad resarciendum damnum per bona
vxoris non sufficiat, teneatur ad donationem. Ita rectè
obseruauit Molina. loco superiori.

3 QVÆST. Quid statuit circa bona immobilia? RES P.
Eodem lib. 4. tit. 48. statuit, ne sine procreatione, & ex-
presso vxoris consensu illa, vel donet, vel alienet, vel
vendat. Donationemque ipsam, alienationem, & vendi-
tionem cassat, nullamque reddit.

4 QVÆST. Quid statuit circa bona, quæ dedit concubinae?
RES P. Statuit lib. 4. Ordinat. tit. 66. ut quidquid maritus
concubinae, vel alij fœminæ, cui carnaliter sit affectus,
dederit inscia vxore, possit eadem vxor, etiam dum est
in potestate viri, vel etiam post separationem causa
mortis, vel diuortij factam, intra quatuor annos illud iu-
dicio repetere: eandemque actionem concedit vxori
hæredibus, quæ ante maritum obiit, & intra idem tem-
pus. Statuit præterea, ut quidquid maritus concubinae
vendiderit, vel pignori dederit, possit vxor absque præiudicio
red

reddito recuperare. Quæ lex intelligenda est in foro contentioso, quod præsumit alienationem factam fuisse in vxoris fraudem, testamque nomine venditionis, & pignorationis. Enim vero si vxori oppositum constiterit, scilicet maritum accepisse pretium, tenetur illud reddere, vt recte notauit Mol. loco cit. Liberam præterea harum rerum à concubina recuperatarum ius nostrum administrationem concedit vxori ad quosuis vsus, & donationes.

5 QVÆST. Estne ipso iure nulla donatio facta à marito concubina? RESP. Minime. Imo dominium rei mobilis in concubinam translatum est, si maritus vxorem velit seruare indemnem ex proprijs bonis, quod quidem facere tenetur. Et ideo concubina vxori quidquam ante latam sententiam non tenetur restituere, nisi maritus nolit damnam vxori datum ex proprijs bonis refarcire. Idem dicendum de donatario, quo ad excessiuas donationes, vt æqua ratio manifeste indicat.

6 QVÆST. Ad quam restitutionem tenetur maritus vxori faciendam de lucris communibus profuse consumptis, absque vxoris consensu? RESP. Ad nullam illum obligat Nauarr. num. 15. cit. atque maritum posse illa lucra, dum matrimonium perseverat absque restitutionis nota impendere, quia est illorum administrator: citatque pro sua sententia Lupum in rub. de don. inter vir. & vxorem. Oppositam sententiam mordicus defendit Tolet. lib. 3. cap. 1. num. 115. & proinde posse vxorem in morte viri ex mariti bonis occultè compensationem accipere. Quia iura, quæ decernunt lucra esse communia, par dominium, & possessionem æqualem vxori tribuunt, atque marito. Illa enim effusa impensio bonorum lucratorum non administratio, sed dissipatio fuit, pro sua sententia adducit Couar. Hæc Toletani sententia pro nostro regno Lusitano omnino sequenda. Ita docuit Mol. disputat. 175. his verbis. *Cum maritus iniuriam vxori faciat dissipando bona utrique communia, dicendum est si quid insumpserit de bonis superlucratis, vel superflue donando, vel, vt se liberet à delicto sua culpa commissso, vel cum meretricibus, aut alio modo cum vxoris iniuria, teneri sumere in partem, quæ ipsum contingit.*

7 QVÆST. Quid dicendum de perditis à marito in ludo.
RESP. Negat Toletan. citatus nullam restituendi dari
obligationem. Ratio illius est, quia ludus est fortuna
contractus, & vt perdere, ita lucrari poterat, unde fi-
cut amissa in alio contractu oneroso communia sunt,
etiam vt lucrata, ita & in hoc contractu, &c.

Quantum possunt Religiosi donare. §. 8.

1 Quæ possunt Religiosi donare.

1 QVÆSTIO. Quæ potest Religiosus donare? RESP.
Religiosus, vel est prælatus, vel particularis: de
prælati dico primo. Prælati religiosorum potest
ex conuentus facultatibus, tum competentes eleemosy-
nas facere, tum liberales donationes, quas recta admini-
stratio postulare videtur, intra quatuordecim annos, quæ illi ex su-
perioris præscripto non prohibetur. Ita Molin. *disput.*
266. cum D. Thom. in 4. d. 15. *quest. 2. art. 5.* Abul. *quest. 10.*
in cap. 6. *Matth. Med. Cord. de eleemosyn. quest. 4.* Nau. *cap.*
dicatu. num. 11. quasquam Nau. perpetam prælatiam ap-
pellat beneficium ecclesiasticum, & nimium hanc pote-
statem extenuat. Dico secundo. Religiosi particulares, qui
nullam habent bonorum monasterij administrationem,
dum in monasterijs versantur, nihil sine superioris facul-
tate donare possunt, etiam ad pias causas, & eleemosynas.
Dico tertio. Idem particulares religiosi, dum à monaste-
rio ex licentia peregrinantur, vel studiorum causa alibi
comorantur, eleemosynas, & donationes de tuo viatico
facere possunt, quas honesti sæculares suæ qualitatibus, &
honesti scholastici facere solent. Ita Nauar. *cap. Non dica-*
ris, num. 8. D. Thom. 2. 2. *quest. 23. art. 8.* Ratio est, quia hæc
est præsumpta prælatorum suorum voluntas. Dico quarto.
Si prælatus alicui particulari religioso concedat facul-
tatem, dandi rem aliquam ad suum arbitrium, illam do-
nare non potest in turpes causas, ac proinde donatarius
illam monasterio restituere tenetur: quia illius rei nun-
quam comparauit dominium. Dico quinto. Si prælatus
religionis certam summam alicui religioso tribuat foris
comoranti ad victum, & vestitum quotannis, ita vt ad
nil amplius teneatur, potest talis religiosus ex sua su-
stentatione donationes facere in eleemosynas, & pias
honestas.

honestasque causas. Ita Mol. *supra*. Quia hæc est præsumpta religionis voluntas, pacto expressa. Dixi, ad pias, & honestas causas, quia ad turpes, nec ipse prælatus licentiam concedere potest: nam illius potestas in ædificationem, non in destructionem. Ideo si (quod omen Deus auertat) religiosus professionis oblitus aliquid meretricibus daret, alienum est, & à meretricibus monasterio restituendum.

Quantum possunt filij familias donare. §. 9.

- 1 *Quæ potest filius familias donare.*
- 2 *Quæ sunt bona quasi castrensia.*
- 3 *Quæ sunt bona aduentitia.*
- 4 *Quæ sunt bona profectitia.*
- 5 *Inter quæ bona computanda, quæ filius familias bonis parentum lucratus est.*
- 6 *Inter quæ bona computanda, quæ filius famil. domi parentum suo opificio acquirit.*
- 7 *An possint parentes remunerare laborem maiorem alicuius filij præ cæteris.*
- 8 *Respondetur directe propositæ dubitationi.*
- 9 *Quid possint minores donare.*

QVAESTIO. *Quæ potest filius familias donare?* **R**ESP. Præmitto quatuor esse bonorum genera, quæ filius familias habere potest. Primum est castrensiū. Secundum quasi castrensium. Tertium aduentitiū. Quartum profectitiū. Castrensia bona, quamuis Naua. c. 17. nu. 141. definit ea bona, quæ filius in bello acquirit: quia pender ex arbitrio Principis, ac legum dispositione, hæc, vel illa bona castrensia appellantium, simpliciter defini nequeūt, vt aduertit Mol. *sup*. Nisi dicamus esse ea bona, quæ militiæ, castrorumve causa secundum legum expressam, vel interpretatiuam dispositionem, acquirit filius, ideo ea singillatim adnumerabo. Sunt *in primis* bona castrensia militum stipendia, & ratione militiæ
ab ijs

ab ijs acquisita. Ita *L. Castrense ff. de castr. pecul. Leg. 1. Cod. de castr. pecul.* Inter milites vero computantur omnes, qui exercitui, castris, triremibus ad prælium paratis inferunt. Sunt *secundo* bona castrensia, quæcunque dantur filiofam. ad bellum proficiscenti in militiae auxilium, & quocunque dentur. Sunt *tertio* bona castrensia, quæ cui libet donantur, vel legato relinquuntur, quavis militiae occasione. Ut, quia illum legans cognouit in bello: vel quia illustre illius factum audiuit. Ita *L. si forte. L. castr. L. D. Adrianus. ff. de castr. pecul.* Quarto ea, quæ quis comparauit in seruitio & palatio Regis. *L. vnic. C. de castr. Palatin. pecul. 12.* Hinc colligit Gomef. *ad L. 29. Tauri* esse bona castrensia, quæ pater filio dat ad sumptus in Regio palatio, non secus atque ad sumptus in castris. *Quinto* ea, quæ emuntur eisdem bonis castrensibus. *L. 1. Cod. de pecul. castr. lib. 12. Sexto*, quæ quis ludo lucratur cum pecunia castrensi. Et quæ cum peculio castrensi negotiatur. Ita Molin. Probatque, quia ut damnum in negotiando, peculio ipsi cedit, sic debet & lucrum cedere. Patet ex *L. pater militi. ff. de castr. pecul.* id clarissimè decernente circa seruum pertinentem ad peculium castrense, qui quicquid lucratur, peculio acquirit.

2 QVÆRIT. Quæ sunt bona quasi castrensia: R E S P. Vt dixi de bonis castrensibus, ita de quasi castrensibus, ai dicitur non posse ea æque bene vna definitione circumscribi. Numerantur vero inter quasi castrensia bona, velut præcipua, quæ filius familias acquirit ex officio publico, vt aduocati, iudicis, tabellionis, medici, aut alicuius artis ex septem liberalibus professoris, & a fortiori scientiæ alicuius superioris, vt Theologiæ, vel vtriusque Iuris. Ea vero bona talia sunt, licet non publico stipendio, sed peculiari industria comparantur, vt recte cum Bald. adnotauit Sylu. *verb. pecul. quest. 10.* Et quæ illis ratione officiorum liberaliter donantur, vt libri, vel equi, vel quid simile iuxta Barthol. *L. similiter. ff. de castr. pecul.* At vero iuxta ius Lusitanum etiam propinæ, quæ in *scholis dari solent graduatis.* Ita *l. 4. Ord. tit. 97. §. 9.* Numerantur deinde ea, quæ à Rege, Regina, vel Principe donantur. *L. Cum multa C. de bon. qua lib.* Ita iuxta Lusitanum ius quæcunque ad matrimonium dantur à quibuscunque, modo ascenden-

ascendentes non sunt per lineam rectam *lib. 4. tit. 97. §. 10.* Item, quæ clerici ex suo officio acquirunt. Ita *Nau. cap. 12. num. 142.* & præterea quæ ipsi clerici sua industria acquirunt, & quæ extranei illis ad patrimonium donant. Ita *Molin. disput. 231.* & claret ex *Authent. presbyteros, cap.* Clerici vero hoc in loco intelliguntur, solum ij, qui, iuxta *Concil. Trident.* gaudent privilegio fori. Dixi, quæ ab alijs, quam à parentibus illi dantur in patrimonium. Quia patrimonium à parentibus acceptum, adhuc numeratur inter profectitia bona, nam id adducere tenetur ad partitionem cum alijs fratribus.

3 *QVAEST. Quæ sunt bona aduentitia?* R E S P. Hæc item definire perdifficile. Sunt tamen ea, quæ filius familias suo labore, & industria comparavit. Horum bonorum dominium est penes filium, ususfructus est penes patrem. Ita *Leg. Cum oportet. leg. non solum. C. de bon. qua. liber.* Sunt tamen nonnulli casus, in quibus pater nec habet ususfructum horum bonorum. *Primus*, quando aliquid filio familias donatur; aut testamento relinquitur, ea conditione, ut ususfructus etiam sit penes filium, hæc enim donationes, & legata inter aduentitia bona adnumerantur. *Secundus*, quando aliquid filio familias donatur patre renuente. *Tertius*, quando ipsemet ususfructus filio legatur, aut donatur. Quia ususfructus est quædam servitus, & servitutis non est servitus. *Leg. 1. ff. de usufruct.* *Quartus*, quando intra duos menses post matris mortem, pater non fecit inventarium. Ita decernunt leges *Lusitaniæ, lib. 4. Ordin. tit. 98.*

4 *QVAEST. Quæ sunt bona profectitia?* R E S P. Sunt ea bona, quæ de bonis parentum filio familias aduenerunt. Item ea quæ filio familias principaliter propter parentes donata sunt. Ita *L. Cum oportet, iuncta Gloss. S. igitur. Insit. per quas person.* Horum bonorum, tam dominium, quam ususfructus est penes parentes, præterea, quæ filio dantur in patrimonium ad sacros ordines suscipiendos, & quæ filix dantur ad dotem, vel filio ad nuptum. Nam horum bonorum dominium, & ususfructus est penes filios, neq; in collatione bonorum veniunt in aggerem. Dixi, principaliter propter parentes, nam quæ filio donantur propter parentes minus principaliter, tam quo ad domini-

dominium, quam quo ad vsum fructum sunt ipsius filii & ideo appellantur bona aduentitia, non profectitia. In Bald. *L. Cum oportet. cit. Syllu. & alij, quos refert, & sequitur Molin. disp. 233.*

Habet tamen exceptionem apposita regula in iure Lusitano *lib. 4. Ordin. tit. 97. §. 10. & 11.* Vbi decernitur, ut ea, quæ causa dotis à quocunque, dummodo confanguineus ascendens in linea recta non sit, patri dentur ad coniugium filij, aut alterius descendens à se, quamvis intuitu solius patris donentur, cessentur, ut bona castrensia, nec filius teneatur ea deducere in suam legitimam, nisi id expresse à donatore declaretur. Item *§. 11. eiusdem legis*, idem decernitur circa bona, quæ intuitu patris, aut aui Rex, transfert ab ijs in certum filium, aut filiam.

§. QVÆST. *Estne bonum aduentitium, an profectitium, quod filiusfam. bonis parentum lucratus est?* RESP. In iure Lusitano res est determinata. Nempe, si filius vel solutus, vel coniugatus domi parentum sit, & illorum victu vestituque vtatur, quidquid proprio labore, & industria, in negociandis parentum bonis acquirit, parentibus acquirit, veniendumque est ad æqualem cum alijs fratribus collationem. Ita *lib. 4. Ord. tit. 97.* De iure communi vult Nauar. posse filium post parentum obitum exigere pretium laboris & industriæ, ac proinde maiorem bonorum partem, quam fratres alios acciperent. Ita *cap. 17. num. 1. & 4.* Oppositum tamen tenendum in praxi docet Mol. *disp. 234.* probatq; multis iuribus, & rationibus. Addit vero ibi rem satis rationi consentaneam, nimirum filiumfamil. sibi acquirere lucra, quæ facit ex occulta negatione, quamvis pecunia clam negotio datæ ipsorum parentum sit: Ordinationemque Lusitanam solum loqui de bonis, quæ filius domi parentum, & sumptibus sustentatus facit ex negotiatione ab ipsis parentibus præscripta. Ratio eius est optima. Quia in illa negotiatione occulta filius se exponit periculo proprii damni: si enim illa occulta negotiatio male cedat, tenetur restituere parentibus, & fratribus; ergo æquitas postulat, ut etiam fruatur lucro: illius enim in omni negotio ex iustitia est lucrum, cuius fuit periculum damni.

damni: & ideo quia in negotiatione, ex parentum facta præscripto, periculum damni est parentum, ita & lucrum.

6 QVÆST. Quid dicendum de filiofamilias, qui domi parentum vivens illorum bonis alitur, circa bona, que opificij sui labore acquirit? RĒSP. Dico in primis. Non tenentur parentes illum ex proprijs bonis alere, quamvis possint, sed possunt ab eo alimenta exigere ad ipsius congruam sustentationem. Imo relinquere in testamento alimenta, que in tali filio alendo insumpserunt, ut eorum pretium ad collationem afferat cum alijs fratribus. Dico secundo, Reliqua lucra ex proprio labore, & opificio comparata filiusfam. sibi acquirit. Ita Ordinationes Lusitanæ proxime citatæ, Dico tertio. Huiusmodi lucra, ut filiusfam. sibi acquirat, requiritur, ut expressis verbis parentibus declaret se sibi velle laborare, occare, ferere, & metere, ut ita loquar. Ita Navar. & Molin. loco citatis. Dico quarto. Filius, qui domi parentum commoratur, & illorum bonis nutritur, exercetque laborem, & opificium suum, nihil protestatus de sibi comparando lucro, censendus est velle totum parentibus acquirere ex amore filiali condonare. Quamobrem nequit postea à parentibus, aut eorum hæredibus id exigere. Quæ veritas pro regno Lusitano in more posita est, ut advertit Molin. loco allegato.

7 QVÆST. Possuntne parentes remunerare filium, quæ præ cæteris rem eorum auxit in negotiis, vel in exercendo suo opificio? RĒSP. Possunt; neque tenentur filij adducere id cum alijs fratribus ad collationem. Ita secundum ius commune sensu Barth. tract. de duobus fratribus, & Leg. ff. de collat. bon. Navar. capit. 7. numer. 144. Sylu. pecul. 1. quest. 19. & donat. 2. quest. 7. Cou. cap. Cum in offic. de rest. num. 11. Et quamvis ius Lusitanum videatur oppositum decernere lib. 4. Ord. tit. 97. loquitur de donationibus simpliciter liberalibus, non vero remuneratorijs.

8 QVÆST. Tempus est propositæ dubitationi respondendi: dic igitur, quæ potest filiusfamil. donare? RĒSP. Dico primo. Filiusfam. si pubes sit, potest libere donare de bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, sicuti exercere circa illa

illa alios contractus. Dico *secundo*. Si filiusfamil, habet
 vsumfructum, & administrationem bonorum aduenti-
 tiorum, vel quia longe degit a patris domo, vel qui
 pater id permittit, nec ea perit, potest de iisdem bonis
 validam donationem facere. Quæ tamen donationes ad
 eodem possunt in iudicio reuocari, concediturque illi
 beneficium restitutionis in integrum, si repetat. Dico
tertio. De bonis his profectiis, quorum dominium, &
 vsumfructus ad parentes pertinet, nil potest filius dona-
 re, etiam in eleemosynas, & pias causas. Neque item de
 bonis ijs aduentiis, quorum vsumfructus, & administra-
 tionem pater habet. Molin. *disp.* 277. Dico *quarto*. Quo-
 do filius peregrinatur, vel in scholis, aut Regia caria pa-
 rentum sumptibus alitur, regulariter præsumendum est
 parentum esse voluntatem, vt filius ea donet in eleemo-
 synas, aut in aliqua quæuis infumat, quæ reliqui eiusdem
 conditionis, & status communiter impendere solent.
 Sed in hac re attendenda est parentum maior, minoris
 voluntas, & iuxta eam plus, minusve ad quousvis vsum lar-
 giendum. Alioqui quidquid contra hanc voluntatem
 consumit in ludo, in meretricio, vel alia in re indecora,
 iniuste impendit, & tenetur afferre partitionem bo-
 norum cum alijs fratribus, ad quam eandem restituti-
 onem etiam tenentur collusores, & meretrices.

9 QVAEST. Quousque Minores, non quia impuberes
 sunt, sed quia curatores, tutore, que habent, donare possunt.
 RESP. De ijs, quæ illis ad sumptus a tutoribus, curatoribus
 vel conferuntur, licet domi curatorum non sint, licet
 re, valideque donare possunt. Dico *secundo*. Quia alimenta
 illis à curatoribus debita, etiam necessaria ad honestas
 recreationes, & moderatas eleemosynas, donationes li-
 berales includunt, quas illi, sui iuris facti, licite, & hone-
 ste facere possent, has omnes, licet curatoribus repugnanti-
 bus, facere possunt. Dico *tertio*. Quæ huiusmodi Mi-
 nores contra curatorum præscriptum in turpibus rebus
 abigunt, licet mortaliter peccent abigunt, non
 tamen restituere tenentur. Ratio est, quia suum consu-
 munt. Possunt tamen eas curatores repetere, & ipsi
 Minoribus, si notabiliter se lætos videant, conceditur
 restitutionis beneficium in integrum. Interim vero, dum
 not

non reperuntur, potest eas donatarius retinere. Dico
quarto. Quas donationes, & eleemosynas ipsi Minores
 facere licite possunt, possunt etiam eorum nomine cu-
 ratores, & tutores. Ita Molin. *sup. Med. in Cod. de eleemoly.*
Palud. in 4. d. 15. quest. 3. art. 7. Arm. verb. eleemosyn.

Quantum possunt donare serui. §. 16.

i Qua possunt donare serui.

QUÆSTIO. *Qua possunt donare serui?* R E S P. Antequam propositæ quæstioni respondeam, præmitto, quæ scio de dominio rerum circa seruos: ex hac enim cognitione pendet interrogantis solutio. Dico igitur, quanquam verum sit regulariter illud Iuristarum proloquium, quicquid acquirit seruus, domino acquirit, falli tamen in aliquibus euentis. *Primus* est, cum pactum sit inter seruum, & dominum: ut quotidie, aut certis temporibus certum quid domino soluat, reliquum vero de suis laboribus sibi reseruet. Quod quidem frequenter in Lusitania fit, & multa mancipia hac se via à seruitute liberant. *Secundus*. Si dominus aliquid seruo donet ad liberum usum, quasi liber esset. Aut velit aliquid seruum habere, ut suum quomodolibet conquisitum. Nam ut inter dominum & seruum, non qua seruus est, sed qua homo, potest esse pactum, ita & donatio, ut experimur in manumissione, quæ semel concessa, iam absque iusta causa reuocari nequit. *Tertius*. Si seruo à domino, aut ab aliquo, aliquid pro iniuria sibi illata, aut damno, in ijs quæ domini potestati non subiacent, restituatur. *Quartus*. Si quid seruo douetur, aut ea conditione relinquatur, ut non domini, sed solius serui sit. Quæ libera conditio à donatore poni potest, & à domino non acceptato donationem reddit nullam, conditio vero satis est iudicij probata. *Quintus*. Si seruus bonis suis, quorum est dominus, aliquid acquirat, vel ludendo, vel negotiando, sine obsequiorum domini præiudicio. *Sextus*. Cum sine obsequiorum præiudicio, à cibus sibi datis, quicquid subtrahit. Ita Molin. *disp. 38. Tolet. libr. 3. cap. 1. num. 219.*
 Dico igitur I, Seruus ex bonis, quorum dominium ha-

Medull. Casuum

P

bet, li-

bet, libere, & licite potest donare, & alienare, vt libere
 Probat. Quia verus dominus, & administrator e-
 rum est. Dico II. Seruus ex bonis domini, nec ad p-
 causas, aut elemosinas: quicquam præter illius volun-
 tatem subtrahere potest Quod si donet, & peccat, &
 restitutionem tenetur. Similiter donatarius, cui seruus
 donauit tantum, quantum bona, ac mala fide à seruo ac-
 cepit, vel habet, vel concupiscit, contra an iuxta domini
 voluntatem secundum regulam communem restituat
 di. Ita Mol. disp. 277.

De discrimine inter donationem ob cau-
 sam mortis, & vitæ §. II.

- 1 Quod sit discrimen donationis causa vitæ, & causa
 mortis.
- 2 Quæ donationes inter coniuges viuos sunt valida.
- 3 Quæ donatio causa mortis est eo ipso nulla.
- 4 An in reuocata donatione reddendi sint fructus rei
 donatae.
- 5 Quæ solemnitas requiritur ad donationem causa
 mortis.
- 6 Vnde colligitur donationem esse factam causa
 mortis.
- 7 Vnde colligitur donationem esse factam causa vitæ.
- 8 An hac donatio, dono tibi, & tuis heredibus, sit do-
 natio causa mortis.
- 9 An donatio causa mortis indigeat acceptatione do-
 natarij.

1 QVÆSTIO. Quod est discrimen inter donationem fa-
 ctam inter viuos, & factam causa mortis: RESP. Do-
 natio inter viuos acceptata, nondum tamen tradi-
 ta, regulariter reuocari nequit. Donatio vero causa mor-
 tis, etiam post traditionem reuocari potest à donatore,
 quatenus viuit. Ita habetur Leg. Cumque ff de condit. ob
 causam. L. Cum quis de condit. causa dat. Ita tradunt Goni-
 & Greg. ad L. 10. tit. 4. par. 5.

2. QVÆST. *Quæ donationes inter coniuges valent, etiam inter viuos?* R E S P. Multæ. In primis eæ, quæ fiunt inter Principes non superiorem recognoscentes. Deinde quæ fiunt ad ædium igne combustarum reparationem. Tercio, eæ, quæ fiunt compensationis, aut remunerationis gratia: Sed de hac re, quia potius ad iudicium spectat fori, quam poli, videant iudices si libuerit. *lib. 4. Ord. Lusit. tit. 61. Molin. disput. 289 & 290. Nauar. cap. 10. num. 149.* vbi plurima de hac donatione inter viuos.

3. QVÆST. *Quæ donatio causa mortis censetur eo ipso reuocata?* R E S P. Quam donatarij mors anteuertit, superstiti ipso donante. Ita habetur *l. Nonius. ff. si certum petatur. l. si mortis caus. l. Senatus. ff. de mort. cau. donat.*

4. QVÆST. *Per reuocationem teneturne donatarius non solùm rem donatam, sed fructus etiã perceptos restituere?* R E S P. Tenetur, quia licet donatarius acquisierit dominium reuocabile rei, mortis causæ donatæ, non tamen vsusfructus, nisi id à donante exprimat. Ita Bart. ex multis iuribus, quæ refert Gom. *1. var. cap. 4. num. 21.* Ratio est, quia tam res ipsa quam fructus censetur tantummodo donari post mortem donatoris, antea vero, quantum solummodo donator consenserit.

5. QVÆST. *Quæ celebritas requiritur ad donationis validitatem causa mortis?* R E S P. Requiritur in primis, vt fiat coram quinque testibus. Sed de hac re legatur Couar. *in rub. de testam. num. 11.* Vbi iudices multa inuenient.

6. QVÆST. *Quæ signa ostendunt donationem esse causa mortis?* R E S P. Si in donatione mentio mortis fiat quo ad substantiam donationis, non vero executionis, est donatio causa mortis. Nam si fiat mentio mortis in exhibitione donationis, vt si Titius dicat: dono tibi, dummodo me sinas frui rei vsu, est donatio inter viuos, quia per solam executionis dilationem, natura contractus nõ mutatur. Ita tradunt Abb. Domini. Accursius, & alij, quos refert Couar. *3. p. rub. de testam. num. 25 & 2. p. num. 13.* cum Gom. *sup.* Præterea, si donans est morti vicinus, & ægritudinis periculo motus donat, quamuis mentionem mortis non faciat. Ita Ripa, & alij, quos refert Couar. *3. p. ad rub. de testam. num. 21.* maxime cum ipsum mortis periculum donationis causam reddat. *Cõsona. l. 2. ff.*

de donat. caus. mort. Tertio, si donans in eodem mortis periculo dicat, relinquo, donatio est causa mortis. Ita Couar. sup. cum Didone, & alijs.

7 QVÆST. Quæ signa ostendunt donationem esse causam vitæ? RESP. Egregium signum est, si apponatur clausula de eam non reuocanda. L. Vbi donat. ff. de donat. caus. mort. Ita Couar. 2. part. rub. de testam. num. 17. Duennas Reg. 27. & alij plurimi. Deinde: Si donans promittit se semper donationem raram habiturum. Ita Couar. 2. par. citata numer. 13. Neque obstat L. Si aliena. ff. de donat. mort. caus. §. Marcellus vt illam interpretantur, Accursius, Bart. & alij cum Couar. 3. p. rub. de testam. num. 23.

8 QVÆST. Quid censes de hac donatione, Dono tibi, & tuis hæredibus? RESP. Dico eam esse inter viuos. Ita Duennas reg. 217. numer. 3. Couar. 3. p. rub. de testam. num. 25. Gomes. Bald. & alij, quos citat. Ratio est, quia si in ea donatione donatarius moriatur ante donatorem, donatio valet, & ad donatarij hæredes transit. Quæ conditio non stat cum donatione causa mortis, vt communiter tradunt Doctores.

9 QVÆST. Indiget ne donatio causa mortis acceptatione donatarij sicut donatio inter viuos? RESP. Maxime. Ita Barthol. Bald. & iura, quæ citat Couar. 3. p. rub. de testam. num. 14. Ratio est, quia donatio causa mortis est promissa iuxta communem sententiam vt docet Viuius. lib. 4. comm. opin. tit. donatio. Quia in conditione differt a legato, quia legatum, cum sit pars testamenti, aut codicillorum est dispositio vltimæ voluntatis testatoris, vt docet Accursius. Gloss. 5. post legem connub. num. 102.

CAPVT XVII.

De Testamentis, & Codicillis.

De defensione, vi, & multiplicitate Testamentorum. §. I.

1 Quid est testamentum.

2 Aq

2 A quo iure testamentum habet vim.

3 Quotuplex est testamentum.

1 **Q**UÆSTIO. Quid est testamentum? **R**ESP. Est voluntatis humanæ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum directa hæredis institutione. Ita Ulpian. 1. ff. de testam. iuncta Gloss. Iure tamen Lusitano, cum quis habet legitimos hæredes, potest disponere de bonis, quæ ad illos necessario non veniunt, sine alterius hæredis institutione, & verum condit testamentum. Ita libr. 4. titul. 82. §. 1. iuncto §. penult. Ordin.

2 **Q**UÆST. Ex quo iure vim habet testamentum? **R**ESP. Quo ad substantiam, & ultimæ voluntatis dispositionem circa bona sua, supposita rerum diuisione, ex iure gentium, & naturali. Quo ad solemnitates tamen ex iure civili. Ita Couar. tertio lib. resol. capit. 6. numer. 7. Molin. Theol. disputat. 124. cum alijs, quos citat. & est manifesta veritas.

3 **Q**UÆST. Quotuplex est testamentum? **R**ESP. Duplex: clausum, vel apertum. Clausum semper fit in scriptis (clauditur vero, ne testes, qui adsunt approbationi publicæ illius voluntatem sciant) Apertum est quod coram testibus fit, & scripto, seu voce condi potest.

De solemnitate requisita ad valorem testamenti profani, præcipue circa testes. §. 2.

- 1 Quæ solemnitas requiritur ad testamentum secundum ius commune.
- 2 Quæ solemnitas requiritur ad testamentum secundum ius Lusitanum.
- 3 An ex iure Lusitano requiratur, vt testes sint rogati.
- 4 An requiratur, vt testes signent sigillo.
- 5 An valeat legatum relictum ipsi scriptori testamenti.

- 6 De certis aliquot conditionibus, quas habere debent testes.
- 7 An religiosus possit esse testis in testamento.
- 8 An sit satis, quod testis audiat vocem testatoris.
- 9 An possit esse testis, qui in testamento heres instituitur.
- 10 Qui non possunt esse testes testamenti secundum ius Lusitanum.
- 11 Quae testamenta sunt valida sine solemnitate.
- 12 De testamento ad pias causas.
- 13 Vtrum in foro anima testamentum ad pias causas sit irritum absque solemnitatibus.
- 14 Vtrum idem diceudum de testamentis profanis.
- 15 De testamentis clericorum.

1 QVÆSTIO. Quae solemnitas requiritur secundum ius commune ad testamenti valorem? R E S P. Ad testamenti clausi valorem requiritur, ut ab aegrotis coram septem testibus, masculis, liberis, aut qui liberi reputentur, puberibus, qui decimum quartum annum impleuerint ad id inuitatis affirmerent illud esse suum testamentum, & postea manu sua illud subscribat, vel alius pro eo. Deinde omnes septem testes subscribant vel proprio annulo, aut signo. Ita L. Hac consultissima. Cod. de testament. & Institut. de testamen. §. sed cum paulatim. Ad valorem vero testamenti aperti, sunt item septem necessarii testes, masculi, liberi, aut liberi reputati, & puberes, rogati, qui simul conueniant, & audiant, & intelligant testatoris voluntatem, vel scriptam, vel vocem tenus prolaram, si testamentum sit vocale. Non tamen necesse est, ut signent, aut subscribant. Ita eadem l. Hac consul. §. per nuncupat. & L. Heredes palam. §. eod. tit.

2 QVÆST. Quae solemnitas requiritur ad testamenti valorem secundum ius Lusitanum? R E S P. Ad valorem testamenti clausi requiritur, ut si testator illud sua propria manu non scripsit, suamet etiam manu subscribat
fi. sciat

& sciat, vel ille qui testamentum scripsit nomine testa-
 toris. Deinde consuetum testamentum tradendum est
 à testatore tabellioni coram quinque testibus masculis,
 liberis, aut pro liberis reputatis, puberibus post deci-
 mum quartum annum expletum coramque illis testi-
 bus interrogabit tabellio testatorem, an illud sit ipsius
 testamentum, habeatque illud pro bono, legitimo, fir-
 mo & valido. Postquam vero testator affirmatiue re-
 sponderit, coram eisdem testibus à testamenti tergo
 conficiet instrumentum approbationis, in quo explica-
 bit testatorem tradidisse sibi testamentum illud, habu-
 isseque pro suo bono, ac firmo. & in eo instrumento
 subscribent omnes illi quinque testes, & præterea testa-
 tor ipse, si sciat, & possit; qui si nesciat, aut nequeat, vnus
 de testibus pro eo subscribat, dicendo se de mandato
 testatoris pro eo subscribere, qui nesciat, vel nequeat.
 Ita *libr. 4. Ordin. titul. 80.* Vbi subiungitur aliter inuali-
 dum fore testamentum, non obstante quacunque in con-
 trarium consuetudine. Et affirmat *Gam decal. 69.* à re-
 gis senatoribus iudicatum fuisse nullum testamentum
 clausum, in quo testes non adfuerunt, quando à testa-
 tore tabellioni datum fuit. Ut de valore testamenti a-
 perti, seu nuncupatiui, ita vocant, dicam, suppono
 tripliciter fieri posse. In primis in scriptis per publicum
 tabellionem. Ad hoc adhibendi sunt quinque testes
 masculi liberi, aut liberi existimati, maiores decimo
 quarto anno. Qui tabellio, & testes illud subscribent,
 & præterea testator, si sciat, aut queat, si vero, aut
 nesciat, aut nequeat, alius suo nomine subscribet, di-
 cens se id facere ex testatoris mandato: tabellio vero
 testamentum referet in notas. Ita *libr. 4. Ordin. titul. 80.*
 Deinde fieri potest testamentum apertum in scriptis per
 manum ipsius testatoris, vel alterius illius nomine, &
 tunc ipse testator subscribat, vel ille, qui illius nomine
 testamentum scripsit. Vocabuntur alij quinque testes
 eiusdem conditionis appositæ, coram quibus legatur
 testamentum, quod singuli subscribent. Fieri denique
 potest testamentum voce tenus, sed ad valorem requiri-
 tur, vt fiat prope mortem, adsintque sex testes, siue mas-
 culi, siue foeminae. Ita habetur *Tit. citato. §. 4.* Discrimen

vero latissimum est inter hæc aperta testamenta. Quod primum valet absque alia solemnitate post mortem. Secundum requirit, ut à iudice post testatoris mortem publicetur citatis ijs, ad quos pertinet. Tertium post recuperatam sanitatem ipso facto nullum est. Ita eodem tit. §. 3.

3 QVAEST. Ex consuetudine huius Lusitani regni requiritur, ut testes sint rogati? R E S P. Minime. Ita in supremo senatu iudicatum fuit, ut refert Gam. dec. 210. ipso solo refragante.

4 QVAEST. Requiriturne præterea, ut testes sigillo signentur? R E S P. Minime, sed satis erit subscribere.

5 QVAEST. Valetne legatum relictum à testatore ipsi testamenti scriptori? R E S P. Minime, loquendo absolute. In decernitur L. 1. & seq. Cod. de ijs, qui adscribunt in testamentis. Ita decisum fuit in supremo senatu decisi. 69. Gammarum documento L. de eo ff. ad L. Cornel. de falsis. Idem decisum de testamento scripto manu mariti, in quo vxor, & maritus mutuuo relinquebant hæredes. Credit tamen Molin. disp. 125. has leges pœnales, atque non obligare, nisi post latam sententiam, & præterea esse præsumptiuas, & idcirco amota fraude in conscientia non obligate, imo obligate hæredes legatoris ad legata legatario donanda, ipsamque legatario in conscientia compensationem facere posse, sed de hac dubitatione latius me rogabis.

6 QVAEST. Illa apposite testium conditiones, satisne sunt? R E S P. Minime, sed requiruntur alia, quæ in iure apponuntur. Ne scilicet sint infames, &c. Probe tamen adnotat Iul. Clar. §. testam. quest. 55. satis esse testes non reputari tales, scilicet infames. Quamquam sint, ut non obstat, quod non sint serui, sicut liberi habentur.

7 QVAEST. Religiosus estne idoneus testis ad testamentum? R E S P. Affirmat Gomes. ad L. 4. Tauri. numer. 13. cum Fabro, quando ad id habet superioris facultatem. Absolute affirmat Iul. Clar. loco citat. Panormit. & alij citati à Gomes. quia religiosi testimonium absque superioris facultate datum, non est ipso facto nullum. De clericis nullus negat, etiam sine Episcopi facultate.

8 QVAEST. Satisne est ad testimonij validitatem, auditum tantummodo vocem testatoris, qui post parietem est? R E S P. Minime.

Minime. Sed necesse est, vt testes testatorem videant. Ita habetur *L. Si specialiter. & L. Si vnus. Cod. de testament. ad eo*, vt propter interpositam cortinam testamentum sit nullum, vt affirmat Iul. Clar. §. *testam. quest. 59.*

9 QVÆST. *Potestne esse testis testamenti qui in ipso haeres instituitur* RES P. Nec ipse, nec ipsius pater, si adhuc sub illius potestate est. nec filij, nec ipsius fratres. si adhuc sub illius potestate sunt. Ita habetur *lib. 4. Ord. tit. 85. & Instit. de test. §. pater.* Neque item omnes, qui sub testamentarij potestate sunt, testamentarij, inquam, simul hæredes. Item decernitur in eisdem legibus.

10 QVÆST. *Qui secundum ius Lusitanum, testes testamenti esse non possunt?* RES P. Masculi quatuordecim annis minores, fœminæ minores duodecim: nec furiosus, nec mutus, & surdus, nec cæcus, nec prodigus cui forum bonorum administratio prohibetur, nec lerus, nisi pro libero habeatur. Ita *lib. 4. Ord. t. 85.* possunt tamen esse testes eiusdem testamenti legatarij, iuxta eadem leges.

11 QVÆST. *Quæ testamenta valida sunt sine hac prædicta solemnitate?* RES P. In primis testamentum, quo pater vel mater bona sua in filios distribuit. §. *Ita L. Hac consult. 9. §. imperfecto. Cod. de testam.* Itaque si testamentum est verba- le, sufficiunt duo tantum testes, sint mares, vel fœminæ: nihil refert, etiam non rogati. Si sit scriptum iisdem testes sufficiunt, dummodo à testatore subscribatur, vel à liberis in eo hæredibus institutis cum appositione temporis, quo factum est, & hæreditatis assignatione cui- libet relicta. Ita Molin. Theolog. *disput. 128.* Deinde, testamentum militis, quod ex iure communi, si in ipsa belli expeditione fiat, valet cum duobus testibus, etiam fœminis, vt cum Barh. docet Iul. Clar. §. *testam. quest. 55.* Debent tamen testes esse rogati. *L. Diuus. ff. de mi. testam.* In ipso vero conflictu, & mortis periculo minori indiget solemnitate. Ita enim *L. Milites. Cod. de testament.* sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina, aut clypeis literis sanguine suo rutilantibus adnota- uerint, aut in puluere inscripserint gladio sub ipso tem- pore, quo prælio vitæ sortem dereliquerint, huiusmodi voluntatem stabilem esse oportet. Requiritur tamen, vt

hac veritas duobus testibus probetur, quasquam non vocatis, vt declarat ipsa lex, & Gloss. Legis, & legislator Lufitanus. *lib. 4. Ordinat. tit. 8. §. 5.* Hoc testamentum militis valet, similes in bello, vel extra bellum, quia et honesta causa ab eo discessit, intra annum à discessu moriatur. Hoc privilegium extendit ius commune ad omnes, qui exercitui inserviunt, & in terra hostili illud condunt: ius tamen Lufitanum *tit. citat. §. 8.* aliquantulum comprimit, ad eos scilicet, dummodo in hostili terra moriantur. Non requiritur præterea illa solemnitas ad testamentum in pias causas *capit. Relatum 1. de testament.* & ibi Panorm. & Cou. Doctoresque communiter. Dicitur vero testamentum in pias causas, in quo hæres, non legatarius instituitur Ecclesia, monasterium, hospitalis, sodalium, misericordiarum domus, vel alia causa pia. Circa hoc testamentum ad pias causas, multa inueniuntur notanda: nam licet non sit validum in totum cum causa pia non constituitur hæres, sed legatarius, est tamen validum quo ad legatum. Ita Cou. *ca. Relatum, & Mol. disp. 134.* Deinde quando est validum ob causam piã sine iuris solemnitatibus, etiam esse validum, quo ad legata eius notat. Ita Costa. *ca. Si pater. Iul. Clar. §. testa. Mol. Cou. citati*, quamuis qui ad pias causas testatur potestatem non habet ad alia testandi, vt iidem Doctores obseruarunt.

12 QVÆST. Quæ solemnitas sat est ad testamentum in pias causas? R E S P. Satis sunt duo testes, siue masculi, siue feminae, & hoc satis est. Ita Panorm. & Couar. *cit. ad ca. Relatum*, seruatque praxis vtriusque fori, sufficit, vt fiat per auris. Ita Gam. *decis. 81. Couar. proxime*, cum plurimis. Valet etiam inceptum & non consummatum ob mortem testatoris præuentam. Ita Couar. *cit. ca. §. nu. 10. & Molin. disput. 134.* Ratio est, quia cum ius civile subiacet iuri canonico in ijs, quæ ad spirituales profectum spectant, vt ad *initium secunda partis* totius operis fauente Deo ostendam, voluit summus Pontifex testamentorum solemnitates secundum Cæsareum ius requisitas in fauore piæ causæ coarctare, reducereque ad ius naturale, in quo coram duobus, ac tribus testibus stat omne verbum.

13 QVÆST. Hac Pontificia dispositio circa testamentum ad

pia causas, itane requiritur. ut in foro etiam anima testamentum annullat? R E S P. Minime. Ita Mol. disput. 134. cum Coineo, & Tiraquel. quos citat. Atque in hoc differt hoc Pontificium ius a Cæsareo, in opinione eorum, qui arbitrantur ius Cæsareum ita prohibere testamentū fieri sine certis solemnitatibus, quas supra vidimus, ut factum annullat. Et ideo, qui secreto relinqueret alicui centum ad piam causam, post illius mortem valide relinqueret, & testamentarius teneretur illud in piam illam causam infumere, quia illi duo testes tantum requiruntur ad fidem faciendam in foro exteriori, ut vltima testatoris voluntas effectum habeat.

14 Q VÆ S T. *Verum quæro simpliciter, an testamenta ex defectu solemnitatis, quo ad forum externum, & iudiciale simpliciter nulla, sint valida in foro animæ?* R E S P. Tres sunt hac de re discrepantes sententiæ. Prima simpliciter ait esse inualida, adeo ut hæres ab intestato succedens, non solum hæreditatem sibi vsurpare, sed legatoris teneatur, nemine cogente, legata hæredi relinquere in conscientia Ita Couar. cap. Cum esset, de testament. numer. 16. & reg peccatum p. 2. §. 3. num. 9. & 10. Ant. Gomes. L. 3. Tauri. num. 123 Padilha L. Cum quis Cod. de iuris, & facti. ign. l. edesim. 2. 4. quest. 18. art. 1. dub. 12. Probantq; ex multis iuribus, quæ videntur omnino annullare illa minus solemnia testamēta ad evitandas lites, sicut alios contractus omnino rescindunt. Nam L. Hac consult. ait. non subscriptum à testibus, & non signatum testamentum pro infecto haberi conuenit. Item ex imperfecto testamento voluntatem teneri defuncti non volumus. Item instituit. *Quib. mod. testament. infr. §. ex eo,* ait Iustin. Imperfectum testamentum nullum est. *Opposita* sententia asserit testamentum minus solemne adeo esse validum in conscientia, ut hæres ab intestato, teneatur hæreditatē relinquere ei, qui in testamento hæres instituitur, licet sibi in foro externo adiudicetur. Ita Panormit. cap. Quia plerique de immunitat Eccles. Adriann. quodlib. 6. conclus. 2. Sylu. her. 3. quest. 7. Molin. tom. 1. iust. disput. 1. Peres, & multi alij, quos refert Couar. cit. Probantq; ex eo, quod illæ leges sunt præsumptivæ (ex eorum opinione) solumque exte-
rius finem attendere, præsumpto vero rei veritatem

non tollit. *Tertia* sententia media incedit, aitque hæredem ab intestato illicite posse in iudicio testamentum minus solemne infirmare, licet sibi constet de testatorum contraria voluntate, & ita cum prima opinione consentit. Ait deinde legatarium minus solemnis testamentum licite sibi posse legata retinere, dum ab hærede ab intestato non in iudicio repetuntur. Ita Alens. & alij multi quos refert Cou. *sup. Victor. in manuscrip. 22. quest. de reb. Sot. 4. iust. quest. 5. art. 3. Instruct. 2. p. cap. 14.* Hæc tertia sententia verior apparet, & quo ad primam partem probatur, quia quisque potest uti legis beneficio, post receptum vero testamentum in iudicio, ita nullum relinquitur, ut hæreditas maneat defuncti ab intestato: hæreditas vero defuncti ab intestato devolvitur ad suos. Neque obstat ultima voluntas testatoris manifesta in contrarium cognita, nam si morienti frater, aut alius, qui ab intestato hæres succedit, adsit, eique moriens dicat suam esse voluntatem hæredem suorum bonorum Petrum instituire, & ideo vult, ut ad testamentum conficiendum rabellio vocetur, hæc vero inter verba expiret, non tenetur ille hæres ab intestato succedens, illam voluntatem explere, sed sibi hæreditatem capere potest. Quo ad secundam vero partem auctoritate Bart. *lib. cum quis citra* probatur. Alciat. Tirac. quos referunt Gomes. & Cou. D. Ant. quam citat Syllu. *sup. Med. quest. 23. de reb. Ang. Arm. Tabien. verb. testament.* Deinde ex ratione, quia si opposita sententia sequeretur, quod si moriens alicui amico secreto relinquat rem aliquam, teneri amicum illam hæredi ab intestato credere, quod durum est. Dicendum itaque est, legislatorem noluisse ipso facto, & iure annullare testamenta minus solemnia, sed dare actionem ad rescissionem eorum in iudicio.

15 QVÆST. Gauderem à te audire in particulari, quid de clericorum testamento censeas? RESP. Ut respondeam præmitto tria esse clericorum bona: quædam *patrimonialia* appellantur, nempe ea omnia, quæ illis ex hæreditate, contractu, donatione, aut alia iusta causa obenerunt, atque de his verum penes eos est dominium. Alia quædam *matrimonialia*, quæ illis ratione propriæ industriæ, scientiæ, aut ecclesiastici ministerij, etiam concionandi, &c.

obtine-

obtulerunt, & horum omnium dominium habent. Alia
 pure ecclesiastica redditus nempe beneficiorum ecclesia-
 sticorum, prestimonium, & pensio, de his controuersia
 est, an habeant verum dominium. Negat Nauar. in Apo-
 log. mon. 24. & 27. Affirmante tamen D. Thom. quodlib. 6.
 artic. 12. & 22. quest. 18. artic. 7. & ibidem Caiet. Sor. 7. iust.
 quest. 4. art. 3. Cord. lib. 1. quest. 18. Instruct. 1. p. quest. 61.
 Couar. Ledesm. & alij, quos citans, sequitur Molin. disp.
 142. fateor tamen omnes quascunque afferunt rationes,
 solum probare debere sumere ex ecclesiasticis redditi-
 bus congruam sustentationem, quod Nauar. non negat:
 id enim etiam debetur monachis paupertatem profiten-
 tibus, quoniam *dignus est operarius mercede sua, & qui
 altari seruit, & quum est, ut de altari viuat.* Veram non est à
 communi hac sententia recedendum, dicendumque est
 ita illis hanc reddituum mercedem, & partem, ut debi-
 tam congruam sustentationem assignari, ut dominium
 eius omnino simul tradatur, quemadmodum distributi-
 ones canonicis Ecclesie seruientibus, ita assignatur ut
 cum dominio conferantur, quam Ecclesie redditus sint,
 sicut colligitur ex cap. *Amico de cler. non resident. lib. 6.* &
 Conc. Trid. sess. 22. capitul. 3. de reform. Canones vero p. 10
 Nauarii sententia adducti de antiqua consuetudine in-
 telliguntur, cum clerici de communi viuebant, & pau-
 pertatis votum emittebant, ut videre est, cap. *Volis enim,
 & septem cap. sequent. 12. quest. 1.* His positis: Dico primo,
 de bonis patrimonialibus, & quasi patrimonialibus fas
 est beneficiatis testari ad quoscunque vsus, ut etiam do-
 nare, siue inter viuos, siue etiam causa mortis. Est Couar.
 capite primo de testamen. numer. 7. Iul. Clar. lib. 3. quest. 27. &
 communis: colligitur apertè ex cap. *Episcopi. 12. quest. 1. cap.
 Quia nos de testam.* Probat, quia horum bonorum ha-
 bent idem dominium, atque si essent laici. Dico secundo:
 De bonis pure ecclesiasticis secundum ius commune
 minime testari possunt, neque ad vsus profanos neque
 pios. Pater ex capite *Episcopi. capite Sint manifesti. 12. quest.
 prim. capit. Quia nos.* & alijs. Ratio horum canonum fuit,
 ex eo, quod ita clericorum auaritiæ, & tenacitati ireretur
 obuiam, cum eis spes relinquendi posteris præcinderetur.
 Dico tertio. Secundum consuetudinem huius Lusitaniæ

tani regni beneficiati, etiam de bonis ecclesiasticis
de testatur in quosvis usus. Ita Mol. *disp.* 147. Couar. *ca.*
Cum in offic. de testam. num. 9. Hostien. Anton. Palud. &
alij ab eo citati. Valide, dixi, quia consuetudo legitima
tempore præscripta, vim habet ad abrogandam legem.

Hæc autem consuetudo approbata est ab Episcopalis
bus constitutionibus, quia tamen assignant quo tam, si-
gula videantur. Dico quinto. De his pure ecclesiasticis
bonis ad solos pios usus, licite queunt beneficiati us-
tari, ac proinde lethaliter peccant, ea relinquendo
sibus profanis, vel diuitibus consanguineis. Hæc ex-
presse traditur à Molina *proxime citato*, verum interpre-
tatiue ab omnibus, qui accesserunt beneficiatos mortu-
liter peccare expendendo, dum viuunt hæc bona in
profanos usus. Hi vero sunt Alens. 3. p. *quest.* 36. memb. 1.
Richard. in 4. d. 4. art. 3. *quest.* 1. Palud. *ibid.* *quest.* 3. Dur.
Anton. *par. 11. 15. capit. 5. §. 19.* Gabr. in 4. dist. 1. *quest.* 1.
Maior. in 4. dist. 24. *quest.* 17. Panoim. *cap. Cum secund. de*
prebend. Arch. & Domin. cap. Statut. de rescript. lib. 6. Fel-
lin. Decius. Ioann. Angel. quos refert, & sequitur Nauar.
in Apolog. quest. 2. mon. 7. Qui omnes etiam eos obligant
ad restitutionem, sed de peccato tantum contra charita-
tem loquuntur. D. Thom. *quodlib. 6. artic. 12. & 22. quest.*
185. art. 7. Caiet. ibid. Adrian. que. pro clariori intell. de res-
Sot. 10. iust. quest. 4. art. 3. & 4. Ledelm. 2. 4. quest. 18. art. 1.
dub. ultim. Sarmiento cap. Si priuatum. 15. quest. 1. Couar.
cap. Cum in offic. de testament. num. 3. Instruct. 1. pa. capit.
142. Molin. disput. 144. Ratio eorum est, quia grauis cul-
pa videtur patrimonium Christi quales sunt redditus
ecclesiastici profuse obligurire. Cum tamen ex institu-
tione Ecclesiæ in pauperum alimeta sit destinatum, cum
superfluit ex decenti beneficiatorum sustentatione con-
cors est de hac re sanctorum Patrum sententia: Ita D.
Hieronymus ut habetur 44. dist. cap. 1. *Tibi o sacerdos videri*
de altari permittitur, non luxuriari. D. Bernard. *epist. 42. Clamant*
pauperes nostrum est, quod effunditis, nobis crudeliter sub-
trahitur, quod inaniter extenditur. Præcipua tamē ratio de-
sumitur ex Ecclesiæ prohibitione. Quæ habetur in Con-
triden. *sess. 25. cap. 11. de reform.* Vbi Episcopis omnino in-
terdicitur ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos, fami-
liarē

iaresve suos augere studeant his verbis. Cum & Apostolorum canones prohibiant, ne res ecclesiasticas, quae Dei sunt, confanguineis donent; sed si pauperes sint, ijs, ut pauperibus distribuunt, eas autem non distrahant, nec dissipent illorum causa. Imo, quo maxime potest eos sancta Synodus monet, ut omnem humanum hunc erga fratres, nepotes, propinque carnis affectum, unde multorum malorum in Ecclesia seminarium extat penitus deponant. Quae vero de Episcopis dicta sunt, ea non solum in quibuscunque beneficia ecclesiastica, tam secularia quam regularia obtinentibus pro sui gradus conditione observari, sed ad sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales pertinere decernit, ita concil. Trident. Haec vero totalis interdictio lethalem culpam sonat Dico quinto. De bonis pure ecclesiasticis, nec etiam ad pios usus possunt Episcopi huius Regni valide testari. Et ideo quidquid eorum remanet, ad futurum successorem spectat. Ita obtinuit, praxis, & consuetudo huius regni. Contra hanc vero consuetudinem valet Papae dispensatio ad quosvis pios, profanosve usus, ut notat uterque Molina. Si tamen haec facultas absolute concedatur, intelligitur ad pios tantum usus. Ita docet Navar. in Apolog. quaest. 3. num. 6. cum alijs, consentitque Uterque Molina.

De Codicillis. §. 3.

- 1 Quid est codicillus.
- 2 Quid est legatum.
- 3 Quid est fideicommissum.
- 4 Quae solennitas requiritur ad codicillum.
- 5 De clausula apponi solita in testamentis, testamentum hoc, vel codicillus.
- 6 Per quem, & in quos pauperes facienda distributio legati, cum nec distributor, nec pauperes aperte declarati sunt.
- 7 Cui reddenda pars legati p̄ij, quae superfluit impleta voluntate testatoris.
- 8 Cui reddenda pars legati p̄ij, quae superfluit impleta testatoris.

testa-

testatoris voluntate, cum absolutè testator dixit
ut impenderetur in certa domo sacra.

1 QVAESTIO. Quid est codicillus? RESP. Est quaedam
ultima voluntatis dispositio, per se consistens in
directa hæredis institutione. Ita colligitur ex lo-
sit. 1. & Cod. de codicill.

2 QVAEST. Quid est legatum? RESP. Est pars testamenti
aut codicilli.

3 QVAEST. Quid est fidei commissum? RESP. Quod hæ-
redis fidei à testatore relinquitur, post illius mortem ex-
equendum.

4 QVAEST. Quæ solemnitas requiritur ad codicillum?
RESP. De iure communi requiruntur quinque testes, qui
sufficiunt puberes, licet non rogati, neque masculi, nisi
codicilli sint cæcorum. Nam in ijs ijdem testes, qui ad
testamentum sunt necessarij, Omnes, si fiat codicillus in
scriptis, subscribere debent. Iure tamen Lusitano suffi-
ciunt quatuor testes, siue masculi, siue fœminæ, dum mo-
do quatuordecim annis sint maiores liberi aut vt liberi
reputati, ita vt cum tabellione, aut alio, qui scripserit
sint quinque. In locis vero desertis, vbi iste numerus
tam facile reperiri nequeat, sufficiunt tres testes, qui om-
nes subscribere debent, si fiat in scriptis. Ita li. 4. Ordin. tit.
76. §. pen. & antepen. & vlt.

5 QVAEST. Quid sibi vult clausula in testamentis appo-
solita (testamentum hoc vel codicillus,) &c. RESP. Nil aliud
quam quod si aliqua ad testamenti valorem solemnitas
defecerit, valeat, vt codicillus.

6 QVAEST. Reliquit quis centum pauperibus neque nomi-
nando distributorem, neque pauperes, quibus distribuenda illa
centum, quis debet, & quibus pauperibus distribuere? RESP.
Episcopus loci in quo obiit, vel eius Vicarius. Et in pau-
peres loci, vbi vita functus habebat domicilium. Quod
si domicilium ignoratur, vel difficilis sit ad eundem lo-
cum accessus, fiat distributio in pauperes loci, in quo o-
biit, ita Couar. cap. cum tibi de testam. num. 14.

7 QVAEST. Legauit quis mille aureos, vt conficerentur
des sacra talis forma, perfecta ede, remanserunt centum, qui
cedunt? RESP. Si mille aureos reliquit ratione restitu-
nis &c.

onis debiti incertorum dominorum, illi centum, qui remanserunt cedunt in utilitatem eiusdem ædis. Si vero ex liberali donatione cedunt in utilitatem hæredum: quia ultima testatoris voluntas impleta perfecte est. ita Couar. & Mol. sup.

8 QVÆST. Quid? si ex liberali donatione reliquit, sed absolute dixit, ut impenderentur, in sacra æde extruenda? RESP. Omnes in ipsius ædis utilitatem impendendi sunt. Ita Mol. contra Couar. Ratio est, quia præsumendum est pro pia pauperiorique causa.

Aliqua dubia circa hanc materiam de Testamentis. §. 4.

- 1 Secundum testamentum minus solenne, non reuocat primum solenne.
- 2 Quomodo reuocari possunt à testatore legata solemnis testamenti.
- 3 An possit testator reuocare testamentum, quod iuravit se non reuocaturum.
- 4 An reuocatio testamenti, quod testator iuravit se non reuocaturum, sine iuramenti relaxatione.
- 5 An testator, qui cum alio simul testatus est omnia amborum bona se relicturos alicui pio operi, possit socio mortuo suam partem reuocare.
- 6 De eo qui per dolum, aut fraudem, alium ad simul testandum induxit.
- 7 De vxore, quæ consensit, ut maritus de communibus bonis testamentum conderet.

1 QVÆSTIO. Reuocaturne in foro externo prius solenne testamentum, per posterius minus solenne? RESP. Minime. Instit. Quibus mod. testament. infirm. L. Hac consulti. C. de testam. Ratio est, quia hæreditas in foro externo, neque directe dari, neque directe adimi potest, nisi per testamentum validum.

2 QVÆST. Quomodo reuocari possunt à testatore legata, & fideicommissa solemnus testamenti? RESP. Per codicillos, seu scripto, seu voce confectos.

Medull. Casuum

Q 3 QVÆST.

3 QVÆST. Reuocarene potest testator testamentum, quod iuramento nunquam reuocandi confecit? RESP. affirmat Barth. quem cum alijs, sequitur Anton. Gom. L. 3. Tit. 95. probantque. Quia illud iuramentum est de re illicita, nam L. stipulatio. ff. de verb. signific. obligat dicitur esse contra bonos mores. Verum responderi potest esse contra bonos mores civiles; non naturales capit. Præterea negant Couar. Rubr. de testam. p. 2. numer. 15. Jul. Clarus l. 3. sent. §. testamentum quest. 49. Molin. disp. 11. quam opinionem communem dicit. Ratio est, quia iuramentum de re licita implendum est: sed illud iuramentum est de re licita, ergo. Dico igitur, quotiescunque causa non ad reuocandi tale iuratum testamentum, licite reuocari non posse, petendamque ab Episcopo relaxationem.

4 QVÆST. Quid, si non obtenta relaxatione iuramentum reuocatur iuratum testamentum, validane est reuocatum? RESP. Duæ de hac re sunt contrariæ sententiæ, affirmatiuam tenet Hostiens. in sum. & Mol. citat. loco. Standum esse ait in utroque foro priori testamentum. Ratio illius est, quia iuramentum ita confirmat promissionem, ut cum adimpletio illicita non sit, quanquam ipsa in se promissio mala sit, seruandum sit. Imo vult Mol. tale iuramentum non posse ab Episcopo relaxari. Quia quod iuramentum non est iniuste extortum, vi, scilicet, dolo, aut fraude, nec postular publica necessitas, illud relaxari nequit ab Episcopo. Negantem tamen opinionem tenent Bart. Bal. & alij quos citat, & sequitur Couar. in rubr. de testam. p. 2. num. 15. Sylu. iuram. 4. quest. 12. Ratio eorum est, quia testandi actus, tam suapte natura, quam iuris dispositione semper manet reuocabilis. Consentiant leges Lusitanæ lib. 4. Ord. tit. 70.

5 QVÆST. Duo de communi consensu condiderunt testamentum, in quo omnia sua bona reliquerunt alicui pro opere vel maioratus, potestne testator superstes, altero mortuo, testamentum, quo ad suam partem reuocare? RESP. Potest. Ita Couar. rubr. de testam. p. 2. num. 78. Gam. decis. 11. Vtrique Mol. & Doctores communiter. Ratio est, quia testandi actus vsq; ad vltimum mortis instans, est liber & reuocabilis, neque alius contractus illius naturam mutare potest.

6 QVÆST. Qui dolo, aut fraude alium induxit. ut ambo relinquerent bona sua alicui pio operi, eo animo, ut superstes, suam partem reuocaret, ad quid tenetur? RES P. Ad restituendum hæredibus testatoris partem eius, quam dolo extraxit in illud opus. Ita communiter Doctores.

7 QVÆST. Consensit uxor, ut maritus de communibus bonis testamentum conderet, mortuo eo, potestne uxor testamentum, quo ad suam partem reuocare? RES P. Minime. Ita Couarr. & uterque Mol. locis citatis. Ratio est, quia tota illa dispositio, licet ex consensu uxoris, fuit mariti: ea vero per illius mortem absolute confirmatur irreuocabilis.

CAPVT XVIII.

De furto & rapina. §. I.

- 1 Quid est furto.
- 2 Quid est rapina.
- 3 An furti peccatum committat, qui animo tantum retinendi per paucos dies rem abstulit.
- 4 De re, qua perijt in manu furis, qua etiam in manu domini peritura erat.
- 5 Cum perijt diuerso modo, atque peritura erat.
- 6 De re salua in manu furis, qua peritura erat in manu Domini.
- 7 Cum res perijt diuerso tempore post in manu furis, atque erat peritura in manu Domini.
- 8 Cum res perijt diuerso tempore, ante atque erat peritura in manu Domini.
- 9 Cum perijt absque culpa furis.
- 10 In quo distinguantur furtum, & rapina.
- 11 An furtum & rapina differant genere.
- 12 An emptor bone fidei teneatur rem emptam vero Domino reddere.

Q 2

13 An

13 *An emptor bonæ fidei possit rem emptam iterum pro recuperando pretio latroni reddere.*

14 *De emptore malæ fidei.*

15 *Quæ quantitas furti facit peccatum lethale.*

1 **Q**VAESTIO. *Quid est furtum?* R E S P. Quot sunt sunt Doct. tot sunt furti definitiones. Ijs igitur omiſſis exactius definitur. Vſurpatio occulta alienæ rei pecunia æſtimabilis, invito domino. Vſurpatio id eſt, iniuſta acceptio. Nam vſurpare, iuxta Gellium lib. 3. cap. 2. Budæum, & alios, eſt contra ius rem alterius vendicare. Iniuſta item retentio. Eam enim furtum appellat D. Thom. 2. 2. quæſt. 66. artic. 2. ad 2. Reinel in Pantheol. tit. de furto. Reliquas particulas explicui iam tractat. de reſtit. in communi.

2 **Q**VAEST. *Quid eſt rapina?* R E S P. Eſt vſurpatio manifesta alienæ rei, pecunia æſtimabilis, invito domino, & ſciente domino invito, licet non prohibente, ob impotentiam aut modestiam diſtinguitur rapina à furto, ut communiter docent Doctores.

3 **Q**VAEST. *Surripuit quis rem alienam, non animo ſibi capiendi, committitne furtum?* R E S P. Si vſus rei pecunia æſtimabilis, furtum committitur. Ita communiter Theologi, & Iuriſtæ, & ideo. L. 1. ff. de furtis, in definitione furti aiunt eſſe contrectationem rei, vel vſus, vel poſſeſſionis. Quia vero vſus, poſſeſſio, & vſusfructus, rei nomine comprehenduntur, ideo à Theologis ſolo rei nomine ſignificantur.

4 **Q**VAEST. *Ad quam reſtitationem tenetur fur, in cuius manu res furtiva perijt, quæ eodem modo peritura erat apud dominum?* R E S P. De iudiciali foro in Luſtania certum eſt obligari ad rei reſtitationem. Ita li. 2. Ordin. tit. 5. in alijs Regnis, vbi iure communi proceditur, res eſt controuerſa, affirmant Barto. & Doctores communiter, quos refert Couar. 2. par. regul. peccatum §. 6. num. 1. Et videtur vera ſententia iuſte decernens illam pœnam furandi commiſi. In foro tamen conſcientiæ ad reſtitationem illius obligant Palud. in 4. d. 15. quæſtion. 2. artic. 1. concl. 5. num. Ancharan à Couar. citatus, & ita videretur aſſeruiſſe Me-

din. de restitut. quæst. 6. cap. 6. in fine. Nihilominus contra-
ria sententia amplectenda est Couar. proxime, & alio-
rum, quos refert Sylu. restit. 7. quæst. 5. Tolertanus libr. 4. de
restit. capit. 1. Ratio est manifesta, quia ex illo furto nul-
lum est domino damnum subsequutum; ergo neque vlla
subsequuta restituendi obligatio.

5 QVÆST. Quid censes, si in manu furis perijt diuerso
modo, atque erat peritura in manu domini. Verbi Gratia, in
manu furis perijt incendio, in manu vero domini erat peritura
illuisione? RESP. Excusandus etiam est à restitutione.
Ratio est, quia apud Doctores res eodem modo perire
dicitur, & intelligitur, quo reuera interiit, licet diuerso
casu. Deobligatur vero ex eo, quod dominus non sit
pauperior factus, aut damnificatus, nec fur locupletior.
Ita intelligendi Medin. & Couarruuias citati à Toletan.
libr. 4. capit. 1. nume. 23. Ratio est certa ex L. vehenda. §. 1.
ff. ad L. Rhodiam, ita decernente, vt si nauta repugnante
domino posuit merces in deteriori naue, merces perie-
rint, simul cum naui teneatur ad restitutionem: secus si
perierit, vtraque nauis.

6 QVÆST. Quid censes de fure, qui furatus est rem, que
reuera apud dominum erat peritura, nisi raperetur? RESP.
Teneri ad restitutionem censeo, quia fur factus est ex re
aliena locupletior, fuit tamen dominus bene fortunatus,
quia eo nescio rem illius ab interitu vindicauit.

7 QVÆST. Quid dicendum putas, cum res in manu furis
perijt tempore alio, quam erat peritura apud dominum, vt
post vnâ horam, &c. RESP. Si in illo spatio fuit fur in
culpabili mora, non reddendi rem domino, cuius bona
fortuna fuit, vt res sua non apud se esset, & periret, tene-
tur ad illius restitutionem. Ita Toletan. libr. 4. cap. 1. num.
26. Accursius L. si vehenda. §. 1. in schol. dolo, & culpa. Ratio
est, quia fur fuit solo illo spatio iniustus retentor,

8 QVÆST. Res perijt apud furem prius, quam peritura
erat apud dominum? RESP. Furem à restitutione excusat
Toletan. supra, adeo, vt affirmat esse excusandum, licet
malè illam distraxisset. Sed oppositum omnino asseren-
dum: & probatur à simili, nam nemo dixit nec ipse To-
letanus homicidam esse excusandum à restitutione ex
eo, quod occisus vir, ab alijs esset occidendus.

9 QVÆST. Quid dicendum, cum sine noua culpa furum perijt, quæ apud dominum paulo post peritura erat? RESP. Ad nullam tenetur fur restitutionem. Ratio est, quod damnnum subsequutum est ex mora restituendi: sed non fuit in culpa restituendi, ergo, & cæt. Ita docet mus Peres. Verumtamen non video cur non sit talis fur obligatus ad restitutionem, cum ex culpa furis res sit collocata in pereundi periculo. Nam nemo negaret esse obligandum, si antequam res periret apud dominum illam destrueret: sed ita se habuit fur in eo euentu; ergo & cæt.

10 QVÆST. Distinguitur ne furtum à rapina, in quo quod fur clam, raptor vero coram domino inuito aufert? RESP. Negat Soc. 5. iust. qu. 3. art. 2. sed in merito contra August. relatum cap. Poenale. 14. qu. 5. D. Thom. 2. 2. qu. 6. art. 3. ad 2. & qu. 118. ar. 8. at 3. Aristotel. 5. Ethicor. cap. 1. 4. L. fur. ff. de furtu. L. sex nouo iure. C. de seru. fug. Alii memb. 2. p. quæ 36. Abul. qu. 62. in cap. 11. Iudic. Tabicu. furtum Gabrie. in 4. d. 15. qu. 3. art. 1. notab. 3. & 4. Maior. quæ. 2. 4. Caiet. 2. 2. quæ. 66. art. 3. Couar. 2. part. regul. peccat. §. 4. num. 2. qui hanc sententiam omnium esse Theologorum testatur.

11 QVÆST. Differuntne specificè in genere moris furtum à rapina? RESP. Differunt Ita D. Thom. 2. 2. quæ. 66. art. 4. & ibi Caietan. Reinel. Soc. citati. Couar. 2. p. reg. peccat. §. 1. num. 2. Ratio est, quia usurpatio rei alienæ est iniusta, nam est contra inuoluntarium dominum: dominus uero aliter inuitus est cum eo clam, & aliter cum coram eo res aufertur; ergo similiter alia est usurpatio per furtum alia per rapinam. Et ideo hæc circumstantia, cum specificè mutet, necessario est dicenda in confessione, iuxta Conc. Trid. sess. 14. ca. 5. & can. 7.

12 QVÆST. Qui bona fide rem alienam emit, tenetur eam inuento domino illam reddere, licet pretium latronum furtum, dominus nolit reddere? RESP. Negauit Argentinus 4. d. 15. post. art. 4. ad 1. & ibi Dionys. Carth. quæst. 4. Oppositum tamen est omnino asserendum, scilicet emptorem bonæ fidei teneri rem omnino restituere, licet dominus nolit pretium solum reddere, neque latro comparari à quo illud exigatur.

13 QVAEST. Qui bona fide rem alienam emit, potestne
 illam ad recuperandum pretium, pro ea solutum, latroni redde-
 re, postquam sciuit rem esse alienam, & dominum rei cognos-
 cit? RESP. Potest. Ita Altifiodor. libr. 4. tractat. 6. cap. de
 restit. quast. 5. ad medium. Alenf. p. 4. quast. 86. memb. 3. art.
 4. Gabr. in 4. d. 15. qua. 2. art. 4. num. 25. Palud. ibid. quast. 3.
 dub. 5. Directi iuris, quod etiam citant pro hac opinione
 Gabr. & Ioann. Med. D. Anton. 2. p. tit. 2. cap. 1. §. pro quo.
 Sylu. rest. 4. quast. 1. & 7. Toletan. lib. 4. cap. 2. num. 18. In-
 struct. 1. p. cap. 95. hanc appellans communem opinionem.
 August. rest. 1. Tabiena, & alij. Nau. cap. 15. num. 9. ad finem
 §. ad 3. his conceptis verbis. Iure dubitari potest, an qui emit
 bona fide rem alienam à non domino, de hoc certior factus,
 illam reddere venditori possit, & suam pecuniam recuperare.
 Ad quod responderetur posse, ut respondet Alenf. auctor
 irrefragibilis, quem Gabr. & alij sequuntur. Ita Nau.
 Probatum deinde ratione. In primis, quia opposita sen-
 tentia dura videtur. Deinde, quia contra Doctorum nititur
 sensum, cui adeo mordicus hæsit Caietan. verb. re-
 stituit. ut asseruerit, debere emptorem, & teneri illam rem
 latroni reddere. Tertio, quia ille emptor bonæ fidei,
 nec ratione iustitiæ, nec ratione charitatis tenetur ad
 amittendum suum pretium reddendo rem domino, cum
 possit recuperare, reddendo latroni; ergo, & cæt. Antece-
 dens ostendo inductione. Non ratione iustitiæ, quia nul-
 lo iustitiæ iure tenetur quisquam esse alterius procura-
 tor, ut ei rem furto ablatam deferat, aut ostendat, vbi sit,
 nisi ad id ex officio teneatur. Non ratione charitatis,
 quia charitas nequaquam obligat, ut quis graui detrimen-
 to suo euitet graue alterius, & multo minus, ut æquale
 graue damnum alterius anteferat proprio æquali graui
 damno: imo ad oppositum si seruandus sit charitatis ordo.
 Quarto, quia licet ego promiserim rem alienam procura-
 re, ut tuta domino seruetur & reddatur: si postea aduertri
 minime posse talem curam suscipere sine graui meo dam-
 no, nullatenus procurare teneor, cum non promiserim, si
 tale aliquod graue damnum inopinato suboriat. Id vero
 euenit emptori bonæ fidei, si non latroni, sed domino re-
 emptam reddere procurer, subit enim graue damnum pe-
 cuniarum amissionis, quas bona fide dedit; ergo non
 tenetur,

tenetur, nec ex iustitiæ, nec ex charitatis iure. Adstringunt aliqui conclusionem ad solum emptorem scientem, vel saltem probabiliter credentem fore, ut latro restituat rem domino. Nihilominus tamen Nau. cap. 17. numer. 9. contra Medinam, conclusionem tueretur etiam in eo, qui credit venditorem nunquam restitutum eam domino. Et probat, quia emptor, plus tenetur sibi provide- re, quam domino rei. L. 51. preses Cod. de seru. cap. Non licet 23. question. 5. At vero cum reddit furi, recuperato ab eo pretio, sibi provider, faciendo actum iustum; ergo &c. Quod si ob id ex culpa furis domino damnum contingat, non est ei imputandum; quia reponit rem pretio cum a quo eam accepit, neque aliud ex vlla iustitiæ lege obligatur. Quod autem per accidens contingit, non est adeo attendendum. L. si quis ne causam ff. de rebus creditis 14. **QVÆST.** Quid censet de emptore mala fidei? R. E. S. Qui mala fide emit rem alienam a fure, sciens scilicet esse furtivam, potest ad comparandum suum pretium, illam furi reddere, ac proinde illam domino restituere, non tenetur. Explico conclusionem, Emittere rem furtivam sciens & prudens esse talem, postea poenitentia ductus, vel etiam metu amittendi, & rem, & pretium coactus, qui dominus iam notus est, conveni furem, & pretium repetij, remque emptam reddidi. Dico igitur me id iustum facere posse, nec ad domino restituendum teneri. Ita Alenf. 4. p. quest. 80. memb. 3. art. 4. Gabr. in 4. dist. 15. quaest. 1. artic. 1. numer. 25. Palud. ibid. quest. 3. dub. 5. in expl. 1. proprii. Quamobrem merito iure sapientissimus Peres Societatis I. E. S. V. in manu exceptis, quæ apud me sunt temeritate damnat Toletanum, qui lib. 3. cap. 1. num. 200. oppositam sententiam communem appellat. Non sicut ait, significare videtur Toletan. qui lib. 3. cap. 4. num. 200. oppositam sententiam communem appellat, quia oppositam graues tenent Doctores, scilicet Alenf. Gabr. 67. Et præterea hæc sententia Tolet. pluribus locis, lib. 5. cap. 3. numer. 3. Sed clarius lib. 5. cap. 17. §. ult. his verbis. Quam tam differentiam ponit Nau. cap. 17. numer. 9. Bonæ fidei possessor potest vendenti rem reddere, cum competens non esse suam, at vero malæ fidei non: sed domino. Sed hæc differentia nulla est. Nam vterque possessor potest reddere

reddere venditori, & suum recuperare pretium, si autem hoc non posset, tunc reddere domino tenetur. Et istam sententiam tenet Alexand. de Ales. 4. p. quest. 86. art. 5. & Sylu. verb. restit. 3. §. 7. quamuis aliqui contrarium putent. Vnde potest, qui emit à latrone quacunque fide reddere latroni emprum, si potest, ipsum tamen exhortari debet, vt reddat. Sic ille. Probatum deinde efficacibus rationibus. Primo, quia ex eo tenetur emptor malæ fidei rem reddere domino, & non latroni, quia ex meliori statu eam traducat ad peiorem: sed hoc, si ita esset, non obstaret; ergo &c. Probo antecedens. Nullo iure, nec iustitiæ, nec charitatis teneor cum graui meo incommodo reducere rem alterius in meliorem statum, quam erat, quando eam emi, siue conscius, siue nescius in illius conditionis: sed quando emi, res erat in latronis manu: ergo satis erat rem iterum in eadem manu reponere, licet ab alijs sit surripienda: cum ob retentionem non fui in causa, vt à domino ad locum tutum recipere- tur; ergo &c. Probatum efficacius ex eo, quod res non habet meliorem statum in manu emptoris malæ fidei, quam furis, nam saltem habet æqualem, quia vterque fur est, imo peiorem; quod sic ostendo. Nam status rei alienæ sumitur à facilitate, vel difficultate redeundi ad dominum, sed fieri potest, vt emptor malæ fidei sit rapacior, atque ipso fure tenacior, imo frequentius ita erit, ergo difficilius reddetur domino à possessore malæ fidei, quam à fure. Confirmatur deinde; quia actio ipsa furis, recipientis rem alienam, non est mala, imo bona ex obiecto, quia recta tendit & sancte ad restitutionem, ergo nec ipsa actio reddendi, facta ab empore, quia mouetur ab intentione reponendi rem saltem in statu, in quo illam inuenit, ergo vt latro non peccat accipiendo, ita nec emptor reddendo: Præterea, quia ex opposita sententia sequeretur, vt si rem iam accepi, & nondum pretium reddidi, cogar, & pretium latroni reddere (repetit enim multis minis) & teneam rem domino præbere ex iustitia. Antecedens præterquam quod durum falsum apparet. Quoniam æque retineo ante pretij solutionem, atque depositarius malæ fidei non tenetur graui damno suo seruare rem alienam, sed illam ad illud euitandum

Q 5

latroni

latroni reddere potest, ergo &c. Tandem, Non maior est fur, & male fidei possessor inuito domino, emptor male fidei, quam fur qui à fure rem auferret: sed fur, qui furus est à fure, potest reddere eidem furi, vt docet Saa, *verb. furtum num 11* cum Alenf. D. Anton. & Angel. quos citat. Imo secundum Nau. *sup.* non solum potest, sed debet, cum D. Anton. Syluest. & iure, quod citat, ergo &c.

15 QVÆST. *Qua quantitas sufficit ad inducendam culpam mortalem?* RESP. Nihil hac de re certum inuenio apud Doctores, sed nunc, si vnquam, maxime dissident. Vnum altero semoto alio damno, quantitatem non esse attendendam per respectum ad pauperem, aut diuitem, à quo res auferitur, sed secundum se. Deinde, huiusmodi quantitatem, vel pecuniæ, vel rerum attendendam per respectum ad copiam & inopiam in loco, vbi sit furtum: nam hic est copia pecuniæ, & ideo illius utilitas, alibi vero è contra. Quod etiam dico de copia, & ipsarum rerum inopia, & ideo pro loci differentia, differens erit quantitas notabilis. Credo tamen hac in re standum esse communi Doctorum loci existimationi.

De Venatione. §. 2.

- 1 *An sit venatio licita.*
- 2 *An qui feram ab alio vulneratam occidit, quam adhuc vulnerans sequitur, teneatur eam restituere.*
- 3 *Cuius est fera, quæ ab alio persecuta incidit in laqueos alienos.*
- 4 *An possint occidi animalia domestica longe à domibus versantia.*
- 5 *An possint occidi animalia septo inclusa.*
- 6 *Quis, & in quo loco possit prohibere venationem.*
- 7 *De venantibus in loco vetito.*
- 8 *De columbis.*
- 9 *De venantibus in agro alieno.*
- 10 *De venantibus feras, quæ per ostiola septi foras exeunt.*

11 *Quid*

11 Quid de examinibus apu ab alue aribus exeuntibus.
12 An possint occidi animalia domestica, quæ iam do-
mum redire desueverunt.

1 QVÆSTIO. Estne licitum venari? RESP. Licet ea
animalia, quæ nullius sunt. Paret Insti. de rer. diuis.
Ratio est, quia hæc animalia vaga, ita hodie se
habent atque habebant ante rerum diuisionem, & ideo
primi sunt occupantis.

2 QVÆST. Infixisti lethale vulnus, & feram insequeris,
sed atius obuiam procedens illam capit, teneturne illam tibi
reddere? RESP. Tenetur. ita Syllu. verb. inuentum nu. 5. Aug.
ibid. Secus dicendum, si quamuis illam ego ipse insequar,
non vulnerauerim lethaliter, aut quanquam vulneraue-
rim, destitui ab insecutione; ita ijdem Auctores.

3 QVÆST. Dum tu insequeris feram, incidit in alienos la-
queos, cuius erit? RESP. Amorum, pars dimidia, in quam,
mea, pars altera laqueorum domini. Instit. de rer. diu. §.
quesitum.

4 QVÆST. Animalia suapte natura domestica, si longe à
domibus versentur: possuntne ab inuentoribus occidi? RESP.
Minime. Sed semper sunt dominorum. Instit. de rer. diuis.
§ gallin. Soc. 4. iust. qu. 6. art. 9. Syllu. verbo inuentum. nu. 7.
Aug. ibid. num. 1. Neque obstat, si a luporum periculo
ea animalia quis extraxerit. Ita decernitur l. 5. Ordinat. tit.
62. §. 3. L. Pomponius ff. de rer. dom.

5 QVÆST. Quæ animalia fera ab aliquo capta, & in septo
inclusa continentur, possuntne licite occidi aut eorum partium?
RESP. Minime, sed sunt eius, qui ea inclusa habet, ita
colligitur ex L. 3. §. item feras. ff. de acq. possess. & Instit. de
rer. diu. §. fera. & §. item.

6 QVÆST. Quis, & in quo loco potest prohibere venationem?
RESP. In primis ex iure communi, vnusquisque in suo
fundo. L. 2. de acquir. rer. dom. & Instit. de rer. diuis. §. fera.
§. aprum. Verum ex consuetudine hoc ius abrogatum est,
ac proinde quisque in alieno agro venari potest. Imo
iure Lusitano id lingulis dominis prohibetur impedire
l. 5. Ordinat. tit. 91.

7 QVÆST. Ad quid tenetur, qui venatur in locis vetitis?
RESP. Dico primū Ad pœnam, veruntamen non nisi post
latā sententiā. Ita oēs Doctores, vt in materia de legibus
respog-

respog-

respondebo. Dico secundo. Si venatur in locis publicis prohibitis cuius eorundem locorum ad nullam tenetur restitutionem. Ita cum *Sot. Instruct. 1. part. cap. 148.* Dico tertium. Qui venatur in locis prohibitis particularium dominorum, non muro cinctis, sed parietibus, ad nullam tenetur restitutionem. Ratio est, quia dominus loci, non est dominus ferarum vagantium.

8 QVAEST. *Quid censes de columbis?* RES P. Columbae, quae columbarium incolunt, quatenus in eo sunt, domini sunt, & ideo, qui eas occidit, non absolvitur a restitutione. Ita *L. 3. §. item feras. ff. de acquiren. poss.* Si vero extra sunt, & intra certum spacium a columbario, adhuc domini sunt, & qui eas occidit tenetur ad restitutionem. Ita decernunt leges cuiusque regni, sed illae pro spatij longitudine consulendae sunt.

9 QVAEST. *Admonui venatorem, ne intra meos agros venetur, ille tamen venatus est, cuius est fera capti.* RES P. In Castellae regno est agrorum domini. Ita *L. 16. p. 3. titul. 8.*

10 QVAEST. *Habeo intra septum feras, veruntamen relictae sunt ostiola, per quae foras exeant, & intro redeant ad pacua, ad quid tenetur, qui eas foris inventas occidit?* RES P. Ad nullam tenetur restitutionem, licet inde eas aliquo illicio extrahat voluntarias. Ita *Cord. & Couar.* quos refert, & sequitur *Instruct. 1. part. cap. 4. num. 14.* decerniturque *L. 3. ff. de acq. poss.*

11 QVAEST. *Quid censes de examinibus apum ab alutibus abeuntibus?* RES P. Sunt capientis. Ita cum *Nau. Instruct. loco proxime citato.*

12 QVAEST. *Quid de animalibus, aut domesticis avibus existimas, quae statis horis redire domum solita erant, postquam huiusmodi redeundi consuetudinem amiserunt, poteritne quisquam eas capere?* RES P. Poterit. Ita decernitur §. *panonum* & §. *apum. Instit. de rerum diuis.* & *L. Naturalem. 1. §. 2. ff. de acquir. rer. dom.*

De Caesione lignorum. §. 3.

I *Quid restituere tenetur caesor lignorum.*

I QVAESTIO. *Ad quam restitutionem tenetur lignorum caesor?* RES P. Quando, quia in sylva caedua loci caedit,

cædit, cuius est, & incola eiusdem loci, ad nullam obligatur restitutionem, sed tantum ad pœnam post latam sententiam. Ita Sot. 4. iust. quest. 6. art. 4. Cord. quest. 17. Lopes. 1. par. cap. 149. Quod intelligo, nisi magnam stragem fecerit. Ita iidem citati Doctores, & Angles in Floribus de restit. Ratio est, quia ita tacita consuetudine negantur, & conceduntur incolis huiusmodi ligna. Item finitimi incolæ locorum, qui in cædis sylvis illorum, inuicem sibi cædunt, ad nullam tenentur restitutionem. Ita citati Doctores. Quoniam via recompensationis sibi mutuo condonant ablata.

CAPVT XIX.

De octauo Decalogi præcepto.

Non falsum testimonium dices.

§. Quoniam in hoc octauo præcepto prohibetur iniustitia, quæ proximo fit in verbis. Hæc autem iniustitia fieri possit in iudicio, & extra illud: de vtraque iniustitia te rogabo. Atque in primis de ea, quæ fit in iudicio, cuius materiam appellant Doctores Correctionem Iudicariam.

De virtute iudiciariæ correctionis. §. I.

- 1 Qui disputant de hac materia.
- 2 Cuius virtutis actus est iudicialis correctio.
- 3 Quo pacto facienda est iudicialis correctio.

1 QVAESTIO. Qui disputant de hac materia? RESP. Alenf. 3. p. quest. 40. vsque ad 45. Gabriel. lect. 75. in can. D. Ant. 3. p. tit. 9. Sot. 9. iust. quest. 4. & de leg. secr. m. 2. quest. 5. D. Thom. Interpretes 2. 2. quest. 67. Victor. de pot. ciu. Nau. cap. inter verba. & cap. Noui de iudic. Couarr. de pract. quest. Molin. tom. 1. iust. Casto de leg. pœn.

2 QVAEST. Cuius virtutis actus est iudicialis correctio? RESP. Ut respondeam, præmitto duos esse actus huius correctionis: vel enim componit pacem inter dissidentes partes?

partes: vel punit delicta commissa in Repub. Dico igitur cum exercet priorem actum, est actus iustitiæ commutatiuæ. Ita D. Thom. 2. 2. quæst. 37. art. 1. cum exercet secundum actum, est actus iustitiæ punitiuæ. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 108. Notat Mol tom. 1. Iust. disp. 12.

3 QVÆST. *Quæ debent concurrere ad rectam regulam huius correctionis?* R E S P. Octo, nimirum, potestas iudicis, forma iudicij à legibus præscripta, denunciatio iudicaria, accusator, inquisitio, testes, reus, advocatus & tabellio. De singulis me igitur interroga, atque in primis de iudiciis

De iudiciis. §. 2.

- 1 Quotuplex est potestas iudicaria.
- 2 Quid est potestas publica.
- 3 Ad quam pœnam extenditur potestas politica.
- 4 Penes quem est potestas politica.
- 5 Vtrum potestas Regum possit ab eis auferri.
- 6 Quid est potestas ecclesiastica.
- 7 Penes quem est potestas ecclesiastica.
- 8 De exemptis à potestate ecclesiastica.
- 9 An Papa possit supra se creare iudicem.
- 10 Quam potestatem habeat supra Papam iudex ab eo supra se creatus.
- 11 De exemptis à potestate politica.
- 12 An tales exempti subiacent pœnis legum.
- 13 De peccatis frequentioribus iudicium.
- 14 An possit iudex sequi scientiam priuatam, & spreto iuris ordine iudicare.
- 15 An teneatur iudex damnare nocentem iuxta probationes allegatas & probatas, quem scit certo innocentem de facto.
- 16 An possit reum talem damnare.
- 17 De ordine seruando in iudicijs.
- 18 Potestne iudex pœnam legum relaxare.

1 QVÆST.

1 **Q**UÆSTIO. Quotuplex est potestas iudiciaria? **R**ESP. Duplex, Politica scilicet & Ecclesiastica. Ita Gelaf. *dist. 96.* Duo sunt, inquit, quibus hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas. Alexand. III. *cap. Si duobus. Extravagant. de appel.* Bernard. *lib. 1. ad Eugen.* explicans illum locum: *Ecce duo gladij hic.* Victor *de potestate Ecclesj.*

2 **Q**UÆST. Quid est potestas Politica? **R**ESP. Est potestas à Deo immediate data mortalium communitati, ad se apposite gubernandam, & congruenter fini naturali, qui quidem finis naturalis est bene, beateque vivere secundum naturalem rationem. Ita Nauar. *cap. Nouit de iudicij.* Probat ex Paulo. *Rom. 13.* Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.

3 **Q**UÆST. Ad quam punitionem extenditur huiusmodi potestas? **R**ESP. Usque ad hominum sceleratorum interuentionem. Constat hoc ex pœnis legum.

4 **Q**UÆST. In quo residet huiusmodi potestas politica iudiciaria? **R**ESP. In eo vel ijs, cui, vel quibus eam communitas demandauit, iuxta varios se gubernandi modos. Itaque vel est in Rege, vel in Magistratibus. Ita Driedo *lib. de libert. Eccl. cap. 15.* Castro *lib. 1. de leg. pœn. cap. 10.* Molin. *tom. 1. iust. disp. 26.* quanquam oppositum sentiat Victor. *de potest. ciuil. num. 8.* Couar. *de pract. quæst. cap. 1. num. 6.*

5 **Q**UÆST. Potestne communitas hanc potestatem semel legibus concessam iterum auferre? **R**ESP. Minime. Ita Couar. *lib. 1. pract. quæst. num. 6.* nisi in grauissimam Tyrannidem Rex inciderit, vel iurata priuilegia non seruauerit. Tunc enim non seruatur conditio, sub qua fuit à populo facta potestatis libera donatio: conditione uero non seruata, donatio minime tenet iuxta Sylu. *donat. 4. num. 7.*

6 **Q**UÆST. Quid est potestas ecclesiastica? **R**ESP. Est potestas à Christo domino immediate Ecclesiæ concessa ad gubernandos fideles secundum legem Euangelicam in ordine ad finem supernaturalem, etiam circa naturalia, quatenus ad finem supernaturalem inferuiunt. Ita Victor. *de potest. ecclesiast. quæstion. 3. numer. 6.* Molin. *tom. 1. iust. disput. 21.*

7 **Q**UÆST. In quo residet huiusmodi potestas ecclesiastica? **R**ESP. Residet hæc potestas immediate in summo Capite,

Capite,

Capite, quod est Papa, & illi immediate à Christo sunt concessa, cum concessa fuit Petro. *Matth. 16. Ioan. 21.* quæ quidem per metaphoram nomine clauium, & regiminis, ibi intelligitur, vt intelligitur, cum regi dantur claues regni, aut domino clauis vrbs. Ab eo vero descendit ad alios inferiores Ecclesiæ Prælatos. Ita communiter Doctores in 4. d. 18. & 24. Bonauent. Alb. mag. Duran. Gabr. in can. lect. 3. Her. lib. de potest. Papa. Sot. in 4. dist. 20. quæst. 1. art. 2. & alij, quos refert Bellarm. de Rom. Pont. cap. 22. & 23.

8 QVÆST. Dixisti de potestate politica, & ecclesiastica, quæro vterius, estne aliquis exemptus à potestate ecclesiastica? R E S P. Plures. In primis Papa iure diuino, vtpote vice-Christus in terris. Deinde alij iure ecclesiastico per priuilegia ijs ab ecclesia concessa, quæ quidem quo ad vires & earum intentionem consulenda sunt.

9 QVÆST. Potestne Papa supra se alteri concedere potestatem ecclesiasticam iudiciariam? R E S P. Potest, cum tamen non possit supra se alteri maiorem committere potestatem, quam ipse supra se habeat. *cap. Nuper. de dote possid. diuortium restituenda.* Et claret, quia nemo potest dare potestatem, quod excommunicetur, suspendatur, deponatur, quia ipse non potest seipsum excommunicare, suspendere, deponere.

10 QVÆST. Quam vim habet supra Papam iudex ab eodem Papa supra se constitutus? R E S P. Omnem directiuam, nullam tamen coactiuam, hoc est, potest illum obligare sub mortali in conscientia ad standum sententiæ, non tamen potest eum cogere. Ratio est manifesta, quia huiusmodi iudex eandem potestatem supra Papam habet, qua ipse supra se pollet, ipse vero tenetur ad implenda iustitiæ iura vi directiua, non tamen coactiua.

11 QVÆST. Dixisti plures esse exemptos ecclesiastico iuri à potestate politica, quæro modo, vtrum exempti sint quo ad omnia, an quo ad aliqua? R E S P. Tenentur in conscientia ecclesiasticæ personæ exemptæ à laica potestate, seruare Principum leges, quæ aliquid circa Ciuitatis gubernationem in qua viuunt generaliter decernunt, dummodo non sint contra ecclesiasticam libertatem, nec canonicis legibus, aut ecclesiasticis sanctionibus aliqua ex parte aduersæ.

aduertentur. Ita Viçt. in relict. 1. de ecclesiast. potest. quest. ult. num. 4. Sor. 1. iust. quest. 6. art. 9. Felynus. cap. Ecclesi. de constitut. Abbas. ibid. Couar. 2. par. Epitomes cap. 6. num. 2. Ratio est, quia tales personæ sunt ciues, & Reipublice partes, ergo debent succurrere suo toti, & conformari suis ciuibus, & partibus: unde manifestum est teneri iure naturali ad huiusmodi confirmationem. Accedit secunda ratio, quia leges ciuiles iustæ, vt tales, sicut iam diximus, approbatae sunt ab ipsa Ecclesia circa omnium ciuium gubernationem ciuilem, vt adnotauit Fortunius tractat. de vlt. fin. iuris, illatione prima num. 158. constatque ex cap. 1. de noui operis denunciatione, & ex cap. Super specula de privileg. vbi Papa dicit, Sanctam Ecclesiam secularium legum non respuere famulatum.

12. QVÆST. Subiacentne exempta persona à potestate politica pœnis legum secularium apposis transgredienti? RESP. Minime: Ita Doctores communiter, quos latè refert Couar. cap. 31. præct. quest. Ioann. And. Albertin. Felyn. & alij ad cap. Clerici de iudic. habetârque cap. Non minus de immunit. Eccles. cap. Quanquam de cens. lib. 6. & c. tota causa. 11. quest. 1. Imo iudices sæculares tales pœnas decernentes ipso facto excommunicantur in Bulla Cœnæ.

13. QVÆST. In quo peccant frequentius iudices? RESP. In primis cum suscipiunt officium iudicandi scientes se carere prudentia ad recte iudicandum causas sibi committas. Ita Sylu. index 1. num. 9; Nau. cap. 25. numer. 22. & præterea tenentur ad damnum refarciendum ex iniqua sententia ortum, vt manifestum est. Peccat præterea iudex, qui difficilem aditum partibus præbet, ne à colloquio familiarium amicorum, collusorum separetur, teneturque ad damni restitutionem ex litium dilatione prouenientis. Inde infert Nau. cap. 25. num. 15. peccare grauius iudicem, qui miseris personas, & peregrinos alijs, cæteris paribus, non præfert.

Peccant tertio iudices mortaliter, & ad restitutionem damnorum tenentur, si personam, non sibi subditam, vel de causa ad suum sortum non pertinente iudicant. Itemque qui habentes tantum iurisdictionem in tertium genus, vel personarum, vel causarum, eam extendunt ad alias, quanquam à parte rei sententia non sit

Medull. Casum

R

iniqua,

iniqua, vt aduertit Nau. cap. 25. num. 13. & in rub. cap. No
 tit. de iudicijs. num. 68. Hinc inferuntur sequentium euen-
 tuum resolutiones. In primis iudices laici, qui persona
 ecclesiasticas privilegio fori gaudentes ad sua tribunalia
 trahunt, aut in criminalibus contra eos procedunt, in-
 currunt insuper excommunicationem Bullæ Cœnæ, §
 & 19. latæ per Clementem VIII. peccant deinde iidem
 qui clericum in sacris puniunt, aut non statim iudicium
 ecclesiastico restitunt. Incurrunt insuper excommu-
 nicationem canonis. Si quis suadente 17. quæst. 4. in
 cap. Si iudex, de sentent. excommunic. in 6. Idemque dico
 dum de quouis iustitiæ laicæ ministro, qui clericum de-
 ducit vinctum ad laicum iudicem. Peccat lethaliter
 eius, qui iubet vexare iudices ecclesiasticos, vel in peccatis
 na, vel in bonis, quod eius mandatis non paruerint, et
 contra ipsum censuras declarauerint. Et insuper excom-
 municatus manet excommunicatione Papæ reseruata
 in sententia per duos menses manserit, capit. Quicumque
 de sentent. excommunic. in 6. Item iudex, qui prohibet
 subditis ne vendant, vel emant ab ecclesiasticis, est
 ipso facta excommunicatus, capit. Eos de immunit. Eccl.
 libr. 6.

Insuper iudex politicus, qui extrahit, vel iubet per
 vim abduci è loco sacro delinquentes, qui ad illam
 confugerunt. Qui vero locus sacer ad hunc effectum de-
 cendus est, tractat Nauar. cap. 25. num. 7. Sylu. immunit.
 3. Couar. lib. 2. resol. cap. 10. Estque quælibet Ecclesia, et
 sacellum auctoritate Episcopi ad diuina celebranda de-
 carum. Itemque illius cœmeterium, ianua, & porticus
 templi. In quibus autem casibus delinquentes gaudent
 immunitate loci sacri, diserte traditur libr. 2. Ordin. Lepros.
 tit. 4. Cum autem hæc immunitas introducta sit iure po-
 sitiuo, standum est regni consuetudini, vbi vitam dege-
 rit. Quod diximus de laicis iudicibus, comparatione per-
 narum, causarumque ecclesiasticarum, similiter dice-
 dum erit, de iudicibus ecclesiasticis, si procedant contra
 laicos in causis purè laicis. Peccant præterea iudices
 quando contra reum procedunt ex iudicijs leuibus, et
 si quis absque infamia, vel suspitione legitima de aliquo
 specialiter inquirat, vel illum iubeat conijci in carcerem.

ex leui culpa, vel propter odium, vel propter iram subitam, vel vt placeat alijs, sicuti Herodes, qui comprehendit Perrum, vt placeret Iudæis. *Actor. 12.* teneturque ad iniuriæ, famæ, & damnorum restitutionem, vt recte adnotauit Nauar. *in rub. cap. Nouit. de iudicijs. num. 51.* Deinde, qui precibus, amore, vel pretio non cõprehendunt publicos delinquentes, aut comprehensos abire sinunt.

14. QVÆST. *Potesine iudex omiſſa probatione iuridica iudicare secundum scientiam veram propriam?* RES P. Dicam, quid sentiam per conclusiones, sit igitur *Prima conc.* iudex inferior neminem potest damnare, nisi iuridice conuictum, secundum allegata, & probata. Ita Sor. *5. de iust. qu. 4. art. 2.* Couar. *1. resolut cap. 1. num. 7.* Clarus. *lib. 1. de pract. criminali. qu. 8. cap. Si tantum 6. quæ. 2. cap. Si sacerdos de off. ord. & omnes communiter.*

Secunda concl. Iudex inferior in ferenda sententia omnes iuris solemnitates seruare tenetur *ca. Iudicantem 3. qu. 5. & ca. 1. Semper. 2. qu. 1. L. illicitas. ff. de officio præsidis. §. veritas.* Solemnitates vero de iure naturali, sunt 1. probatio delicti per testes sufficientes. *cap. Nullum. o. qu. 5. ca. Deus. 2. qu. 1. 2. locus concessus parti ad sui defensionem, illiusque audientiæ, vel per se, vel per alium. Clemen. Pastoralis de re iudic. §. verum. 3. Citatio partis. Solemnitates ex iure positiuo sunt. 1. præfixus terminus ad probandum, & respondendum. 2. scriptura, & instrumentum publicum 3. oblatio libelli. 4. contestatio litis. 5. Iuratus partis calumnia. 6. Prolatio sententiæ. 7. Sessio iudicis in tribunali dum sententiam fert.*

Tertia conclu. Supremus iudex, neq; per se, nec per aliũ punire capite, vel alia pœna graui reum ex sola scientia priuata regulariter loquendo potest. Ita Caic *verb. homicid. Cord. lib. 1. qu. 37.* Sor. *iust. quæ. 1. art. 3. ad primum. D. Anro. 3. p. tit. 9. ca. 15.* Nau. *ca. 25. nu. 9.* Cou. *de pract. qu. cap. 1. Arag. 24. qu. 627.* & alij communiter. Neq; item potest inauditum, & indefensum reum tali pœna damnare, nisi notoreitate facti, & personæ notoriũ sit, quod nulla potest tergiverſatione celari, vt aduertunt citati Doctores, nisi etiam reus ita potens sit, vt audiri non possit, & defendi, sine periculo damni Reipub. vel Regis, quemadmodum adnotant citati Doctores.

Quarta conclus. Supremus iudex, qui scit crimen imminens in futurum perniciosum Regi, vel Reipubl. potest eum ex hac sola privata scientia indefensum, & inauditum punire. Ita Nauar. Caietan. Aragon. *locis citatis*. Ratio est, quia Rex, & Reipubl. in eo euentu habent ius defendendi ab iniusto inuasore, & ideo potest eum veneno, vel suffocatione à medio tollere. Hæc est certior, & communior sententia, quamuis opposita suo habeat defensores.

15 QVÆST. *Potestne iudex damnare nocentem de iure, hoc est illum, qui iuxta allegata, & probata ostenditur nocens, quem tamen privata scientia scit esse innocentem de facto*
 RESP. Dupliciter probari potest quis nocens in criminalibus, vel ciuilibus. Dico igitur *primum*. Summus iudex, hoc est princeps, potest in criminalibus absolueret innocentem de facto, quem allegata, & probata nocentem de iure ostendunt: imo tenetur. Ita tradunt Ordine Lusitanæ lib. 3. tit. 66. Sot. 5. iust. quæst. 4. art. 2. Cord. lib. quæst. 37. A lenf. 3. p. quæst. memb. 6. art. 2. Couar. cap. 1. prob. quæst. Caiet. 2. 2. quæst. 76. Ratio est, quia supremus iudex potest in eo euentu liberare innocentem; ergo tenetur quia defensio innocentis est in præcepto, quando fieri potest absque proprio damno. Deinde, quia supremus iudex in eo euentu tenetur iurare pro innocente, hoc autem iuramentum præferendum est omnibus testimonijs. Dico *secundo*. Supremus iudex in criminalibus causis, privata scientia uti non potest, sed secundum allegata, & probata iudicare tenetur. Ratio est quia qui secundu[m] allegata, & probata bonæ fidei possessor est, graue tunc iniuriam pateretur.

Quinta concl. Iudex Principe inferior, sub mortali tenetur uti omnibus remedijs ad liberandum reum legitime conuictum, quem scientia privata certo cognoscit esse innocentem. Ita D. Thom. 2. 2. quæst. 67. cum suis. A lenf. citato art. 2. Cord. dicta quæ. Toletan. lib. 2. de resit. cap. 5. num. 164. Sot. 5. iust. quæst. 4. art. 2. Adeo, ut quando nullum occurrit iuris remedium, teneatur causam remittere ad superiorem, protestando, & iurando sibi illius hominis innocentiam esse euidenter notam.

16 QVÆST. *Demus, quod nullum sit iuris remedium, quod inferri*

inferior iudex uti possit, neque item illum remittere ad superiorem iudicem propter partis instantiam: potestne tunc secundum allegata, & probata illum damnare? RESP. Negat simpliciter Panormit. capit. Pastoralis. de offic. delegati. Angel. iudicare, num. 6. Lyra. Exod. 23. Arborens. libr. 9. cap. 20. Couar. cap. quest. prac. Cord. lib. 1. qua. 37. Rosella verb. Iudex, Adrian. quod ib. 6. art. 3. Tolet. lib. 2. rest. cap. 3. numer. 161. Hostien. Innocent. Felynus in cap. Pastoralis, aiuntq; iudicem teneri cedere officio, ne innocentem damnet, cum aliter illum liberare nequeat; sic tamen

Sexta concl. Iudex supremo inferior, cum non potest uti aliquo iuris remedio ad innocentem liberandum: neque illum ad superiorem remittere potest, secundum allegata, & probata illum iudicare, & damnare, nec officio cedere tenetur. Ita D. Thom. hac quest. 67. & qu. 64. art. 2. Alenf. 3. p. quest. 34. m. 1. art. 4. & quest. 4. memb. 6. art. 2. Richard. in 4. dist. 18. Ar. 2. quest. 2. Ganduar. quodlib. 3. qu. 25. Abulens. cap. 23. Exod. qu. 6. Aragon. 2. 2. quasi 67. Cord. q. citata ex utriusque iureconsultis. Bart. ad L. Illicitas ff. de offic. praesid. Cardin. & Gloss. in capit. 1. de offic. Ord. Turrec. cap. Iudice. 347. & alij, quos citat Couar. capit. 1. quest. pract. Arm. verb. iudex. num. 26. Nau. lib. 1. consilior. 1. de offic. iudicis. D. Anton. 3. p. tit. 9. cap. 2. Sylu. iudex qua. 5. Confirmatur ex D. Ambros. ut refertur in dicto cap. Iudice, & a D. Thoma tribuitur Augustino dicente: bonus iudex sicut audit, ita iudicat, & D. Greg. capit. Summopere. 11. qu. 3. Causis, inquit, diligenter ventilatis, tunc secundum, quod ibi constitutum est, definitiua proferatur sententia. Similiter probatur ex L. Illicitas, ubi iubetur praeses id sequi, quod convenit eum sequi, ex fide eorum, quae probantur, & dict. cap. Pastoralis, ubi ordinarius requisitus a Delegato, tenetur exequi eius sententiam, etiam si priuatim cognoscat esse iniquam, eadem autem ratione de executore, sententiae latore. Itaque talis innocens de facto damnatur, ut nocens de iure, & ut talis secundum allegata, & probata denunciatur, pro culpa iudice probata.

17 QVÆST. Quem ordinem tenetur iudex servare in condemnatione rei? RESP. Iudex non potest condemnare reum, siue in civilibus, siue in criminalibus sine accusatore, seu

torre, seu vero, seu iuris ficto. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 67. art. 2. cum communi: patet in *capit. si legitimus capitul. Superius de accusat. capit. si quis potestatem 2. 1. question. 4. L. illicitas ff. de offic. presid. L. rescripto ff. de muneribus, & honoribus.* Septem vero humerantur in iure, quæ vim habent accusatoris. *Primum* notoreitas criminis, & criminosi *capit. Evidentia de accusat. capit. Manifesta 2. quest. 1.* & ideo delinquentes in flagranti delicto comprehensi in vijs publicis, possunt statim puniri, vt adnotarunt Caiet. in *sum. verb. homicidium. Arag. 2. 2. quest. 67. art. 1. Iul. Clar. libr. 1. quest. 8. & haberur capit. Bone de electionib.* *Secundum* publicitas criminis patrati coram iudice: nam omne crimine patratum coram iudice sedente pro tribunali, dicitur notorium, iuxta Bart. *L. Librarius ff. de reg. iur. &* ab eodem mulctari potest, vt notat directorium iudic. *part. 2. cap. 4.* *Tertium* est infamia, quæ quidem non sufficit ad condemnationem, sed ad solum inquirendum *capit. Qualiter cap. Quando de accusation. Quartum* iudicia, saltem iudicialiter probata, vt ostendit Nau. in *rub. de iudic. numer. 65. & 96.* *Quintum* est notoreitas iuris: hæc vero habetur per iudicam confessionem rei, propter quam reus legitime conuictus potest de crimine condemnari, de quo non erat infamatus, quodque incidenter confessus est in iudicio, vt probant Nau. proxime, colligiturq; ex eo *cap. Quod evitandi. de condition. ob turpem causam. Sextum*, clamorosa insinuatio, de qua *infra.* *Septimum*, criminis publicam vergentis perniciem denunciatio, aut publicæ rebellio denunciante etiam fraterne. Ita Sot. *de reg. serv. memb. 2. quest. 6. dub. 1. & 5. de iust. quest. 4. art. 3.* Caiet. & Aragon. *2. 2. questio. 67. artic. 2.* Nauar. in *rub. de iudic. numer. 82.*

18 Q V A E S T. Potestne iudex pœnam legum relaxare
 RESP. Dico. *Primo.* Quando pars laesa ab accusatione non desistit, nullus iudicem potest pœnam legis relaxare. Ratio est, quia in ea relaxatione esset iniurius parti accusanti. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 67. art. 4. Dico *Secundo.* Et rationabili causa potest supremus iudex, id est princeps pœnam à legibus taxatam, etiam parte non desistente relaxare, & omnino demittere. Ita Sot. & Aragon. *citati. Castro. lib. 2. de leg. pœn. cap. 12. Coua. lib. 2. resolu. ca. 9. num. 1.*
 & omnia

& omnes Iurifconsulti. capit. Quia periculosum. de sententiis. excommunicat. in 6. & Leg. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his, qui not. inf. Ratio est, quia tunc bonum commune præferitur particulari. Dixi, ex rationabili causa, quia sine ea non potest, vt affirmat D. Thom. 2. 2. question. 67. artic. 4. & ratio est manifesta, quia, vt iustitia custos debet æqualitatem seruare inter partes, & vt conseruator Reipubl. teneretur malefacta punire, ne impunitate obrenta crimina committantur. Dixi, etiam parte non desistente, quia si pars desistat, vel procedit sine instantia partis, minori rationabili causa obrenta, potest pœnam minuere, vel commutare. Ratio est, quia ipse princeps est super ipsas leges, & c. Dico tertio. Iudex inferior, etiam de consensu partis læsæ, nequit totam pœnam legibus taxatam remittere, imo neque arbitrariam. Est Auctorum, quos supra retuli. Ratio est, quia talis iudex non habet potestatem supra ipsum ius ca. 1. de constit. & L. 1. ff. ad Turpillianis. faceret vero iniuriam iuri, si impunita crimina relinqueret. Dico quarto. Iudex inferior supremo, siue ex officio procedat, siue ad instantiam partis, potest pœnam legibus communiter taxatam, iuxta delicti circūstantias, ac personarum minuere, & immutare Ita Castro li. 2. de leg. pœn. cap. 13. Cou. li. 2. resolut. ca. 9. nu. 8. Itaq; pro eodem crimine aliter puniendus puer, aliter senex. L. Auxilium. §. in delictis. ff. de minorib. aliter seruus, aliter ciuis de Reipubl. bene meritis. & ita in paupere minui potest pœna pecuniaria, augeri autē corporalis: in diuite nobili augeri pœna pecuniaria, & minui corporalis, vt notat Couar. dicto cap. 9. num. 4. iuxta L. primam. ff. de pœnis L. Aut facta. §. persona. ff. eodem. & L. Nullus Cod. ad L. Iuliam. & L. Tertiam. ff. de legib. Item colligit similiter Castro li. 1. de leg. pœn. cap. 6. posse augeri criminis pœnam, cuius est in Reipubl. magna dissolutio, vt penitus extirperetur tale crimen.

De Denunciationibus. §. 3.

- 1 Quis tenetur denunciare.
- 2 Quo pacto detegendum crimen, quod iubetur sub excommunicatione detegi.
- 3 An propter tale præceptum detegenda sint peccata emendata.

R 4

4 Vtrum

- 4 *Vtrum in tali euentu detegendum sit furtum ver-
ris, aut filiorum.*
5 *An quis teneatur se prodere.*
6 *Elapso tempore ad denuntiandum in edicto pre-
fixo an post illud denuntiare teneamur.*

QVAESTIO. *Quis tenetur denunciare?* R E S P. Dico
primum. Peccata, quæ sub secreto aliquis se-
quamvis alia via fiant notoria, famosa, & ma-
festi, non potest in iudicio denunciare, nisi in pernici-
publicam vergant, vel tertij innocentis. Ita Sor. de
secret. memb. 2. quest. 2. Nau. capit. Inter verba, & omnia
communiter. Ratio est manifesta, quia in hoc proxima
fama laeditur, quæ quidem seruanda est, nisi deroget
bono communi, aut innocentis. Triplex vero est secretum.
Primum confessionis, & hoc secretum est secretissimū
sacratissimū a deo, vt nulla ex causa, licet orbis terrarū
ueteretur, reuelari fas sit. Secundū secretum est rerum
quas quis solus, aut cum paucissimis vidit, vel audiuit,
aut quas alter illi temere aperuit. Tenetur vero quicumque
iure naturali occultare huiusmodi secreta, vt copiose
probat Scot. in 4. di. 21. quest. 2. §. teneo igitur. Sor. de
*secret. memb. 2. quest. 2. concl. 1. Nauar. capit. Sacerdos, de pe-
nit. d. 6. num. 2. & 3.* Ratio est, quia id postulat conuictus
& societas humana, alioqui esset intolerabilis. Hinc
colliges teneri ad seruandum secretum medicos, chi-
rurgos, obstetrices, aduocatos, & similes personas, qua-
uis consuluit pro remedio adhibendo: amicos item,
quibus detecta sunt malefacta ad capiendum solatium,
quanquam non promiserint secretum se seruatos, quod
id ex natura ei ab eis exigitur. Multo magis tenentur ad
seruandum secreti illi, qui per vim, aut fraudem secre-
tum extorserunt, quales sæpenumero sunt iudices, et
iustitiæ ministri, qui obreta, & promissa impunitate
reis multa discunt. Tenentur ad hoc secretum, qui a
sacrilega reuelatione confessarij peccata alterius cognou-
uerunt. Ratio est, quia res transit cum suo onere. *capit. de
literis de pignoribus. l. 2. & 3. Cod. quibus causis: sed illi
peccata secum habent sigillum sacramentale: ergo deo*

Ita Scot. sup. Ledesm. 2. 4. art. 3. dub. 1. Gomes. lib. 3. resolu. cap. 13. num. 9. Sor. Nauar. sup. Ex dictis inferes eos, qui aperiunt alienas literas teneri ad seruanda earum secreta, quia sunt secreta extorta.

2. **QVÆST.** *Quomodo se gerere quis debet in criminum denunciatione, cuius reuelatio iubetur sub excommunicatione, vel iuramento?* **RESP.** Dico *primum*. Quæ crimina ante edictum, vel iuramentum non possumus denunciare ob secretum, eadem etiam accedente edicto, vel iuramento non possumus in iudicio detegere. Ita Sylu. Arm. alij sum. mitæ, verb. *denuntiatio*. Sor. & Nau. sup. Ratio est, quia obseruatio secreti est de iure naturali, hinc autem iuri, nec edictum, nec iuramentum derogant. Hinc colliges neminem posse denunciare uisitoribus crimina emendata, quia tale edictum solum proponitur ad eorum emendationem; ergo frustra dereguntur peccata iam emendata, & infamatur proximus, ut singularim adnotat Nau. cap. Sacerdos citato num. 120. Dico *secundum*. Edicta ecclesiastica sub excommunicatione præcipientia, ut restituantur ablata, & fures denunciuntur, intelligenda sunt, de his, quæ iniuste retinentur, quamuis enim quis peccauerit, iniusto modo auferendi, poterit tamen iuste ablata retinere, in recompensationem, vel ob aliam causam. Et ideo, qui sciunt, vel ex visu, vel ex auditu huiusmodi rem, eam denunciare non tenentur. Ita Aragon. verb. *furtum*. 41. Arm. *ibid* num. 15. Nau. sup. Ratio est, quia edicta ecclesiastica non cadunt supra præteritum peccatum, sed præsens. Quod si recompensatio fuit maior debito, solum tenentur restituere excessum, & excessum tenentur alij denunciare, & ideo, qui debitor impotens est ad restituendum, nec incidit in excommunicationem, nec alij illum tenentur denunciare, dummodo det sufficientem cautionem, ad illam enim dandam tenetur. Dico *tertium*. Impedimentum secretum matrimonij, cuius denunciatio redundat in infamiam contractantium, tenetur quisque denunciare. Ita Nau. cap. Sacerdos num. 27. de pœn. Quia nemo illis facit iniuriam, cum uolunt moniti desistere à tali matrimonio. Idem dicendum de petente religionem, vel beneficium: tenetur tamen tegere, cum detectio cedit in infamiam tertij inno-

gentis, ita omnes communiter. Casus est. Cognouit Titius sororem Berthæ, postea vult nubere Berthæ, admonitus non vult desistere, non possumus cum infamia sororis Berthæ tale detegere impedimentum.

3 QVÆST Teneturne propter edictum ecclesiasticum sub excommunicatione precipiens denunciare quævis peccata: denegare peccata emendata: R E S P. Minime. Ita Sor. 5. iust. qua. 5. art. 1. Nau cap. 15. num. 46. Instruct. 2. p. ca. 10. qu. 5. Tole. lib. 2. ca. 4. num. 217. Cordub. in sum. qu. 14. punct. 2. casu. 1. si peccata non sint eius conditionis, quorum punitio requiritur ad commune bonum.

4 QVÆST. Qui scit furtum ab uxore, aut filijs patratis, teneturne illud reuelare: R E S P. Regulariter non, quia intentione perentis excommunicationem, regulariter vxores, & filios non comprehendit. Ita Nauar proxime, si autem constet moraliter de opposita intentione denunciandi sunt. Ita Instruct. 2. p. ca. 12. qu. 5. cum Sor. & Cord. in sum. quest. 176.

5 QVÆST. Teneturne propter huiusmodi edicta nocens se proderere: R E S P. Minime: nisi sit reo semiplena probatio, aut ipse laboret infamia: satisfacit igitur vel restituendo rem ablatam, vel damnum refarciendo. Ratio est, quia excommunicatio solum intendit errati emendam.

6 QVÆST. Elapsum est tempus præfixum in edicto in quo quoddam tenebamur denunciare: tenemurne post illud etiam denunciare: R E S P. Tenemur. Ita Cordub. qu. 64. ca. 6. Nau. cap. 2. num. 46. Sor. in 4. d. 22. qua. 1. art. 2. Instruct. 2. p. ca. 12. qu. 3. Ratio est, quia temporis assignatio non adhibetur per modum oneris, sed termini, quæ præfixio transacta, magis tunc obligat tantum, vt absoluat.

De Accusationibus. §. 4.

- 1 Qui peccant accusando.
- 2 Qui tenentur accusare.
- 3 An nocens teneatur se accusare, pro liberando innocente.
- 4 An teneatur reddere pretium innocenti, qui postea comperit illius innocentiam.
- 5 An pro omittenda accusatione possit pecunia, vel quid

quia aliud à nocente reportari.

6 De pacto, quod fiscales cum reo faciunt, pro omit-
tenda accusatione.

1 **Q**UÆSTIO Qui peccant accusando? **R**ESP. Qui ex odio accusant, ut malum infligatur proximo propter vindictam. Ita D. Tho. 2. 2. quæ 108. ar. 1 Sylu. & Armilla; verb. vindicatio. Nauar. ca. inter ver. nu. 639. Sor. sup & est veritas manifesta. Deposito tamen odio, & ratione vindictæ potest quis in iudicio accusare iniuriam, & pro satisfactione postulare, ut notat Glossa, ca. Si quis contristatus, d. nonagesi. & Nauar. ca. 14 num 25 verba vero Christi Domini: *Dimittite inimicis vestris*, continent consilium, non præceptum, tale vero consilium Ecclesia satis adimplet per viros perfectos, ut notat Caiet. sup 6 Matt. 2

2 **Q**UÆST. Qui tenentur accusare? **R**ESP. Publica peccata, quæ in commune detrimentum redundant, vel tertij innocentis, quæ aliter impediri non possunt, quam accusando, quisq; tenetur sub mortali accusare, si probare ea possit in iudicio. Ita D. Tho. 2. 2. quæ 67. Sor. de teg. secr. memb. 2 & 5. de iust. qu. 5. art. 1. Nauar. ca. 25. num. 32. Arm. Sylu. Ange. ver. accusatio. Bald. cum alijs ad L. 1. ff. de public. offic. & L. 4. Cod. de hereticis. Hæc vero D. Thom. conclusio intelligenda est, si loquamur in natura rei, dato, quod non subsit aliud remedium ad damnum euitandum, vel commune, vel tertij. Veruntamen, re attente perpensa, illud remedium non deest: quoniam vel malum iam est infligendum, & nemo tenetur illud accusare ad exigendam damni publici satisfactionem, nisi sit minister iustitiæ publicæ. Vel damnum est infligendum, & tunc impediri potest, vel per fraternam correctionem, vel saltem per denunciationem.

Dico secundo. Ministri iustitiæ ex officio deputati ad accusandum, sui muneris crimina accusare tenentur. Ita Sor. sup. lib. 5. iust. qu. 5. art. 1. Nauar. cap. 25. num. 34. Syl. restitutio. 3. num. idque tum ratione iuramenti, tum ratione officij, quanquam procedant ad solam legitima vindictam. Quod munus cum strictè non observant, graviter à Principe puniuntur.

3 **Q**UÆST. Vulneravit Socrates Petrum occulto, pro vul-
nere

nere accusatur Titius, teneturne Socrates se prodere, ut Titius liberet? R E S P. Minime. Ita Med. de poen. Nauar. cap. 10. num. 17. Tolet. lib. 2. ca. 1. num. 79. Sot. 4. iust. quasi. 6. art. 3. Qui omnes etiam Socratem absoluant a restitutione damnorum Petri. Ratio est, quia vulneratio facta à Socrate non fuit causa per se influens in accusationem, damnationemve Petri. Veruntamen dicendum est Socratem teneri restituere Petro ea, quæ soluit ob illatam iniuriam, & in medicum, aut alia, ad quæ soluenda et natura rei tenebatur Socrates, ut notat Toletan. proximo num. 78. non tamen tenetur ad causas expensas, vel ad damna exilij, ut notat Instruct. 1. cap. 123. concl. 4.

4 QVÆST. Titius vulneratus à Socrate ex inditijs matris accusavit Platonem, & per sententiam latam accepit ab eo iniuria satisfactionem, & medicorum salariam, postea comperit Platonem esse innocentem, tenetur illi reddere pecuniam acceptam? R E S P. Tenetur, nisi scierit eam recuperatam à Socrate.

5 QVÆST. Qui peccant accipiendo pecuniam pro omittenda accusatione? R E S P. QUæ neque ex officio, neque ex præcepto accusare tenentur, non peccant accipiendo pecuniam pro desistendo ab accusatione iusta. Ita Nauar. proximo, & Mol. disp. 93. concl. 3. & communiter Doctores. Ratio est, quia ius, quod quis habet ad accusandum, est pretio æstimabile, & vendi potest. Dico secundo. Materialiter peccant fiscales, viatores, custodes publici, similesque iustitiæ ministri, si pecuniam accipiant pro non accusandis legum transgressoribus, tenenturque ad restituendum damnum inde Reipubl. proveniens. Ita communiter Doctores, quia obligantur, tum ex officio, tum ex iuramento ad accusandum, & ideo severe puniuntur lib. 1. Ordin. Lusitan. tit. 73. numer. 3. & 4. item lib. 5. tit. 74. Adde tamen huiusmodi fiscales non teneri ad restituendam pecuniam sic acceptam: quia ius, quod habent ad accusandum, est pretio æstimabile, & vendibile.

6 QVÆST. Subest magna difficultas, & est hæc. Si hic reus accusaretur esset pars pecunia a iudicanda fisco, pars vero pius operibus veluti captiuorum redemptioni, &c. Quæro igitur utrum fiscalis omittens accusationem teneatur ad restituendum fisco, & piis operibus? R E S P. Dico primum. Tenetur ad resti-

ad restituendum fisco Ita Navar. cap. 27 num. 20. Ratio est, quia pro procurando fisco Regio accipit a Rege stipendium. Dico secundo. Non tenetur ad restituendam partem captivis, & pijs operibus, quia non est ex officio illorum procurator & custos.

De Inquisitione criminis. §. 5.

- 1 Quid est inquisitio.
- 2 Quotuplex est inquisitio.
- 3 Quomodo facienda est inquisitio.
- 4 Quæ peccata detegenda in generali inquisitione.
- 5 Quomodo potest fieri particularis inquisitio.
- 6 An possit fieri particularis inquisitio de crimine incidenter cognito circa eundem reum.
- 7 An possit fieri particularis inquisitio de crimine iniuste detecto.
- 8 Quomodo facienda est inquisitio de crimine notorio, seu occulto criminoso.

1 **Q**VAESTIO. Quid est inquisitio? R E S P. Est delicti investigatio, delinquentisve facta ab habente legitimam potestatem. Ita L. Vbi Cod. ad L. Corneliam de falsis. traditur ab Hostiense in sum rubr. de Inquisit.

2 **Q**VAEST. Quotuplex est Inquisitio? R E S P. Alia generalis, alia particularis. Generalis est quando in genere inquiritur de delictis, & de delinquentibus. Particularis est, quando particulariter inquiritur de delicto, & de delinquente.

3 **Q**VAEST. Quomodo licite fiunt huiusmodi inquisitiones? R E S P. Ad faciendam generalem inquisitionem non est necesse præcedat infamia, vel accusatio, vel denuntiatio. Ita Sylu. inquisitio 1. qua. 10. Angel. Arm. Rotella ibid. Nau. cap. 12. num. 38.

4 **Q**VAEST. Quæ peccata detegenda sunt in hac generali inquisitione? R E S P. Dico primum. Peccata occulta, quorum nulla est infamia, quæque non redundant in damnum commune, aut innocentis, in generalibus inquisitionibus.

onibus,

onibus, non sunt manifestanda. Ita Nauar. *cap. Inter verba num 679. Sot. de teg. secr. memb. 2. quest. 6. conclu. 2. Angel. Inquisito, num. 11.* & ita omnes Theologi. Ratio est, quia iure naturali tenemur proximi famam seruare, cum nocet obest bono communi, aut innocentis. Dico *secundo*. Peccata, quorum infamia reus laborat, tenetur quisque iudice interrogatus manifestare iudici generaliter inquirenti, etiamsi sint emendata, quando constat iudicem punitionem criminis intendere. Ita Cord. *in sum. que. 6. punct. 2. casu 1. Toletan. lib. 2. ca. 4. nu. 217.* Aduertunt tamen Doctores, iudicem politicum præcipue interrogare ad punienda delicta, secundario vero ad ea emendanda, & ideo illi esse detegenda delicta, licet iam emendata sint. Iudicem vero ecclesiasticum, præcipue interrogare ad emendanda crimina, secundario vero ad ea punienda, & ideo illi esse detegenda delicta nondum emendata. Qui vero ita iudice interrogatus negat, periurus est. Dico *tertio*. Nemo non infamatus de delicto de quo generaliter inquiritur, tenetur in inquisitione, visitatione generali se ipsum prodere, vel denunciare, etiamsi sub iuramento interrogetur, an nouerit aliquem talis delicti reum, quantumcumque crimen tendat in damnum commune, vel innocentis. Est communis. Ita Sot. *de teg. secret. memb. 2. quest. 7. Caieta. 2. 2. quest. 7. art. 1. Nauar. cap. Inter verba num. 30. Tolet. lib. 2. cap. 4. num. 157.* Etiam in hæresis crimine. Ita Symanchus *tit. 32. num. 13. Robias. sing. 3. num. 3. Nauar. lib. 5. consil. 8. de hæret.* Confirmatur ex cap. *Quis aliq. §. non tibi. de pæn. d. 1.* Ratio est, quia res esset moraliter impossibilis se ipsum prodere, & infamare.

§. *QUEST.* Quando fieri potest particularis inquisitio? Respondeo. Dico *primum*. Inquisitio particularis in delinquentis penam tendens, neque in foro laico, neque in Ecclesiastico fieri potest absque infamia, vel alio infamiae æquipollente. Ita D. Thom. 2. 2. *quest. 67. art. 3.* Suaderunt ex cap. *Inquisitionis. cap. 2. Qualiter. 2. capit. Cum oporteat de accusationibus,* & ita omnes Doctores. Ratio est, quia aliter infamaretur proximus. Infamia vero definitur, communis rumor manans ab ijs, qui rem viderunt non maleuolis, neque leuibus. Æquipollent vero infamiae multa præci-

præcipue accusator verus, vel fictus. Dico *secundo*. Quã-
 do per inquisitionẽ particularem solum intenditur erro-
 ris cuitatio, aut damni impedimentũ fieri potest in vtro-
 que foro absq; infamia, & alijs ei æquipollẽtibus. Ita Sor.
*de secr mem. 2 q. 6. Naua. ca. inter verba, nu. 653. Syl. in qui-
 sitio. 1. q. 4. Rosella ibi n. 6. & fere omnes ca. Postquam. cap.
 Cum in cunctis ca. Nihil de elect. ca. fin. de clandest. desponsat.*
 Ratio est, quia id pertinet ad bonum cõmune, quod par-
 ticulari anteferri debet. Iam vero si quis petit magistra-
 tum, vel religionem, vel aliquid simile ad cuius petitiõ-
 nis executionẽ requiruntur certæ in persona conditio-
 nes, ipse petens tacitum ad inquirendũ præbet consensũ
 circa ea tantum, quæ impediunt, non vero alia. Dico
tertio. De iustitiæ ministris, de quẽ alijs magistratibus in
 particulari inquiri potest, nulla præcedente infamia. Ita
 Ordi. Lusit. li. 1. tit. 44 §. 1. Ratio est, quia ipsi in accipien-
 dis officijs ad id tacitum præbuerunt consensum, iuxta
 regnorum leges, & communitatum consuetudinẽ. Dico
quarto. Si adhinc non leues suspiciones, vel præsumptio-
 nes, vel indicia de hæresi, apostasiq; prodicionis, laicæ ma-
 iestatis, alijsq; criminibus in graue damnum commune,
 vel tertij innocentis redundantibus, pendentibusque in
 futurum, fieri potest particularis inquisitio. Ita Symanc.
*tit. 44. num. 9. Nauar. cap. inter verb. num. 683. & 694. & in
 rubr. de iudic. num. 93. Confirmatur ex ca. Excommunicamus,
 de heret. §. aduicimus. L. Apostatarum. Cod. de Apostatis. L.
 Nullus Cod. ad L. Iuliam maiestatis, ca. offic. de heret. vbi Ioã.
 Andr. & Dominicus. Ratio vero est, quia id postulat bo-
 num cõmune, Hanc tamen inquisitionem Inquisitores
 circa Episcopos, Nuncios, aliosve Ecclesiasticos superi-
 ores absq; licẽtia Papæ facere non possunt. *ca. Inquisitores,
 de heret. in 6. & Extrauag. cum Matth. eodẽ tit.* Hinc inferes
 mortaliter peccare iudices, & ad restituenda damna data
 obligari, si circa particularem personam particulariter
 inquirunt, præterquam in casibus traditis, & iuxta expli-
 catas iam conelusiones, Vnde neque semiplena probatio
 per vnũ testem omni exceptione maiorẽ, neq; etiam ple-
 na per duos aut tres testes extraiudicialiter apud Præla-
 tũ de crimine deponẽtes, sufficit ad particulariter inqui-
 rendum de singulari persona. Ita Sor. 5. iust. quest. 6. art. 2.
 Nauar.*

Nauar.

Nauar. cap. inter verba num. 580. & in rubric. de iudic. num. 78. & in sum. cap. 18. num. 38. patetque ex cap. Inquisitores. & cap. Cum oporteat, de accusationibus. Ratio est, quia nisi obster bonum commune, proximi fama est consulendum, quæ doctrina etiam seruanda est in Regularium inquisitione, vt rectè aduertit Nau. contra Alciatum contrariam asserentem, quia bona Regularium fama, bono communi valde inferuit.

6 QVÆST. Inquirebat iudex de crimine circa reum in eo diffamatum, sed incidenter ad cognitionem alterius rei criminis deuenit. V. G. inquirebat de homicidio, sed inuenit eum etiam esse furem, quæro igitur, an possit postea iudex de crimine incidenter cognito inquirere? RESP. Cum crimen incidenter cognitum, est coniunctum cum crimine de quo reus infamatus est, potest: si vero est omnino disparatum minime. Ita Sor. de secr. memb. 2. quæst. 6. conc. 3. & 5. in quæst. 5. art. 2. Caiet. tom. 1. opus. cap. 31. resolut. 5.

7 QVÆST. Inquirebat iudex generaliter, sed cognouit per eam inquisitionem crimen occultum Titij, potestne postea de eo particulariter inquirere? RESP. Minime. Ita Sor. sup. capit. Inquisitionis capit. Qualiter. cap. Quando. 2. de accusat. quia illa notitia fuit contra iustitiam, & iniqua; ergo habenda est, tanquam non acquisita.

8 QVÆST. Est crimen notorium, delinquens vero occultus, quæ fieri potest inquisitio? RESP. Dico primum. Quando crimen est notorium, aut famosum, licitum est iudici inquirere delinquentem, modo in inquisitione, nullam nominet personam, quæ infamia non laboreat. Ita Nauar. cap. 18. num. 38. & cap. inter verba num. 185. Cord. quæst. 64. punct. 1. Sylu. correctio quæst. 8. Augel. denunciatio num. ult. Panormit. & Imola cap. Bone. de election. Ratio est, quia hoc postulat bonum commune, vt saluum, & incolumetueatur. Dico secundo. Testis interrogatus in huiusmodi inquisitione tenetur aperire occultum delinquentem. Ita citati Doctores, & Med. de instruct. confess. tract. 2. tit. de confess. celanda. Ratio est, quia iuridice ad hoc interrogatur. Dico tertio. Si ipse reus in hac inquisitione interrogetur, non tenetur se ipsum prodere. Veritas est manifesta, quia nemo tenetur se prodere, nisi iuridice interrogetur: nemo vero iuridice interrogatur circa se.

nisi de eo habeatur infamia, vel semiplena probatio.

De peccatis contra iustitiam ex parte rei. §. 6.

- 1 An reus iuridice rogatus teneatur suum crimen fateri.
- 2 An teneatur reus detegere crimen suum, quando interrogatur ad instantiam partis.
- 3 An teneatur reus dicere verum, ex quo illi imputabitur crimen falsum.
- 4 An reus criminis propter excommunicationem latam teneatur se prodere.
- 5 An ordinandus teneatur detegere crimen ob quod ab ordinibus suscipiendus remouebitur.
- 6 An reus possit rogari de occultis criminibus.
- 7 An reus possit rogari de occultis socijs.
- 8 De hæreticis.

1 **Q**UÆSTIO. Teneturne reus iuridice interrogatus suum fateri crimen? R E S P. Tenetur, etiam in causa mortis. Ita D. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 1. ad 2. Sot. 5. iust. quæst. 1. art. 2. & de secret. memb. 2. quæ. 7. concl. 3. Nauar. cap. 25. num. 36. Couar. de præf. qu. cap. 23. Cord. lib. 1. quæst. 43. Medin. de instruct. de confess. Gabriel. in 4. d. 15. qu. 6. art. 2. Palud. in 4. d. 19. quæ. 4. num. 7. Gandau. quodlib. 1. quæst. 33. Barthol. ad L. Marcellam. ff. de action. rer. amot. Gom. tom. 3. capit. 12. Arag. 2. 2. quæst. 69. Ratio est, quia subditus sub mortali tenetur superioris præcepto obedire iusta præcipienti: sed iudex iuridice interrogans, iusta præcipit, cum reo præcipit veritatem aperire: nam eam potest ab eo extorquere licite per tormenta occultationis puniendo culpam, vt statuit Ordin. Lusitanæ lib. 5. tit. 64. Ergo reus tenetur se prodere, & cæt. Oppositum asseruerunt Sylu. & Angel. verb. confessio sacramentalis. An illa, verb. confessio iudicialis. num. 8. Panormit. cap. 2. de confess. & alij in causa capitis, aut alius damni grauis temporalis: nemo enim, aiunt, seipsum tenetur damnare, in quo iure naturali videtur fundari lex 4. ff. de testibus, iuste non
Medull. Casuum S potest

potest cogi consanguineus ad ferendum testimonium contra suos consanguineos, cum magno eorum dispendio corporali. Hæc tamen conclusio intelligenda est, quando iudex ex officio procedit iuxta cuiusvis iuramentum veritatem tenetur inquirere: iuxta *L. si non defendatur. ff. de pœn. & L. ubicunque ff. de interrogatorijs adhibentibus.*

2. QVÆST. Rogo igitur teneturne reus fateri crimen, quando ad instantiam partis interrogat? RESP. Minime. Ita Panormitan. *cap. 2. de confessis. colum. ult. Navar. cap. inter verba. nu. 732. & 743.* atque esse communem. Sylu. *confessis non sacramentis.* Angel. *ibid.* & Arm. *nu. 8.* Ratio est, quia accusatori incumbit probare crimen, per testes obiectum probationibus, luce meridiana clarioribus, iuxta *L. finalem Cod. de probation.* & ideo reus in eo casu iuridice non interrogatur, nec tenetur respondere. Ita denique decernitur *lib. 3. Ordin. Lusitan. tit. 40. §. 13. & tit. 85 §. 1.* ubi absolute asseritur non teneri reum positum criminosa respondere, id est, articulo, in quo ei ponitur, ut delictum suum fateatur. Confirmatur ex *L. 1. ff. de quibus ubi non licet accusatori seruatorum testimonijs uti erga dominum, vel filiorum erga parentes.*

3. QVÆST. Interrogatur quis de re, an sit sua, si tamen suam esse fateatur, damnabitur de crimine, quod non commisit? G. Platonis gladio latrones Petrum occiderunt. Plato interrogatur de gladio, si fateatur esse suum, homicidij damnabitur, poteritne negare esse suum gladium? RESP. Poterit. Ita Sot. *de teg. secr. memb. 2. qu. 7.*

4. QVÆST. Est crimen publicum, & notorium, delinquens vero occultus, fert iudex ecclesiasticus excommunicationem, ut se prodatur, teneturne reus criminis se proferere? RESP. Minime. Ita Sot. *in 4. d. 22. qua. 1. art. 2. & de secr. memb. 2. qua. 6.* Ratio est quia illa excommunicatio est iniusta. Obstat huic resolutioni, *cap. Quidam maligni. 5. qua. 1.* ubi sub pœna excommunicationis præcipitur auctori cuiusdam libelli famosi se detegere. Propter quem textum oppositum tenuit ibi Turrecrem. & alij Iurisperiti. Verum tamen istud caput solum præcipit probare alio libello, nomine tacito auctoris ea, quæ dixerat, aut palinodiam decantare, & item abstinere ab Eucharistia, donec id efficiat.

Sic interpretatur locum Nau. cap. inter verb. 586. & Sor.
citatus.

5 QVÆST. Episcopus ordinaturus aliquem, vel collaturus
beneficium Petro, rogat eum de occulta irregularitate, vel alio
legitimo impedimento, teneturne ordinandus aperire occultum
impedimentum? RESP. Si impedimentum non tollatur per
pœnitentiam, sed ordinum impedit executionem, vel
beneficij retentionem, tenetur illud detegere. Ita Inno-
cent. capit. Inquisitores, de accusatio ibid. Turrecrem. numes
5. Nauar. capitul. inter verba. num. 721. & Doctores com-
muniter. Abbas cap. innotuit num. 6. de elect. vbi hoc aperte
asseritur, sicut in ca. Artald. 2. qua. 3. Ratio est, quia iudex
tunc iuridice interrogat.

6 QVÆST. Potestne conuictus reus de vno crimine, inter-
rogari de alijs occultis, aut de socijs? RESP. Quando crimen
occultum, est criminis probati circumstantia, vel habet
eum eo connexionem necessariam, potest. Ita Palud. in
4 d. 9. qu. 4. Syluest. Inquisitor. 1 qu. 7. D. Anton. 2. p. tit. 9.
capitul. 7. Ratio est, quia crimen probatum, est indicium
criminis sibi maiori ex parte annexi. Hinc colliges con-
uictum de homicidio eius; cuius cadauer inuenitur ex-
poliatum, rogari posse de spolio. Item conuictus de ad-
ulterio rogari posse de nece mariti adulteræ: conuictum
de furto Ecclesiæ rogari posse de fractione forium. In
quo sensu accipienda est regul. iur. in 6 semel malus, sem-
per presumitur esse malus. Dico secundo, Non potest talis
rogari de criminibus occultis omnino disparatis. Ita Cai-
etera. 2. 2. quaest. 69. art. 2. Sor. de secret. memb. 2. qua. 6. dub. 5.
& de iust. lib. 5. qua. 6. art. 2. Tolet. lib. 2. ca. 4. nu. 170. Adria-
quodlib. 11. Nau. cap. inter verb. nu. 587. & de iudicijs. nu. 62.
Ratio est, quia iudex non interrogat iuridice de criminibus
nisi eius præcedat semiplena probatio, vel infamia, vel
iudicium infamiæ æquipollens.

9 QVÆST. Potestne reus iuridice conuictus interrogari de
socijs occultis? RESP. Minime, nisi septem euentis. Ita Nau.
cap. 18. numer. 58. Sor. de secret. memb. 2. qua. 6. conc. 4. Caiet.
tom. 1 opusc. 31. Tolet. lib. 2. capitul. 4. num. 173. capitul. Cum
monasterium, de confessis. cap. Veniens. 1. de test. ca. Nemini. 15.
qua. 13. L. finali. Cod. de accusat. L. repetiti ff. de accusat. quaest.
Septem vero sunt crimina, circa quæ quisquæ conuictus
potest

potest interrogari de socijs occultis. 1. Hæresis capi. in fi. dei fauorem lib. 6. 2. læsa maiestas. L. Quisquis. Cod. ad L. Julia maiestatis. 3. adulterata moneta. L. 1. Cod. de falsam. neta. 4. Maleficium. L. ultim. Cod. de maleficijs. 5. Latrocinium. L. D. Adrian. ff. de custodia reorum. Latrocinium vero hic intelligitur, quod patrarur à viarum grassatoribus; non vero à furunculis. 6. Simonia. capitul. 1. de testibus. 7. Nefandum vitium. ita deducitur ex constit. P. j. V. quæ incipit. Cum primum Apostolatus, Ita Gomes. 3. resoluit. cap. 12. numer. 16. Toletan. lib. 2. cap. 6. num. 173. Emmanuel Rodr. in sum. de Ord. iudic. cap. 10. qui quidem duo addit primum est, posse reum conuictum criminis rogari de socio occulto, cum crimen necessario requirit socium. Item cum mos est in aliqua prouincia, vt de socijs occultis interrogetur, quia propter bonum commune, ita leges talis regni sancire potuerunt.

8 QVÆST. Circa reos hæresis, rogo vtrum absoluendi sint à confessario, quando ad ignem ducuntur, nisi detegant socios, quos negarunt in carcere? RES P. Affirmatiue, quia tunc eorum testimonia non accipiuntur ab inquisitoribus, vt suspecta.

De quæstionibus, seu Tormentis. §. 7.

- 1 An liceat per tormenta veritatem extorquere.
- 2 Quando liceat torquere reum.
- 3 Propter quod crimen potest reus torqueri.
- 4 An propter crimen sufficienter probatum.
- 5 An pro socijs detegendis.
- 6 De Reo, qui in tormentis fateatur, & postea negat.
- 7 An pro euitando tormento, liceat fateri crimen capit.
- 8 An teneatur se retractare, qui in tormentis crimen sibi imposuit.
- 9 An liceat iudici vti fictionibus ad extorquendam veritatem.

I QVÆST.

QVÆSTIO. Licetne per tormenta corporalia veritatem extorquere? **R**ESP. Licet. Ita D. Augustin. 19. capit. 6. D. Ambros. lib. 2. de Cain. & omnes Doctores, vt videre est apud Gomes. 3. resolut. cap. 13. Simanch. de institut. tit. 65. Summistas verb. tortura. Ordin. Lusitan. lib. 5. tit. 65. Ratio est, quia hoc pertinet ad bonum commune: nam aliter mille crimina manerent impunita, sicut ap-
probat mos omnium gentium.

2 QVÆST. Quando potest iudex torquere reum? **R**ESP. Quando procedit semiplena probatio, vel infamia, aut infamiae indicia æquipollentia. Ita Doctores citati, & Nau. iud. numer. 53. Tolet. lib. 2. 6. 3. num. 477. L. edictum. ff. de quest.

3 QVÆST. De quo crimine potest iudex torquere reum? **R**ESP. De eo, quod dignum sit pœna capitis, aut grauiore, quam ipsa tormenta. L. edictum. ff. de quest. Ratio est, quia condigna pœna non potest dari, nisi cum plena probatione, tormenta vero adhibentur ad extorquendam plenam probationem; ergo ipsa tormenta non debent esse adæquata pœnæ delicti.

4 QVÆST. Quando crimen est plene probatum, potestne torqueri ad illud confitendum? **R**ESP. Minime. Ita Gom. citato loco. num. 10. & Cord. de pract. quest. cap. 13. num. 5. Naua. cap. inter verba. num. 771. & in sum. cap. 18. num. 59. Roias. 2. p. de heret. num. 282. Ratio est, quia tormenta iure gentium introducta sunt, ad extorquendam probationem: eaque data, integra pœna imponenda est.

5 QVÆST. Potestne reus torqueri pro socijs detegendis? **R**ESP. Potest. Ita Iul. Clar. de pract. crim. questio. 64. Simanch. titul. citat. num. 60. Ratio est, quia iuridice interrogatur.

6 QVÆST. Quid si reus in tormentis fateatur, & postea neget? **R**ESP. Iterum torquendus est. Ita omnes citati Doctores.

7 QVÆST. Licetne reo fateri crimen, quod non commisit, propter quod occidendus est, ad euitandum tormentum? **R**ESP. Minime. Quod vero peccatum committat, contouertunt Doctores, Tolet. lib. 1. cap. 4. numer. 121. Sot. de secret. memb. 3. quest. 4. & iust. 5. quest. 10. art. 2. Ledesm. 2. 4. quest. 10. art. 5. Adrian. quodlib. 11. diff. 3. Ratio eorum est, quia

licet videatur iste per hanc confessionem sibi necem inferre, id non est directe, nec per se: nam directe intendit fugere tormenta, & multas, vt ita dicam, mortes: per accidens vero influit in vnam mortem. Probabilius tamen Nauar. ca. 18. num. 19. Cou. 1. resol. cap. 2. nu. 8. Sylu. detract. qua. 3. aiunt peccare mortaliter. Ratio eorum est, quia in re graui mentitur in iudicio contra charitatem, qui tenetur diligere propriam vitam.

8 QVAEST. *Qui falsum crimen de se confessus est in tormentis, teneturne sub mortali confessionem retractare:* RESP. Tenetur quidem ad minimum in hora mortis, tum ad consulendum suorum famæ, tum ad tollendum populæ scandalum. Ita Sylu. qua. 3. citat. sup. & Panor. cap. ex parte 2. de sepultura

9 QVAEST. *Licetne iudici uti simulationibus, & fictionibus in iudicio, ad veritatem extorquendam:* RESP. Licet, modo caute procedat, & nemini faciat iniuriam. Ita Couar. libr. 1. capit. 1. numer. 16. Panor. & Canonistæ ad cap. Afferri de presumptionibus, ibi enim textus affert Salomonis exemplum 3. Regum 3. qui simulauit infantis diuisionem iuri naturali contrariam, vt ex coniectura maternæ compassionis, veram matrem deprehenderet: idem probatur ex cap. Vitellus 2. 2. quaest. 2. vbi affertur exemplum Iehu Regis 4. Reg. 10. Dixi, si nemini faciat iniuriam: illam vero faceret, si dolo, vi, metu, aut fraude veritatem extorqueret: tunc enim reum condemnando mortaliter peccat, & ad restitutionem tenetur.

De Appellationibus. §. 8.

I Quando peccat reus appellando.

I QVAESTIO. *Suppono posse reum propter malitiam imperitiamve iudicis inferioris iniuste grauatum, licite, & iuste appellari ad legitimum superiorem cap. Omnia oppressus. 2. quaest. 6. Quæro igitur quando peccat reus appellando?* RESP. Peccat cum appellat gratia repellendæ, vel differendæ iustæ sententiæ. cap. Quicumque. 2. qu. 6. vbi precipitur ne huiusmodi appellationes recipiantur. ca. Omnino. 1. qu. 6. vbi huiusmodi appellantes puniri iubentur. Ratio est, quia tunc appellans facit iniuriam iudici recte iudicanti, & accusatori illius iustitiam impedito. Itaque

Itaque quando quis seit iniustam esse suam causam, iustam vero sententiam, mortaliter peccat appellando. Ita Aragon 2. 2. qu. 67. art. 3. Soc. proxime. Nau. ca. 25 num. 39. qui recte ait teneri reum tunc ad omnia damna auctoris, ex iniusta appellatione subsequuta.

De subeundo supplicio per iudicis sententiam imposito. §. 9.

- 1 An reus teneatur subire supplicium.
- 2 An liceat Reo resistere sententia secundum veritatem iniusta, sed occulte.
- 3 An teneatur reus stare sententia secundum allegata, & probata.
- 4 Quae fuga reo licita est.
- 5 De fuga à carcere.
- 6 Quomodo tenetur reus ad poenam legis.
- 7 De executione poenae.
- 8 Cum poena est mortis.
- 9 De preparatione ad ferendam mortem.
- 10 De poena inedia.
- 11 De iis, qui tali damnato offerunt cibos.
- 12 De poena mutilationis.

1 QVÆSTIO. Obligatne sententia iusta in conscientia ad exequendam rem praeceptam? R E S P. Obligat. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 69. art. 4. & omnes Doctores. &c.

2 QVÆST. Fuit sententia lata iniuste secundum rei veritatem: sed notorie putatur iusta, licetne reo illam per actiuam resistantiam repudiare? R E S P. Minime. Ita Nauar. ca. Cum cont. de rescrip. rem. 2. num. 15. & fere omnes. Ratio est, quia datur scandalum in illa actiuā, & publica resistantia erga sententiam, quæ existimatur iusta.

3 QVÆST. Teneturne reus stare sententia lata secundum allegata, & probata? R E S P. Minime quidem in conscientia, & ideo si absque scandalo poterit euitare sententiam, vel non reddere pecuniam iudicatam, iuste quidem secundū false allegata, & probata: iniuste vero secundum rei veritatem

tatem fas illi est, vel etiam postea facere compensati-
onem.

4 QVÆST. *Quanam fuga licita est reo?* RES P. Dico
primo. Reus antequam apprehendatur, & etiam post-
quam comprehensus est, licite potest fugere non infe-
rendo vim, neque resistendo. Ita D. Thom. 2. 2. *quest.* 69.
art. 3. & *ibid* Caietan. & Aragon. Henr. *quodlib.* 9. Victor.
de homicid. num. 19. Sor. 5. *iust. quest.* 5. *art.* 4. Nau. *capit.* 17.
num. 102. Couar. 1. *resolut. cap.* 2. *numer.* 11. & alij, quos ipse
refert, Simanch. *tit.* 16. *num.* 26. Ratio est triplex Prima,
quia nulla lex positiva id prohibet. Secunda, quia dete-
neri in carcere tendit ad executionem pœnæ: durum
vero est vnumquemque teneri ad exequendam in se po-
enam, Tertia, quia iure naturali cuique fas est tueri vitam,
& incommoda vitare. Dixi, sine vi, & resistencia, quonia
ministri iustitiæ ius habent, & ad comprehendendum,
& detinendum: Aduertendum tamen est dupliciter pos-
se quenquam detineri in carcere: nam vel potest detine-
ri, vt damnatus pœna iusta carceris perpetui, seu ad tem-
pus pro delicto commisso, & tunc non licet illi fugere,
quia vt infra dicemus, tenetur pati pœnam iustam laram
per sententiam legitimi iudicis, vel potest detineri ad
expectandam sententiam capitis verberum, & alte-
rius supplicij, & in hoc casu intelligo assertam conclusi-
onem.

5 QVÆST. *Intelligo tuam mentem, quero igitur secundum
eam, poteritne reus aufugere infringendo vincula, aut carce-
rem perforando?* RES P. Negant quidem probabiliter
Henr. *quodlib.* 9. *quest.* 26. Maior. *in 4. d.* 15. *qu.* 22. Syluest.
fuga. Couar. *sup. num.* 4. Ratio eorum est, quia tunc fit re-
sistencia, & vis iustitiæ. Deinde quia *L. 1. ff. de effraCTOR. 26.*
L. in eos ff. de custodia reorum, damnantur capitis huius-
modi fractores; ergo vt pœna culpæ respondeat, ipsi gra-
uiter deliquerunt. Probabilius tamen affirmant Caietan.
& Aragon. 2. 2. *quest.* 69. *art.* 3. Sor. 5. *iust. qu.* 6. Dried. *lib.*
1. *cap.* Nauar. *cap.* 17. *numer.* 102. oppositum est eorum fun-
damentum, aiuntque illam effractionem non esse resi-
stere, sed tollere impedimenta ad fugam, vt cum quis
fugiendo inuenit alienam segetem, potest illam concu-
care ad fugam capescendam cum animo postea restitu-
endi.

endi damnum. Leges vero illae sunt comminatoriae ad deterrendos reos à fuga, neque supponunt culpam, sed indemnitate boni communis, pro quo aliquando licet innocentem exponere mortis periculo, ut exponitur in praelio iusto. Huic tamen mortis periculo, si quis temere se exponat (exponetur vero si vincula frangat, aut carcerem rumpat, manendo in loco, ubi iterum deprehendatur) peccabit mortaliter, quia nemo est dominus vitae suae. Hinc inferunt Sot. Aragon. & Caietan. *locis citatis*, posse quenquam tali præbere reo claves ad aperiendum ostium, vel instrumenta ad infringenda vincula, ut fugiat. Ratio eorum est, quia licet præbere auxilium ei, qui licite aliquid exequitur.

6 QVÆST. *Quando tenetur reus ad pœnam legis?* RESP. A die latæ sententiæ, & non antea, res est certa, & ab omnibus Doctoribus asserta.

7 QVÆST. *Quam pœnam per sententiam iustam iudicis decretam, tenetur reus in se exequi?* RESP. Carceris, exilij, pecuniæ, & alias similes, quæ existimantur leuiore, non vero pœnam verberum, mutilationis, torturæ, aut mortis, quoniam huiusmodi pœnæ sunt suapte natura horribiles, & inclinationi hominum maxime repugnantes; ergo iniqua esset lex, quæ statueret, ut nocens in seipso has exequeretur, quoniam ad legis æquitatem requiritur, ut sit de re moraliter possibili, exequutio vero huiusmodi pœnarum in seipsum censetur, moraliter impossibilis hominibus.

8 QVÆST. *Potesne damnatus ad mortem illam licite in se exequi, se ipsum occidendo?* RESP. Minime quidem, est omnium Doctorum, quos citavi. Ratio est, quia occidere se ipsum est intrinsece malum, & non potest cohonestari aliqua ratione: nam dixerunt aliqui posse auctoritate iudiciaria in seipsum esse carnificem, ut potest in aliū eadem publica auctoritate, ac proinde, ut alium, & se ipsum posse occidere, sed est ratio apparens & falsa, ut asserit concors Doctorum sensus.

9 QVÆST. *Teneturne reus præparare se ad recipiendam mortem iuste dandam?* RESP. Tenetur, & ita tenetur ire ad locum supplicij, ascendere scalam, præbere collum ad laqueum, & similia. Ita omnes Doctores. Ratio est, quia

S S huius-

huiusmodi præparationes sunt ad recipiendam, non ad inferendam mortem. Hinc inferes, damnato, ut pereat veneno, non licere illud portare, quia talis actio ex se ordinata est ad mortem, non minus quam infectio lethalis vulneris. Ita Castro, Driedo, & Couar. citati poterit tamen, & tenetur damnatus aperire os, & pati, ut carnifex per fistulam infundat virus in stomachum.

10 QVÆST. Licetne damnato, ut fame pereat oblatos sibi cibos respuere? R E S P. Affirmant Maior. in 4. d. 15. quest. 22. Sot. 5. iust. qua. 6. art. 4. Angel. & Sylu. verb. fugere. Eorum ratio est, quia id non est sibi inferre, sed expectare mortem, & pati, quod quidem non est verum. Deinde, quia in extrema necessitate poterit quis ex charitate relinquere cibum alij, sed hoc verum quidem; at quia tunc ex charitate præfertur vita aliena suæ propriæ; ideo oppositum asserendum cum Caiet. 2. 2. qu. 69. art. 3. dub. 8. Vict. de homici. nu. 27. Castr. 2. de leg. ca. 3. Cou. 1. resol. ca. 2. nu. 8. & Dried. li. 2. de liber. cap. 6. Ratio est, quia indirecte se perimit per non usum medij ad vitam necessarij.

11 QVÆST. Quæro ulterius, utrum liceat alijs præbere cibos damnato ut fame pereat? R E S P. Omnes alij præterquam ministri iustitiæ possunt, ita omnes citati Auctores.

12 QVÆST. Datur optio reo, ut sibi amputet unam manum, ne utraque per carnificem illi præscindatur, licebitne illi opinionem eligere? R E S P. Negat Sot. sup. citatus, damnatque Iosephum, qui, ut refert 2. de bell. Iudaic. cap. 27. eam opinionem elegit, oppositum tamen asserendum iudico, quoniam si periculum imminet toti corpori propter contagionem alicuius partis, potest quis illam præscindere sibi partem, quam sinere præscindi plures.

De Testibus. §. 10.

- 1 De legitimitate testium.
- 2 Qui non compelluntur ad ferendum testimonium.
- 3 Quando teneatur quis ferre testimonium.
- 4 Quando tenentur filij ferre testimonium contra patrem.

- 5 De restitutione pro non ferendo testimonio.
 6 Præcipue cum vocatur testis ad iudicium.
 7 Deinde cum pro veritate dicenda suscepit iuramentum.
 8 An possit ferri pretium pro ferendo testimonio.
 6 De testimonio circa peccata occulta.
 10 De testimonio ferendo, pro sola pœna infligenda.
 11 De testimonio ferendo pro secreto crimine.
 12 De concordia testium.
 13 Præcipue causa hæresis.
 14 De concordia testium pro vtraque parte.
 15 De exceptionibus & contradictis.
 16 De retractatione testimoniij.

QVAESTIO. Quamuis non multum ad rem nostram faciât te rogare de iis, qui vel amittuntur, vel reijciuntur tanquam testes in iudicio, gratia tamen maioris doctrinae, dic quid in hac materia teneas? RESP. Dico sic. Non admittuntur ad testimonium ferendum patres erga filios, neque item ascendentes respectu descendentium, neque è contra descendentes respectu ascendentium in recta linea. *L. parentes, capit. de test. & Doctores ibid. cum Gloss. & notat Sylu. testis 11. quest. 1. §. 8.* siue testimonium sit contra, siue pro *cap. si testis. §. item testis*, nisi quæstio sit de natiuitate, & ætate filiorum, tunc enim recipitur parentum testimonium pro filijs, *cap. Per tuas*. Qui filij sint legitimi; deinde nisi tractetur causa hæresis, proditoris, vel læsæ maiestatis, in qua nullius reijcitur testimonium ratione consanguinitatis, *capit. in fidei fauorem, de hæreticis in 6* Non admittitur præterea libertus erga eum, qui eum manumisit, sicuti nec vxoris filiorum, & libertorum eiusdem liberti, *capit. De testib. & L. Iulia. ff. eodem*. Non admittitur vxor erga virum, & vice versa, tam pro, quam contra, vt notat Nauar. *cap. inter verb. num. 810. & in sum. cap. 25. num. 48.*

2 QVAEST. Qui non compelluntur ad testimonium ferendum?

dum? Res p. Non compelluntur, socer, gener, vitricus
 priuignus, soror, frater, eorumque filij, imo etiam con-
 sanguinei omnes collaterales, vsque ad quartum gradum
 erga se inuicem. *L. Iul. ff. de testib.* item senes maiores sep-
 tuaginta annis, & valerudinarij. *L. inuiti ff. de testib.* mi-
 tendi tamen sunt ad eos qui recipiant eorum testimo-
 nia, si oportuerit. *capit. si per testium. de testib.* Item clerici,
 monachi, Abbates, & Episcopi, *cap. Monachi. 15. quast.*
capit. Cum nuntius de testib. qui omnes non possunt esse
 testes in causa criminali, sicuti notat Gomes, *tomo 3. re-
 lut. cap. 12. num. 19.* & constat ex *cap. sentent. sanguinis. de
 clerici, vel monachi.* in causa tamen ciuili ijdem possunt
 de licentia sui Episcopi testificari, etiam coram iudice
 laico. Dixi de licentia sui Episcopi, quoniam cum testi-
 monium publicum feratur sub iuramento *capit. si testi-
 4. quast. 4.* ipsi vero non possunt iurare apud iudicem
 cum absque licentia sui Episcopi. *cap. Nullus 2. 2. quast.*
ultim. & notat Sylu. *Clericus 3. quast. 3.* consequenter non
 possunt ferre testimonium, & ita prohibetur in consti-
 tutionibus Synodalibus in Eboresibus. *tit. 10. cap. 12. Co-
 nimb. tit. 14. constat 12.* idem dicendum est de regularibus
 qui de licentia sui superioris testificari possunt in causa
 ciuili apud iudicem secularem, vt notat Anton. Gom. *o-
 rat. num. 1.* & Sylu. *quast. 1.* deducitque Gom. ex *capit. mo-
 nachi 16. quast. 1.* & ideo in constitutionibus Societatis
 Iesv. *parte 6. cap. 3. num. 8.* superioribus praescribitur mo-
 dus concedendi hanc licentiam. Reijciuntur praeterea
 minores quatuordecim annis in causa ciuili, & minores
 viginti in causa criminali. *ff. de testib. Et cap. si testes. 3. quast.*
4. Reijciuntur serui. *L. de seruis Cod. de testib.* nec pro
 e contra dominum. *cap. si testis & item testis.* Reijciuntur
 mente capti *L. qui testis ff. de testib. §. ne furiosus,* nisi in
 licetis intervallis. Reijciuntur infideles contra fideles
capit. si hereticus. 2. quast. 7. Et L. 1. ff. de testib. Reijciuntur
 infames. *cap. si testes citato.* Reijciuntur inimici eius, con-
 tra quem fertur testimonium. *L. 3. ff. eodem capit. si testi-
 Reijciuntur pauperes abiecte conditionis, de quibus fa-
 cile praesumi potest corruptela. L. 3. citata, Et cap. si testi-
 citato.* Reijciuntur domestici, & famuli eius pro quo
 tendum est testimonium. *L. poen. ff. de testib. capit. item*

testis citato, excepto casu probandi adulterium *L. consensum ff. de repudio*. Admittuntur etiam collegæ super re collegij, quando per alios probari nequeat, & in casu monasterij, ij qui sunt de conuentu. Dixi monasterij, quia reijciuntur in causa alicuius singularis. Ita Sylu. *dicta quæst. 1 §. 9.* cum Panorm. Reijciuntur excommunicati, *cap. Decernimus. de sent. excommunicat. in 6.* Reijciuntur itidem iuxta commune ius laici contra clericos in causa criminali, excepta hæresi, simonia, & læsa maiestate, cum adfuerint clerici, qui testimonium afferre possunt. Ita probat Roias *singul. n.* Reijciuntur itidem socij criminis periuri, & alij nonnulli, de quibus Sylu. *quæst. 1. de testib. Gom. 3. resolut. cap. 12. num. 15. & 16.* & Roias citatus. Reijciuntur meretrices. *L. 3 ff. de testib.* Reijciuntur omnes mulieres in causa testamenti *L. ex eo ff. de testib.* & ita omni causa criminali. *cap. Finis. de verb. signifi. cap. Mulieres. 33. quæst. 5* excepta hæresi, simonia, & læsa maiestate, *cap. In fidei de hæres. in 6.* Admittuntur tamen, si causa criminalis ciuiler tractetur *cap. Quoniam de testib.* Notatque Sylu. *supra §. 2. & index 2. quæst. 1.* Hæc iuxta commune ius: iuxta vero peculiare ius huius regni legantur *Ordinat. tit. 24. à §. 12.*

3 *Quæst. Quando tenetur quis ferre testimonium?* RESP. Cum iuridice requiritur à iudice. Ita D. Thom. *2. 2. quæ. 70. art. 1 & 16.* Caiet. & Arag. *Sot. 3. iust. quæ 7. art. 1. conclus. 1.* Ratio est, quia præceptum superioris legitimi obligat in causa graui, quando vero iuridice requiritur testis, diximus supra cum egimus de reo. Dico tamen iterum cum proceditur via accusationis iuridice, requiritur absque infamia rei, & absque semiplena probatione. Ita Speculator *de testibus, §. de testium compulsat. num. 6.* Hostiens. *tit. de testib. cog. num. 4.* Astens. *1. p. L. 1. tit. 37.* Panormitan. *cap. Peruenit. 1 & 2. de testib. cog.* Aliter, & contra dicendum est, cum proceditur via inquisitionis. Sed hæc de re memini iam supra interrogatum, cum egisti de accusatione, & inquisitione. Dico *secundo* Nullus priuatus, non requisitus à iudice, tenetur testi fieri. Ita D. Thom. Caietan. Aragon. & Sot. *proxime citati.* Nauar. *cap. Inter uerba num. 698. & in sum. cap. 25. num. 44.* Ratio est, quia sibi imputer accusator accusare de crimine, quod probare

bare

bare non potest, nam licet fiscalis sit, non tenetur conscientia accusare, nisi ea crimina, quæ potest probare. Tenetur tamen quisquam non requisitus, ferre testimonium cum ex eo impeditur damnum commune, tertij innocentis. Ita citati Doctores, & ratio est, quoniam ad id nos obligat charitas, etiam cum aliquo nostro detrimento: qua in re seruandus est ordo charitatis iuxta regulas traditas in primo præcepto. Dixi priuatus, quoniam etiam fiscales, & alij iustitiæ ministri semper tenentur suo detrimento accusare, vel testificari ratione officij suscepti, pro quo stipendium accipiunt, L. Quemadmodum milites ratione officij, & stipendij plerumq; tenentur obijcere periculo capitis, etiam quando testimonium solum exigitur ad pœnam rei. Dico tertio. Si pro impediendo grauissimo damno Reip. impendenti in futurum, sive spirituali, sive corporali requiratur testimonium, quilibet ciuis cum quantumcumque suo detrimento tenetur illud ferre. Ita Sor. 5. iust. qu. 7. Roias sing. 3. nu. 5. Pœnitent. Direct. 2. p. pag. 398. Ratio est, quia iure charitatis bonum commune præferendum est bono particulari; vt legum naturæ pars se opponit periculo pro toto.

4 QVÆST. Quando tenentur filij ferre testimonium contra parentes? R E S P. In causa hæresis, cum timetur, vt inficiantur alij, nam licet filius in eo casu incurrat infamiam, & confiscationem bonorum, tenetur ex Legge charitatis bonum commune anteferre suo particulari. Sed huiusmodi damna regulariter per inquisitores impediuntur, ne ad tales fidei filios deueniant.

5 QVÆST. Tenetur quis ferre testimonium, noluit tamen se offerre ad illud ferendum, tenetur restituere damna inuito auctori vel reo subsequuta? R E S P. Minime. Ita Sor. iust. qu. 7. art. 1. Nauar. cap. inter verba num. 713 & in sum. capit. 7. num. 44. Med. de rest. quest. 9. Cou. reg. pec. p. 2. §. 3. nu. 5. Syll. testis num. 8. Ratio est, quia ipse solum peccauit contra charitatem, non vero contra iustitiam.

6 QVÆST. Tenebatur quis ferre testimonium, requisitus à iudice abscondit se, & noluit ferre testimonium, teneturne familia damna restituere? R E S P. Minime. Ita Doctores citati & Anton. 2. p. tit. 1. cap. 19. §. 7. Rainerius in sum. Theolog. ver. testimonium. §. 1. Tabien. verb. testis contra Nauar. & Gabo

Gabr. in 4. distinct. 15. quæstio. 6. concl. 7. Ratio est, quia iste solum peccauit contra charitatem, & præterea contra obedientiam iudici debitam, non vero contra iustitiam. Nam si iudex præcipiat, vt insequar occisorem fugientem, ego vero nolim, non obligabor ad restituenda damna occisi. Opponit Nau. nume. 44. actus iudicis præcipientis testimonium est actus iniustitiæ; ergo actus testis nolentis obedire, est actus iniustitiæ. Non valet consequentia, nam actus subditi religiosi non parentis præcepto superioris, est actus inobedienciæ, & tamen actus superioris non est actus obedienciæ. Opponit secundo. Negat quis scripturam ex qua dependet meum ius, tenetur ad restitutionem damnorum. RESP. diuersam esse rationem, quia scriptura est mea, & contra iniustitiam denegatur, at testimonium est alienum, & sola charitas obligat ad illud mihi dandum.

2. QVÆST. *Acceptit quis iuramentum, vt testis iuridice interrogatus: & tacite promisit se sub illo dicturum veritatem, postea tamen illam negauit, vel occultauit, teneturne ad restitutionem damnorum?* RESP. Tenetur. Ita Doctores citati. Ratio est in promptu. Quia ratione suscepti officij tenetur ex iustitia innocentem liberare, reumque damnare, detegendo veritatem. Et ita claret disparitas rationis in hac, atque in proxima difficultate.

8. QVÆST. *Potestne testis pretium accipere pro ferendo testimonio?* RESP. Minime quidem pro iusto testimonio. Et ideo si aliquid accipiat, tenetur illud restituere. Dixi, pro iusto, quia pro iniusto testimonio ferendo, licet peccet accipiendo pecuniam, acceptam tamen non tenetur restituere. Quia periculum, cui se exponit falsi testimonij, pretio est aestimabile: & ideo non tenetur illud iam acceptum reddere. Ita omnes Doctores citati.

9. QVÆST. *Quid tenetur facere testis circa peccata occulta?* RESP. Non potest testis aperire iudici crimē occultum. Ita D. Tho. 2. 2. qu. 70. art. 1. Caiet. & Aragon. *ibid.* Sot. 5. iust. quæst. 7. articu. 1. & omnes Theologi. Ratio est, quia occultare secretum est de iure naturali. Hoc tamen intelligendum est, quando ex occultatione non imminet damnum publicum. Si enim imminet, præferendum est bonū commune, bono particulari. Item si non imminet dam-

num.

num tertij innocenti inferendum ei ex malitia illius cuius interest secretum seruari. Tunc enim ad euitandum tale innocenti damnum, reuelandum est secretum. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 68. art. 2. ad 2. Nauar. cap. inter verba num. 66. & in sum. ca. 18. num. 6. Sot. 5. iust. qu. 7. ad 2. Med. de restit. tit. de secr. serui.

10 QVÆST. Quid, si interrogetur testis de delinquente tantum ad pœnam? R E S P. Negant Sylu. testis num. 8. Ang. eodem verbo testis num. 26. illud posse manifestare, nisi præcedat infamia, aut semiplena probatio. Oppositum docuit Sot. 5. iust. quæst. 7. art. 1. ad 1. si præcedatur, inquit, via accusationis, etiam si solus videris, teneris adducere in testem ferre testimonium. Idem tenent Spectator. Host. Panormitan. Ostiensis locis citatis. Ita Ordin. Lubitan. tit. 42. Ratio est. Quia postquam reus ab accusatore in iudicium delatus est, iam eius crimen quodammodo factum est publicum: accusauit enim ex indicio. Nam ex opposito fundamento minime possent prius accusare iniurias sibi coram paucis illatas, vel coram deo, vel etiam vno. Quod quidem falsum est. Est hæc secunda opinio verior, & probabilior.

11 QVÆST. Accepit quis notitiam criminis sub secreto? R E S P. Adductus in testem tenetur iure naturæ illud occultare, licet reus criminis laboret infamia. Ita iam respondit supra. Intelligenda tamen conclusio est, nisi et occultatione imminet damnum publicum, aut tunc graue innocenti, proueniens ex malitia rei, de quo queritur: Enim vero si proueniat aliunde, & impediri potest reuelando secretum, non possum illud reuelare. Quia teneor iure naturali illud occultare in bonum eius, quod illud mihi commisit.

12 QVÆST. Tria adhuc restant interroganda de testibus. Primum est de illorum concordia? R E S P. Constat ad plenam probationem criminis requiri testes concordēs, cap. Licet causam §. quamcumque de probat. capit. Bonæ 1. §. 2. Qui falsa. L. Varia. ff. de testib. Itaque oportet, ut testimonia conueniant in re gesta: alioqui iam plures erunt actus. Requiritur deinde, ut sint contestes in tempore patrati criminis. Constat ex capit. Nihilominus. 4. quæst. 7. ex loco. Daniel. 13. vbi senes conuicti sunt falsitatis ex quo

quod discordauerint in loco, item in persona. Alioqui
iam de pluribus hominibus feruntur testimonia. Præterea
si agitur de consanguinitate, vel affinitate, oportet,
ut conueniant in gradu. *capit. de Parentela. 2. 35. quest. 6.*

Si actus de quo feruntur testimonia sit successiuus, satis est, si plures testes adfuerint, diuersis partibus eius, ut si adfuerint diuersis partibus missæ; & sic de alijs. Ita Arm *testis num. 6 Simanchas. titul. 64. num. 65. & Arag. 22. quest. 70. art. 3.* Non requiritur tamen testium concordia circa leuissimas rei gestæ circumstantias *capit. Nihil obstat. de verb significat.* Imo omnimoda testium concordia in omnibus, etiam minimis circumstantijs, verbis, & ordine rerum, reddit testimonium suspectum falsitatis. *L. 3. ff. de testib. cap. si testis. 4. quest. 3.* videtur enim consulto eundem proferre sermonem. Ut notat D. Thom. *2. 2. quest. 70. art. 2. ad 2. ex D. Chrysostr. & Arag. ibid.*

13 QVÆST. In causa hæresis requiruntur ne testes concordēs? RĒSP. Crimen hæresis, & aliud eiusdem rationis, seu eiusdem speciei, ut Iudaismi, Lutheranismi, &c. sufficienter probatur per plures actus singulares, tendentes ad eundem finem. Atque ideo testes, de his criminibus singulariter testificati, vere habentur concordēs. Ita Simanchus *titul. 64. numer. 76.* & probat vsus Inquisitorium in nostra Lusitania. Ratio est. Quia aliter non satis prouideretur bono communi, poterit enim vnus hæreticus toram inficere urbem, & Iudæus cum singulis Iudaizare, neque tamen conuinci. Oppositam sententiam sequuntur Inquisitores in Hispania. Ratio eorum est. Quia nulla species perfecte probatur, nisi in aliquo singulari indiuiduo. Dixi crimen hæresis eiusdem speciei, verbi gratia, Iudaismi, vel Lutheranismi; quia si est diuersæ speciei, non satis probatur per testes testantes de pluribus actibus. Ita Penna. *3. p. Direct. pag. 663.* Aragon. *22. quest. 70. artic. 1.* Hostiensis. *tit. de testib. Bald. cap. Licet causam de probationibus. Card. in Clem. 1. §. de hæret. Ioann. Andr. capitul. Ut officium. §. 1. de hæretic. in 6.* Bald. item *conf. 394.* Qui in hac re de hæreticis loquitur, atque de alijs sceleratis hominibus, & ideo quemadmodum non damnatur, ut malefactor in genere, de quo plunum te-

Medull. Cásuum

T

stimo-

testimonia affirmant singulariter esse furem, esse interfectorem, esse usurarium, &c. Ita non probatur hæreticus in genere, de quo quis ait esse Iudæum, alius ait esse Lutheranum, &c.

14 **QVÆST.** *Sunt pro utraque plures testes concordēs, quo modo ferenda est sententia?* **RESP.** Examen probationum spectat ad iudicem. *L. 3. ff. de testib.* Si pares sunt numero & dignitate, iudicandum est pro reo in causa pœnali. *capit. Ex literis. de probationibus.* Ratio est. Quia iudex facilius esse debet ad absoluendum, quam ad damnandum. Dixi, in causa pœnali, quia in causa fauorabili iudicandum pro autore, contra reum, ut in causa matrimoniali, *capit. finali, de sentent. & re iudicata.* In dubio æquali de re utili iudicandum est pro possessore; quia melior est conditio possidentis, *de reg. iur. in 6.* Quod si neuter possideat: diuidenda est utriusque. Quod si res non sit diuisibilis, tradenda vni, & ipse compellendus ad reddendum alteri sui partis valorem. Ita colligitur ex *D. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 2. Sylu. testis. quæ. 7.* & alijs citatis Doctoribus.

15 **QVÆST.** *Qua licent reo, vel actori exceptiones (nosiræ appellant contradicthas) ad infirmandum testimonium dictæ?* **RESP.** Non licet reo falsa crimina, falsasque exceptiones scienter opponere testibus, ad infirmanda eorum testimonia vera & iusta. Ita ostendit ipsum naturæ ius. Dico secundo. Ad infirmandum testimonium falsum, fas est reo opponere testibus vera crimina, quamuis occulta, & ignominiosa testibus, siue testificari compulsis, siue voluntarijs. Ita omnes Doctores. Ratio est. Quia vim vi repellere licet, sed per falsum testimonium reo inferitur vis; ergo illam vi repellere poterit. Dico tertio. Iure charitatis tenetur quis pati leue detrimentum falsi testimonij, ne illud infirmet per criminis detectionem; unde testi resultat notabilis, & grauis infamia. Hæc conclusio constat ex terminis, & ideo non indiget probatione.

16 **QVÆST.** *Qui tenetur retractare testimonium?* **RESP.** Qui scienter falsum testimonium dixit in notabile Republicæ, tertijve detrimentum, quod non aliter, quam per retractationem potest impediri, sub mortali tene-

kurbe ex iustitia testimonium retractare. Adeo vt si ex eo mors immineat innocenti, teneatur ad retractationem etiam cum vitæ periculo. Ita Nau. capit. 15. numer. 17. Sot. ubi proxime. Cord. lib. 1. quest. 31. artic. 3. Caeteran. 2. 2. quest. 70. art. 4. Ratio est. Quia illius damni fuit iniusta causa. Dixi (scienter) quia si tale testimonium dedit ob ignorantiam inuincibilem, ad nil tenetur. Item quando ex tali testimonio, aut nullum, aut leue detrimentum sequuntur sit innocenti, vel Reipublicæ. Item quando ex sua retractatione nullum sequitur remedium, quia iam, verbi gratia, reus occisus est. vel iam conuictus per alios testes, & damnandus, licet ego meum testimonium retractem.

De Aduocatis. §. II.

Quid dicendum de Aduocatis.

QVÆSTIO. Quid censes de Aduocatis? R E S P. Aduocatus scienter defendens causam iniustam, peccat mortaliter, & tenetur restituere parti aduersæ. Ita communiter Doctores. Sot. 5. iust. quest. artic. 3. Caeteran verb. Aduocatus. & 2. 2. quest. 71. artic. 3. Sylu. verb. Aduocatus. Nau. capit. 25. numer. 28. Teneturne etiam ad damna clientis, si eum non admonuit de iniustitia causæ. Ratio est, quia per se & iniuste cooperatur ad damnum tertij. Peccat etiam mortaliter, & tenetur ad restitutionem damnorum, si defendat iniustam causam tantummodo ad differendam, vel ad compellendam partem, vt fessia faciat compositionem, quia id iniquissimum est. Peccat item grauitur si reuelet secretum, sibi à cliente commissum; vt aduersarius sibi caueat. Ita prohibetur capit. si quem penituerit. 2. quest. 3. L. 1. de prauaricatorib. & lib. 5. Ordinat Lusitan. tit. 65. Ratio est manifesta. Quia per iniustitiam reuelat secretum sibi commissum. Peccat denique paciscendo cum cliente, quem defendit de aliquora parte causæ, sibi danda, si vincat. Ita prohibetur L. Sumptus. ff. de pact.

CAPVT XX.

De detractione. §. I.

T 2

Quid

- 1 Quid est detractio.
- 2 Quot modis committitur.
- 3 Quale peccatum est.
- 4 An liceat diffamatum per sententiam iudicis eni-
gare vbique.
- 5 An quis possit infamare.
- 6 An liceat in tormentis detegere crimen sibi secre-
tum commissum.
- 7 De audiente detractorem.
- 8 De eo, qui non impedit detractorem.

1 **Q**VAESTIO. Quid est detractio? R E S P. Est ablatio fa-
mæ per verba cum intentione nocendi. Ita To-
le- rus cum Theologis lib. 5. cap. 63.

2 **Q**VÆST. Quot modis sit huiusmodi detractio? R E S P.
Octo: quatuor circa malum, qui hoc versu continen-
tur.

Imponens, auget, manifestans, in mala vertens.

Quatuor circa bonum, qui hoc versu declarantur.

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudat ve remisse. De his

D. Thom. 2. 2. quæst. 73.

3 **Q**VÆST. Quale peccatum est detractio? R E S P. Ex suo
genere mortale, nisi excuset paruitas materiæ, vel inad-
uertentia.

4 **Q**VÆST. Tria dubia sunt precipua in hac materia. Pri-
mum (De quo controuertunt grauius Caieta. opusc. 16. re-
spons. 9. & Adrian quodlib. 11 quæst. 1) petit, an diffamatum
per sententiam iudicis, liceat de crimine probato manifestare.
R E S P. Dico primum. Manifestare crimen alicuius, que-
cumque modo infamati, intentione ei nocendi, pecca-
tum est. Id enim est contra charitatem.

Dico secundum. Infamatus siue per crimen publicum
siue per iudicis sententiam, postquam consequutus est
bonam famam, manifestare absque legitima causa, pec-
catum est contra charitatem, vt manifestum est. Et ex
multorum sententia contra iustitiam, vt iam dixi cum
egisti de restitutione famæ ad VII. Decalogi præceptum.

Fuit

Fuit v. g. quis Conimbricæ hæresis damnatus publice, per Inquisitores tamen post resipuit, & bonam famam modo habet, nec est, qui recorderur illius criminis: si quis hoc alijs nescientibus manifestat, & peccat contra charitatem, & iustitiam simul, atque consequenter teneretur ad restitutionem. Ita Tolet. li. 1. ca. 65, Contra Sor. 4. iust. qu. 10. ar. 2. Ratio eius est. Quia quamuis per factum publicum, vel per iudicis sententiã fuerit illi ablata fama antecedens, non tamen fuit ablata fama subsequens. Hæc tamẽ Toleti sententiã nullatenus asserenda est, cum ex occultatione criminis imminet Reipublice, vel tertio innocenti periculũ grauis damni, seu tẽporalis, seu spiritualis. Tale erit, qui se prædicaret medicum insignem, cum sit imperitissimus. Vel damnatus hæresis, vt Catholicum se gereret, cũ periculo inficiẽdi fideles pestifera hæresis luo, & similia. Dico tertium. Infamare infamatũ publicum, in loco, quo moraliter illa infamia non erat peruentura, peccatum est contra charitatem. Ita communiter Doctores, quos sequitur Toletus proxime citatus. Et contra iustitiam, iuxta Tolet. ipsius sententiã. Quæ quidem explicanda, vt iam explicui ad septimum præceptum, & in superiori propositione. Ratio est manifesta pro hac, atque pro superiori conclusione. Dixi, in loco ad quem moraliter illa infamia non erat peruentura. Quia in loco, vbi lata est sententiã, vel factum crimen publicum, aut in loco, quo breui infamia peruaderet, nullum est peccatum alijs illud detegere, absque animo contemnendi, sed animo solummodo narrandi, quæ acta sunt.

5. QVÆST. *Absoluisti primum dubium, propono secundum. An possit aliquis se ipsum infamare, quin offendant iustitiam?*
 RESP. Negat Caietan. verb. detra. 7. Quia inquit, nemo est Dominus sua fama, sicut nec sua vita. Affirmat D. Thom. 2. 2. quæst. 3. art. 4. ex opposito fundamento, & communis sententiã, si infamia redundet in ipsum solum, qui se infamat. Peccat tamen contra charitatem, qui sine causa se infamat: grauius quidem, cum infamia est grauis, leuiter, cum infamia est leuis.

6. QVÆST. *Torquetur quis ad detegendum quidquam non iuridice, quod quidem accepit sub secreto naturali, potestne illud detegere?* RESP. Respondeo potest, cum detectio

secreti non redundat in damnum commune. Ita Sor.
iust. quest. 10. art. 2. Exempli gratia: torquetur aliquis iniuste, ut complicem criminis detegat, potest illum detegere. Ratio est, quia nemo tenetur cum tanto suo detrimento alterius famam seruare, occultando commissum peccatum illius. Ita Tolet. lib. 5. capit. 66. Si autem ostet bonum commune, potius quis tenetur mortem operere. Ut cum miles capitur ab hostibus iniuste tortus, potius tenetur pati mortem, quam Ducis consilia perire. Hoc tamen intelligo quando secretum acceptum iusta. Si enim vi, aut fraude illud sciuit, ut iniuste illud accepit, ita etiam iniuste reuelabit, ut manifestum est.

7 QVÆST. *Quid censes de audiente detractorem?* RES. Dico primum. Quando quis delectatur delectationibus ex odio eius, de quo detrahitur, gaudento pro tali infamia inimici, tantum peccat, quantum malum est ipsa infamia. Dico Secundo. Detractionem audire ob solam vanam sciendi curiositatem, & otiositatem, est solum veniale. Ita Tolet. lib. 5. cap. 67.

8 QVÆST. *Quantum peccat, qui non impedit detractorem?* RES. P. Qui, cum superior est, & ideo potest impedire detractionem, & non impedit, tantum peccat, quantum est damnum tertij proueniens ex detractione. Dixi cum superior est, quia priuata persona excusatur ob multas rationes, utpote, quia videt se nihil profecturum, quia audax aestimabitur timet detractoris iram: quia non propter reuerentiam ipsius prælati, aut superioris detrahentis, si ipsum reprehendat. Ita Toletus citatus, quæ colligit ex D. Thom. 2. 2. quæ. 73. art. 4.

CAPVT XX.

De nono Decalogi præcepto.

Non concupisces uxorem proximi tui.

DE hoc Præcepto, quidquid dici poterat, dictum est ad Sextum præceptum: propterea interrogationibus repetendis supersedeo.

CAPVT

CAPVT XXI.

Decimum Decalogi præceptum.

Non desiderabis domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, non omnia, quæ illius sunt.

QVAESTIO. *Quid prohibetur hoc præcepto?* RESP. Omnis species auaritiæ. Est autem auaritia appetitus diuitiarum voluntariè inordinatus. Tres autem virtutes offendit huiusmodi appetitus. Offendit iustitiam, cum appetit possidere, vel retinere aliena iniusto modo: nempe per vim, fraudem, aut dolum. Offendit liberalitatem cum denegat, quæ tenetur eroganda superflua. Verumtamen de hac obligatione dicam cum me de eleemosyna rogaueris. Offendit charitatem, quando sic erga diuitias affectus est, vt eas præferat necessitati proximorum.

Finis prima partis.

EXAMINIS
THEOLOGICÆ
MORALIS

Seu Præxeos Casuum Conscientiæ.

PARS SECVNDA,

Præceptorum Ecclesiæ, & Censurarum, Pœnarumque materias complectens.

Egimus in prima parte de præceptis decem Decalogi. Nunc de præceptis quinque Ecclesiæ, deque Censuris, ac pœnis, quæ eiusdem sunt Ecclesiæ iussa, nobis agendum superest. Quoniã vero ad intelligenda, quæ dicenda sunt, faciem præfert legis humana cõmunis

notitia